

วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

JOURNAL OF LIBERAL ARTS, UBON RATCHATHANI UNIVERSITY

ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2568 | ISSN 3057-1499 **ONLINE**

มิสแกรนด์ไทยแลนด์ | กวีซีไรต์ | หนองคาย | ความไม่ปกติของประชาธิปไตยไทย
หาบเร่ | สิทธิและสวัสดิการผู้สูงอายุ | หลานม่า | ภูมิอากาศ | การรู้เท่าทันสื่อ ฯลฯ

บทบรรณาธิการ

บทความใน วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2568) สะท้อนความหลากหลายขององค์ความรู้ในยุคที่พรมแดนระหว่างศาสตร์ถูกทำลายและข้ามพ้นที่น่าสนใจ บทความแต่ละเรื่องนำเสนอการมองโลกทางวัฒนธรรม สังคม และการเมืองร่วมสมัยในบริบทไทยที่เชื่อมโยงกับแนวคิดระดับสากล ทั้งยังเผยให้เห็นแนวโน้มสำคัญของศาสตร์มนุษยศาสตร์ที่หันกลับมามอง “ชีวิตประจำวัน” และ “เสียงของผู้คนชายขอบ” ในฐานะแหล่งความรู้ที่มีพลัง

บทความแรกของ เจตสิทธิ์ คำศรี ศรารุณ นนทศิริ พกษพรรณ บรรเทาทุกข์ และ งาม ประสานศักดิ์ ใช้ภาพยนตร์ หลานม่า เป็นพื้นที่อ่านอัตลักษณ์ไทย-จีน ร่วมสมัย ผ่านกรอบทฤษฎีการปรับตัวทางวัฒนธรรมและ “พื้นที่ที่สาม” ของ Homi Bhabha งานนี้เผยให้เห็นว่าความเป็นไทย จีนไม่ตายตัว แต่ถูกสร้างซ้ำและต่อรองอยู่เสมอ สอดคล้องกับบทความของ วรพงษ์ ปลอดมุสิก ที่ศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่าน “ชุดชาติพันธุ์” ในเวทีประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 ซึ่งมองว่าการประกวดนางงามคือพื้นที่ต่อรองเชิงวัฒนธรรมระหว่างท้องถิ่นและโลกาภิวัตน์ ทั้งสองงานต่างชี้ให้เห็นการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ที่เคลื่อนไหวอยู่ในกระแสสื่อและวัฒนธรรมร่วมสมัย

ในมิติของภาษาและการศึกษา บทความของ พรพรรณ ไชยรัตน์ รวมถึงบทความของ สุนารี ฝิปากเพระ และทรงภพ ขุนมธุรส ต่างตั้งคำถามต่อระบบการเรียนการสอนภาษา โดยงานแรกเสนอรูปแบบการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่บูรณาการ “ความรู้เท่าทันสื่อ” กับการคิดเชิงวิพากษ์ เพื่อสร้างผู้เรียนที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ขณะที่งานหลังสังเคราะห์แนวโน้มงานวิจัยการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในรอบสองทศวรรษ พบว่าการสอนยังมุ่งเน้นวัตรกรรมมากกว่าการเข้าใจผู้เรียน จึงเสนอให้ความสนใจต่อประสบการณ์และเจตคติของผู้เรียนมากขึ้น แม้ต่างภาษาและบริบท แต่ทั้งสองงานมีจุดร่วมคือการผลักดันให้ “ผู้เรียน” กลับมาเป็นศูนย์กลางของกระบวนการผลิตความรู้

ด้านวรรณกรรม สิริศิระ โชคทวีกิจ อ่านกวีนิพนธ์ซีไรต์ผ่านมิติของสัมพันธ์ทั้งแบบชนบและร่วมสมัย แสดงให้เห็นการสืบทอด-รื้อสร้างวาทกรรมวรรณศิลป์ไทยในบริบทสังคมการเมืองยุคใหม่ ซึ่งสัมพันธ์กับการเปิดพื้นที่ให้เสียงและความหมายทางศิลปะมีพลวัต เช่นเดียวกับบทความของ ญัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์ ที่ขยายกรอบไปสู่การเคลื่อนไหวระดับโลก โดยชี้ว่าขบวนการสิ่งแวดล้อมรุ่นใหม่อย่าง Fridays for Future และ Extinction

Rebellion ใช้พลังอารมณ์และการจัดองค์กรแบบกระจายศูนย์เป็นเครื่องมือในการทำทลายโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิม

อีกกลุ่มบทความเน้นเสียงของผู้คนชายขอบในสังคมไทย รัฐอัครธีร์ อัครธีรฐิติภูมิ ชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์ สายชล ปัญญชิต และ ภูเบศ วณิชชานนท์ ศึกษาความรู้ทางกฎหมายของผู้สูงอายุในกรุงเทพฯ พบว่าผู้สูงอายุจำนวนมากยังเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการของรัฐ ขณะที่ วิมล โคตรทุมมี พาเราไปพบ “นักเรียนหาบเร่” ในเมืองขอนแก่น เด็กๆ กลุ่มนี้มิได้เป็นเพียงผู้เปราะบาง แต่คือผู้กระทำการที่ใช้พื้นที่เมืองสร้างความหมายใหม่ของชีวิตและศักดิ์ศรี การอ่านสองงานนี้ร่วมกันทำให้เห็นว่าการ “เสริมอำนาจ” ของกลุ่มชายขอบมิใช่เพียงการคุ้มครอง แต่คือการยอมรับความรู้และประสบการณ์ของพวกเขาในฐานะส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาเมือง

บทความของ กฤติภัทร สระทองขุน เสนอการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ภูมิภาคผ่านพื้นที่ชายแดนหนองคาย มองพื้นที่เป็นครูที่เปิดทางให้ผู้เรียนเชื่อมโยงอดีตกับโลกปัจจุบัน สะท้อนแนวทางการศึกษาที่มุ่งพัฒนา “จิตสำนึกพลเมืองโลก” จากฐานท้องถิ่น สุดท้ายบทความของ พรอัมรินทร์ พรหมเกิด โอบาร ถิ่นบางเตียว วรัญญา ศรีริน และศักดิ์ณรงค์ มงคล วิพากษ์การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยไทยในมิติความเสื่อมถอยของสถาบันและอำนาจทหาร เสนอแนวทางสร้างประชาธิปไตยฐานรากผ่านการศึกษาและการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง

โดยสรุป วารสารฉบับนี้นำเสนอให้เห็น “การหวนกลับสู่ชีวิตจริง” ของมนุษยศาสตร์ไทย จากภาพยนตร์ สื่อ วรรณกรรม สู่พื้นที่เมืองและชายแดน บทความทั้งหมดต่างพยายามทำความเข้าใจพลวัตอัตลักษณ์ อำนาจ ความรู้ และความเป็นธรรมในสังคมร่วมสมัย แม้ต่างหัวข้อ แต่ต่างร่วมตั้งคำถามต่อศูนย์กลางอำนาจและเปิดพื้นที่ให้เสียงของผู้คนชายขอบปรากฏชัดขึ้น วารสารฉบับนี้จึงเป็นหมุดหมายสำคัญที่ทำให้เห็นว่าศิลปศาสตร์ไม่ได้หยุดอยู่ที่การตีความ แต่ยังเป็นการ “สร้างโลกทางความหมายใหม่” ที่เปิดรับความหลากหลายของชีวิตอย่างลึกซึ้งและร่วมสมัย

ศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์
บรรณาธิการ

สารบัญ Table of Contents

เรื่อง Content	หน้า page
การปรับตัวทางวัฒนธรรมและการสร้างตัวตนในภาพยนตร์หลานม่า Acculturation Strategies and Identity Formation in How to Make Millions Before Grandma Dies เจตสิทธิ์ คำศรี ศราวุธ นนท์ศิริ พฤกษ์พรรณ บรรเทาทุกข์ และ ราม ประสานศักดิ์ Jettasit Kamsri, Sarawut Nonsiri, Pruksapan Bantawtook & Ram Prasansak	1
การเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อในการเรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศผ่าน การเรียนรู้เชิงรุกที่ผสมผสานแนวคิด NAMLE และวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ Enhancing EFL Media Literacy through an Integrated NAMLE-CDA Active Learning Model พรพรรณ ไชยรัตน์ Pornpan Chairat	32
การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 Synthesis of research on teaching Thai language for communication at the higher education level, 2007–2024 สุนารี ฝีปากเพระ และ ทรงภพ ขุนมธุรส Sunaree Feepakproe & Songphop Khunmathurot	59
สัมพันธบทแบบขนบและร่วมสมัยผ่านวาทวิพากษ์เชิงประวัติ ในกวีนิพนธ์ซีไรต์ Conventional and Contemporary Intertextuality through Discourse-Historical Approach in ‘S.E.A. Write’ Poetry สิริศิริะ โชคทวีกิจ Sirisira Chokthawikit	84

สารบัญ Table of Contents

เรื่อง Content	หน้า page
ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้: การสื่อสารอัตลักษณ์ภาคใต้ผ่านชุดผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ ไทยแลนด์ 2025 Southern Ethnic Costumes: Communicating Southern Identity through the Costumes of Miss Grand Thailand 2025 Contestants วรพงษ์ ปลอดมุสิก Worapong Plodmusik	125
กระจายอำนาจใหม่ รักษาอารมณ์ นักรวมทุกคน: บทเรียนจากขบวนการด้าน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับโลก Reframing Decentralized Organization, Emotional Sustainability, and Inclusivity: Insights from Global Climate Movements ณัฐกานต์ อัครพงษ์พิศักดิ์ Nattakant Akarapongpisak	150
แนวทางการเสริมสร้างความรู้ทางกฎหมายเกี่ยวกับ สิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุ Guidelines for Enhancing Legal Knowledge about the Rights and Welfare of the Elderly รัฐอัครธีร์ อัครธีรจิตติภูมิ ชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์ สายชล ปัญญชิต และ ภูเบศ วณิชชานนท์ Rattaakkhatee Akkhateerathitiphum, Chaiwatchara Promjittiphong, Saichol Panyachit & Phoobade Wanitchanon	182

สารบัญ Table of Contents

เรื่อง Content	หน้า page
ความเสื่อมถอยและความไม่ปกติของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ ประชาธิปไตยไทย: ปัญหาและทางออกของระบบการเมืองไทย The Backsliding of Thailand's Democratization: Problems and Prospects for Solutions of Backsliding and Irregularities in the Political System พรอัมรินทร์ พรหมเกิด โอสาร ถิ่นบางเตียว วรัญญา ศรีริน และ ศักดิ์ณรงค์ มงคล Pornamarin Promgird, Olarn Thinbangtieo, Warunya Sririn & Saknarong Mongkol	204
หนองคายในเงาของอินโดจีนกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ภูมิภาคผ่านพื้นที่ ชายแดน Nong Khai in the Shadow of Indochina and the Study of Regional History Through Border Areas กฤติภัทร สระทอง춘 Kittiphath Srathongchun	234
หาบเร่ชอกซอนเมือง: ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ของนักเรียนชายของ Peddling through Urban: Spatial Practices of Schoolchild Peddlers วิมล โคตรทุมมี Wimon Kottummee	264

การปรับตัวทางวัฒนธรรมและการสร้างตัวตน ในภาพยนตร์หลานม่า

Acculturation Strategies and Identity Formation in *How to Make Millions Before Grandma Dies*

เจตสิทธิ์ คำศรี¹ ศราวุธ นนท์ศิริ² พฤกษพรรณ บรรเทาทุกข์³ และ ราม ประสานศักดิ์⁴

Jettasit Kamsri, Sarawut Nonsiri, Pruksapan Bantawtook, & Ram Prasansak

Received: April 11, 2025/ Revised: July 8, 2025/ Accepted: September 4, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้วิเคราะห์กลยุทธ์การปรับตัวทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นที่สอง สาม และสี่ ผ่านทฤษฎีการปรับตัวทางวัฒนธรรมของ (acculturation theory) ของจอห์น แบร์รี (John W. Berry) และแนวคิดพื้นที่ที่สาม (third space) ของโฮมี บาบา (Homi Bhabha) โดยใช้ภาพยนตร์ *หลานม่า* (2567) เป็นกรณีศึกษา การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์ข้อความจากบทสนทนาและฉากต่างๆ เพื่อสำรวจแนวทางการปรับตัวทางวัฒนธรรมและพื้นที่ที่สามในแง่ของการใช้ภาษาและการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ผลการศึกษาพบว่าตัวละครชาวไทยเชื้อสายจีนใช้กลยุทธ์การปรับตัวที่แตกต่างกัน รุ่นที่สองใช้วิธีการผสมผสานวัฒนธรรมจีนเข้ากับวัฒนธรรมไทย (integration) รุ่นที่สามมักใช้กลยุทธ์การผสมผสานทางวัฒนธรรมในบริบทครอบครัว แต่มีแนวโน้มที่จะใช้กลยุทธ์การกลมกลืน (assimilation) ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน

¹ นักศึกษาปริญญาตรี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (Undergraduate student, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University), Email: jettasit.k64@ubu.ac.th

² นักศึกษาปริญญาตรี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (Undergraduate student, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University), Email: sarawut.n64@ubu.ac.th

³ Corresponding author, อาจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (Lecturer, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University), Email: pruksapan.b@ubu.ac.th

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (Assistant Professor, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University), Email: prasansr@ubu.ac.th

หรือที่เป็นทางการ ส่วนรุ่นที่สี่มุ่งเน้นการกลมกลืนเข้ากับสังคมไทย โดยเห็นได้จากความสามารถทางภาษาจีนที่ลดลงและมีการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมจีนลดน้อยลง อย่างไรก็ตาม ภาพยนตร์เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าคนรุ่นที่สี่ยังคงสามารถรักษาความเชื่อมโยงกับบรรพบุรุษได้หากพวกเขาเลือกที่จะทำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามรดกทางวัฒนธรรมไม่สามารถสูญหายไปโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังพบว่าตัวละครไทยเชื้อสายจีนสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองในพื้นที่ที่สามซึ่งเชื่อมต่อระหว่างวัฒนธรรมจีนและไทย โดยอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างใหม่ในพื้นที่ที่สามนี้ไม่ได้เป็นจีนหรือไทยโดยสมบูรณ์

คำสำคัญ: การปรับตัวทางวัฒนธรรม พื้นที่ที่สาม คนไทยเชื้อสายจีน หลานม่า

Abstract

This study examines the acculturation strategies and cultural identities of second-, third-, and fourth-generation Sino-Thais by employing Berry's acculturation theory and Bhabha's concept of the third space. This paper analyzes the portrayals of Sino-Thais in the film *How to Make Millions Before Grandma Dies* (2024). Using textual analysis of dialogues and scenes, we explore acculturation and third space in language use and cultural practices. Findings indicate varying acculturation strategies among Sino-Thai characters. The second generation integrates Chinese culture into Thai culture, while the third generation primarily employs an integration strategy in familial contexts and an assimilation strategy in professional or formal settings. The fourth generation adopts an assimilation strategy, resulting in a decline in Chinese language proficiency and reduced engagement with Chinese traditions. However, the film demonstrates that the fourth generation can maintain a connection with their ancestors if they choose to, highlighting the enduring nature of Chinese heritage. This suggests that cultural heritage cannot be entirely lost. Furthermore, this study reveals that Sino-Thai

characters construct unique cultural identities in a liminal space, which is neither entirely Chinese nor Thai.

Keywords: Acculturation, Third Space, Sino-Thais, How to Make Millions Before Grandma Dies

Introduction

Chinese Immigrants in Thailand

The Chinese have long been a significant cultural group in Thailand. The Chinese immigrants have not only brought their culture and customs to the Thai community but also contributed to creating multiculturalism in the host community. Chinese people have lived among the Thais since the Ayutthaya period (1351-1767). During the late nineteenth century to early twentieth century, the Chinese population in Siam increased due to the impact of the Opium War (1839-1842). Bangkok, the capital of Siam, became a major destination for Chinese immigrants, with most residing in Bangkok and its surrounding areas. It is well-known that overseas Chinese primarily settled in river-adjacent cities like Bangkok, Nakhon Sawan, and Ubon Ratchathani, working as traders and entrepreneurs. From 1868-1945, these Chinese diasporas, such as those living in Ubon Ratchathani, locally functioned as key economic actors, supported by the Siamese Government (Tonlerd et al., 2016, pp. 187). In the mid-twentieth century, to govern the Thai-Chinese, the Thai government under Plaek Phibunsongkhram implemented assimilation policies, including restrictions on Chinese language education, mass media, and associations. These measures led most of the Thai Chinese population to convert and become Thai citizens. This led to a dual identity, where Thai Chinese individuals retained their ethnic Chinese cultural identity while also holding Thai nationality (Jiang, 2022, pp. 11-14). Skinner (1957) even goes so far as to assert that the Sino-Thai population would be fully assimilated into

Thai culture by the fourth generation. As he puts it, “the-fourth generation Chinese were unheard of, not because Chinese had not been settled and rearing families for at least four generations, but because all great-grandchildren of Chinese immigrants had merged with Thai society” (p. 237). For Skinner, the key indicators of successful assimilation among the descendants of Chinese immigrants include their identification as Thai in most social contexts, their strong command of the Thai language, and their tendency to interact more with Thais than with Chinese.

Thai and Chinese Cultures

Thai and Chinese cultures exhibit distinct characteristics, particularly in language use and cultural beliefs. Thai people predominantly use the Thai language to express their cultural identity, while individuals in mainland China communicate in Mandarin and various regional dialects. For the Sino-Thai population, the Thai language serves as their native language, complemented by their proficiency in Mandarin and dialects such as Teochew and Hakka (Prattanasanti, 2019, pp. 6, 20-21).

The cultural beliefs of the Chinese diaspora in Thailand significantly differ from those of Chinese people in mainland China, other Chinese diasporas, and the Thai population itself (Prattanasanti, 2019, pp. 18-19). For example, Chinese culture is deeply influenced by Confucianism, which emphasizes the concept of filial piety. This principle encourages individuals to respect their ancestors through specific burial and mourning rituals (Lim, 2023, p. 63). One such practice is Qingming, observed annually, during which descendants gather to clean the burial site and prepare food to honor their ancestors (Huang & Suk-erb, 2019, pp. 17-18). In contrast, Thai funeral customs differ notably, as they predominantly practice cremation (Athakit & Punyaporn, 2017, pp. 71-72).

However, despite the differences between Thai and Chinese cultural practices, both cultures share some similarities. For instance, Chinese families

place a strong emphasis on filial piety, with children expected to be obedient to their parents. Similarly, Thai families also expect children to fulfill obligations to their parents by taking care of them (Morita, 2005, pp. 119-120). Cultural similarities also facilitate the assimilation of Chinese immigrants into Thailand. These include preferences for staple foods such as rice, fish, and pork, comparable religious principles between Theravada Buddhism and other Chinese forms of Buddhism, and acceptance of religious diversity and drawing its religious worldview from multiple sources, and slight differences in physical appearances (Skinner, 1957, p. 238).

In brief, while Thai and Chinese cultures differ in language, beliefs, and customs, they share a common respect for elders and a strong emphasis on children being grateful to their parents.

Acculturation Strategies and Identity Formation in *How to Make Millions Before Grandma Dies*

How to Make Millions Before Grandma Dies, one of the most successful Thai films of 2024, portrays the lives of different generations of Sino-Thais. Directed by Pat Boonnitipat and cowritten by Thodsapon Thiptinnakorn, the film has now been released in Thailand, Malaysia, Indonesia, and China. Following theatrical runs in the U.S. and China in 2024, the Bangkok-based studio GDH revealed that as of September 8, 2024, the film had reached the \$50 million mark at the worldwide box office (Brzeski, 2024). In October, it was revealed that *How to Make Millions Before Grandma Dies* would represent Thailand's entry for the Best International Feature Film at the 97th Academy Awards (Surbano, 2024). With this nomination, the film made history as the first Thai movie to enter the shortlist of 15 films selected from 85 international entries, even though it ultimately did not make it to the final five (Nation, 2025).

How to Make Millions Before Grandma Dies is narrated by M, a game streamer, and his grandmother, Mengju, who has made a living selling congee.

Diagnosed with stomach cancer, she wishes to be buried in a single burial plot. M volunteers to be her carer, hoping to make millions in the process. During this time, Mengju discovers that Soei, her youngest son, has stolen her money to pay off his debt. Despite the betrayal, Mengju decides to help him by giving him her house. Disappointed by his grandmother's decision, M leaves but understands her choice. Mengju later moves into a nursing home, but M brings her to live with him. She dies peacefully, and M learns she had been saving money for him since his childhood. He uses it to fulfill her final wish of being buried in a single burial plot. The movie critically sheds light on intercultural and intergenerational tensions within the Thai-Chinese family.

The purpose of the study is to examine how Sino-Thai characters from the second to the fourth generation in *How to Make Millions Before Grandma Dies* adopt acculturation strategies while living in Thailand as the host culture. It also explores how they negotiate and construct their identities, particularly through language and cultural practices. This paper argues that each generation adopts different strategies, applying them in distinct spheres. While the second generation seeks to integrate into Thai culture while maintaining their heritage culture, the third generation primarily adopts an integration strategy within the family domain and an assimilation one in professional environments. As for the fourth-generation characters, in their efforts to fit into Thai culture, they use less Chinese and engage less with Chinese traditions. However, this does not support Skinner's (1957) claim that Sino-Thais will be fully assimilated into Thai culture, as the fourth-generation characters demonstrate that they can reestablish connections with their heritage culture if they choose so. This suggests that heritage culture is not entirely lost but undergoes transformation; across generations, Sino-Thais are constantly engaged in creating a cultural third space, where they negotiate and construct their identities, navigating a space between Thai and Chinese heritages.

Literature Review

Sino-Thais on Screen

The portrayal of Chinese immigrants in contemporary screen media and literature in Thailand has attracted considerable scholarly attention. Many studies on the representation of the Chinese diaspora in Thailand emphasize how Chinese cultural values and identities are preserved, transformed, or challenged. For instance, Vongpattaranon (2021) examines Sino-Thai cultural identities within Thai societies. The study delineates the key characteristics of the Sino-Thai cultural identities, including the prevalence of multigenerational household structures, a cultural preference for sons over daughters, the management of family-owned businesses, and honoring Thailand as a benefactor. Similarly, Krongbhumin (2022) critically examines four soap operas—*Dai Daeng* (2019), *Repercussion* (2019), *Sanae Nang Ngiew* (2018), and *In Family We Trust* (2018). The study reveals the way these dramas construct representations of Thai-Chinese family life compared to perceived social reality and prevailing societal norms, demonstrating that cultural values and identities of the Sino-Thai presented in these dramas may vary due to individuals' experiences. The study suggests cultural identities as shaped by cultural heritage and current social values.

Phumithammarat and Hutinta (2023) engage in a critical examination of Sino-Thai identities, specifically through the lens of Thai romance novels by V. Vinichayakul published between 1977 and 2016. The work argues that these literary works reveal that traditional Chinese values are contested and ultimately give rise to distinct Sino-Thai identities. Furthermore, the study critiques the prevailing “rags-to-riches” narrative that has historically characterized the Chinese diaspora in Thailand, as these novels present diverse experiences of the Sino-Thai.

In a similar vein, *How to Make Millions Before Grandma Dies* explores themes central to earlier studies, such as intercultural tensions,

intergenerational conflicts, and cultural identity formation within Thai-Chinese families. Due to the film's recent release in 2024, there have been only a few scholarly works published on it to date. For instance, Chin and Liu (2025) examine how the film influences travel behavior and contributes to boosting local Thai tourism in the post-COVID-19 era. Additionally, in his cultural commentary on the film, Chan (2024) argues that the film critiques Chinese patriarchal values and reflects the impact of capitalism on familial relationships. While this paper agrees with Chan's point regarding gender inequalities in Thai-Chinese families, it takes a different approach by focusing specifically on the acculturation strategies adopted by Thai-Chinese characters across generations and the negotiation processes surrounding language use and cultural practices. This constitutes our contribution to the existing scholarship on the film and broader cultural studies of Sino-Thai experiences.

Theoretical Frameworks

The researchers apply Berry's acculturation theory and Bhabha's third space theory to analyze *How to Make Millions Before Grandma Dies*. These theories are chosen as analytical frameworks for the film because they examine how individuals deal with living with others in multicultural societies. While Berry provides insights into the broad stages of adjustment and the acculturation strategies used by newcomers, Bhabha offers an understanding of the specific cultural practices or identities that emerge when newcomers navigate life in a new multicultural environment. Berry (2005) defines acculturation as "the dual process of cultural and psychological change that takes place as a result of contact between two or more cultural groups and their individual members" (p. 698). This process does not happen overnight; it can take years, generations, or even centuries. Acculturation can be driven by various factors such as colonization, war, or migration. These changes may include, among many things, mastering the host language, altering food and

dress preferences, and learning social interactions. Berry (2005) stresses the fact that “[o]ne key feature of all acculturation phenomena is the variability with which they take place” (p. 700). Individuals go through acculturation process at different rates and with different goals. Even within one single family, there can be variations that may lead to conflicts among family members.

Berry proposes a model of acculturation strategies that individuals may adopt when living in a host culture. It consists of four strategies, each with the following characteristics:

- Assimilation: Individuals do not retain their original cultural identity but fully adopt the cultural identity of the host community. They express their desire to fit in by speaking the host language. If they have a family, they may use the host language at home, meaning that their children know little about their heritage language.
- Integration: Individuals preserve their cultural heritage and original cultural identity while establishing relationships with other cultures. Unlike those who adopt the assimilation strategy, they seek to master the host language while continuing to speak their heritage language at home and maintaining certain elements of their cultural practices and behaviors.
- Separation: Individuals avoid adopting the host country’s culture while continuing to embrace their heritage culture. By limiting contact with the host community, they primarily speak their first language with members of their cultural group and may reject dominant values of the host culture.
- Marginalization: Individuals reject both their heritage culture and the host culture. They are not interested in maintaining their original cultural identity and speaking their first language, nor do they seek to develop a new identity aligned with the dominant values of the

host culture. Those who adopt this acculturation strategy often experience isolation and confusion (Jackson, 2024, p. 194).

While Berry's theory of acculturation broadly addresses the stage at which individuals adapt to a new culture, Bhabha's concept of the third space sheds light on how they construct unique identities in their new land by drawing upon various cultural elements. In his examination of colonial power relations, Bhabha challenges the binary view of culture as divided between the colonizer and the colonized and rejects the notion of cultural purity. He emphasizes that when cultures come into contact, a "third space" emerges, one in which new forms of cultural identities are produced. As Bhabha (1991) puts it, "all forms of culture are continually in a process of hybridity. But for me the importance of hybridity is not to be able to trace two original moments from which the third emerges, rather hybridity to me is the 'third space' which enables other positions to emerge. This third space displaces the histories that constitute it, and sets up new structures of authority, new political initiatives" (p. 211).

In other words, the third space is defined as a site of tension and transformation between different cultural discourses and is rooted in hybridity—the fusion of cultures by individuals or groups, resulting in hybrid cultural identities. These hybrid identities reflect the dynamic nature of culture, continuously evolving and shared through interactions among individuals and groups in various cultural contexts (Sterrett, 2015, pp. 654-655). For Bhabha, the third space is an adaptive potential where individuals are not confined to adopting a single dominant culture. Instead, this space allows them to identify, interpret, and shape their cultural identities beyond the rigid constraints of cultural heritage. This space becomes a transformative arena where people can creatively construct identities by appropriating and reinterpreting elements from various cultural frameworks (Tatham, 2023). As Bhabha (1994) puts it, "these 'in-between' spaces provide the terrain for

elaborating strategies of selfhood – singular or communal – that initiate new signs of identity, and innovative sites of collaboration, and contestation, in the act of defining the idea of society itself” (p. 1). The third space—also referred to as in-between space or liminal space—becomes a new site where cultural meanings are contested and negotiated.

Both Berry’s theory of acculturation and Bhabha’s concept of the third space have been influential in film studies and have been widely applied in analyses of films set in diverse cultural contexts. For example, Afriyanto and Widyahening (2023) focus on the interaction between Middle Eastern and Western cultures, examining various aspects such as fashion, women’s emancipation, and tradition in Guy Ritchie’s *Aladdin* (2019). In addition, Yu-qi (2024) reflects the cultural acculturation strategies adopted by Chinese Americans in *The Farewell* (2019), revealing that Chinese-Americans cannot fully adhere to either Chinese or American culture. Employing Bhabha’s concept of the third space, Alkin (2017) explores how a Turkish migrant family in *Vatanyolu* (1987) on a journey from Germany to their home country not only construct their new identities but also create physical spaces that liberate them from social restrictions. Similarly, Bayramian (2019) analyzes Armenian diasporic films including *Calendar* (1993), *Ararat* (2003), *Apricot Groves* (2016), and *The Journey* (2002), demonstrating how the third space serves as a reconciling site for the Armenian characters to blend old and new experiences before and after their migration.

Building on these studies, the present analysis applies both Berry’s theory of acculturation and Bhabha’s concept of the third space to the Thai film *How to Make Millions Before Grandma Dies*. In doing so, the researchers aim to explore how different generations of Sino-Thais employ various acculturation strategies to integrate into Thai society and construct their hybrid identities. This analysis reflects varying degrees of acceptance of the

host culture and highlights the complexities of hybrid identities that cannot be simply categorized as either Chinese or Thai.

Outcomes and Discussion

This part presents an analysis of the acculturation process and the third spaces of the Sino-Thai characters across three generations as depicted in *How to Make Millions Before Grandma Dies*. According to Berry (2005), the process of acculturation encompasses several aspects, with language and cultural practices being particularly prominent in the film. Selected scenes and dialogues used for analysis are categorized into these two themes. Most of the English dialogues were taken from the subtitles translated by Netflix. Only a few sentences were translated by the researchers using a literal translation approach to maintain the original's core meaning. All Thai and Chinese words from the selected dialogues were transcribed using the International Phonetic Alphabet (IPA) to accurately represent the correct tones of each word. Moreover, the analysis is organized by generation: the second, third, and fourth. Mengju, the oldest character in the film, represents the second generation of Sino-Thais. She was born in Thailand to Chinese parents who migrated to Thailand and died in Thailand. The third generation is represented by Mengju's children, who were also born in Thailand and hold Thai nationality. The fourth generation is represented by the youngest Sino-Thai characters, M and Rainbow, who are Mengju's grandchildren. The first generation is not analyzed as their roles are not depicted in the film.

Second Generation

Mengju, the character representing the second generation of the Sino-Thai, is portrayed as a person who adopts an integration strategy of acculturation. This reflects a strong preservation of Chinese culture within the Sino-Thai community while blending elements of Thai culture, such as language and cultural practice.

Language. The integration of Chinese and Thai languages is illustrated through Mengju's ability to speak both fluently. She switches between Thai and Chinese to communicate with her family members, often using code-mixing to express her feelings. This is evident in a dialogue where Mengju complains to her grandson, M, about his sloppy behavior:

Mengju: มึงนี่มัน 𠂇 𠂇จริงๆ

/mʉŋ ní mán tɕʰí tɕʰàʔ tɕʰiŋ tɕʰwʔ/

(Can you not be such a qi-chou for once?)

In this scene, after Mengju tells M to stay focused and throw the flower on the top of the burial plot, she notices that M is not paying attention. Mengju reprimands him for being careless. She shifts from the Thai phrase “มึงนี่มัน (mʉŋ ní mán)” to the Chinese word “𠂇 𠂇 (tɕʰí tɕʰàʔ),” which means “sloppy.” Mengju uses this code-mixing because the Chinese word “𠂇 𠂇 (tɕʰí tɕʰàʔ)” can express her feelings better than any Thai words. This sentence demonstrates that Mengju is a character who seamlessly mixes the host country language, Thai, with her original Chinese language.

Another evidence is when Mengju uses a Chinese idiom to teach M and Sew, her daughter:

Mengju: 生米煮成熟饭

/ʃəŋ1 mi1 tɕʰu1 tɕʰəŋ1 sɕ1 fæŋ1/

(No translation)

M: ม่าว่าไรอะ แปลว่าไรอะม้า

/máː wáː rái ʔàː bplɛː wáː rái ʔàː mɔː/

(Ma, what did she say? What did she tell you, Ma?)

Sew: ข้าวสารกลายเป็นข้าวสุกละ สิ่งที่เกิดขึ้นมันก็ย้อนกลับไปไม่ได้ละ

/kʰáːw sǎːn klāːj bpen kʰáːw sùk lɔ sǎŋ tʰiː kɕːt kʰwɪn mán kɔ

jɕːn klàp bpai mâi dáː lɔ/

(The rice grains have become cooked rice. It's a saying that means accept what can't be changed)

The fact that Mengju still speaks Chinese to her Sino-Thai grandchild emphasizes the integration of her cultural identity. This reflects that Mengju still preserves her Chinese cultural heritage and identity.

Another example of the integration strategy used by Mengju is the scene where she thanks M:

Mengju: 谢谢 明仔

/ku: zoi siə m̩iŋ nə /

(No translation)

M: หลอกดำไรเอ็มปะนิ

/ʌʊ:k dà: rái ɛ̃:m pà nì/

(Are you insulting me again?)

Mengju: ขอบใจ 明明是讲人话 听不懂出个词

/khɔ̃:p tɕai m̩iŋ bpen khon tɕi:n phā:sǎ: rái fāŋ mǎi ʌʊ:k sák kham/

(That means I thank you. Are you sure you're Chinese? You can't understand a single word.)

When Mengju says “thank you” in Teochew, M replies that he does not understand what Mengju says. As a result, she has to translate her words into Thai. Mengju's bilingual exchanges, through code-mixing, idiomatic expressions, and translation, demonstrate that she not only maintains Chinese as part of her Sino-Thai heritage and identity but also incorporates Thai into her communication. While this scene hints at M's abandonment of his Chinese heritage, which will be further discussed below, Mengju's use of both languages bridges linguistic boundaries and facilitates communication across generations. In this instance, Mengju serves as M's translator. Her ability to move fluently between Thai and Chinese aligns with the study of Wu and

Techasan (2016), which examines how the dual presence of Thai and Chinese (primarily Teochew) in shop signs shapes the multilingual landscape of Yaowarat, one of Bangkok's Chinatowns. That the film's setting in Talat Phlu, another major Chinatown in Bangkok, is similarly peppered with multiple languages, testifying to the fact that, contrary to Skinner's (1957) claims, descendents of Chinese immigrants, though fully naturalized as Thai citizens and fluent in Thai, still retain their inherited Chinese language. Mengju's jibe at her grandson, "What kind of Chinese are you?" serves as a reminder not only of her heritage but also his.

In light of Bhabha's theory of the third space, the different linguistic strategies employed by Mengju serve as a testament to the hybrid identities she constructs by incorporating elements from both Thai and Chinese languages. As language is a significant marker of one's identity, when Mengju mixes Thai and Chinese words in a sentence, she essentially reconstructs her hybrid identity by blending aspects of both languages. For instance, she adapts Chinese pronunciation of the pronouns like "you" and "I," adjusting them to reflect the tonal semantics of the Thai language. This linguistic transformation is evident in the scene where Mengju talks to her friend about cancer:

Mengju: เป็นไง เขาปล่อยตัว *仔* กลับมาแล้วหรอ

/bɛn nà **I** kʰǎo plɔj tʰuǎ **weɪ**: klàp mǎ **ɛw** hǎʔ/

(How are you? Did they let you come back already?)

Mengju's friend: เมื่อวานนี้เอง หมอบอกว่าอยู่ไปก็เปลืองเตียง

/m^uǎ wānnī: eŋ mɔ: bɔk wǎ: jù: pai kɔ: pl^uang ti^ɛŋ/

(I got back yesterday. They made me leave to give the bed to someone worse off.)

Mengju: *我*โดนแล้วนะ

/ʔúɑ duǎn **ɛo** nà/

(I've been hit as well.)

Mengju's use of 你 (lǐ) and 我 (wǒ), meaning “you” and “I,” with the modified pronunciation ลื้อ (li:) and อื้อ (i:), respectively, demonstrate a shift influenced by the phonetic differences between Thai and Chinese. Instead of using the original Teochew Chinese pronunciation, Mengju frequently uses these modified pronouns when communicating with other Sino-Thai individuals. This change suggests that the second generation actively negotiates between their Thai and Chinese identities by adapting the language to fit the cultural and phonetic context of their environment. These modifications in pronunciation highlight the unique identity of the second generation, which is neither entirely Thai nor Chinese but rather a hybrid Sino-Thai identity.

Cultural practice. The second generation also demonstrates the integration strategy through their cultural practice. The film often portrays Mengju's spiritual refuge as a combination of Thai and Chinese traditions. This is evident in the scene where Mengju chants a Pali phrase, “Namo tassa bhagavato arahato sammāsaṃbuddhassa,” a Buddhist expression showing deep respect and devotion to the Lord Buddha, in front of an unknown grave. When Sew, her daughter, asks if she knows who is buried there, Mengju replies that she is praying to the sacred, hoping to have a private burial plot like the one in front of her. This scene highlights how Mengju's strong desire—rooted in the Chinese belief about the location of a burial ground—is fused with her spiritual refuge in Theravada Buddhism, Thailand's dominant religion. In a way, Mengju's Buddhist chant in front of the burial plot, a symbol of her Chinese roots and spiritual tradition, reflects the hybrid identity of the second generation—the third-space identity that is not exclusively Thai or Chinese, but rather a fusion of both.

In addition, while the film portrays Mengju as deeply devoted to Guan Yin, the goddess of mercy in Chinese mythology, it also depicts her engaging in Thai religious practices. For example, she donates to a Thai coffin

charity and keeps a Buddha image and figure on the headboard storage in her bedroom. Many Thais believe that the Buddha images and figures will protect individuals from misfortunes and bring good luck. The fact that Mengju devoutly worships the Chinese goddess and simultaneously adopts Thai Buddhist rituals demonstrates that the second generation does not strictly adhere to one dominant cultural practice but is open to other cultural practices. This hybrid religious practice, as Skinner (1957, p. 238) observes, might stem from the general traits of Chinese people—like their Thai counterpart—who exhibit a high degree of religious tolerance and eclecticism.

This openness to a new way of life allows the second generation to create a third space where they reconstruct their Chinese roots within a Thai cultural context. An example of this adaptation is the evolution of congee. The film shows Mengju and M packing vinegar to sell alongside congee in her shop. Traditionally, congee was a Chinese dish typically eaten with just a tiny amount of salt for flavor. However, over time, congee has been integrated into Thai cuisine and is often considered a breakfast dish in Thai communities. In Thai society, people commonly season their food with ingredients like fish sauce, ground chili, vinegar, and sugar to suit their personal tastes. This practice has been applied to congee, creating a new way of eating it. As a Sino-Thai second generation, Mengju has reimagined the way congee is eaten by incorporating the Thai practice of adding seasonings. This new way of eating congee exemplifies the essence of the third space, as it is neither purely Thai nor Chinese but rather a hybrid of both cultures.

One more example of the ongoing identity creation in the third space of the second generation is the fact that Mengju breaks free from traditional Chinese beliefs and practices, engaging in a new practice and redefining relationships. As previously mentioned in the introduction, Chinese culture is profoundly influenced by the Confucian notion of filial piety. Confucianism has deeply shaped patriarchal structures by granting male elders absolute

authority and placing wives and children under their control, while tracing lineage through the male line. In this patrilineal family structure, men are assigned public roles, while women—considered the inferior sex—are expected to perform domestic duties, and “sons are valued more than daughters” (Liu et al., 2025, p. 105). The film highlights liberation from traditional Chinese family values as one of its main themes through the issue of inheriting Mengju’s assets. Sew, Mengju’s daughter, never fights to get a share of her mother’s inheritance as she accepts the fate of a daughter who is always neglected by a Chinese family. Meanwhile, the eldest son of the family, Kiang, is confident that he will secure Mengju’s inheritance. That is the reason why he is furious when he learns that Mengju’s money is given to the youngest son, who seems to always have financial problems.

However, even though Mengju decides to give her money to her son, her refusal to stay with her eldest son, who offers to take care of her during her cancer treatment, and her decision to seek refuge with her daughter signals a liberation from traditional Chinese customs. Traditionally, sons are expected to take care of their aging parents (Chen, Zhuoga, & Deng, 2021, p. 2). Mengju’s choice shows the importance of a daughter as a spiritual sanctuary for an elderly parent. In fact, the film conveys this idea from the very beginning by depicting M’s paternal grandfather leaving his fortune to his granddaughter, who quits her job to take care of him during his fatal illness.

Moreover, the film portrays that Mengju herself is trying to break free from this son-preference tradition when she shows up at her older brother’s place to demand her share of their parents’ inheritance. Even though the attempt fails, this incident and her decision to stay with her daughter confirm Mengju’s new cultural identity, which is not tied to the patriarchal family structure of Chinese tradition. Mengju’s brief encounter with her brother and her decision to stay with her daughter instead of her sons serve as a critique of the traditional Chinese family structure that favors males over females. In

this case, it is not sons who are valued but a daughter who embodies diligence and filiality—virtues that Confucianism itself upholds.

Third Generation

The third generation of Sino-Thais, represented by Mengju’s children—Kiang, Sew, and Soei—seems to have adopted a blend of acculturation strategies: integration and assimilation. While this generation reflects the beginning of assimilation into Thai cultural identity, especially in a professional context, they maintain the connection with Chinese cultural identity within the family context.

Langauge. Through language use, the third generation illustrates both integration and assimilation strategies. Like the second generation, they engage in code-mixing, incorporating Thai and Chinese words in sentences. Moreover, the third generation seems to continue the second generation’s phonetic adaptation of Teochew Chinese pronouns “你 (lī)” and “我 (wá),” meaning “You” and “I”, respectively, pronouncing them as ลื้อ (lūi) and อื้อ (ʔúa). An example of this adaptation occurs in the scene where Kiang talks to Mengju during the meal, saying:

“我 อยู่เล่นไม่ได้นะ เดี่ยวต้องพาเรนโบว์ไปเรียนพิเศษภาษาอังกฤษ
/ʔúa jù: lēn mâi dâi nà dīaw t-ŋ p̄hā rén bóbŭ bāi rīan p̄h̄sèt
p̄h̄să: ʔīngkrit/

(I cannot play cards today. I have to take Rainbow to an English extra tutorial class.)

The pronoun, “我 (wá),” pronounced as ʔúa, is integrated into a sentence when Kiang speaks to Mengju. This reflects the integration strategy applied by Sino-Thai characters. Sew, Mengju’s daughter, is also presented as a character who maintains her Chinese cultural identity and adopts the host country’s identity through language. She can translate the Chinese idiom “生米煮成熟饭 (jəŋ1 mi1 t̚su1 t̚ʂəŋ1 su1 fæn1),” which means “the irreversibility

of things or situations that happened” into Thai for her son. The application of the integration strategy illustrates both a sense of belonging within Thai society and the preservation of Chinese identity.

However, the maintenance of the Chinese identity seems to occur primarily within a family context, as the third generation appears to shift to an assimilation strategy when they interact with other people in a professional context. This is illustrated when Sew, as a third-generation Sino-Thai character, uses the standard Thai language when she consults with the doctor about her mother’s health conditions.

Sew: ตอนแรกคุณหมอบอกว่า ทำเคมีแล้วมันจะหาย คุณหมอดูตั้ๆยังคะ

/tɔːn¹ ɛːk¹ khun¹ mɔː¹ bɔk¹ wāː tʰam¹ kʰeːmi¹ ɛːo¹ mən¹
tɕàː hǎːj¹ khun¹ mɔː¹ duː¹ diːj¹ jàŋ¹ kʰáː/

(You told us that the chemotherapy would get rid of the cancer. Is it possible that the results are wrong?)

Doctor: อย่างที่หมอพูดนะควรต้องมีเวลาให้คนไข้เยอะ ๆ

/jàːŋ¹ tʰɔː mɔː pʰúːt ná kʰráp tɔŋ¹ mii wēlāː hâi kʰon kʰai jə jə/

(What I’d recommend is to spend as much time as you can with her.)

This evidence shows that Sew uses the Thai language in a professional context. In her conversation with the doctor, she does not engage in code-mixing between Chinese and Thai but fully adopts the host country’s language, reflecting cultural assimilation. This suggests that the third generation represents a turning point for the Sino-Thai community, where the acculturation process is veering towards assimilation, particularly outside the family domain.

Cultural Practice. The third generation of Sino-Thais represented in the film adopts two acculturation strategies: integration and assimilation. The film presents the integration strategy through the characters’ adherence to Chinese cultural practices while also following Thai ones. Kiang, Sew, and Soei

gradually blend into Thai culture but still follow Chinese cultural traditions, especially in family contexts. These three characters participate in the Qingming festival and ancestral funerals while also integrating some elements of Thai cultural practices. For example, Sew arranges Thai funerary rites at a Thai temple for Mengju's funeral, after which they conclude the ceremony with Chinese ancestral customs at the burial plot. Even though the film does not depict the daily chanting by Buddhist monks, the setting and Mengju's daughter's black shirt imply that this funeral is not entirely Chinese. Mengju's funeral contrasts with the other funeral illustrated earlier in the film, where the close members of the deceased dress in white attire to show their deep mourning (Waters, 1991, p. 114). However, the funeral still reflects the characters' Chinese heritage through the Chinese-style coffin and the practice of guiding the deceased in a casket to a burial plot. Mengju's funeral, to some extent, can be seen as a unique creation of Sino-Thai individuals within their third space.

Another piece of evidence is reflected in the character Soei, whose Thai identity is emphasized by his wearing a Buddhist amulet. This signifies that even though Soei participates in Chinese Qingming with his family, he is also influenced by Thai Buddhist culture. He neither fully assimilates into Thai culture nor rejects his Chinese heritage. Instead, he incorporates Thai religious practices while maintaining some aspects of Chinese culture. This suggests the use of the integration strategy to blend into the host country's culture.

However, the film also portrays the third-generation Sino-Thai as beginning to adopt the assimilation strategy. This is evident in characters like Kiang, who shows hesitation in engaging his wife and daughter in Chinese traditions. For example, he never took his daughter to the Qingming ceremony while Mengju was still alive. Instead, he encourages his family to engage with Thai practices, as shown in the scene where he takes his family to a Buddhist temple. This reflects that Kiang may not want his family to embrace Chinese

customs while encouraging them to adopt the host country's culture, Thai culture, symbolizing a gradual disconnection from Chinese heritage and a stronger connection to Thai Buddhist cultural customs.

In conclusion, while the third-generation characters like Kiang, Sew, and Soei demonstrate a certain degree of integration between Chinese and Thai cultures, they appear to have increasingly shifted their cultural identity to align more closely with Thai culture. This change reflects a transition from integration to assimilation. One possible reason is that the Sino-Thai who were born or raised in the host culture may have been influenced and normalized by its dominant cultural practices.

Fourth Generation

Earlier in the film, the fourth-generation Sino-Thais, represented by M and Rainbow, illustrate the application of the assimilation strategy. These two characters reflect the current situation of many fourth-generation Sino-Thais, who have distanced themselves from their Chinese culture and assimilated more fully into Thai culture. In addition, they embrace cultures other than Thai and Chinese to create their own cultural identity that aligns with what Bhabha refers to as a hybrid identity.

Language. Like the previous two generations, the fourth-generation Sino-Thais represented by the two young characters, M and Rainbow, reflect the application of the assimilation strategy through their language use. They speak only Thai in their daily conversations, reflecting how their linguistic identity has assimilated into Thai culture, where Thai functions as the dominant language for communication and self-expression, permeating all spheres of social interactions and public institutions. This suggests that their communication and self-expression are influenced by Thai culture. For instance, M struggles to understand Mengju's Chinese, even simple words like 谢谢 (zoi siə), which means "thank you," and is unable to guess the

meaning from the context. This demonstrates a lack of Chinese language proficiency. This point is further highlighted in the scene where Mengju uses a Chinese idiom, 生米煮成熟饭 (jəŋ1 mi1 tɕu1 tɕʰəŋ1 su1 fæŋ1), which means “raw rice is now cooked,” during a conversation with M and Sew. M needs translation from his mother, Sew, because he cannot understand the idiom.

The shift in language is also reflected in Rainbow, another fourth-generation character. She demonstrates how she blends into Thai culture by embracing the Thai language, even though she uses the word *ahma*, a Chinese term commonly used by Sino-Thais to refer to their grandmother or an old lady. Rainbow promises to take care of her grandmother when she grows up and becomes a doctor.

Rainbow: โตขึ้นเรนโบว์จะไปเรียนหมอมารักษาม่าเองค่ะ

/tóː kʰûn reːn bóʊ tɕì pái rīan mǎː mǎː rák sʰāː ʔāː māː
eːŋg kʰāː/

*(When I grow up, I will study medicine and treat you,
grandmother.)*

Unlike the third generation, the fourth generation of Sino-Thais, like Rainbow, predominantly uses Thai language to communicate within a family domain, whereas the older generations use this space to show their connection to their Chinese culture. This indicates the loss of Chinese roots of this generation, and Rainbow’s use of the word *ahma* (grandmother) in this context is merely a pronoun to refer to her grandmother rather than carrying any deeper cultural significance. Essentially, it reflects a broader trend of cultural assimilation and the loss of traditional Chinese identity among younger Sino-Thai individuals.

Furthermore, the film highlights English language as a significant linguistic influence that may have contributed to the formation of the fourth-generation Sino-Thai identity. This can be regarded as a unique aspect of their

development within their third space. Both Rainbow and M incorporate English language in their sentences in a family setting, which typically serves as a shared space for Sino-Thai individuals from different generations, much like Mengju mixes Chinese and Thai words in her sentences. Even though Rainbow rarely appears on screen, when she does speak, the film showcases her as a girl who primarily communicates in English. For instance, Rainbow greets Mengju in English:

Kiang: นี๋ มาแล้ว

/niː. nîː mǎ ɛːo/

(Grandmother is coming!)

Rainbow: Good morning, Grandma.

Rainbow also greets M on Chinese New Year's Day by saying, "Happy Chinese New Year." This representation demonstrates that Rainbow prefers speaking English over Thai in her social interactions. Her character reflects the tension within the fourth generation as they become more distanced from their cultural roots, particularly the Chinese language, while simultaneously embodying a new identity shaped by the adoption of English. This testifies to the dominance of English as a global language, while Chinese becomes a venacular that is falling out of use.

Cultural Practice. The fourth-generation characters' assimilation strategy is presented through their lack of interest and understanding of the Qingming festival. At the beginning of the film, M is portrayed as a character who disregards the Qingming practice, where people gather at their ancestors' burial plots. He shows his low interest in participating in the festival by focusing on his mobile game and scrolling his phone during the festival.

M's reluctant participation may not imply that he does not commemorate his ancestors. He may simply hold a different belief about the deceased, as he says, "อางซัน Cloud ไปแล้ว (ʔaː.kɔːŋ kʰɯn klɔːd paj ɛo)," meaning that his grandfather is in cloud storage. He likely believes that his

ancestors do not physically exist after death but rather exist elsewhere, much like data stored in the cloud. Therefore, he may feel that it is unnecessary to make offerings of food and flowers for his ancestors.

To some extent, M's belief illustrates the tension between traditional Chinese views of the afterlife and the modern perspective of a non-believer who sees death as the end. Over time, he becomes more accepting of Chinese traditional values. This internal conflict within M becomes more explicit at the end of the story when he decides to fulfill his grandmother's wish by having her rest in the Chinese burial plot. He uses the money Mengju had saved for him to purchase a large burial plot for her. Ultimately, he chooses to honor Mengju's wish rather than prioritize his own personal desires. The decision underscores the interplay between traditional Chinese values and modern values that might lead to the reinterpretation and reconstruction of the fourth-generation cultural identity.

However, even though the assimilation strategy adopted by the fourth-generation Sino-Thai is evident throughout the film, the potential for reconnection to the Chinese heritage is hinted at the end. The final scene of the movie depicts M guiding Rainbow, his younger cousin, on how to properly scatter flowers over the mound at their grandmother's burial plot—a practice that M disregarded in the very first scene, where he carelessly dumps the flowers at their ancestors' burial plot, much to his grandma's dismay. The transformation encapsulates M's evolution from showing little interest in the Qingming festival to becoming a role model for Rainbow, demonstrating how to respectfully honor their grandmother with flower offerings.

This evolution suggests a re-adoption of Chinese heritage by the younger Sino-Thais, challenging Skinner's (1957) assimilation theory. The theory posits that the assimilation rate for the Sino-Thai population is anticipated to stay elevated; potentially, there will not be the fourth generation of the Sino-Thai as this generation will become Thais through the

assimilation process. Instead, as the film shows, the fourth-generation Sino-Thai's re-adoption of the Chinese backgrounds portrays an opportunity to construct a new cultural identity that harmonizes modern values, Thai traditions, and their Chinese heritage. Drawing upon Bernards's (2018) study on popular Sino-Thai integration narratives, this study argues that *How to Make Millions Before Grandma Dies* falls neither into the assimilationist narrative—where descendants of Chinese immigrants are fully assimilated into Thai culture—nor the bicultural accommodation narrative, in which Thai and Chinese remain entirely distinct spheres. Instead, the film highlights “creolization,” or the creation of a third space, which reflects “the dynamic, formational process of culture and language through localization, adaptation, and exchange” (p. 175).

Conclusion

Using Berry's acculturation theory and Bhabha's concept of the third space, this article explores the dynamics of cultural acculturation and identity formation of Sino-Thai individuals portrayed in *How to Make Millions before Grandma Dies*. While it applies acculturation theory to identify the strategies adopted by three generations of Sino-Thai individuals to blend into Thai society, it uses the third space concept to provide insights into the negotiations of various cultural influences that actively shape Sino-Thai individuals' cultural identities.

Through an acculturation lens, the results illustrate that Sino-Thai characters undergo changes in their identities that draw upon linguistic elements and social practices from both Thai and Chinese cultures. They also employ different acculturation strategies. The second generation, represented by the grandmother, uses the integration strategy, mixing her Chinese heritage language and religious beliefs with Thai and Buddhist practices. This balancing or mixing, particularly her code-switching mode of communication, reflects

her hybrid Thai-Chinese identity. In contrast, the third generation, represented by the grandmother's three children, appears to use both integration and assimilation strategies. While they adopt the integration strategy in familial contexts, mixing both Chinese and Thai linguistic and cultural elements, they exhibit a strategy of assimilation in professional contexts, where Thai norms of speaking prevail. This in-between state signifies the hybrid cultural identity of the third generation. In contrast, the fourth generation shows a higher level of assimilation than the third, having abandoned the Chinese language and more fully blended into the Thai community. This is evident in their diminished engagement with Chinese cultural practices and their increased use of English and secular practices.

However, while the results may suggest a decline in Chinese cultural identity and a continued interaction with Thai culture as the host culture and the linear progression of acculturation process from integration to assimilation, it is extremely important to note that the movie, which revolves around the learning process and developing mutual understanding between M and his grandma, demonstrates that cultural identities are always in flux—constantly evolving in response to societal changes and individual experiences. This is particularly evident toward the end of the movie when grandma, representing the second generation, comes to accept her daughter as equally important as her first son, challenging the long-standing patriarchal ideology in Chinese culture and embracing the universal value of equality. Moreover, the final scene, where M is captured alongside Rainbow on their grandmother's burial site, suggests the possibility of the fourth generation re-engaging with Chinese cultural practices. This leaves room for the audience's imagination regarding how the fourth generation and those that follow will reshape their identities, given that it is completely impossible to abandon their heritage or escape the ghost of their grandma. This third space remains to be constructed.

Furthermore, it is important to acknowledge the limitations of this research. As the article focuses solely on language and cultural practices—two distinct realms that illustrate the acculturation process and hybrid identity of Sino-Thai characters, it does not examine how capitalism, which is one of the central issues in the film, contributes to identity construction. Gender is also only briefly addressed. Future research should offer a more in-depth analysis of how capitalism and gender shape the acculturation process and examine additional characters beyond the scope of this paper who might complicate the article’s central arguments.

References

- Afriyanto, D., & Widyahening, C. E. T. (2023). *Phenomena of acculturation: Kinds of acculturation between Middle East and West as seen in the Aladdin movie (2019) by Guy Ritchie*. *English Research Journal: Journal of Education, Language, Literature, Arts and Culture*, 8(2).
<https://doi.org/10.33061/erj.v8i2.10263>
- Alkın, Ö. (2017). *The filmic realization of a third space in Vatanyolu (1987)*. *Media Fields Journal*, 12, 1–10.
- Athakit, K., & Punyaporn, A. (2017). Study the funeral ceremony of Thai Buddhists in the local in Sathingphra District, Songkhla Province [in Thai]. *Journal of MCU Nakornthaburi*, 4(2), 65–82.
- Bayramian, S. (2019). *Exploring Armenian diasporic cinema from the “third space”* (Master’s thesis, University of Amsterdam).
- Bernards, B. C. (2018). *Writing the South Seas: Imagining the Nanyang in Chinese and Southeast Asian postcolonial literature*. University of Washington Press.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712.

- Bhabha, H. K. (1991). The third space: Interview with Homi K. Bhabha. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, culture, difference* (pp. 207–221). Lawrence and Wishart.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Brzeski, P. (2024, October 3). *Oscars: Thailand picks ‘How to Make Millions Before Grandma Dies’ for international feature category*. The Hollywood Reporter.
<https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-news/oscars-2025-thailand-how-to-make-millions-before-grandma-dies-1236024291/>
- Chan, Y. (2024). Making millions: Culture, gender and capitalism in the context of a Thai Chinese family. *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 40(1), 153–161.
- Chen, X., Zhuoga, C., & Deng, Z. (2021). Adaptations to the one-child policy: Chinese young adults’ attitudes toward elder care and living arrangement after marriage. *Frontiers in Psychology*, 12, 608111.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.608111>
- Chin, W. L., & Liu, Y. (2025). The new hallmarks of film-induced tourism amid the post COVID-19 new norm in Southeast Asia. In M. Valeri (Ed.), *Film and tourism: Case studies on tourist behavior* (pp. 65–80). Springer.
<https://doi.org/10.1007/978-3-031-86874-0>
- Huang, C., & Suk-erb, S. (2019). *The preservation and transmission of the ancestral ritual traditions of the Thai-Chinese in three provinces in Northeast Thailand* [Master’s thesis, Mahasarakham University] [In Thai].
- Jackson, J. (2024). *Introducing language and intercultural communication* (3rd ed.). Routledge.
- Jiang, D. (2022). *The Chinese association in Thailand and its development from 1907 to 1963* (Master’s thesis, Chulalongkorn University).

- Krongbhumin, R. (2022). *The representation of Sino through Sino-Thai families in soap operas* [Master's thesis, Thammasat University]. [In Thai].
- Lim, M. C. (2023). Buddhism, Chinese funeral rites, and Theravada tradition in Malaysia. *Journal of Philosophy and Religion Society of Thailand*, 17(1), 58–73.
- Liu, B., Li, Y., Wang, X., & Shome, R. (2025). Impact of patriarchy on the evolving roles of millennial Chinese women. In B. S. Nayak & N. Tabassum (Eds.), *Impact of patriarchy and gender stereotypes on working women* (pp. 101–120). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-74406-8_6
- Morita, L. C. (2005). Three core values (religion, family, and language) of the Chinese in Thailand. *Studies in Language and Culture*, 27(1), 109–131.
- Nation. (2025, January 24). *Hit Thai film fails to be nominated for Oscar*. <https://www.nationthailand.com/life/entertainment/40045507>
- Phumithammarat, N., & Hutinta, A. (2023). Space and the cultural politics of Chinese-Thai identity in V. Vinichayakul's ethnic romance novel *Sunflower* [in Thai]. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences, Burapha University*, 31(1), 64–80.
- Prattanasanti, P. (2019). *A Thai who has Chinese blood: Acculturation and identity perception among the third generation Sino-Thai in Bangkok* (Master's thesis, Lund University).
- Skinner, W. G. (1957). Chinese assimilation and Thai politics. *The Journal of Asian Studies*, 16(2), 237–250.
- Sterrett, S. E. (2015). Interprofessional learning as a third space: Rethinking health profession students' development and identity through the concepts of Homi Bhabha. *Humanities*, 4(4), 653–660.
- Surbano, E. E. (2024, December 23). *How to Make Millions Before Grandma Dies has been shortlisted for an Oscar*. Prestige.

<https://www.prestigeonline.com/my/lifestyle/culture-plus-entertainment/how-to-make-millions-before-grandma-dies-oscar/>

- Tatham, C. (2023). A systematic literature review of third space theory in research with children (aged 4–12) in multicultural educational settings. *Pedagogy, Culture & Society*, 33(3), 867–886.
- Tonlerd, S., Methanon, A., & Techarungpaisan, N. (2016). History of ethnic Chinese in Mueang Ubon Ratchathani from 1868 to 1945 A.D. [in Thai]. *Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University*, 7(2), 164–191.
- Vongpattaranon, N. (2021). From *In the Name of the Dragon* to *In Family We Trust*: Cultural identity presentation of the Chinese diaspora in Thai television dramas [In Thai]. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences, Burapha University*, 29(2), 76–103.
- Waters, D. (1991). Chinese funeral: A case study. *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch*, 31, 104–134.
- Wu, H., & Techasan, S. (2016). Chinatown in Bangkok: The multilingual landscape. *Manusya: Journal of Humanities*, 19(3), 38–52.
- Yu-qi, W. (2024). Analysis of bicultural identities of Chinese Americans based on acculturation theory. *David Publishing*, 21(6), 280–285.

การเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อในการเรียนภาษาอังกฤษเป็น
ภาษาต่างประเทศผ่านการเรียนรู้เชิงรุกที่ผสมผสานแนวคิด NAMLE
และวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์
Enhancing EFL Media Literacy through an Integrated
NAMLE-CDA Active Learning Model

พรพรรณ ไชยรัตน์¹

Pornpan Chairat

Received: April 11, 2025/ Revised: July 31, 2025/ Accepted: August 5, 2025

บทคัดย่อ

ในยุคดิจิทัลปัจจุบัน ที่ผู้คนต่างได้รับข้อมูลจากสื่อที่หลากหลายและมักมีอคติแฝง ส่งผลให้ผู้เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ (EFL) ต้องเผชิญความท้าทายสองประการควบคู่กัน นั่นก็คือ การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ และความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อเชิงวิพากษ์ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าการบูรณาการการเรียนรู้แบบกิจกรรมเป็นฐาน (Activity-Based Learning: ABL) และโครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning: PBL) เข้ากับกรอบแนวคิด NAMLE-CDA จะสามารถเปลี่ยนนิสิตเอกภาษาอังกฤษชาวไทยจากการเป็นผู้บริโภคสื่อเพียงอย่างเดียวสู่นักวิเคราะห์และผู้ผลิตสื่อเชิงวิพากษ์ได้อย่างไร การวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้รายวิชาภาษาอังกฤษสำหรับกรู้เท่าทันสื่อ โดยมีนิสิตเอกภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 3 จำนวน 19 คนเป็นกลุ่มตัวอย่าง ดำเนินการวิจัยตามกรอบการวิจัยสี่ขั้นของมารุต พัฒนา (2563) และระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณจากเอกสารประกอบการสอนและเครื่องมือประเมินต่าง ๆ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนในสามด้านหลัก ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ภาษาและพหุสื่อ (2) การตระหนักรู้ด้านบริบททางสังคม และ (3) การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลเชิงปริมาณที่แสดงถึงความพึงพอใจระดับสูงของผู้เรียน (M

¹ อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ (Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University), Email: pornpan.ch@tsu.ac.th

= 4.35, SD = 0.81) โดยเฉพาะด้านการมีส่วนร่วมและความครอบคลุมของเนื้อหา ($M = 4.69$, SD = 0.48) นอกจากนี้ การวิเคราะห์แบบผสมผสานยังชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้เกิดจาก (1) กรอบการวิเคราะห์ภาษาและพหูส่อที่ชัดเจน (2) การจัดลำดับกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน (3) การทำงานกลุ่มที่ช่วยเสริมแรงสนับสนุนระหว่างผู้เรียน และ (4) การวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ งานวิจัยนี้จึงให้หลักฐานเชิงประจักษ์ในการเชื่อมโยงทฤษฎีสื่อกับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่ตอบโจทย์บริบทของผู้เรียน EFL อีกทั้งยังให้แนวปฏิบัติสำหรับหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งความสามารถทางภาษาและความรู้เท่าทันสื่อในฐานะพลเมืองโลก

คำสำคัญ: การรู้เท่าทันสื่อ, วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์, การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน, การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน

Abstract

In today's digital landscape, where individuals are constantly exposed to diverse and often biased media, EFL learners face a dual challenge: enhancing their English proficiency while developing critical media literacy skills, a combination that is rarely addressed in traditional curricula. This study investigates how combining Activity-Based Learning (ABL) and Project-Based Learning (PBL) with the NAMLE-CDA framework can transform Thai English major undergraduates from passive media consumers into critical analysts and producers, despite struggles with English language development alongside analytical thinking. Implemented in an English for Media Literacy course with 19 third-year students, the research followed Patphol's (2020) four-step model and adopted a mixed-methods design. Multiple instruments were employed to collect both qualitative and quantitative data sets, including teaching and learning materials and evaluations. Qualitative findings revealed progressive student development in three key areas: linguistic and multimodal analysis, contextual awareness, and strategic communication. Quantitative data supported these results, indicating high levels of student

satisfaction ($M=4.35$, $SD=0.81$), with particularly strong ratings in student engagement and content coverage (both $M=4.69$, $SD=0.48$). Integration of the two data sets suggested that the approach's effectiveness stemmed from (i) a structured analytical framework, (ii) sequenced learning progression to manage cognitive load, (iii) collaborative group tasks that facilitated peer support, and (iv) alignment between assessment methods and intended learning outcomes. By translating theoretical frameworks into scaffolded classroom practices, the approach bridged the gap between media theory and language acquisition, addressing a significant research need in EFL contexts. This study provides empirical evidence on integrating critical discourse analysis with media literacy education in language learning, offering a practical framework for similar programs aiming to cultivate competent language users and media-literate global citizens.

Keywords: Media Literacy, Critical Discourse Analysis, Activity-based Learning, Project-based Learning

Introduction

Media literacy is a crucial skill in today's digital age, especially for language learners who engage with media in a foreign language. The National Association for Media Literacy Education (NAMLE) defines it as "the ability to access, analyze, evaluate, and create media in a variety of forms" (n.d.), emphasizing its importance in modern education. Language learners must critically evaluate sources, identify misinformation, and interpret media messages—skills vital not just for language acquisition but also for global citizenship. For first language (L1) learners, integrating media literacy frameworks enhances critical analysis (Hobbs, 2010; Kellner & Share, 2007). However, for English as a foreign language (EFL) learners, the challenge is greater as they must process both linguistic and cultural nuances while

analyzing media messages (Brocca, Masia, & Garassino, 2024; Kalantzis et al., 2016).

According to Bonwell and Eison (1991), traditional lecture-based approaches often fail to engage students and may hinder their ability to critique media effectively. This is especially problematic in an English for Media Literacy course, where students are required to develop both language proficiency and media analysis skills. Active learning methods, such as activity-based learning (ABL) and project-based learning (PBL), offer promising alternatives. Specifically, while ABL promotes engagement through focused tasks, PBL encourages deeper learning through collaborative, real-world projects. Not only do these approaches (ABL and PBL) enhance media literacy education by allowing students to practice critical analysis, but they also support the development of language skills in contexts.

This study thus introduces an innovative teaching approach that combines ABL, PBL, the NAMLE framework, and Critical Discourse Analysis (CDA) to address these challenges. Drawing on Patphol's (2020) four-step model for educational innovation, this approach was designed, implemented, and evaluated using a mixed-methods approach. The NAMLE framework guides students in engaging critically with media, while CDA helps uncover hidden ideologies and social meanings embedded in texts. Together, they foster both language development and critical thinking, making the approach ideal for EFL settings. This model offers a structured approach to developing and testing pedagogical innovations, filling a gap in the integration of media literacy and CDA in EFL education. Specifically, it aims to answer: (1) To what extent can an integrated NAMLE-CDA active learning model transform EFL students from passive media consumers into critical media analysts and producers? and (2) What learning outcomes emerge when evaluating this integrated approach through both quantitative and qualitative methods?

Literature Review

Media Literacy Education and frameworks

Thus far, various media literacy frameworks have shaped instructional approaches, demonstrating their effectiveness in fostering critical engagement with media texts (Brocca, Masia, & Garassino, 2024; Higdon, 2022; Hobbs, 2010; Kellner & Share, 2007; McNelly & Harvey, 2021). One widely recognized framework in media literacy education is NAMLE, which provides both conceptual understanding and practical guidance through key questions revolving around authorship, purpose, content, techniques, representation, audience, context, and interpretation. These structured questions help learners better understand how media messages are constructed, reflect values and perspectives, employ specific techniques to capture attention, and are interpreted differently by different audiences. In language education contexts, research has highlighted the benefits of integrating media literacy frameworks. For example, McNelly and Harvey (2021) found that incorporating media literacy instruction into language learning enhanced L1 students' comprehension and analytical abilities, emphasizing the importance of such frameworks in fostering students' critical engagement with media texts. Furthermore, Higdon (2022) expanded on media literacy frameworks by examining the ethical considerations and the role of structured reflection in understanding the impact of media on college students in the U.S. In EFL contexts, media literacy frameworks, including NAMLE, are widely applied to enhance students' critical engagement with media. For instance, Brocca, Masia, & Garassino (2024) examined how integrated media literacy frameworks support the development of critical digital literacy skills. Similarly, a study by Kalantzis et al. (2016) emphasized the need for a pedagogy of multiliteracies, highlighting how multimodal approaches help EFL learners integrate language learning with critical analysis. However, despite these benefits, both studies have found that EFL learners often struggle with the cognitive demands of

simultaneously processing language and performing critical analysis (Brocca, Masia, & Garassino, 2024; Kalantzis et al., 2016). This suggests that effective implementation requires scaffolding and explicit language support—key considerations that inform this study’s approach

Critical Discourse Analysis in Educational Settings

Critical Discourse Analysis (CDA) has been applied as an analytical tool in various educational contexts to enhance critical awareness of language use. While the NAMLE framework establishes the overall structure for media literacy education, CDA provides specific analytical tools for discovering how language constructs and reinforces meaning in media texts (Fairclough, 2013; Van Dijk, 2015). As a well-known CDA theorist, Fairclough (2013) developed a three-dimensional framework for the linguistic analysis of artifacts, such as media messages. This framework allows analysts to examine texts on three interconnected levels: (1) the textual level, which focuses on linguistic features, including vocabulary, grammar, and text structure; (2) the discursive level, which examines the processes of production, distribution, and consumption; and (3) the societal level, which connects textual analysis to broader social practices and power relationships. These three levels of CDA offer systematic analytical tools for analyzing media texts. The textual level analysis helps students identify linguistic patterns and features used in media contents; the discursive level analysis allows them to understand how media messages are created and distributed to specific audiences; while the societal level analysis encourages them to connect media texts to broader social contexts and power relations, important skills for developing comprehensive media literacy. In language teaching, research has examined the application of CDA principles in ESL/EFL contexts. For instance, Oroujlou and Sadeghi (2023) confirmed that incorporating CDA approaches into language instruction enhanced both linguistic knowledge and critical thinking among university students. Although Machin and Mayr (2012) do not explicitly address student

outcomes or pedagogical applications, their research emphasizes the importance of systematic training in CDA as a method to uncover ideologies, power relations, and social practices in language and multimodal resources (e.g., images, videos, etc.). Similarly, Flowerdew and Richardson (2018) emphasized the need for scaffolded instruction when introducing complex linguistic analysis to language learners, suggesting that structured analytical frameworks and guided practice are essential for effective implementation. This finding supports the current study's approach of developing a blended framework that systematically integrates CDA principles with media literacy concepts in an accessible and applicable format for EFL students.

Active Learning in Language and Media Education

Research into activity-based or task-based learning demonstrates its effectiveness in language education contexts. Lambert and Oliver (2020) emphasized that task-based approaches yield improved language retention and application compared to traditional methods. Moreover, previous studies have also shown that structured group activities facilitate deeper engagement with language content and develop metacognitive awareness of language features (e.g., Ellis et al., 2020; Lambert & Oliver, 2020; Sato & Dussuel Lam, 2021). Similarly, project-based learning, another form of active learning, has shown positive outcomes in language education. For example, Kokotsaki, Menzies, & Wiggins (2016) found that project-based approaches enhanced language acquisition by providing meaningful contexts for language use, leading to improvements across all language skills while developing critical thinking abilities. For media literacy education specifically, Buckingham (2013) has stressed the importance of active learning approaches, highlighting that media production activities significantly enhanced students' critical understanding of media conventions and techniques. The study also suggests that creating media texts leads to a deeper understanding of how media constructs meaning.

Integrated Approaches in EFL Media Literacy Education

As mentioned earlier, while previous studies have explored media literacy education, CDA, and active learning separately, research integrating these approaches in EFL contexts remains limited. Van Laar et al. (2017) identified several challenges in implementing media literacy education with EFL students, including language barriers, cultural differences in critical thinking traditions, and limited access to diverse media resources. Despite these challenges, positive outcomes from integrating these approaches have been evident. For example, previous research has argued that media literacy education provides opportunities for authentic language use and meaningful cultural engagement in EFL contexts (Redmond, 2012; Tour, 2020). Additionally, Kellner and Share (2007) emphasize the importance of critical media literacy by highlighting the need for students to understand the socio-political contexts of media production and consumption, claiming that this understanding is crucial for fostering critical thinking and empowering students to analyze and challenge media messages effectively.

Building upon these findings and addressing the previously identified research gap, the present study introduces an integrated approach that combines the NAMLE framework, CDA analytical tools, and active learning methodologies—specifically, ABL and PBL. The NAMLE framework is applied for its provision of practical, inquiry-based questions that guide media analysis. Subsequently, CDA is employed as a framework that offers systematic tools for examining the linguistic and multimodal features of media texts. To further enhance learning outcomes and classroom engagement, active learning approaches, namely ABL and PBL, are integrated as student-centered pedagogical methods.

Methodology

Population and samples

The study population comprised third-year undergraduate English major students enrolled in the English for Media Literacy course, a compulsory component of the Bachelor of Arts in English program, during the second semester of the 2024 academic year. All 19 students registered for the course were intentionally selected as participants using a purposive sampling method. While the small sample size may limit generalizability, it accurately reflects the actual course enrollment. Given this constraint, a mixed-methods approach was employed to enhance the depth and reliability of the outcomes (Creswell, 2009).

Research instruments

Multiple research instruments can be grouped into two main categories: (1) teaching and learning materials, and (2) teaching and learning evaluation.

(1) Teaching and learning materials: including the course syllabus, instructional materials, multimodal resources, and worksheets. All materials were content validated by three experts, each representing one of the following areas: (i) English language teaching, (ii) media literacy, and (iii) critical discourse analysis. Table 1 presents a summary of the key materials, their intended purposes, validation processes, and examples of items, types of questions, or criteria.

Table 1 Key Teaching and Learning Materials

Tool	Purpose	Validation	Example questions/items/criteria
1. The Blended NAMLE-CDA Framework	Integrates NAMLE and CDA for a solid analytical framework.	Adapted from NAMLE key questions based on George Mason University for the Online Professional English Network (OPEN) program (2022) and Fairclough (2013); content validated by three experts.	Who created this message? (NAMLE)Who holds power in the message? What pronouns are used? (CDA)

Tool	Purpose	Validation	Example questions/items/criteria
2. Student Self-Assessment Forms	Tracks progress with 5-point Likert scales and open responses.	Content reviewed and validated by three experts.	We can explain how the media influences people and why critical analysis is important; We used visuals effectively to support our analysis
3. Structured Reflection Templates	Guides the evaluation of learning based on course outcomes.	Content reviewed and validated by three experts.	What has changed in your understanding of...? How might this analysis influence....?
4. Instructor Assessment Rubrics	Measures analysis and production skills across four performance levels.	Content reviewed and validated by three experts.	4 levels: Beginning – Developing – Proficient – Exemplary
5. Written Examinations	Assesses skills from basic to complex (CLO1–CLO2).	Content reviewed and validated by three experts.	(1) MEQ: scenario-based; (2) CRQ: use the Blended Framework; (3) SAQ: key terms and concepts

(2) Teaching and Learning Evaluation

A standardized university-administered questionnaire was employed to assess students' feedback and satisfaction levels regarding the teaching and learning of each course. The instrument utilizes a 5-point Likert scale and has been validated for both reliability and validity by the university. While this instrument primarily focuses on teaching performance, it also includes several items relevant to course design and learning effectiveness. To address this limitation, supplementary course-specific questions were incorporated into students' self-assessment forms, reflection templates, and the instructor

assessment rubric. These additions were designed to evaluate the effectiveness of the integrated teaching approach, particularly in relation to student engagement, skill development, and learning transfer.

Data collection

Following Patphol’s (2020) four-step model for developing educational innovations (1 needs analysis, 2 innovation design, 3 implementation, and 4 evaluation), the research implementation and data collection were designed to address the four key CLOs, as illustrated in Table 2 below.

Table 2 Implementation Procedure for Integrating the Teaching Approach	
Step 1: Situational Analysis and Needs Assessment (Weeks 0-2)	
- Analysis of course content and learning objectives - Integration of NAMLE framework and CDA principles with ABL and PBL approaches - Development of the Blended Model Framework for media analysis - Creation of teaching plans, learning activities, and assessment tools	
*CLOs alignment: All, with a primary focus on CLO1 understanding media literacy principles	
Step 2: Design of Learning Activities (Weeks 2-3)	
- Development of Activity-Based Learning (ABL) modules focusing on media analysis using the Blended Model Framework - Creation of Project-Based Learning (PBL) modules focusing on media production informed by critical analysis - Design of assessment rubrics and reflection templates - Preparation of instructional materials and resources	
*CLOs alignment: CLO1 (ABL activities for understanding principles), CLO2 (Analysis activities), CLO3 (Production projects), CLO4 (Collaborative components)	
Step 3: Implementation and Ongoing Assessment (Weeks 2-15)	
- Implementation of the integrated approach throughout the semester - Facilitation of activity-based learning through structured analysis exercises, group discussions, and case studies - Guidance of project-based learning through media production assignments with clear objectives and criteria - Collection of qualitative data through student self-assessments and reflections - Continuous assessment of learning outcomes through instructor evaluation	
*CLOs alignment: CLO1 (Lectures and discussions), CLO2 (Analysis activities), CLO3 (Media production), CLO4 (Group work and collaboration)	

Step 4: Comprehensive Evaluation (Weeks 16-18)

- Collection of quantitative data through the university's teaching evaluation
- Analysis of both qualitative and quantitative data
- Evaluation of the effectiveness of the integrated approach
- Development of conclusions and recommendations for future applications

***CLOs alignment:** Overall evaluation of achievement across all CLOs

From Table 2, the course implementation included several key activities designed to develop students' English language and critical media literacy through the integrated approach, grounded in CLO-specific assessments: CLO1 – Written examinations on media literacy principles, CLO2 – Structured analysis projects based on the blended framework, CLO3 – Media production projects evaluated with assessment rubrics, and CLO4 – Peer evaluations, participation records, and reflective assignments for collaborative skills.

Data analysis

To ensure triangulation and a comprehensive understanding of student development, both qualitative and quantitative data were analyzed as follows. Qualitative data analysis followed a three-phase content analysis approach applied to four data components: student reflections, instructor observations, media analysis products, and media production projects. The process involved (1) initial coding based on course learning outcomes (CLOs) and emergent categories, (2) pattern identification across data sources, and (3) thematic synthesis aligning findings with research objectives and CLOs.

Data from the university-administered evaluation questionnaire was analyzed using descriptive statistics. The system automatically calculated mean scores and standard deviations based on a five-point rating scale (1.00–5.00) with the following interpretation criteria: 4.50–5.00 = Highest level of implementation; 3.50–4.49 = High level of implementation; 2.50–3.49 = Moderate level of implementation; 1.50–2.49 = Low level of implementation; 1.00–1.49 = Lowest level of implementation

Results and Discussion

The analysis of both qualitative and quantitative data strongly supports the effectiveness of integrating ABL-PBL with the NAMLE-CDA framework in enhancing the English media literacy competencies of Thai English major undergraduates. The findings below are organized to demonstrate how this integrated approach addresses the research questions.

RQ1: To what extent can an integrated NAMLE-CDA active learning model transform EFL students from passive media consumers into critical media analysts and producers?

1.1 Transformation from Passive Consumers to Critical Analysts

Students demonstrated significant growth in their critical media analysis capabilities, as evidenced by both qualitative and quantitative data sources. Qualitative data from student reflections collected during weeks 3-15 revealed a transformation in analytical approach. This shift aligns with Bloom's taxonomy (Anderson & Krathwohl, 2001). Among all, one reflection noted: *"Before taking this course, I only considered whether I liked media content or not. Now, I automatically analyze who created it, why, and what techniques they're using to influence audiences"*. This transformation from passive consumption to active inquiry reflects the core objectives of the NAMLE framework (NAMLE, n.d.) and aligns with Kellner and Share's (2007) call for critical engagement with media. This finding is reinforced by quantitative results, where students rated *"Uses teaching methods that encourage students to think, analyze, and find answers on their own"* with a mean score of 4.54 (SD=0.52) (see Table 3 for further reference).

Instructor observations from weeks 4, 8, and 12 documented in teaching journals further support this, indicating a steady improvement in students' use of analytical language during class discussions. Notably, by week 8, 16 out of 19 students consistently used analytical terminology from the NAMLE-CDA model without instructor prompting. This multidimensional development was

further evidenced through class discussions, student reflections, and written examinations, which collectively revealed students' enhanced analytical skills across three areas:

1.1.1 Linguistic/Multimodal Analysis Skills: Students progressed from surface observations to nuanced linguistic analysis, as exemplified in Group 3's news media analysis: *"The article consistently uses military terms [metaphors] like 'battle', 'strategy', and 'victory' when talking about environmental policies, framing climate change as an enemy rather than a [collaborative] challenge."* This analytical depth reflects Fairclough's (2013) textual dimension of CDA and demonstrates how students successfully applied linguistic tools to uncover implicit meanings in media texts. This finding aligns with Machin and Mayr's (2012) research, suggesting that explicit instruction in linguistic analysis tools leads to more nuanced interpretations of media.

1.1.2 Contextual Awareness: Students demonstrated increased awareness of how social, historical, and cultural contexts shape media messages. Group 1's advertisement analysis illustrated this development: *"Western hospital advertisements typically feature white male doctors in lab coats conveying authority, while Thai advertisements showcase diverse medical staff emphasizing warmth and family connections."* This cultural analysis aligns with Van Dijk's (2015) emphasis on sociocultural contexts in CDA and confirms Kalantzis et al.'s (2016) assertion that media literacy for EFL students requires cultural contextualization. This finding also supports Tour's (2020) argument that media literacy education offers valuable opportunities for authentic cultural engagement in EFL contexts.

1.1.3 Multimodal Interpretation: Students moved beyond linguistic analysis to examine how visual, spatial, and typographic resources contribute to meaning. Group 4's film poster analysis demonstrated this capacity: *"The film poster positions the viewer to look up at the protagonist, establishing*

power dynamics through angle. The red suit creates visual intensity, enhancing his menacing characterization.” This multimodal analysis demonstrates students’ application of the NAMLE-CDA framework across semiotic modes, addressing Brocca, Masia, & Garassino’s (2024) (2024) concern about the need for comprehensive analysis tools for EFL learners engaging with multimodal texts.

1.2 Transformation from Analysts to Producers

The research explored not only how students analyzed media but also how they became producers, addressing the first research question regarding the transformation from passive consumers to active producers. Both qualitative and quantitative data provide insights into the specific competencies that have been developed.

1.2.1 Strategic Communication Skills: Students made deliberate media choices informed by their analytical understanding. Group 2’s promotional video clip project rationale qualitatively demonstrated this development: *“We used diverse camera angles and lighting effects to create a cozy and warm atmosphere, representing a long-term relationship among ‘old college friends’ who become ‘family members’ even after graduation”*. This strategic application of media techniques validates Buckingham’s (2013) finding that production activities enhance students’ understanding of media conventions. It also supports Kokotsaki, Menzies, & Wiggins’ (2016) assertion that project-based approaches provide meaningful contexts for language application.

1.2.2 Audience Consideration: Students demonstrated a deeper understanding of tailoring messages for specific audiences. Group 5’s tourism project rationale exemplified this skill: *“We researched target tourists’ media habits and created a digital brochure with QR codes linking to interactive content, rather than a traditional paper brochure”*. This audience-centered approach reflects the NAMLE framework’s emphasis on purposeful

communication. It aligns with Ellis et al.'s (2020) findings on the effectiveness of task-based approaches in developing metacognitive awareness in language learners.

Quantitative data with high student rating for the following item: *“Provides guidance on how to apply the knowledge from this course to daily life”* ($M=4.62$, $SD=0.65$) further validates students' ability to transfer analytical skills to practical production contexts.

RQ2: What learning outcomes emerge when evaluating this integrated approach through both quantitative and qualitative methods?

2.1 Emergent Learning Outcomes

This section addresses the second research question by identifying specific learning outcomes that emerged through the integrated quantitative and qualitative evaluation approach.

2.1.1 Responsibility and accountability: Students consistently fulfilled individual responsibilities within group contexts, meeting deadlines and completing assigned tasks. This finding supports Lambert and Oliver's (2020) research on how task-based approaches develop both language proficiency and learning autonomy.

2.1.2 Respect for diverse perspectives: Group discussions revealed students' increasing capability to consider multiple viewpoints, aligning with Kokotsaki, Menzies, & Wiggins' (2016) findings that project-based learning enhances perspective-taking abilities as well as language skills. This also reflects Kellner and Share's (2007) emphasis on multiple perspectives in media analysis.

2.1.3 Effective communication: A noticeable progress from initial difficulties expressing complex analytical ideas in English to more confident articulation was observed. This development supports Ellis et al.'s (2020) research on how structured group activities facilitate deeper engagement with language content while developing metacognitive awareness.

2.1.4 Collaborative problem-solving: Students effectively applied analytical frameworks to their own decision-making processes, as illustrated in one group reflection: *“When we had different ideas about our project, we evaluated each option based on the key questions focusing on our audience’s needs. This helped us decide on the final approach”*.

Instructor observations (documented in weeks 3-15) confirmed the value of peer collaboration, particularly for lower-proficiency learners. One entry stated: *“Students struggling with individual assignments articulated complex ideas more confidently when supported by peers modeling analytical language.”* This finding supports Flowerdew and Richardson’s (2018) emphasis on scaffolded peer learning in complex analytical tasks.

Quantitative evidence aligns with this, with the item *“Provides opportunities for students to ask questions in class”* scoring 4.69 (SD = 0.48). Collectively, these outcomes confirm that the integrated approach addressed both analytical competencies and the collaborative, communicative skills necessary for EFL students’ meaningful media engagement, echoing Tour’s (2020) emphasis on real-world language use in media literacy.

2.2 Teaching and Learning Evaluation

Quantitative data collected through the university’s standardized teaching evaluation system revealed high levels of student satisfaction with the integrated teaching approach (See Table 3 for reference). Of the 19 students enrolled in the course, 13 (68.42%) completed the questionnaire. This response rate is considered effective and valid, as a response rate above 60% is typically deemed sufficient to ensure reliability and representativeness of the data (Cohen, Manion, & Morrison, 2018). As shown in Table 3, the overall mean score across all evaluation items was 4.35 (SD = 0.81), indicating that the majority of students perceived the integrated approach as highly effective.

Table 3 Mean Scores by Evaluation Category (n=13)

Category	Mean	SD	Interpretation
Teaching Practices	4.32	0.80	High
Assessment & Evaluation	4.42	0.82	High
Overall Average	4.35	0.81	High

Moreover, analysis of individual evaluation items revealed particularly high ratings for several aspects of the teaching approach. Table 4 presents all the highest-rated evaluation items, showing multiple criteria that received equally high ratings.

Table 4 Top Highest-Rated Evaluation Items and Their Relationship to Research Constructs (n=13)

Rank	Evaluation Item	Mean	SD	Interpretation	Related Research Constructs
1	Covers all content according to the 15-week course plan	4.69	0.48	Highest	Sequential Learning Progression
1	Provides opportunities for students to ask questions in class.	4.69	0.48	Highest	Collaborative Learning
3	Provides guidance on how to apply the knowledge from this course to daily life.	4.62	0.65	Highest	Transfer of Analysis to Production
4	Uses teaching methods that encourage students to think, analyze, and find answers on their own.	4.54	0.52	Highest	Structured Critical Analysis Framework
5	Clearly states the course objectives, learning outcomes, and lesson plans for each session.	4.38	0.87	High	Sequential Learning Progression
5	Clearly explains the key concepts of each lesson.	4.38	0.77	High	Structured Critical Analysis Framework
5	Uses a variety of teaching methods and effectively conveys knowledge to students.	4.38	0.65	High	Activity-Based Learning Implementation

Rank	Evaluation Item	Mean	SD	Interpretation	Related Research Constructs
5	Organizes learning activities that facilitate students to achieve the course’s learning outcomes.	4.38	0.77	High	Project-Based Learning Implementation
5	Clearly informs students about assessment methods and grading criteria.	4.38	0.96	High	Assessment Alignment
5	Provides clear guidance and feedback on assignments.	4.38	0.77	High	Assessment Alignment

Notably, the highest ratings were for content coverage (M=4.69), providing opportunities for student questions (M=4.69), real-world application of knowledge (M=4.62), and encouragement of critical thinking (M=4.54). Six additional criteria were rated with the mean score of 4.38, indicating consistent satisfaction across multiple aspects of the teaching approach. These results demonstrate that the integrated approach effectively fostered engagement, participation, critical thinking, and practical application, supporting Bonwell and Eison's (1991) findings on the benefits of active learning over lecture-based methods, particularly in terms of its positive impact on student engagement. The lowest-rated item was ‘Encourages students to research resources and information at the University Library’ (M=3.77, SD = 1.09), suggesting an area for potential improvement in future implementations (Note: Due to space limitations, this data is not included in Table 2). In sum, the quantitative data reflect a broadly positive student response to the integrated ABL-PBL instructional design. However, it also highlights certain challenges in implementing critical literacy-based instruction in EFL settings.

Overall, the combination of qualitative and quantitative findings demonstrates that the integrated ABL-PBL approach, utilizing the NAMLE-CDA framework, successfully enhanced students’ media literacy skills in an EFL context, despite the significant challenges students faced in balancing English

language development with critical analysis skills. That said, it is worth noting that developing EFL students' English proficiency while simultaneously enhancing their critical thinking abilities is not an easy task. Throughout the course, many students struggled to express complex analytical thoughts in English, as evidenced by their oral discussions and written tests. Despite these challenges, the data reveals a remarkable shift. That is, all students developed media critical and analytical skills through the activity-based and project-based approaches implemented. The collaborative nature of the learning environment, particularly group work, appeared to be instrumental in helping students overcome linguistic barriers to develop analytical capacities. To better understand how this development occurred despite linguistic and cognitive challenges, the data points to four key instructional elements that supported student learning:

1. Structured Critical Analysis Framework

The integration of qualitative evidence (student analytical products) with quantitative data (high ratings for critical thinking development, $M=4.54$) demonstrates that providing students with explicit analytical frameworks from CDA and NAMLE principles created an effective scaffold for analyzing complex media texts. This aligns with Flowerdew and Richardson's (2018) emphasis on scaffolded instruction when introducing complex linguistic analysis to language learners. The blended framework operationalized this approach by connecting broader critical questions with specific linguistic and multimodal analysis techniques, addressing what Oroujlou and Sadeghi (2023) identified as essential for enhancing both linguistic knowledge and critical thinking among university students.

2. Sequential Learning Progression

The strong performance reflected in consistently high student ratings for *"Provides opportunities for student questions"* ($M=4.69$), *"Clearly explains concepts"* ($M=4.38$), and *"Organizes learning activities effectively"* ($M=4.38$)

suggests that the course's structured progression effectively built competencies. This progression addressed the dual challenges of language processing and critical thinking development by Brocca, Masia, & Garassino (2024):

- Weeks 1-3: Introduction to media literacy concepts and the NAMELE-CDA framework
- Weeks 4-9: Guided application of the framework to various media texts
- Weeks 10-15: Independent media production projects applying principles learned

This sequential approach aligns with Lambert and Oliver's (2020) findings on the effectiveness of task-based approaches in improving language retention and application, while addressing the obstacles identified by Van Laar et al. (2017) in implementing media literacy education with EFL students.

3. Collaborative Learning Environment

The triangulation of data sources—including student reflections, instructor observations, and quantitative ratings—confirms the central role of collaboration in student development. The high ratings for student participation opportunities (M=4.69) and organization of learning activities (M=4.38) validate qualitative observations of peer support and collaborative problem-solving. Specifically, group work emerged as a particularly crucial element in helping students overcome the dual challenge of developing English proficiency while enhancing critical media analysis skills. To illustrate, in collaborative settings, students who struggled with individual oral and written tasks were able to contribute to group analyses and projects, with peer support scaffolding both language and analytical development. As one student noted in their reflection: *"When I work alone, I [feel] confused about both English and media analysis. But in our group, we help each other find the right words to express [our] ideas about the media we analyzed."* This finding strongly supports Sato and Dussuel Lam's (2021) research on how structured group activities facilitate deeper engagement with language

content and develop metacognitive awareness, while also addressing the specific challenges faced by EFL learners engaging with complex analytical frameworks.

4. Assessment Alignment

The high student satisfaction with assessment methods (category average $M=4.42$) highlights the importance of aligning evaluation practices with learning outcomes through: (i) Traditional assessments (exams, quizzes) for content knowledge, (ii) Project-based assessments for analytical and production skills, and (iii) Process-oriented assessments for collaborative skills. Instructor observations further supported this finding, noting in teaching journal entries (weeks 9 and 14) that “the variety of assessment methods allowed students with different strengths to demonstrate their understanding, particularly benefiting those whose written expression in English was still developing but who could demonstrate analytical skills through multimodal projects.”

The NAMLE-CDA blended framework was particularly effective in helping students develop analytical skills by providing a systematic approach to examining both broader critical questions (NAMLE) and specific linguistic/multimodal features (CDA). For EFL students, this structured approach provided concrete analytical tools that helped overcome the dual challenges of language processing and critical thinking identified by Kalantzis et al. (2016). For example, when analyzing advertisements, students would systematically examine: Authorship and purpose (who created this message? why?), Linguistic features (modal verbs, pronouns), Visual elements (color, placement, layout, symbolism), Representation patterns (inclusion, exclusion, stereotyping), Ideological positioning (Implicit values and assumptions). This comprehensive analytical approach facilitated students to move beyond surface-level interpretations to identify specific strategies used to construct media messages, developing both critical thinking skills and linguistic

awareness simultaneously. This finding directly addresses Higdon's (2022) emphasis on structured reflection for media impact analysis and supports Brocca, Masia, & Garassino (2024) findings on developing critical digital literacy skills in EFL contexts.

Conclusion

This study provides empirical evidence supporting the effectiveness of an integrated ABL-PBL approach with the NAMLE-CDA framework for developing English media literacy among Thai undergraduates. The combination of quantitative and qualitative findings provides insights into pedagogical practices for implementing media literacy in EFL contexts, contributing to a broader scholarly understanding of media literacy pedagogy in language learning environments. More specifically, the study demonstrates that the success of this integrated approach can be attributed to several key factors: (1) Providing structured critical analysis framework, (2) Sequencing learning activities to build competencies, (3) Creating collaborative learning environments that foster both language development and media literacy, (4) Aligning assessment methods with learning outcomes. The convergence of high student evaluation scores, particularly in areas such as *“providing opportunities for student questions,”* *“clearly explaining concepts,”* and *“organizing learning activities effectively”*, alongside the quality of students' media projects and reflections, reinforces the effectiveness of the integrated approach. Furthermore, positive teaching evaluations suggest that the blended NAMLE-CDA framework provides a robust foundation for media literacy education in language learning contexts. This supports the argument put forward by scholars that media literacy education can offer opportunities for authentic language use and meaningful cultural engagement in EFL settings (Redmond, 2012; Tour, 2020).

Despite the limitation of a relatively small sample size ($n = 19$), which is inherent to the specific course enrollment, the triangulated evaluation strategy and the consistency of findings across multiple assessment instruments enhance the reliability and generalizability of the results within similar contexts. The study demonstrates the effectiveness of this integrated approach in a specific educational context, providing insights for similar EFL programs that seek to enhance both media literacy and language proficiency simultaneously, offering replicable strategies for EFL programs aiming to develop language proficiency and media literacy concurrently.

These findings contribute to addressing the research gap by providing empirical evidence on the effectiveness of an integrated approach that combines media literacy frameworks, CDA analytical tools, and active learning methodologies in an EFL context. This research responds to Tour's (2020) argument that media literacy education offers opportunities for authentic language use and meaningful cultural engagement, while addressing the challenges identified by Van Laar et al. (2017) in implementing media literacy education with EFL students. Future research could employ quasi-experimental designs comparing the integrated NAMLE-CDA active learning model with traditional approaches, thereby providing stronger evidence of its effectiveness. Moreover, studies could examine the long-term impact of this integrated approach on students' media consumption habits and critical thinking skills beyond the academic context. Investigating adaptations of the framework for different educational levels and language proficiency backgrounds is also recommended.

References

Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Longman.

- Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). *Active learning: Creating excitement in the classroom*. 1991 ASHE-ERIC Higher Education Reports. ERIC Clearinghouse on Higher Education. <https://eric.ed.gov/?id=ED336049>
- Brocca, N., Masia, V., & Garassino, D. (2024). Empowering critical digital literacy in EFL: Teachers' evaluation of didactic materials involving the recognition of presupposed information. *Language Teaching Research*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/13621688241235019>
- Buckingham, D. (2013). *Media education: Literacy, learning and contemporary culture*. John Wiley & Sons.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research methods in education* (8th ed.). Routledge.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. SAGE Publications.
- Ellis, R., Skehan, P., Li, S., Shintani, N., & Lambert, C. (2020). *Task-based language teaching: Theory and practice*. Cambridge University Press.
- Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Routledge.
- Flowerdew, J., & Richardson, J. E. (Eds.). (2018). *The Routledge handbook of critical discourse studies*. Routledge.
- Higdon, N. (2022). The critical effect: Exploring the influence of critical media literacy pedagogy on college students' social media behaviors and attitudes. *Journal of Media Literacy Education*, 14(1), 1–13. <https://doi.org/10.23860/JMLE-2022-14-1-1>
- Hobbs, R. (2010). *Digital and media literacy: A plan of action. A white paper on the digital and media literacy recommendations of the Knight Commission on the information needs of communities in a democracy*. Aspen Institute.
- Kalantzis, M., Cope, B., Chan, E., & Dalley-Trim, L. (2016). *Literacies*. Cambridge University Press.

- Kellner, D., & Share, J. (2007). Critical media literacy, democracy, and the reconstruction of education.
<https://www.semanticscholar.org/paper/Critical-Media-Literacy%2C-Democracy%2C-and-the-of-Kellner-Share/7e6766151dbcae982842f140ec6b7e994f18ae97>
- Kokotsaki, D., Menzies, V., & Wiggins, A. (2016). Project-based learning: A review of the literature. *Improving Schools*, 19(3), 267–277.
<https://doi.org/10.1177/1365480216659733>
- Lambert, C., & Oliver, R. (Eds.). (2020). *Using tasks in second language teaching*. Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781788929455>
- Machin, D., & Mayr, A. (2012). *How to do critical discourse analysis: A multimodal introduction*. SAGE Publications.
- McNelly, T. A., & Harvey, J. (2021). Media literacy instruction in today's classrooms: A study of teachers' knowledge, confidence, and integration. *Journal of Media Literacy Education*, 13(1), 108–130.
<https://doi.org/10.23860/JMLE-2021-13-1-10>
- Oroujlou, N., & Sadeghi, K. (2023). The impact of explicit instruction of critical thinking on EFL learners' critical thinking skills. *Applied Research on English Language*, 12(3), 23–42.
<https://doi.org/10.22108/are.2023.137839.2104>
- Patphol, M. (2020). Research and development for innovative curriculum & instruction [in Thai]. *Silpakorn Education Research Journal*, 12(1), 1–16.
<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/suedureasearchjournal/article/view/240286/167567>
- Redmond, T. (2012). The pedagogy of critical enjoyment: Teaching and reaching the hearts and minds of adolescent learners through media literacy education. *Journal of Media Literacy Education*, 4(2).
<https://doi.org/10.23860/jmle-4-2-2>

- Sato, M., & Dussuel Lam, C. (2021). Metacognitive instruction with young learners: A case of willingness to communicate, L2 use, and metacognition of oral communication. *Language Teaching Research*, 25(6), 899–921. <https://doi.org/10.1177/13621688211004639>
- Tour, E. (2020). Teaching digital literacies in EAL/ESL classrooms: Practical strategies. *TESOL Journal*, 11(1), 1–12. <https://doi.org/10.1002/tesj.458>
- Van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse analysis. In D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (pp. 466–485). Wiley-Blackwell.
- Van Laar, E., Van Deursen, A. J. A. M., Van Dijk, J. A. G. M., & De Haan, J. (2017). The relation between 21st-century skills and digital skills: A systematic literature review. *Computers in Human Behavior*, 72, 577–588. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.03.010>

การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567

Synthesis of Research on Teaching Thai Language for Communication at the Higher Education Level, 2007–2024

สุนารี ฝีปากเพระ¹ และ ทรงภพ ขุนมธุรส²

Sunaree Feepakproe & Songphop Khunmathurot

Received: July 28, 2025/ Revised: December 9, 2025/ Accepted: December 11, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา ระหว่างปี พ.ศ. 2550–2567 และเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มรวมทั้งข้อสังเกตจากงานวิจัยดังกล่าว งานวิจัยที่นำมาศึกษาเป็นงานวิจัยและวิทยานิพนธ์จำนวน 10 เรื่อง สืบค้นจากฐานข้อมูล ThaiLIS โดยดำเนินการตามขั้นตอน คือ 1) สํารวจและรวบรวมข้อมูลงานวิจัย 2) จัดทำตารางบันทึกข้อมูล 3) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลพร้อมคำนวณค่าความถี่และสถิติพื้นฐาน ผลการสังเคราะห์พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงทดลองและกึ่งทดลอง จัดทำโดยสถาบันอุดมศึกษาจำนวน 9 แห่ง มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่หลากหลาย 7 ลักษณะ ได้แก่ การเปรียบเทียบหรือสร้างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การสร้างและพัฒนานวัตกรรม การสำรวจความคิดเห็นและความพึงพอใจ การหาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของนวัตกรรม การศึกษาปัญหาและความต้องการ ตลอดจนการเปรียบเทียบความคิดเห็นและความต้องการ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คือนักศึกษาระดับปริญญาตรี ทั้งชาวไทยและต่างชาติ โดยใช้วิธีการสุ่มหลายรูปแบบ เครื่องมือวิจัยที่ใช้บ่อย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ และ

¹ อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ (Lecturer, Faculty of Education, Phetchabun Rajabhat University), Email: Sunaree.fee@pcru.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร (Assistant Professor, Faculty of Education, Naresuan University), Email: songphopk@nu.ac.th

แบบสอบถาม ส่วนสถิติที่นิยมใช้ เช่น ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test และการหาค่าประสิทธิภาพตามสูตร E_1/E_2

สำหรับการวิเคราะห์แนวโน้ม พบว่าจำนวนงานวิจัยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยมีผลงานมากในช่วงปี พ.ศ. 2550–2560 แต่ไม่พบงานใหม่ในช่วง พ.ศ. 2561–2567 ข้อสังเกตสำคัญคือ งานวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการสร้างและพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอน รวมถึงการประเมินประสิทธิภาพของสื่อการสอน ขณะที่งานวิจัยที่มุ่งศึกษามิติของผู้เรียน เช่น แรงจูงใจ (motivation) เจตคติ (attitude) และประสบการณ์การใช้ภาษาในบริบทจริง (communicative context) มีจำนวนน้อยมาก ประเด็นหลักที่สะท้อนจากผลการสังเคราะห์จึงอยู่ที่ “ความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาวัตกรรมการสอนกับการทำความเข้าใจผู้เรียนในฐานะศูนย์กลางของการเรียนรู้” ซึ่งเป็นช่องว่างทางวิชาการสำคัญ ในช่วง พ.ศ. 2550–2567 การสังเคราะห์ครั้งนี้จึงชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมงานวิจัยที่ครอบคลุมทั้งมิติของนวัตกรรม การประเมินผล และการสำรวจความต้องการของผู้เรียน เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษาให้มีความสมดุลและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การสังเคราะห์งานวิจัย การสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร อุดมศึกษา

Abstract

This research aimed to synthesize studies on the teaching of Thai language for communication at the higher education level conducted between 2007 and 2024, and to analyze trends and key observations derived from them. Ten research papers and theses were examined, all retrieved from the ThaiLIS database. The research followed three procedures: (1) surveying and collecting relevant studies, (2) compiling data into a research synthesis table, and (3) analyzing and synthesizing data through frequency and basic statistical methods. The results showed that most studies employed experimental and quasi-experimental designs, conducted by nine higher education institutions. Seven primary research purposes were identified: comparing or improving learning achievement, developing instructional

innovations, investigating opinions and satisfaction, evaluating instructional efficiency and effectiveness, exploring problems and learners' needs, and comparing perspectives or needs. Most participants were undergraduate students, Thai and international, selected through various sampling methods. Common research instruments included lesson plans, achievement tests, and questionnaires, while frequently used statistical tools were mean, standard deviation, t-test, and E_1/E_2 efficiency formula.

Trend analysis revealed a notable decline in research publications, with most studies concentrated between 2007 and 2016, and none found between 2018 and 2024. A key observation was that most research predominantly focused on the creation and evaluation of instructional innovations, while relatively few studies investigated learner-centered aspects such as motivation, attitude, and real communicative experiences. The major issue identified was an imbalance between innovation development and the understanding of learners as the core of learning. This represents a significant academic gap in Thai language teaching research at the higher education level from 2007 to 2024. These findings underscore the need to promote further studies that integrate innovation development, learning evaluation, and learner needs analysis to achieve a more balanced and sustainable approach to teaching Thai language for communication in higher education.

Keywords: Research Synthesis, Teaching Thai for Communication, Higher Education

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นระดับการศึกษาขั้นสูงสุด เป็นแหล่งรวมศาสตร์แขนงต่าง ๆ เพื่อบ่มเพาะและผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณลักษณะของบัณฑิต ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่พึงมี คุณลักษณะตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิมี 5 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณธรรม จริยธรรม (Ethics

and Moral) ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งจะเห็นได้ว่าด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ถือเป็นหนึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิที่กล่าวไว้ข้างต้น อันหมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์เชิงตัวเลข ความสามารถในการใช้เทคนิคทางคณิตศาสตร์และสถิติ ความสามารถในการสื่อสาร ทั้งการฟัง การพูด การอ่าน การเขียน และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารทั้ง 4 ทักษะ เป็นคุณสมบัติด้านการสื่อสารที่นักศึกษาพึงมี (Office of the Higher Education Commission, 2015) เนื่องจากเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ การทำงาน และการดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่

ภาษาไทยเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร ถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ และภูมิปัญญาของชาติ ดังนั้น การสอนภาษาไทยตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนผู้เรียนให้ใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน นอกจากนี้ การสอนภาษาไทยในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศยังต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ อาจารย์ผู้สอนจึงต้องหาวิธีการสอนที่มีความหลากหลาย เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียนและช่วยให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ในการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน (Thongem & Jongchaikit, 2012, p. 73-75; Ma-un, 2016, p. 170) อีกทั้งอาจารย์ควรคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ฝึกกระบวนการคิดเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง รวมถึงการแบ่งปันความรู้กันในห้องเรียนเพื่อให้ได้บัณฑิตที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ นั่นคือ มีความสามารถในการสื่อสารทั้ง 4 ด้าน ทั้งการฟัง การอ่าน การพูด และการเขียน สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ รวมถึงมีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ (Chiewchan, 2020: p. 118) สอดคล้องกับฝ่ายแนะแนวการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (Sukhothai Thammathirat Open University, 2018) ที่ได้กล่าวถึงทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาในยุคปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิต หนึ่งในนั้นคือทักษะด้านภาษาและการสื่อสาร ซึ่งภาษาเป็นตัวกลางที่ช่วยให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาวิทยาการต่าง ๆ ในโลกไร้พรมแดนหรือยุค

สังคมข่าวสารนี้ ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผู้ที่มีความรู้และทักษะในการใช้ภาษาดีย่อมสามารถที่จะแสวงหาความรู้ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

แม้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารจะมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียน แต่จากการสำรวจพบว่าการทำวิจัยด้านนี้ในระดับอุดมศึกษายังมีจำนวนจำกัด เมื่อสืบค้นจากฐานข้อมูล ThaiLIS ระหว่างปี พ.ศ. 2550–2567 พบเพียง 10 เรื่องเท่านั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ายังขาดการวิจัยเชิงลึกที่ต่อเนื่อง ทั้งในมิติของการพัฒนานวัตกรรมการสอน การประเมินผล ตลอดจนการสำรวจปัญหาและความต้องการของผู้เรียน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษาที่ปรากฏในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ภาพรวม ลักษณะ ขอบเขต แนวโน้ม และข้อสังเกตของงานวิจัยที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางการวิจัยด้านภาษาไทยในอนาคต และเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคมร่วมสมัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS
2. เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและข้อสังเกตของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

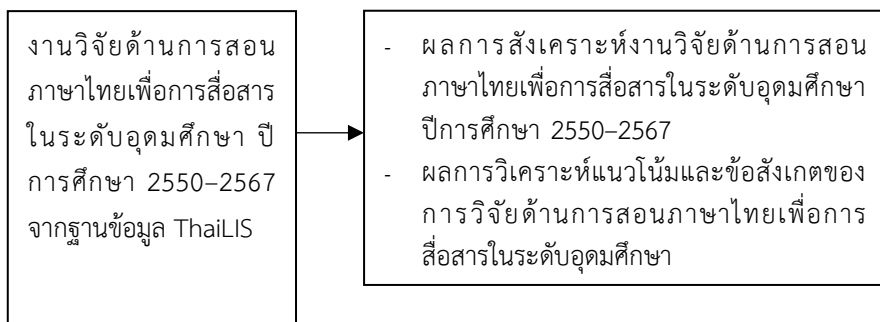

Figure 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา และเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและข้อสังเกตของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2550-2567 สามารถสืบค้นข้อมูลได้จากฐานข้อมูล ThaiLIS โดยใช้คำสำคัญในการค้นหาตามหัวข้อวิจัยคือ “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” และมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. สืบค้นและรวบรวมข้อมูลงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษาที่เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2550-2567 สามารถสืบค้นข้อมูลได้จากฐานข้อมูล ThaiLIS โดยใช้คำสำคัญในการค้นหาตามหัวข้อวิจัยคือ “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” และมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งปรากฏผลงานวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาทั้งหมด 10 เรื่อง

2. บันทึกข้อมูลลงในตารางที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ซึ่งประกอบด้วย ชื่อวิจัย ประเภทของงานวิจัย ชื่อผู้จัดทำ หลักสูตร/สาขาวิชา ชื่อสถาบัน วัตถุประสงค์ กลุ่มตัวอย่ง นวัตกรรมที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย สถิติที่ใช้ในการวิจัย และผลการวิจัย

3. วิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกำหนดประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ข้อมูลพื้นฐานและจำนวนงานวิจัย
- 2) วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 3) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
- 4) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 5) สถิติที่ใช้ในการวิจัย
- 6) ตัวแปรตาม

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณหาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และวิเคราะห์เนื้อหา

5. วิเคราะห์แนวโน้มและข้อสังเกตของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา

6. นำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analytics)

ผลการวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS 2) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและข้อสังเกตของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสรุปผลโดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS ตามประเด็นสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานและจำนวนงานวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ปีที่เผยแพร่ สถาบัน ประเภทของงานวิจัย จำนวนของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา จากฐานข้อมูล ThaiLIS มีรายละเอียด ดังนี้

Table 1 แสดงข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567

สถาบัน	จำนวน		ร้อยละ
	วิจัย	วิทยานิพนธ์	
1. มหาวิทยาลัยรังสิต	2		20
2. มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม	1		10
3. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม	1		10
4. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ		1	10
5. มหาวิทยาลัยศิลปากร		1	10
6. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์	1		10
7. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ	1		10
8. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย	1		10
9. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา	1		10
รวม (จำนวน)	8	2	100
ร้อยละ	80	20	

จากตาราง 1 พบว่า งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS มีทั้งหมด 10 เรื่อง แบ่งออกเป็น วิจัย 8 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 80 และวิทยานิพนธ์ 2 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 20 โดยสถาบันการศึกษาที่ผลิตงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ได้แก่ มหาวิทยาลัยรังสิต จำนวน 2 เรื่อง มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม 1 เรื่อง มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 1 เรื่อง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 1 เรื่อง มหาวิทยาลัยศิลปากร 1 เรื่อง มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ 1 เรื่อง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ 1 เรื่อง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย 1 เรื่อง และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา 1 เรื่อง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งวัตถุประสงค์ของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS จำนวนทั้ง 10 เรื่อง ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

Table 2 แสดงการตั้งวัตถุประสงค์ของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567

วัตถุประสงค์	จำนวนงานวิจัย	ร้อยละ
1. เพื่อประเมินประสิทธิผลของนวัตกรรม	1	4.55
2. เพื่อสร้าง/พัฒนา นวัตกรรม	6	27.27
3. เพื่อหาประสิทธิภาพ นวัตกรรม	2	9.09
4. เพื่อเปรียบเทียบ/ศึกษา/สร้าง ผลสัมฤทธิ์/ทักษะ	7	31.81
5. เพื่อศึกษา/สำรวจ ความคิดเห็น/ความพึงพอใจ	4	18.18
6. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการ	1	4.55
7. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นและความต้องการ	1	4.55
รวม	22	100

หมายเหตุ งานวิจัย 1 เรื่อง ตั้งวัตถุประสงค์ได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตาราง 2 พบว่างานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ทั้ง 10 เรื่อง มีการตั้งวัตถุประสงค์แบ่งออกเป็น 7 รูปแบบ รวมจำนวน 22 ข้อ พบงานวิจัยที่ตั้งวัตถุประสงค์มากที่สุด คือ เพื่อเปรียบเทียบ/ศึกษา/สร้าง ผลสัมฤทธิ์/ทักษะ จำนวน 7 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 31.81 รองลงมาคือ เพื่อสร้าง/พัฒนา นวัตกรรม จำนวน 6 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 27.27 รองลงมาคือ เพื่อศึกษา/สำรวจ ความคิดเห็น/ความพึงพอใจ จำนวน 4 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 18.18 รองลงมาคือ เพื่อหาประสิทธิภาพ นวัตกรรม จำนวน 2 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 9.09 และลำดับสุดท้ายได้แก่ เพื่อประเมินประสิทธิผลของนวัตกรรม เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการ และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นและความต้องการ วัตถุประสงค์ละ 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 4.55 ตามลำดับ

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS จำนวนทั้ง 10 เรื่อง โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ประเภทกลุ่มตัวอย่างและวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

Table 3 แสดงประเภทกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567

ประเภทกลุ่มตัวอย่าง	จำนวนงานวิจัย	ร้อยละ
1. นักศึกษาชาวไทย	9	90
2. นักศึกษาชาวต่างชาติ (เกาหลี)	1	10
รวม	10	100

จากตาราง 3 พบว่า งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ทั้ง 10 เรื่อง มีการทำวิจัยกลับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาชาวไทย จำนวน 9 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 90 และทำวิจัยกลับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาชาวต่างชาติ (เกาหลี) จำนวน 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 10

Table 4 แสดงวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567

วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง	จำนวนงานวิจัย	ร้อยละ
1. การสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)	2	20
2. การสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling)	2	20
3. การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling)	1	10
4. การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)	3	30
5. ไม่ระบุวิธีการสุ่ม	2	20
รวม	10	100

จากตาราง 4 พบว่า งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ทั้ง 10 เรื่อง มีการใช้วิธีการสุ่มหรือเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) มากที่สุด จำนวน 3 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาคือ การสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) และการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) จำนวนวิธีละ 2 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 20 และการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) จำนวน 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 10 ตามลำดับ ส่วนงานวิจัยอีก 2 เรื่อง ไม่ระบุวิธีการสุ่ม

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS จำนวนทั้ง 10 เรื่อง ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

Table 5 แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	จำนวนงานวิจัย	ร้อยละ
1. นวัตกรรมประเภทสื่อและเทคโนโลยี	4	12.90
2. แบบประเมินคุณภาพของสื่อ/แบบประเมินผลการใช้สื่อ	2	6.45
3. แผนการจัดการเรียนรู้	7	22.58
4. คู่มือประกอบการเรียนการสอน	1	3.23
5. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์	7	22.58
6. แบบวัด/แบบทดสอบวัด ทักษะ/ความสามารถ	4	12.90
7. แบบวัด/แบบสอบถาม ความพึงพอใจ	2	6.45
8. แบบสำรวจ/แบบสอบถาม ความคิดเห็น	4	12.90
รวม	31	100

หมายเหตุ งานวิจัย 1 เรื่อง มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตาราง 5 พบว่า งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ทั้ง 10 เรื่อง มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประเภทแผนการจัดการเรียนรู้และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์มากที่สุด จำนวน 7 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 22.58 รองลงมาคือ นวัตกรรมประเภทสื่อและเทคโนโลยี และแบบวัด/แบบทดสอบวัดทักษะ/ความสามารถ จำนวน 4 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 12.90 รองลงมาคือ แบบวัด/แบบสอบถาม ความพึงพอใจ จำนวน 2 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 6.45 และพบน้อยที่สุดคือ คู่มือประกอบการเรียนการสอน จำนวน 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 3.23 ตามลำดับ

5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับสถิติที่ใช้ในงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS จำนวนทั้ง 10 เรื่อง ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

Table 6 แสดงสถิติที่ใช้ในการวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567

สถิติที่ใช้ในการวิจัย	จำนวนงานวิจัย	ร้อยละ
1. ค่าเฉลี่ย	9	28.13
2. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	9	28.13
3. ร้อยละ	4	12.50
4. One Sample t-test	6	18.75
5. Paired Samples Statistics	1	3.13
6. สูตร E_1/E_2	2	6.25
7. ทดสอบภาวะการแจกแจงปกติข้อมูล โดยใช้ Kolmogorov Smirnov	1	3.13
รวม	32	100

หมายเหตุ งานวิจัย 1 เรื่อง ใช้สถิติในการวิจัยได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตาราง 6 พบว่า งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ทั้ง 10 เรื่อง มีสถิติที่ใช้ในการวิจัยประเภท ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมากที่สุด จำนวน 9 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 28.13 รองลงมาคือ One Sample t-test จำนวน 6 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 18.75 รองลงมาคือ ร้อยละ จำนวน 4 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 12.50 รองลงมาคือ สูตร E_1/E_2 จำนวน 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 6.25 และพบน้อยที่สุดคือ Paired Samples Statistics และการทดสอบภาวะการแจกแจงปกติข้อมูล โดยใช้ Kolmogorov Smirnov พบสถิติละ 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 3.13 ตามลำดับ

6. ตัวแปรตาม

จากการศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรตามของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS จำนวนทั้ง 10 เรื่อง ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

Table 7 แสดงตัวแปรตามของงานวิจัยด้านภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ที่ผู้วิจัยต้องการพัฒนาในการทำวิจัย

ตัวแปรตาม	จำนวนงานวิจัย	ร้อยละ
1. ด้านความรู้ (K)	5	33.33
2. ด้านทักษะ (P)	4	26.67
3. ด้านเจตคติ (A)	4	26.67

ตัวแปรตาม	จำนวนงานวิจัย	ร้อยละ
4. ด้านประสิทธิผลของนวัตกรรม	1	6.67
5. ด้านปัญหาและความต้องการ	1	6.67
รวม	15	100

หมายเหตุ งานวิจัย 1 เรื่อง มีตัวแปรตามได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตาราง 7 พบว่า งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ทั้ง 10 เรื่องมีตัวแปรตามด้านความรู้ (K) มากที่สุดจำนวน 5 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 33.33 รองลงมาคือ ด้านทักษะ (P) และด้านเจตคติ (A) ด้านละ 4 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 26.67 และพบน้อยที่สุดคือ ด้านประสิทธิผลของนวัตกรรม และด้านปัญหาและความต้องการ พบด้านละ 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 6.67 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์แนวโน้มและข้อสังเกตของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 จากฐานข้อมูล ThaiLIS จำนวนทั้ง 10 เรื่อง ผู้วิจัยพบแนวโน้มและข้อสังเกตบางประการ ดังนี้

1. แนวโน้มของการเผยแพร่งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา ในฐานข้อมูล ThaiLIS

กราฟแสดงแนวโน้มของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ทั้ง 10 เรื่อง เมื่อเรียงตามปี พ.ศ. ที่เผยแพร่ในฐานข้อมูล ThaiLIS ปรากฏกราฟดังต่อไปนี้

Figure 2 กราฟแสดงแนวโน้มงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา ระหว่างปี พ.ศ. 2550–2567

จากกราฟ แสดงให้เห็นว่า งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา ทั้ง 10 เรื่อง เมื่อเรียงตามปี พ.ศ. ที่เผยแพร่ในฐาน ThaiLIS ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550–2567 พบว่ามีแนวโน้มที่ลดลง และในช่วงปี พ.ศ. 2561–2567 ไม่ปรากฏงานวิจัยที่เผยแพร่ในฐาน ThaiLIS

2. ข้อสังเกตจากการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา ในฐานข้อมูล ThaiLIS

ข้อสังเกต: จำนวนงานวิจัย

จากการรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ที่เผยแพร่ในฐาน ThaiLIS รวม 18 ปี แต่ปรากฏงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา เพียง 10 เรื่อง ซึ่งค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับช่วงเวลาเกือบสองทศวรรษ สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากบริบทสังคมและนโยบายการศึกษาของประเทศในแต่ละช่วง เช่น การมุ่งเน้นการประกันคุณภาพและกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาในช่วงปี 2550–2559 การ

เปลี่ยนผ่านสู่การเรียนรู้ดิจิทัลและการเรียนออนไลน์ในช่วงปี 2560–2567 รวมถึงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้การวิจัยเชิงปฏิสัมพันธ์ลดลง ประกอบกับแนวโน้มการให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงพื้นที่และนวัตกรรมมากกว่าด้านภาษา ส่งผลให้งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารมีจำนวนจำกัดและขาดความต่อเนื่องตามบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคดิจิทัล

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 พบว่า พบว่า ประเด็นถกเถียงหลักอยู่ที่จำนวนงานวิจัยที่มีน้อยและขาดความต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนานวัตกรรมการสอนกับการศึกษาผู้เรียนในฐานศูนย์กลาง แม้งานวิจัยส่วนใหญ่จะมุ่งสร้างและประเมินนวัตกรรมเพื่อพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร แต่กลับมีจำนวนน้อยที่ศึกษามิติของผู้เรียน เช่น แรงจูงใจ (motivation) เจตคติ (attitude) หรือประสบการณ์การใช้ภาษาในบริบทจริง (communicative context) ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวคิด Communicative Language Teaching (CLT) ตามกรอบของ Hymes (1972) และ Canale & Swain (1980) สถานการณ์นี้จึงสะท้อนแนวโน้มของการสอนภาษาในระดับอุดมศึกษาที่ให้ความสำคัญกับ “สิ่งที่สอน” มากกว่า “ผู้เรียน” ซึ่ง ขัดกับแนวคิดการสอนภาษาเชิงสื่อสาร ที่มุ่งพัฒนาความสามารถในการใช้ภาษาอย่างเหมาะสมตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งยังไม่สอดคล้องกับแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist Theory) ของ Vygotsky (1978) ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้น ประเด็นเรื่องจำนวนงานวิจัยที่น้อย จึงไม่ใช่เพียงข้อจำกัดเชิงปริมาณ แต่ยังเป็น ภาพสะท้อนของทิศทางการวิจัยที่ยังไม่สมดุล ระหว่าง “การพัฒนาเทคนิคการสอน” กับ “การทำความเข้าใจผู้เรียนในบริบทจริงของการสื่อสาร” ซึ่งควรได้รับการพัฒนาให้มีความสมดุลและต่อเนื่องในอนาคต ซึ่งจากผลการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ที่เผยแพร่ในฐาน ThaiLIS ทั้ง 10 เรื่อง ดังกล่าวสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. จากผลการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ตามประเด็นสำคัญต่าง ๆ มีรายละเอียด ดังนี้

1) ด้านข้อมูลพื้นฐานและจำนวนงานวิจัย มีงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ที่เผยแพร่ในฐาน ThaiLIS ทั้งหมด 10 เรื่อง แบ่งออกเป็น วิจัย 8 เรื่อง และวิทยานิพนธ์ 2 เรื่อง โดยสถาบันการศึกษาที่ผลิตงานวิจัย มีทั้งหมด 9 สถาบัน ได้แก่ 1) มหาวิทยาลัยรังสิต 2) มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม 3) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 4) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 5) มหาวิทยาลัยศิลปากร 6) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ 7) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ 8) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย และ 9) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ซึ่งจากจำนวนงานวิจัยทั้งหมด 10 เรื่อง พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่เป็น งานวิจัยอิสระ มากกว่าวิทยานิพนธ์ สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของอาจารย์หรือนักวิจัยในการพัฒนาการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในเชิงปฏิบัติ ขณะเดียวกัน การกระจายตัวของสถาบันที่ผลิตงานวิจัยมีความกว้าง แต่ผลิตงานเพียงแห่งละ 1–2 เรื่อง แสดงถึงลักษณะการวิจัยที่กระจายเป็นรายบุคคลมากกว่าการต่อยอดอย่างเป็นระบบหรือเป็นโครงการวิจัยต่อเนื่อง ทำให้เห็นว่างานวิจัยด้านนี้ยังคงมีจำนวนไม่มากและยังขาดความต่อเนื่องในเชิงสถาบัน ควบคู่กับแนวโน้มของการเน้นนวัตกรรมมากกว่าผู้เรียน จึงสามารถตีความได้ว่า ประเด็นถกเถียงของการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา ไม่ได้อยู่ที่ “ขาดงานวิจัย” เพียงอย่างเดียว หากแต่อยู่ที่ “ทิศทางการงานวิจัยที่ยังไม่สมดุล” ระหว่างการพัฒนาเทคนิคการสอนกับการเข้าใจบริบทของผู้เรียนในยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ควรถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นแกนกลางของการวิจัยในอนาคต เพื่อให้การสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารสามารถตอบสนองความเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนและสังคมร่วมสมัยได้อย่างแท้จริง

2) ด้านวัตถุประสงค์ของการวิจัย พบว่ามีการตั้งวัตถุประสงค์แบ่งออกเป็น 7 รูปแบบ ได้แก่ 1) เพื่อเปรียบเทียบ/ศึกษา/สร้าง ผลสัมฤทธิ์/ทักษะ 2) เพื่อสร้าง/พัฒนานวัตกรรม 3) เพื่อศึกษา/สำรวจ ความคิดเห็น/ความพึงพอใจ 4) เพื่อหาประสิทธิภาพนวัตกรรม 5) เพื่อประเมินประสิทธิผลของนวัตกรรม 6) เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการ และ 7) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นและความต้องการ ซึ่งจากผลการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของงานวิจัย พบว่าแนวโน้มการศึกษาด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษามีลักษณะเด่นอยู่ที่การมุ่งเน้นการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะของผู้เรียน รวมถึงการสร้างและพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนการสอนและสื่อการสอนมากกว่าการทำความเข้าใจปัญหาเชิงระบบของผู้เรียน ขณะที่วัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับการ

ประเมินประสิทธิภาพของนวัตกรรม การศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนการเปรียบเทียบความคิดเห็นยังมีสัดส่วนน้อยมาก ทั้งที่ประเด็นเหล่านี้สามารถเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการออกแบบและพัฒนาการเรียนการสอนที่ตอบโจทย์ผู้เรียนได้ตรงจุด แนวโน้มดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในมิติของการ “พัฒนาสื่อและวิธีการสอน” เป็นหลัก แต่ยังขาดงานวิจัยที่ศึกษา “ผู้เรียน” ในฐานะศูนย์กลางของการเรียนการสอนอย่างรอบด้าน อาทิ การสำรวจความต้องการ ทักษะคิด หรือปัญหาในการเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร สอดคล้องกับประเด็นถกเถียงหลักของงาน คือ ความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาวัตกรรมการศึกษาผู้เรียน และยังขัดกับแนวคิด Communicative Language Teaching (Hymes, 1972; Littlewood, 2004) ที่เน้นให้การสอนภาษามีฐานอยู่บนความเข้าใจผู้เรียนและบริบทการสื่อสารจริง ดังนั้น งานวิจัยในอนาคตควรให้ความสำคัญกับการศึกษามิติของผู้เรียนควบคู่กับการพัฒนาวัตกรรมการ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษาได้อย่างยั่งยืน

3) ด้านกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย พบว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นทั้งนักศึกษาชาวไทยและชาวต่างชาติ (เกาหลี) มีวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ทั้งหมด 4 วิธี ได้แก่ 1) การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) 2) การสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) 3) การสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) 4) การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) และมีงานวิจัยจำนวน 2 เรื่อง ไม่ระบุวิธีการสุ่ม ซึ่งจากข้อมูลการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่เลือกใช้ การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะงานวิจัยด้านการสอนที่มีต้องการกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติเฉพาะ เช่น นักศึกษาที่เรียนรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารหรือกลุ่มที่มีความเหมาะสมต่อการทดลองการสอน ขณะที่การสุ่มแบบอื่น ๆ เช่น การสุ่มอย่างง่ายและการสุ่มแบบกลุ่มมีการใช้น้อยกว่า และยังพบว่างานวิจัยบางเรื่องไม่ได้ระบุวิธีการสุ่มอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านความเข้มงวดของระเบียบวิธีวิจัย และเป็นประเด็นที่ควรให้ความสำคัญในงานวิจัยต่อไปเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา นอกจากนี้ การเลือกใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงยังสะท้อนถึง “ความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาวัตกรรมการศึกษาผู้เรียนในฐานะศูนย์กลาง” เนื่องจากวิธีการสุ่มลักษณะนี้มักจำกัดการมองเห็นความหลากหลายของผู้เรียนและบริบทการสื่อสารในสถานการณ์จริง ซึ่งอาจทำให้การสรุปผลการวิจัยขาดความครอบคลุมในเชิงสังคมและ

วัฒนธรรม การวิจัยในอนาคตจึงควรขยายรูปแบบการเลือกกลุ่มตัวอย่างให้สะท้อนผู้เรียนที่หลากหลายยิ่งขึ้น เพื่อให้การสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารตอบสนองต่อแนวคิด Communicative Language Teaching และ Learner-Centered Approach ได้อย่างแท้จริง

4) ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย พบว่ามีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ทั้งหมด 6 เครื่องมือ ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ 3) นวัตกรรมประเภทสื่อและเทคโนโลยี 4) แบบวัด/แบบทดสอบวัด ทักษะ/ความสามารถ 5) แบบวัด/แบบสอบถามความพึงพอใจ และ 6) คู่มือประกอบการเรียนการสอน ซึ่งจากการวิเคราะห์เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ เป็นเครื่องมือที่ได้รับความนิยมมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษามุ่งเน้นไปที่การออกแบบและวัดผลกระบวนการเรียนการสอนเป็นหลัก ขณะที่การใช้นวัตกรรมประเภทสื่อและเทคโนโลยี และแบบวัดทักษะความสามารถก็สะท้อนให้เห็นความพยายามของนักวิจัยในการปรับปรุงแบบการสอนให้ทันสมัยและตอบสนองต่อพัฒนาการด้านดิจิทัล อย่างไรก็ตาม เครื่องมือประเภทแบบสอบถามความพึงพอใจและคู่มือประกอบการเรียนการสอนมีการใช้น้อยมาก ซึ่งอาจบ่งชี้ว่างานวิจัยยังไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควรต่อการสะท้อนมุมมองของผู้เรียนหรือการพัฒนาคู่มือเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ในเชิงระบบ แนวโน้มดังกล่าวแสดงให้เห็นว่างานวิจัยด้านนี้ยังคงเน้นการพัฒนา “ผลสัมฤทธิ์และทักษะ” ของผู้เรียน มากกว่าการศึกษามิติความพึงพอใจหรือการจัดทำเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งให้เห็นถึง “ความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนานวัตกรรมกับการทำความเข้าใจผู้เรียนในฐานะศูนย์กลางของการเรียนรู้” เนื่องจากการมุ่งออกแบบและวัดผลด้วยเครื่องมือเชิงประสิทธิภาพเพียงด้านเดียว อาจยังไม่เพียงพอที่จะสะท้อนการใช้ภาษาในบริบทจริงตามแนวคิด Communicative Language Teaching (Hymes, 1972; Canale & Swain, 1980) ที่เน้นการพัฒนาความสามารถในการสื่อสารผ่านประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนโดยตรง ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรส่งเสริมการพัฒนาเครื่องมือที่สะท้อนทั้งมิติผลสัมฤทธิ์และมิติประสบการณ์ของผู้เรียน เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารอย่างแท้จริง

5) ด้านสถิติที่ใช้ในการวิจัย พบสถิติที่ใช้ในการวิจัยทั้งหมด 7 สถิติ ได้แก่ 1) ค่าเฉลี่ย 2) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3) One Sample t-test 4) ร้อยละ 5) สูตร E_1/E_2

6) Paired Samples Statistics และ 7) การทดสอบภาวะการแจกแจงปกติของข้อมูล โดยใช้ Kolmogorov Smirnov จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เลือกใช้สถิติพื้นฐานเพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและประสิทธิภาพของนวัตกรรม ซึ่งเหมาะสมกับลักษณะของการวิจัยเชิงทดลองและกึ่งทดลองที่เน้นการเปรียบเทียบก่อนและหลังการเรียน อย่างไรก็ตาม การใช้สถิติขั้นสูงหรือการวิเคราะห์เชิงอธิบาย เช่น การวิเคราะห์ความแปรปรวนหรือการสร้างแบบจำลองเชิงโครงสร้าง (SEM) ปรากฏน้อยมาก แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของการวิเคราะห์ข้อมูลที่มุ่งเฉพาะผลลัพธ์เชิงปริมาณมากกว่าการเข้าใจพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนในเชิงลึก ประเด็นนี้จึงเชื่อมโยงกับข้อถกเถียงหลักของงานสังเคราะห์ว่า “การเน้นการวัดผลนวัตกรรมมากกว่าการศึกษาผู้เรียน” อาจทำให้การวิจัยขาดความสมดุลในการสะท้อนภาพรวมของการเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ซึ่งตามแนวคิดของ Hymes (1972) และ Canale & Swain (1980) การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่สะท้อนทั้งด้านประสิทธิภาพและประสบการณ์ทางภาษาในบริบทจริง ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรพิจารณาการใช้สถิติที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) เพื่อให้เข้าใจทั้งผลลัพธ์และกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างรอบด้านและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

6) ด้านตัวแปรตาม พบตัวแปรตาม 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ (K) ด้านทักษะ (P) ด้านเจตคติ (A) ด้านประสิทธิผลของนวัตกรรม และด้านปัญหาและความต้องการ ซึ่งจากการสังเคราะห์งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550-2567 ที่เผยแพร่ในฐาน ThaiLIS ทั้ง 10 เรื่อง พบว่ามีการทำวิจัยครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ พบ 1 เรื่อง คือ เรื่อง การพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต (Wattanukul, 2010) ด้านการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ พบ 5 เรื่อง ได้แก่ 1) การพัฒนาบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ รายวิชา THA 106 ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร (สายใจ ทองเนียม, 2550) 2) การพัฒนาแบบฝึกทักษะการฟังภาษาไทยเพื่อการสื่อสารโดยใช้วิธีธรรมชาติสำหรับนักศึกษาชาวเกาหลี (Thusaranon, 2011) 3) ประสิทธิภาพของสื่อการสอนอิเล็กทรอนิกส์ รายวิชา THA 106 ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารเรื่องการฟัง (Ruenrueng, 2011) 4) การพัฒนาบทเรียนวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร เรื่อง การอ่าน ผ่านระบบ Learning Management System (LMS) (Sirichanda, et al. 2014) และ 5) การสร้างแบบฝึกทักษะการใช้คำศัพท์ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารที่

ถูกต้อง: กรณีศึกษานักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร (Theppawan, 2016) **ด้านการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะทางภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร** พบ 3 เรื่อง ได้แก่ 1) การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษาสาขาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารด้วยเทคนิคคอนโฟกราฟิโกโมเดล (Mekmuangthong, 2021) 2) การพัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาไทยด้วยการสอนภาษาแบบโฟนิกส์ ในรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร (Charoenrat, 2012) และ 3) การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การเขียนรายงานทางวิชาการ รายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา โดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Thongklang, 2017) **และด้านการศึกษาและวิเคราะห์สภาพการจัดการเรียนรู้ด้านภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร** พบ 1 เรื่อง คือ ปัญหาและความต้องการที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (Donchanthong, Samransamruajkit, & Pramuancharoenkij, 2008) โดยการวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษาดังกล่าว มีความสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาไทยให้มีประสิทธิภาพ โดยการวิจัยจะช่วยปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ทำให้การเรียนรู้ภาษาไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้ดีขึ้น และสามารถปรับปรุงการสอนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องและเป็นธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม จากลักษณะของตัวแปรตามที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ด้านความรู้ ทักษะ และประสิทธิภาพของนวัตกรรม มากกว่าการศึกษาปัจจัยเชิงพฤติกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน สะท้อนให้เห็นว่า งานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารยังคงให้ความสำคัญกับ “สิ่งที่สอน” มากกว่า “ผู้เรียน” และยังไม่เปิดพื้นที่เพียงพอในการศึกษามิติการสื่อสารในบริบทจริง ซึ่งเป็นแก่นของแนวคิด Communicative Language Teaching (Hymes, 1972; Canale & Swain, 1980) และ ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Vygotsky, 1978) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรขยายขอบเขตตัวแปรตามให้ครอบคลุมมิติด้านทัศนคติ แรงจูงใจ และการใช้ภาษาในบริบทจริง เพื่อให้การพัฒนาการเรียนการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารมีความสมดุลและสอดคล้องกับแนวคิดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง

2. การวิเคราะห์แนวโน้มและข้อสังเกตของงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2550–2567 ทั้ง 10 เรื่อง เมื่อเรียงตามปี พ.ศ. ที่เผยแพร่ในฐานข้อมูล ThaiLIS พบว่า มีแนวโน้มที่ลดลง และในช่วงปี พ.ศ. 2561–2567 ไม่ปรากฏงานวิจัยที่เผยแพร่ในฐาน ThaiLIS ทั้งนี้ อาจเนื่องด้วยในช่วงปี พ.ศ. 2561–2567 นั้น ยังเป็นช่วงที่อยู่ในกระบวนการเผยแพร่ตีพิมพ์งานวิจัย และจากผลการวิเคราะห์แนวโน้มข้างต้น ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า จำนวนงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา ตั้งแต่พ.ศ. 2550–2567 รวมระยะเวลา 18 ปี ปรากฏงานวิจัยเพียง 10 เรื่อง ซึ่งค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ จากการที่ผู้วิจัยได้สำรวจและรวบรวมข้อมูลงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษา ที่เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2550–2567 ในฐานข้อมูล ThaiLIS โดยใช้คำสำคัญในการค้นหาตามหัวข้อย่อยคือ “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” และมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ปรากฏงานวิจัยที่ใช้ชื่อคล้ายคลึงกัน ได้แก่ “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” และ “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารและการสืบค้น” แต่จากการศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดของทั้ง 2 รายวิชา พบว่า รายวิชา “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” เป็นวิชาที่มุ่งเน้นพัฒนาทักษะการใช้ภาษาไทยในด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในรูปแบบการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับบริบท และสามารถประยุกต์ใช้ภาษาไทยในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ แต่วิชา “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารและการสืบค้น” เน้นให้ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษามีทักษะด้านการค้นคว้าข้อมูลสารสนเทศได้อย่างเป็นระบบและสามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงรวบรวมข้อมูลมาเพียงด้าน “การสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” จึงปรากฏงานวิจัยด้านนี้ในฐานข้อมูล ThaiLIS ค่อนข้างน้อย โดยพบเพียง 10 เรื่อง เท่านั้น

นอกจากนี้ สาเหตุที่ทำให้พบงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยในระดับอุดมศึกษาค่อนข้างน้อย อาจเนื่องด้วยการทำวิจัยในรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารเป็นเรื่องที่ทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากรายวิชานี้เป็นรายวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป กลุ่มภาษา บัณฑิตเรียน (General Education in Teaching and Learning: GETL) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทั่วไป (General Education หรือ GE) ในระดับมหาวิทยาลัย ลักษณะของผู้เรียนรายวิชาศึกษาทั่วไปมักมีความหลากหลายและมีจำนวนมาก เนื่องจากเป็นผู้เรียนที่มาจากหลากหลายคณะและสาขาวิชา หากทำการวิจัยจะต้องมีการควบคุมขอบเขตและคุณลักษณะของกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างให้ชัดเจน เพราะจะส่งผลโดยตรงต่อความ

เที่ยงตรง (Validity) ของการวิจัย และจากการที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ สรุปได้ว่า “การทำวิจัยในระดับอุดมศึกษา โดยส่วนใหญ่มักจะได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกสถาบันการศึกษา ซึ่งกรอบการวิจัยภายใต้ทุนสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ มักจะมีเป้าหมายหลักในการส่งเสริมการบริการวิชาการและการสร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งผู้ที่ประสงค์จะขอทุนสนับสนุนการทำวิจัยจำเป็นต้องออกแบบงานวิจัยให้ตรงตามกรอบและเป้าหมายเหล่านี้ แต่การทำวิจัยในรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร มุ่งเน้นการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาด้าน พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) และจิตพิสัย (Affective Domain) ซึ่งไม่ตรงตามกรอบและเป้าหมายข้างต้น นอกจากนี้ รายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร เป็นวิชาที่จัดอยู่ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป (GETL) จึงมีนักศึกษาจำนวนมากและหลากหลายคณะ หลากหลายสาขาวิชา ดังนั้น จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยากที่จะสามารถเก็บข้อมูลการวิจัยได้อย่างครบถ้วนและครอบคลุม ” (T. Kaewwiset & P. Chieophasa, personal communication, January 12, 2024) จากสาเหตุดังกล่าว จึงทำให้พบงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ในฐานข้อมูล ThaiLIS ค่อนข้างน้อย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัย พบว่า มีการผลิตงานวิจัยด้านการสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในระดับอุดมศึกษาค่อนข้างน้อย ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริม สนับสนุน และทำการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาผู้เรียนต่อไป ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อทั้งผู้เรียน ผู้สอน สถาบันการศึกษา ระบบการศึกษา ตลอดจนสังคมและประเทศชาติ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. จากผลการสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย ด้านกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย พบว่า มีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นทั้งนักศึกษาชาวไทยและชาวต่างชาติ (เกาหลี) ดังนั้น หากมีการศึกษาเปรียบเทียบขอบเขตและรายละเอียดของการวิจัยเพิ่มเติม อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยมากขึ้น

2. ควรมีการสังเคราะห์ รวมถึงพิจารณาทิศทางและแนวโน้มของงานวิจัยทางการศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก เพื่อจะได้นำไปเป็นแนวทาง

และผลิตผลงานวิจัยให้สอดคล้องกับบริบทสังคมและประเทศชาติต่อไป อันเป็นประโยชน์ต่อหลักสูตรและสถาบันการศึกษา

3. ในการสังเคราะห์งานวิจัยควรมีการวิเคราะห์อภิปรายร่วมด้วย ซึ่งเป็นการใช้วิธีการทางสถิติในการวิเคราะห์ผลการวิจัยเชิงปริมาณ ช่วยเพิ่มความแม่นยำในการประเมินผลและทำให้ผลลัพธ์มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

4. ควรมีการรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยจากฐานข้อมูลอื่นร่วมด้วย เช่น หอสมุดอิเล็กทรอนิกส์ของมหาวิทยาลัยนั้น ๆ เพื่อจะได้จำนวนงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์เพิ่มขึ้น ส่งผลให้เห็นทิศทางและแนวโน้มที่ชัดเจนมากขึ้น

References

- Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47.
- Charoenrat, W. (2012). *Development of Thai pronunciation reading through phonics instruction in Thai for communication course* [in Thai]. <https://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>
- Chiewchan, S. (2020). Thai language teaching in higher education to develop desired graduate attributes [in Thai]. *Journal of Educational Review*, 33(1), 117–122.
- Donchanthong, W., Samransamruajkit, C., & Pramuancharoenkij, A. (2008). *Problems and needs in Thai for communication course management of Chandrakasem Rajabhat University students* [in Thai]. <https://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>
- Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected readings* (pp. 269–293). Penguin.
- Littlewood, W. (2004). The task-based approach: Some questions and suggestions. *ELT Journal*, 58(4), 319–326. <https://doi.org/10.1093/elt/58.4.319>

- Ma-un, R. (2016). Quality management in higher education teaching [in Thai]. *Journal of Southern Technology*, 9(2), 169–176.
- Mekmuangthong, C. (2021). Developing creativity of Thai for communication students through infographic model techniques [in Thai]. *Journal of Rajabhat Mahasarakham University*, 15(3), 95–103.
- Office of the Higher Education Commission. (2015). *National qualifications framework for higher education* [in Thai]. <https://www.mua.go.th>
- Ruenrueng, S. (2011). *The effectiveness of the e-learning courseware media for THA 106: Thai language for communication on listening* [in Thai]. <https://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>
- Sirichanda, S., Hangsa, A., Wilamas, S., & Suwanna, N. (2014). *Development of Thai for communication course lessons on reading via learning management system (LMS)* [in Thai]. Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi.
- Sukhothai Thammathirat Open University. (2018). *Essential basic skills for today's students* [in Thai]. <https://www.stou.ac.th/offices/Oes/Oespage/Guide/article/n10.html>
- Theppawan, J. (2016). *Development of Thai vocabulary skill exercises for correct communication: A case study of students enrolled in Thai for communication course* [in Thai]. <https://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>
- Thongem, A., & Jongchaikit, M. (2012). Development of Thai language knowledge base for higher education [in Thai]. *Sutthiparitath Journal*, 26(80), 73–97.
- Thongklang, P. (2017). *Learning achievement on academic report writing in Thai for communication of first-year students at Nakhon Ratchasima Rajabhat University using cooperative learning theory* [in Thai]. <https://tdc.thailis.or.th/tdc/index.php>

Thusaranon, S. (2011). *Development of Thai listening skill exercises using natural method for Korean students* (Master's thesis, Silpakorn University) [in Thai].

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

Wattanakul, O. (2010). *Development of a learning model for Thai for communication to promote creativity of undergraduate students at Rattana Bundit University* (Doctoral dissertation, Srinakharinwirot University) [in Thai].

สัมพันธบทแบบขนบและร่วมสมัยผ่านวาทวิพากษ์เชิงประวัติ ในกวีนิพนธ์ซีไรต์¹

Conventional and Contemporary Intertextuality through Discourse-Historical Approach in ‘S.E.A. Write’ Poetry

สิริศิริระ โชคทวีกิจ²

Sirisira Chokthawikit

Received: April 11, 2025/ Revised: October 3, 2025/ Accepted: October 17, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินค่าสัมพันธบทที่เข้าลักษณะวาทวิพากษ์ในกวีนิพนธ์ซีไรต์ ข้อมูลที่ได้มาเป็นการสุ่มเลือกเจาะจงแบบสะดวก การนำเสนอผลวิจัยแสดงในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ มีผลวิจัยดังนี้ 1) การใช้สัมพันธบทแบบขนบซ้ำจากตัวบทเดียวกัน แต่ดัดแปลงปรับเปลี่ยนให้แตกต่าง เนื่องจากปัจจัยของบริบทที่สนับสนุนให้เกิดเป็นประเด็นวาทกรรม ทว่า มุ่งย้อนกลับไปหัตถุบทเดิมได้อย่างชัดเจน หรือสืบค้นได้สะดวก ความนิยมของการใช้สัมพันธบทแบบขนบยังคงผลิตวาทกรรมให้เกิดพลังของการเปรียบเทียบได้ และ 2) การใช้สัมพันธบทร่วมสมัย วาทกรรมที่ผลิตขึ้นย่อมถูกกำหนดเฉพาะ ข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับลักษณะของสัมพันธบทที่ถูกนำมาใช้เป็นการสืบสาน ปรับเปลี่ยน ดัดแปลง หรือคัดลอกกลายเป็นประเด็นของการวิพากษ์ด้านการสืบทอดตามอิทธิพลของกาลเวลา โดยมีนัยซ่อนเร้นของการอ้างอิงตัวบทที่เคยมีมาก่อนเพื่อกระทบต่อเหตุการณ์ ความคิดเห็น ความรู้สึก และเจตนาที่บรรจุในตัวบทใหม่ ดังนั้น เนื้อหาจากตัวบทที่เกิดก่อนถูกนำมาเชื่อมสัมพันธ์ให้ตัวบทใหม่ที่ต่างช่วงเวลา และผลลัพธ์ในงานวิจัยนี้แนะนำให้

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ปรับปรุงจากรายงานการวิจัยเรื่อง “วาทกรรมในวรรณกรรมรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ของประเทศไทย: บทเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการฟื้นฟูสังคม (Discourses in Thai ‘S.E.A. Write’ Award Poetry: Lessons for Life Quality Development and Social Resilience) ปี พ.ศ. 2564

² รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง (Associate Professor, Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University), Email: sirisira.c@ru.ac.th

ข้อความรูปภาพ แก่นความคิดเดิม พฤติการณ์บางส่วน/เกือบทั้งหมดมาอ้างอิงเทียบอย่างมีเจตนาเพื่อหวังผลด้านการสื่อสารชุดความคิด ในที่นี้คือ วาทวิพากษ์เชิงประวัติ

คำสำคัญ: กวีนิพนธ์ซีไรต์ สัมพันธบทแบบขนบและร่วมสมัย วาทวิพากษ์เชิงประวัติ

Abstract

This study investigated the efficacy of intertextuality in selected ‘S.E.A. Write Award’-winning poems, using a purposive sampling method grounded in the Discourse-Historical Approach (DHA). Through descriptive analytical inquiry, the research identified two primary patterns of intertextual practice were 1) The Recontextualization of Conventional Intertexts: This involved the deliberate reuse of recognizable textual elements from prior works often from the same canonical or cultural sources that were modified to suit new discursive contexts. Despite their transformation, these references remained traceable, revealing the enduring cultural authority and comparative power embedded in traditional intertexts. Their continued use reflected both the historical resonance of the source texts and the poet’s intent to invoke familiar discourses in evolving socio-political landscapes, and the last result 2) The Integration of Contemporary Intertexts: These drew upon more recent or contemporaneous cultural materials, resulting in novel and distinctive discursive formations. Such usage foregrounds the uniqueness of the poetic voice while reflecting the dynamic interplay between text and temporality. The findings suggest that intertextuality in these poems functions as a vehicle for epistemic engagement wherein past texts are strategically mobilized to shape meanings, evoke emotional responses, and frame ideological critiques. The temporal encounter between past and present embedded in intertextual references serves not only as a literary device but also as a mode of cultural negotiation. Ultimately, this study highlights how intertextuality, viewed through the lambent lens of DHA, reveals layers of

historical consciousness, intentionality, and criticism, thereby enriching both poetic form and sociocultural discourse.

Keywords: ‘S.E.A. Write’ Poetry, Conventional and Contemporary Intertextuality, Discourse-Historical Approach

บทนำ

ตัวบท (text) แสดงเนื้อหาสาระ ข้อมูล ให้ได้ฟัง-อ่าน เรียนรู้ ทั้งนี้ตัวบทอาจได้รับอิทธิพลจากตัวบทที่มีมาก่อน การหยิบยืมบางส่วน หรือเกือบทั้งหมดจากตัวบทเดิมมาใช้ปรับเปลี่ยนในตัวบทใหม่ กำหนดเรียกเป็นกลวิธีทางภาษาว่า “สัมพันธ์บท” (intertextuality) นับเป็นเทคนิคหนึ่งในการจัดการข้อมูลของตัวบทให้เกิดคุณค่าผ่านการรับสารและแสดงข้อคิดเห็น ตัวบทกวีนิพนธ์ซีไรต์เป็นประเภทวรรณกรรมหนึ่งในสามประเภท (นวนิยาย กวีนิพนธ์ และรวมเรื่องสั้น) ของรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนของประเทศไทย โดยเรียกจำลองตามอักษรย่อภาษาอังกฤษของชื่อรางวัลดังกล่าวว่า “ซีไรต์” “S.E.A. Write” (The Web ‘Seawrite.com’, n.d.)

ตัวบทกวีนิพนธ์ซีไรต์อุดมไปด้วยประสบการณ์ของกวี นักเขียน เจ้าของผลงานที่อยู่ร่วมในสังคมไทยและสังคมโลก ย่อมถ่ายทอดนำเสนอเนื้อหาสาระแห่งชีวิต ชุมชน เหตุการณ์ กลุ่มอัตลักษณ์ และอื่นๆ เข้าไว้ด้วยกัน อีกทั้งมีการสืบทอดเรื่องราวอดีตนำมาเป็นแบบแนวทางของการเล่าเรื่องอย่างมีชั้นเชิงและอรรถรส เรื่องราวที่ซ่อนเชิงสร้างสรรค์ไม่ว่าจะนำมาอ้างอิงบางส่วนหรือเกือบทั้งหมด พิจารณาได้ว่าเป็นสัมพันธ์บททางภาษาที่ประสานคุณค่ากับวาทกรรมที่ควรแก่การวิพากษ์ ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิจัยเพื่อนำผลแห่งวาทวิพากษ์ที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ซีไรต์ต่อกลุ่มสาระณะโดยหวังให้เกิดการเรียนรู้ตระหนักถึงผลกระทบอันมีมาก่อนซึ่งรองรับลักษณะร่วมสมัยของเรื่องที่เล่าในตัวบทของรูปแบบกวีนิพนธ์ เสมือนบทเรียนชีวิตที่ได้รับการศึกษาเพื่อป้องกันแก้ไขสิ่งที่เกิดต่างกรรมต่างวาระมาแล้ว

ปัญหาด้านการละเลยการอ่านกวีนิพนธ์ซึ่งซ่อนการวิพากษ์เชิงวาทะไว้ สะท้อนความคิดของกวีที่ชี้แนะการเปลี่ยนแปลงพัฒนา พร้อมกับข้อสังเกตจากการอ่านกวีนิพนธ์ซีไรต์พบสัมพันธ์บทที่เชื่อมโยงย้อนกลับไปที่ตัวบทอดีต กวีพยายามหรือจงใจบ่งชี้ความสัมพันธ์ของตัวบทเข้ากับของตนเองว่ามีผลกระทบต่อการพัฒนาความคิดที่ใคร่ครวญการกระทำซึ่งได้รับการจัดเก็บไว้ในรูปแบบประเภทบทกวี นำมาสู่การเริ่มต้นศึกษาผลกระทบเหล่านั้นที่อยู่ใน

สถานะวาทกรรม ผู้วิจัยจึงประเมินค่าสัมพันธภาพที่ดัดแปลงสารผ่านวาทวิพากษ์ ดังนั้น ตัวบทกวีนิพนธ์มิใช่สื่อที่ให้เสพความบันเทิงเรีงรื่นใจ แต่เสกสรรสาระของคุณภาพชีวิตและวิถีสังคมผ่านรูปแบบบทกวี มีการซ่อนเร้นวิวาทะจากผู้ผลิตสู่ผู้รับผู้อ่าน นัยปริศนาที่แฝงเจตนาอันใดจะตีแผ่ด้วยกระบวนการของการตีความเชิงประจักษ์ ซึ่ง Titscher, Wodak, Meyer, & Vetter (1998) ให้แนวทางและข้อคิดเห็นว่า ข้อมูลที่นำไปใช้ได้เกิดจากการทดสอบเชิงประจักษ์ บทกวีเกิดจากฝีมือมนุษย์อย่างสร้างสรรค์ ความสำคัญเช่นนี้ทำให้ผู้วิจัยกำหนดทิศทางการวิจัยสัมพันธภาพที่แฝงวาทะให้วิพากษ์ได้ในแหล่งข้อมูลกวีนิพนธ์ซีไรต์ ผ่านทฤษฎีวาทวิพากษ์เชิงประวัติหรือ “Discourse-Historical Approach – DHA ของ Wodak (2015)

วัตถุประสงค์

เพื่อประเมินค่าสัมพันธภาพที่เข้าลักษณะวาทวิพากษ์ในกวีนิพนธ์ซีไรต์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. อ่านตัวบทกวีนิพนธ์ซีไรต์ เรื่องนาฏกรรมบนลานกว้าง ของคมทวน คันธนู ปี พ.ศ. 2526 (Khanthanu, 2013) แสดงวาทกรรมการต่อสู้ของปัญญาชนกับเสรีภาพ และเรื่องปณิธานกวี ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ปีพ.ศ. 2529 (Kanlayanaphong, 2011) มีวาทกรรมจิตวิญญาณ ปรัชญาชีวิตกับอาชีพ เนื่องจากรอบการได้รับรางวัลซีไรต์ต่อเนื่องกัน (รอบละ 3 ปี ต่อ 1 ประเภท) แต่อุดมการณ์ มายาคติ และเนื้อหาถ่ายทอดออกมาแตกต่างกันอย่างมาก ถัดมาเป็นเรื่องโลกในดวงตาข้าพเจ้า ของมนตรี ศรียงค์ ปีพ.ศ. 2550 (Sriyong, 2014) หลังวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้งปีพ.ศ. 2540 ซึ่งห่างจากวิกฤตนั้นร่วม 10 ปี สะท้อนความอดทนสู่วาทกรรมชีวิตกับเศรษฐกิจ และอีกสองเรื่องสุดท้ายซึ่งเป็นกวีคนเดียวกัน ความน่าสนใจคือ กวีคนเดียวกัน ผลงานทั้งสองเรื่องที่ได้รับรางวัลห่างกันร่วม 6 ปี ท่ามกลางสถานการณ์การเมืองกับความผันผวนที่รุนแรง ได้แก่ เรื่องหัวใจห้องที่ห้า ของอังคาร จันทาทิพย์ ปีพ.ศ. 2556 (Chanthathip, 2013) แสดงวาทกรรมจิตวิญญาณกับวิทยาการที่เปลี่ยนแปลงและเรื่องทางกลับบ้าน ของอังคาร จันทาทิพย์ ปีพ.ศ. 2562 (Chanthathip, 2020) มีวาทกรรมความเป็นมนุษย์ ชีวิตกับสังคม ข้อมูลที่ได้มาเป็นวิธีสุ่มเลือกเจาะจงแบบสะดวก (convenience purposive sampling) ซึ่งเป็นวิธีที่เหมาะสมต่อการศึกษาศึกษาการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างบริบทที่มีการซ่อนความคิดไว้ในเนื้อสาร เช่น บริบททางการเมือง สังคม ชีวิต ปรัชญา ฯลฯ การสุ่มเลือกเจาะจงแบบสะดวกปรากฏในการอ้างอิงในหัวข้อกรอบแนวคิดทฤษฎี

2. ใช้วิธีคิดวิเคราะห์ของสัมพันธบทเป็นกรอบกำหนดของการค้นคว้า เนื่องจากสามารถอ่านสังเกตข้อความรูปภาพ และพฤติกรรมของเรื่องราวที่เป็นต้นแบบให้นำมาอ้างอิงใหม่ด้วยบทล่าสุดของกวีอย่างชัดเจน ข้อมูลสัมพันธบทที่เปรียบเทียบกับบทกวีซีไรต์ข้างต้น ปรากฏพบในวรรณกรรมดังนี้ ลิลิตพระลอ, ลิลิตตะเลงพ่าย, นิราศนรินทร์, กาพย์เห่เรือ, กำสรวลสมุทร ซึ่งสอดคล้องกับผลลัพธ์เกี่ยวกับสัมพันธบทแบบขนบ และสื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธบทแบบร่วมสมัย

3. นำด้วยบทที่มีสัมพันธบทมาสอบทานสืบค้นด้วยขั้นตอนทางของการเชื่อมสัมพันธ์ และจำแนกการกำหนดสัมพันธบทเป็นสองแบบตามที่ผู้วิจัยสังเคราะห์เองอันมีฐานจากความคิดคู่ตรงข้ามระหว่างเก่า-ใหม่ สูง-ต่ำ ดำ-ขาว ฯลฯ จึงแสดงประเภทสัมพันธบท ดังนี้ แบบแรกเรียกว่าสัมพันธบทแบบขนบ กล่าวคือ มีการอ้างอิงเชื่อมโยงไปสู่ด้วยทอดที่เป็นที่รับรู้เชิงวรรณกรรมเด่นชัด ส่วนอีกแบบเรียกว่าสัมพันธบทแบบร่วมสมัย ซึ่งสามารถอ้างกล่าวเทียบเคียงเหตุการณ์ ความคิด ข้อความ อักษรรูปภาพ สีน้า รูปภาพจากแหล่งข้อมูลอื่นที่เกิดขึ้นก่อนนำมาสู่การเปรียบเชิงกระทบความรู้สึก วรรณะ และนำเสนอสังคม

4. วิเคราะห์ผลกระทบของการใช้สัมพันธบท ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของทฤษฎาพิภพกษีเชิงประวัติ ซึ่งเป็นวาทกรรมแบบเน้นภาษาศาสตร์ คือ ด้วยบทที่ประกอบสร้างขึ้นจากการใช้ภาษาและสัญญาณที่เกี่ยวข้อง ถัดไปเป็นการพิจารณาปัจจัยทางการใช้เป็นเครื่องมือของการสื่อสารความคิดเห็น มุ่งหวังผลสำเร็จจากความเลวร้ายทุกขยากที่ซ่อนในตัวบทวินิพนธ์ซึ่งนำเสนอแนวทาง/เจตนาให้แก่ไข ตีแผ่สู่สังคม ประเด็นสุดท้าย เป็นการใช้อย่างเชิงสังคมวัฒนธรรมที่เป็นไปได้และแวดล้อมด้วยบทที่วิเคราะห์เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่สืบเนื่องสอดคล้อง

5. วิภพกษีและประมวลสัมพันธบทตามการนำมาปรับเปลี่ยนใช้ในด้วยบทที่เป็นแหล่งข้อมูลศึกษาพร้อมเปรียบเทียบกับด้วยบทต้นทาง นำไปสู่การอภิปราย

กรอบแนวคิดทฤษฎี

ข้อจำกัดของงานวิจัยเชิงเอกสารที่นำด้วยบทมาศึกษา คือการคัดเลือกข้อมูล แต่เป็นความท้าทายเชิงการจัดการความคิดและการออกแบบผ่านการคัดสรรทฤษฎี หลักการวิเคราะห์ ข้อจำกัดกลายเป็นส่วนผลักดันให้เกิดการกำหนดกรอบความคิดกับการผลิตระเบียบวิธีวิจัย อันช่วยสร้างมุมมอง เครื่องมือ สำหรับการลดข้อจำกัด ดังการแสดงขั้นตอนของการวิจัย และการอธิบายทฤษฎีที่เหมาะสมดังต่อไปนี้

1. วิธีคิดและการวิเคราะห์สัมพันธ์

Allen (2000) กล่าวว่า Kristeva เป็นบุคคลแรกที่คิดคำศัพท์ “intertextuality” แต่การนำไปใช้กลายเป็นที่ถกเถียงเชิงวิชาการ เนื่องจาก Bakhtin และ Barthes ก็เป็นผู้ศึกษาหลักการ “intertextuality” โดยมีทิศทางที่ไม่เหมือนกัน กระนั้น ในที่นี้ มิได้ให้น้ำหนักของความเป็นเจ้าทฤษฎี ทว่าชี้แนะแนวทางการศึกษา “intertextuality” ซึ่งเป็นมุมมองของตะวันตกมาทดสอบด้วยทฤษฎีภาษาไทยอย่างไร อนึ่ง Allen แสดงแนวโน้มการใช้ “intertextuality” ที่นิยมมาศึกษาเนื้อหาทั้งแบบทั่วไปและเชิงกวีศิลป์ ก่อให้เกิดรูปแบบการอ่านที่สร้างเครือข่ายของความสัมพันธ์เชิงตัวบท (a network of textual relations) โดยต้องตีความ ค้นหาความหมาย และย้อนกลับไปตีความสัมพันธ์เหล่านั้นได้ กระบวนการอ่านจึงเป็นการขับเคลื่อนเข้าหาระหว่างตัวบท ประเด็นสำคัญของส่วนหลังนี้ ผู้วิจัยเสริมย้ำว่า “intertextuality” เป็นเครื่องมือหนึ่งที่นำพาความร่วมมือสืบค้นความเป็นไปในอดีต ผลักดันการอ่านแบบลุ่มลึก (close reading)

สัมพันธ์ เป็นคำภาษาไทยที่ใช้แปลเทียบ “intertextuality” หมายถึง การกล่าวเรียกเล่าเรื่องหรือนำเหตุการณ์ที่เคยเกิดก่อน มาควรรวมผสมผสานกับเหตุการณ์ปัจจุบัน จึงเป็นการล้อขนานเปรียบเทียบสิ่งที่ปรากฏ นอกจากคำว่า “สัมพันธ์” ยังมีคำอื่นๆ ว่า “สหบท” (Angkaphanitchakit, 2011; Phanphothong, 2013) หรือกล่าวคือเป็นความหมายเดียวกัน อยู่กับการกำหนดบัญญัติ ไม่ว่าจะเป็นคำใด “สัมพันธ์, สหบท” หรือคำภาษาอังกฤษ “intertext, intertextual, intertextuality” ผู้วิจัยสืบค้นคำบัญญัติจากสำนักงานราชบัณฑิตยสภา (The Royal Society of Thailand, online) เว็บไซต์ “<https://coined-word.orst.go.th/>” ยังไม่พบการบัญญัติศัพท์ดังกล่าว

นิตยา แก้วคัลณา (Kaewkallana, 2008) นำเสนอคำเรียกวิธีการที่คล้ายกับกลวิธีสัมพันธ์อย่างน่าสนใจว่า “การสืบสรรค์จินตภาพ” ในการเรียนรู้วิธีคิดและการสืบทอดเนื้อหาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยระบุว่าเป็นจินตภาพเดิมในบริบทใหม่ซึ่งใช้การดัดแปลง ล้อเลียน และพาดพิง ต่อมา นิตยา แก้วคัลณา (Kaewkallana, 2023) อธิบายการสืบสรรค์ (creative perpetuation) ว่า “การสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ด้วยการนำขนบวรรณศิลป์ของไทยมาเป็นรากฐานในการสร้างงานหลากหลายมิติ เช่น การนำฉันทลักษณ์มาสืบสรรค์เป็นตัวบทใหม่... การนำเนื้อหาหรือเหตุการณ์จากวรรณคดีหรือตัวละครมาปรับใช้ในตัวบทใหม่ การดัดแปลง การปรับเปลี่ยน การล้อเลียนการปะติดความ การตีความใหม่” นับเป็นการ

เลือกใช้คำศัพท์ที่อธิบายหลักการเดียวกันหรือคล้ายกันและสร้างทางเลือกสำหรับการนำคำศัพท์ไปใช้อย่างหลากหลาย

ลักษณะการใช้สัมพันธบทจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และคิดโต้แย้งอย่างมีคุณค่า ยกตัวอย่าง การเล่าเรื่องบอกราวในกวีนิพนธ์เป็นการปะทะของสองข้อความคิด หลากกลุ่มคนหลายอารมณ์แรงขับเคลื่อน แต่ทุกคนทุกกลุ่มมุ่งหวังผลสำเร็จของฝ่ายตน จึงแสดงออกมาโดยการกำหนดสรรคำศัพท์ วลี ประโยคซึ่งภาวะและเหตุการณ์วาทกรรมที่เป็นอาวุธเครื่องมือ มุมมองให้ข้อคิดหรืออำพรางผ่านอุดมการณ์และมายาคติทั้งนี้มีบทวิภาษอังกฤษด้านการเมืองหนึ่งบทรองรับแนวทางการวิจัยสัมพันธบทในกวีนิพนธ์ บทกวีที่อ้างอิงนั้นเป็นของ Easthope (2002) นำเสนอรูปลักษณะทวิภาคีในรูปแบบขัดแย้งและขัดขวางเพื่อวางแนวเส้นทางของฝ่ายตนเองให้ได้รับผลประโยชน์ซึ่งประสพชัยชนะให้ได้ก่อนอีกฝ่าย บทเรียนนำมาใช้มองโลกกว้างเกิดเป็นประสบการณ์ในสังคมที่ดำรงร่วมแม้ไม่สงบ แต่อยู่รู้้อย่างปลอดภัยเท่าทันการณที่เกิดขึ้น ดังเจตนากับความหมายเชิงบริบททางวาทกรรมที่ซ่อนไว้ในบทกวีดังนี้

Black and White

มืดและใส

Unite and fight!

รวมใจและสู้

(ผู้วิจัยแปล)

ในต้วบทข้างต้น มีการใช้ข้อสีให้มีความหมายไปถึงคณะบุคคลที่ระดมพลเป็นพรรคพวกเป็นฝักฝ่าย ยังเป็นการใช้สัมพันธบทไปพร้อมกัน นั่นคือ การจำแนกกลุ่มมวลชนผ่านสีดำกับสีขาว กวีร่วมประสบการณ์นั้นจึงนำมาเชื่อมโยงแยกเนื้อความตามการกำหนดกลุ่มสมาชิกในบทกวี เพียงจำนวนสองบาทของบทกวีดังกล่าวสะท้อนวิถีชีวิตและสันคลอนระบบคิดของคนในชุมชนบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี ด้วยการเลือกใช้คำศัพท์กลุ่มสี (colors) ระหว่าง “Black-สีดำ” กับ “White-สีขาว” เป็นนามนัยด้วยการเรียกชื่ออื่นของเฉดสีไปสู่การแทนชื่อเรียกการจัดตั้งกลุ่มของแต่ละชั่วอำนาจ ย่อมมีร่องรอยอัตวิสัยของผู้ที่นำรูปภาพของข้อสีไปเปิดเผยหวังความรู้สึกต่อหมู่ชนคนร่วมชุมนุมที่ศรัทธาต่ออุดมการณ์ของกลุ่มเดียวกัน กล่าวคือ ฝ่ายที่คิดว่าตนเองถูกต้อง ย่อมเลือกนามนัยสีขาวให้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความชอบธรรม และกำหนดให้นามนัยสีดำเป็นสัญลักษณ์ของความชั่วร้าย การทำลายล้าง การกดขี่ข่มเหงให้อีกฝ่ายทันที

ฉันใดฉันนั้น อีกฝ่ายย่อมคิดว่าความถูกต้องในครรลองคลองธรรมอยู่กับฝ่ายตน ฝ่ายตรงข้ามคือผู้ร้ายผู้ละเมิดสิทธิเสรีภาพ ตามมาด้วยการให้จังหวะแห่งการก้าวอย่างสุขุม คบค้าสมาคมกับเครือข่ายเพื่อขยายเอกภาพในการเรียกร้องกอบกู้ “Unite and fight!” (รวมใจและสู้) ดังนั้น แต่ละฝ่ายจึงไม่ถดถอย มีแต่เดินหน้าท้าทายธรรมกับเทิดทูนสัจธรรม แล้วยุติวาทกรรมซ้ำซอกจิตใจให้เป็นสุข เสมือนยังคงอุดมการณ์ด้วยความศรัทธาต่อบทบาทหน้าที่ กระนั้น อย่าหลงลืมว่ามายาคติอาจแทรกซึมผุดขึ้นระหว่างทางชีวิต จึงเป็นบทสอนสติปัญญาพร้อมรับสรรพนศิลป์ของกวีศิลป์ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงการใช้สัมพันธ์บทสนับสนุนการค้นหาคำเกี่ยวข้องที่สัมพันธ์กันได้อย่างมีการทบทวน

2. แนวทางวาทวิพากษ์เชิงประวัติ

วาทวิพากษ์ (critical discourse) เป็นคำเดียวกันกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis) และ วาทกรรมศึกษาเชิงวิพากษ์ (critical discourse studies) (van Dijk, 2008a) ทว่า ผู้วิจัยพยายามใช้คำศัพท์ให้กระชับและเกิดมุมมองเชิงภาษา กล่าวคือ สะท้อนความกล้าในวงวิชาการที่นำเสนอวิธีวิเคราะห์ผ่านการแสดงหลักการของคำศัพท์ที่เป็นชื่อทฤษฎีหรือแนวทางการศึกษา วาทวิพากษ์ เป็นคำที่ผู้วิจัยคิดเพื่อใช้ในงานวิชาการด้านการวิเคราะห์วาทกรรมในบริบทที่เหมาะสมและเป็นไปได้ เนื่องจากความก้าวหน้าทางวิชาการสามารถแนะนำต่อยอดเพิ่มเติมสิ่งที่ยังคงเป็นประเด็นทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ และวาทวิพากษ์มีการมุ่งเน้นหัวข้อเรื่องพร้อมกับการศึกษาแตกต่างกัน ในที่นี้มุ่งเน้นวิธีคิดทางภาษาศาสตร์เป็นหลัก โดยมีวิธีอื่นร่วมประสานซึ่งเป็นเพียงส่วนเสริมสำหรับลดช่องว่างบางประการ

กาลเวลาร่วมสมัย ทฤษฎีด้านนี้พัฒนาอยู่เสมอ จนเกิดชื่อเรียกสร้างสรรค์ต่อยอดอย่างหลากหลาย เช่น ชื่อเรียกหลักการ The Discourse-Historical Approach (DHA) ของ Wodak (2015) ซึ่งเป็นสหวิทยาการที่ศึกษาการใช้ภาษาในสังคมและสถาบันองค์กรต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการโต้ทางความคิด โดยมีประวัติของแต่ละสถาบันหรือสังคมนั้นเป็นส่วนที่นำมาใช้วิเคราะห์ด้วย ทั้งนี้ลักษณะของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์หรือวาทวิพากษ์ในที่นี้เป็นร่มใหญ่ซึ่งเป็นรากฐาน แต่การวิเคราะห์ในรายละเอียดลงไปอีกเป็นแนวคิดระดับกลางที่นำมาศึกษา ส่งเสริม ประสานชั้นวิเคราะห์ได้ดีกว่า (“Grand theories” often serve as a foundation. In the specific analyses, however, “middle-range theories” frequently supply a better theoretical basis.) ฉะนั้น เมื่อนำหลักการแนวทางดังกล่าวมาศึกษาข้ามภาษา ดังงานของผู้วิจัยที่ใช้ข้อมูลภาษาไทย จำเป็นต้อง

นำเสนอชื่อเรียกแนวการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของการวิจัย ผู้วิจัยจึงเลือกถ่ายแปลความคิดออกมาเป็น “วาทวิพากษ์เชิงประวัติ” หากยังคงยึดจุดเริ่มต้นที่คำแปลว่าวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ชื่อหลักการ The Discourse-Historical Approach อาจต้องแปลถ่ายว่า วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์-เชิงประวัติ หรือ การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์-เชิงประวัติ ฯลฯ ในงานวิจัยนี้จึงใช้คำว่า วาทวิพากษ์ แทนคำว่า วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เพื่อให้เกิดการสรรค์สร้างแนวทางการวิเคราะห์ที่เหมาะสม

ในส่วนของรูปภาษา ข้อความ สาร ประโยค ถ้อยวัจนะ (linguistic form or utterance) ที่ซ่อนเจตนาไม่ว่าปรากฏในประเภทตัวบทใด (ในงานของผู้วิจัยเป็นกวีนิพนธ์) อันมีผลกระทบต่อวิถีปฏิบัติแห่งสังคม ผู้วิจัยยังคงใช้คำศัพท์ว่า “วาทกรรม” (discourse)

วิธีศึกษา “แนวทางวาทวิพากษ์เชิงประวัติ” ของ Wodak มีลักษณะแสดงรูปภาษาที่สื่อสารเจตนาออกมาเป็นวาทกรรม ประการสำคัญด้วยการประยุกต์มุมมองอดีตที่ส่งผลต่อปัจจุบันและต่อเนื่องไปได้ในอนาคต ฐานรากของประวัติศาสตร์ความเป็นมาในแต่ละสิ่งมิได้เกิดขึ้นโดยลำพัง แต่ยังรับสืบทอดจากหน่วยความคิด เหตุการณ์ วงสื่อสาร พลังมนุษย์ที่มีมาก่อน แนวทางนี้ได้ประสานวิธีทางชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic methods) กล่าวคือ สามารถพรรณนาอธิบายได้ประเด็นบุคคลในเหตุการณ์ทางสังคมอดีตที่มีผลให้ทบทวนความคิดและอ้างอิงในปัจจุบัน รวมถึงอาจจำลองบทเรียน สร้างรูปแบบเครื่องมือการแก้ไขปัญหา และถูกหยิบยืมมาทบทวนไปใช้ภายใต้ภาคน้ำต่อไป อีกทั้งการเชื่อมโยงอดีตมาสู่ปัจจุบัน มีการลำดับความใกล้เคียง-ไกล ให้เกิดความใกล้เคียงได้มากที่สุด ดังนั้น การนำหลักแนวคิดของ Wodak มาพิสูจน์ว่าเนื้อหาในบทกวีที่วิเคราะห์ หลังจากนั้นในงานของผู้วิจัย บ่งชี้สถานการณ์ของมนุษย์ ความคิด การกระทำ เจตนา และผลกระทบว่า มีความน่าจะเป็น (probability) อะไรที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

กรณีของการนำบทแห่งเรื่องราวอดีต กลายเป็นบทบาทใหม่ ดัดแปลง ผสมผสานในบทแห่งเรื่องราวร่วมสมัย คือ สัมพันธบทอุดมการณ์ประชาธิปไตย เสาวณิต จุลวงศ์ (Chunlawong, 2018) ศึกษาบทกวีระหว่างกลุ่มการเมืองของเสื้อเหลือง-เสื้อแดง พบว่ากวีนิพนธ์กลุ่มเสื้อแดงรับอิทธิพลของแนวปฏิบัติว่าด้วยประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง มีเพียงสิทธิการปกครอง ยังสืบทอดประเด็นเสรีภาพ และความเสมอภาคจากยุคเหตุการณ์เดือนตุลาคม 2516 มาใช้อ้างอิงในกลุ่มตนเอง โดยแสดงออกผ่านบทกวี ส่วนกลุ่มเสื้อเหลืองดำเนินสืบทอดอุดมการณ์ประชาธิปไตยเช่นกัน แต่มองคนละมุม

มุมมองนั้นที่นำเสนอในกวีนิพนธ์ของกลุ่มตนเอง นั่นคือ การเลือกตั้งนักการเมืองที่เป็นคนดี ซื่อสัตย์สุจริต รักษาแผ่นดินประเทศชาติ

ข้อมูลศึกษาของเสาวณิต จุลวงศ์ ข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยรับทราบถึงวาทกรรมของทั้งสองกลุ่มสี่เสื่อ คือ กลุ่มสี่เสื่อเหลืองมุ่งพัฒนาคุณธรรมระดับตัวบุคคลจำพวกนักการเมือง ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ผู้แทนราษฎร เนื่องจากบริบทด้านเวลากับวิทยาการ วิถีชีวิตปัจจุบันเป็นสิ่งที่กำหนดให้มองแบบปัจจุบันก่อนถอยกลับไปอ้างอิงบทที่สัมพันธ์กันได้ ซึ่งแสดงวาทกรรมสุจริตธรรมแห่งนักการเมือง ในทางกลับกัน กลุ่มสี่เสื่อแดงเห็นการได้รับการปฏิบัติที่ดีอย่างเท่าเทียม ไม่แบ่งชนชั้น และไม่ถูกกดขี่เหมือนในอดีต ซึ่งถ้อยทอดวาทกรรมเสรีภาพ

ดังนั้น วาทกรรมของการแบ่งฝ่ายอำนาจดังกล่าวผ่านการใช้สัมพันธ์บทสี่ของสี่เสื่อที่มวลชนแต่ละชั่วสวมนใส่ ด้วยปัจจัยทางเวลาที่มีลำดับต่อเนื่อง ส่งต่อความคิดอุดมการณ์ฝ่ากระแสมายุคคติที่ถาโถม อย่างน้อยการวิพากษ์เจตนาแห่งการกระทำผ่านภาษาร่วมกับช่วงเวลาเหตุการณ์ สนับสนุนการประเมินคุณค่าวาทกรรมผ่านการค้นหาสัญญาณเชิงสัมพันธ์

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของการศึกษารูปภาษากับความหมายที่สื่อสารเจตนา ก่อให้เกิดการตระหนักถึงบางสิ่งในสังคมเป็นไปตามแนวทางของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ แต่ผู้วิจัยกำหนดเรียกใหม่ให้กระชับว่า “วาทวิพากษ์” อย่างไรก็ตาม หากมีการอ้างอิงถึงการเรียกเดิม ผู้วิจัยจะนำเสนอของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

3. วิธีสุ่มเลือกเจาะจงแบบสะดวก

Etikan, Musa, & Alkassim (2016) นำเสนอวิธีการคัดข้อมูล คือ การสุ่มเลือกเจาะจงเชิงสะดวก (Convenience Sampling and Purposive Sampling) เป็นวิธีการที่ใช้กับความเป็นไปได้ไม่ได้ให้เกิดความเป็นไปได้นั้นเอง แม้ไม่สามารถควบคุมจำนวนประชากรเชิงปริมาณได้ แต่เป็นประโยชน์ใช้ดึงข้อมูลออกมาจากแหล่งข้อมูลขนาดใหญ่ ไม่จำเป็นต้องประมวลเป็นสถิติ โดยStratton (2021) สนับสนุนการสุ่มเลือกแบบสะดวก (Convenience Sampling) ของการค้นข้อมูลให้เป็นกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรที่เกี่ยวข้องกับตัวบทที่ไม่สามารถติดต่อกันได้ เช่น กวีเสียชีวิตแล้ว ไม่ปรากฏตัวในสังคมอีก สมาชิกผู้อ่านมีจำนวนมากเกินไป จึงใช้วิธีการดังกล่าวเป็นตัวแทนได้ (...sampling is employed to gather data that are presumed to be representative of that target population) โดยนิยมใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการพรรณนาวิเคราะห์ อธิบายผลลัพธ์อย่างละเอียด

วิธีการสุ่มเลือกแบบเจาะจงนี้สนับสนุนระเบียบวิธีวิจัยในส่วนของการคัดเลือกข้อมูลที่เป็นกวีนิพนธ์ชี้ไรต์ว่า กระทำจัดการข้อมูลอย่างไรให้ได้ผลลัพธ์ตามองค์ประกอบของกรอบแนวคิดที่นำมาวางไว้แล้ว

จากการทบทวนแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีสัมพันธบท วาทวิพากษ์เชิงประวัติ และวิธีสุ่มเลือกแบบเจาะจง มาสู่การกำหนดทิศทางเพื่อประเมินค่าสัมพันธบทที่เข้าลักษณะวาทวิพากษ์ในกวีนิพนธ์ชี้ไรต์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยของการศึกษาสัมพันธบทที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ชี้ไรต์ อันเป็นหัวใจของการสืบทอดสืบลูกเล่นโดยกวีปัจจุบันอย่างมีชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ ดังนั้น สิ่งเดิมในอดีตที่ปรากฏเกิดก่อน กลายเป็นสิ่งเก่าให้ปรุงแต่งดัดแปลง เปลี่ยนเพิ่มเติมแก้ตัวบทใหม่หรือระหว่างตัวบท

สำหรับส่วนนี้ ผู้วิจัยประเมินและพรรณนาผลลัพธ์จากการศึกษาการใช้สัมพันธบทที่เข้าลักษณะวาทวิพากษ์ในบทกวีชี้ไรต์ โดยการกล่าวแสดงผลดังนี้

1. การใช้สัมพันธบทแบบขนบในวาทวิพากษ์

1.1 สัมพันธบทแบบขนบเชิงจริย-จิตวิญญาณในวาทวิพากษ์

สัมพันธบทในรูปแบบการต่อตัวบทวรรณกรรมในอดีต เกิดการกระทบความคิดปรากฏในกวีนิพนธ์ปณิธานกวีของอังคาร กัลยาณพงศ์ พ.ศ. 2529 บทกวีชื่อตามเยี่ยงอย่าง แก้วมณีแห่งชีวิต หน้า 96 ซึ่งนำเสนอในเชิงวาทวิพากษ์ (Kanlayanaphong, 2011) โดยบาทแรกมีรูปภาพค่อนข้างตรงกับตัวบทที่มีมาก่อนในลิลิตพระลอ แม้มีแก่นเรื่องมุ่งแสดงเจตนาแตกต่างกันระหว่างตัวละครวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง แต่อาศัยการเชื่อมตัวบทด้วยกันได้เพื่อเล่นความคิดบางประการ

ไฉไลในโลกล้วน อนิจจํ ก็ดี ← ไฉไลในโลกล้วน อนิจจํ

จริงแต่นามอุโฆษดัง	คู่หล้า	คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
ชีวิตปราศญ์เลิศขลัง	อมตะ ตามเทอญ	คือเงาติดตัวตรึง	ตรึงแน่น อยู่เนา
เยี่ยงอย่างมณีระยับฟ้า	เฟื่องฟูงไศศวรรย์ฯ	ตามแต่บาปบุญแล้ว	ก่อเกื้อรักษา

ปณิธานกวี

ลิลิตพระลอ

ตัวบทวิเคราะห์ข้างต้น กวีนำรูปภาษาซ้ำ “ไฉไลในโลกล้วน อนิจจัง” จากลิลิตพระลอ (Ramkhamhaeng University, 2004) ซึ่งเป็นวรรณคดีแบบฉบับสมัยอยุธยา มาอ้างอิงถึงในตัวบทของตนเอง การใช้สัมผัสในบทดังกล่าวมีเจตนาของการสำเหนียกผู้ในการดำเนินชีวิต ความเป็นตัวตน การมีอยู่ของอัตตา ตัวบทที่เคยเกิดก่อนของลิลิตพระลอแสดงการสอนความไม่เที่ยงแท้ ทุกมวลชีวิตล้วนตายมีแต่บุญบาปและกรรมดีกรรมเลวไว้ตัดสิน ส่วนการหยิบยืมสัมผัสในบทเฉพาะรูปภาษา “ไฉไลในโลกล้วน อนิจจัง ก็ดี” แต่มีได้ประสงค์รับคำสอนมาสานต่อ กวีตั้งใจกระหนาบถึงสัจธรรมแบบความจริงซ้อนความจริงว่า ทุกสิ่งอย่างไม่เที่ยงแท้ก็แล้วแต่ตามนั้น “...อนิจจัง ก็ดี” ทว่าความเป็นกวีที่แท้จริง “ชีวิตปราชญ์เลิศขลัง อมตะ...” เป็นสิ่งเที่ยงแท้ได้ แม้ชั่วเวลาขณะหนึ่ง เพราะในเวลานั้นมันคงมีชื่อเสียง “...นามอุโฆษดัง คู่หล้า” เจตนาที่สื่อชัดเจนของกวีมุ่งชื่นชมพอใจในสิ่งที่เป็นอยู่ คือ การเป็นกวี และระดับความอึมสุขเปรียบสมบัติสวรรค์ “...มณเฑียรยับฟ้า เพื่องฟังไฉศวรยศ”

แม้โลกจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด แต่เจตจำนงอันมั่นคงในงานสุจริตซึ่งเป็นอุดมการณ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ได้ถูกถ่ายทอดผ่านผลงานที่วิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ราวกับจารึกสัจธรรมแห่งทุกชนชั้นอาชีพไว้อย่างไม่เลือนหาย วาทวิพากษ์นี้สร้างมุมมองเชิงบวกต่อการปฏิบัติงานที่มีใจซื่อสัตย์ และช่วยขจัดอวิชชา รวมถึงทัศนคติลบต่อการกิจแบบสามัญชน เนื่องจากค่านิยมอาชีพที่มีศักดิ์สูงยังคงมีผลต่อพลเมืองไทย บทเรียนที่ซ่อนอยู่ในสารเหล่านั้นได้แทรกซึมเข้าสู่จิตสำนึกของผู้อ่าน นำไปสู่พหุปัญญาอันลุ่มลึก ซึ่งอาจส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพอย่างไม่เลือกงาน ไม่ถือตัวว่าอาชีพใดต่ำต้อย สุดท้ายแล้ว อาชีพสุจริตใดๆ ก็ล้วนเป็นไปตามหลักแห่งอนิจจังตามบาทแห่งบทกวี “ไฉไลในโลกล้วนอนิจจัง ก็ดี”

ดังนั้น วาทกรรมอาชีพเชิงศิลป์ เช่น ศิลปิน กวี นักร้องร่ำเด่น จิตรกร นักมายากล ฯลฯ จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งในองค์ภาพของสังคม การสรุปชนชั้นอาชีพที่ไม่ใช่โครงสร้างเชิงเศรษฐกิจการชุมนุมเรียกร้องค่าแรงในแนวประชาธิปไตย เสรีภาพ และการเมืองตามการคาดคะเนของผู้ศึกษาวาทกรรมอย่างเดียว นักวาทกรรมสมควรรับสารและวิพากษ์ผลกระทบทางจริยศาสตร์ จิตวิญญาณ และมโนสำนึกในชีวิต เพราะเกิดการกดขี่ในใจพร้อมกับการค้นหาทางหลุดพ้น แต่เป็นความพึงพอใจในอาชีพสุจริตใดก็ได้ โดยมีการเรียนรู้ การยอมรับ การสิ้นสุดตามขอบเขตหน้าที่ และไม่ทะเยอทะยานกลายเป็นการเอารัดเอาเปรียบ นับเป็นการถ่ายทอดปัญหาในสังคมเชิงศาสนาและการปฏิบัติตน กวีให้คำตอบที่เป็นแนวทางแก้ไขว่าพอใจในสิ่งที่มี สิ่งที่เป็น และมั่นใจในสิ่งกระทำปฏิบัติ บทเรียนดังกล่าวจึงสอนการยอมรับตัวตนและความรับผิดชอบชั่วดีและรับผิดชอบหน้าที่เพื่อฟื้นฟูความรู้สึกที่สูญเสียในเหตุการณ์

นองเลือด และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตท่ามกลางเหตุวิกฤตกังวลในช่วงเวลาร่วมสมัยของกวี กลายเป็นบทเรียนของการมองเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ผ่านอาชีพ และความพึงพอใจในสิ่งที่เป็นให้แก่ชนรุ่นหลัง

ในตัวบทที่วิเคราะห์ข้างต้น สามารถแสดงว่าทวิภาษได้ว่า มีลักษณะของการนำเสนอสังขรณ์เชิงซ้อนด้วยกลวิธีสัมพันธ์บท นำไปสู่การวิพากษ์วาทกรรมของการยอมรับและการหลุดพ้น มีเพียงมนรมย์ให้รู้สึก สร้างมโนภาพของการก้าวข้ามเรื่องจริงบางส่วนหรือเหนือสัจนิยม (surrealism) เพราะเป็นการปฏิเสธสภาวะความจริง Balakian (1947) แสดงพลังของเหนือสัจนิยมว่า อาศัยจินตนาการช่วยถอดพันธนาการของความจริงที่เจ็บแค้นออกไป กล่าวคือ เป็นการจุดประกายฝัน การหาทางออกใหม่ให้สร้างสุขแบบเกินจริงมากกว่าติดวังวนความทรมานของโลกจริง ด้วยท่าทีลีลาภาษาสุนทรียศิลป์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ เล่าเรื่องอย่างโลดแล่น เป็นสิ่งใหม่ในยุคร่วมสมัย เพราะการเปลี่ยนแปลงบางประการในสังคม ถูกเทียบเคียงกับแนวทางการศึกษาด้วยยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ตามที่ พรสรรค์ วัฒนางกูร (Watanangura, 2020) กล่าวถึงว่า “อวองการ์ดแห่งยุคใหม่” (Avant-garde of the Modern) ซึ่งสร้างสรรค์ผลงานระหว่างวรรณคดี ดนตรี ศิลปะ วัฒนธรรม ผ่านการวิพากษ์จากการเชื่อมโยงสัมพันธ์หลายมิติ โดยอ้างเสริมลักษณะผลงานของอังคาร กัลยาณพงศ์ ดังกล่าว

การวิพากษ์ด้วยบทดังกล่าวผ่านมุมมองของการใช้ภาษาภาพพจน์แบบสัมพันธ์บทที่รองรับวาทกรรมคุณค่าชีวิต ยิ่งสนับสนุนด้วยบทสำคัญในกวีนิพนธ์นิทานกวีเล่มเดียวกัน ผ่านบทกวีที่ชื่อว่านิทานกวี (ชื่อเดียวกับเล่มกวีนิพนธ์) หน้า 10 ของอังคาร กัลยาณพงศ์ (Kantayanaphong, 2011) นำเสนอความพอใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ โดยปฏิเสธสิ่งวิเศษว่า พระนิพพานสูงสุดเพียงใดไม่ขอไปถึง ขอแค่เวียนว่ายตายเกิดเป็นกวีทุกชาติภพ ซึ่งหาญกล้าแย้งกับความเชื่ออุดมคติในศาสนาพุทธที่กวีเองก็นับถือ

กลวิธีการปฏิเสธสามารถนำมาใช้เพื่อประกาศความเป็นตัวตนที่เสริมมีอิสรภาพ ไม่ได้เป็นทาสความคิดของใคร van Dijk (2008b) อธิบายผลของการปฏิเสธโดยกลวิธีทางภาษาเพื่อรักษาน้ำรักษาศักดิ์ศรีของตนเองได้ ตัวอย่าง ‘No, thank you’ ซึ่งผลึกแยกการรุกรานของผู้ร่วมสื่อสาร เท่ากับเป็นการรักษาสีที่แห่งพื้นที่ส่วนบุคคล เปรียบกับ อังคาร กัลยาณพงศ์ ที่ประกาศกล่าวว่าเป็นกวีดีกว่าสู่นิพพาน ด้วยการผลิตสร้างรูปปฏิเสธในวรรณคดีที่เทียบเท่าโครงสร้างประโยคว่า “จะไม่ไปแม้แต่พระนิพพาน” รวมถึงคำเชื่อมทางไวยากรณ์หรือคำสันธานของคำว่า “แม้แต่” ความหมายที่ถอดออกมาได้เป็นทิศทางเดียวกันกับกลวิธีการ

ปฏิเสธของ van Dijk ว่ามีความพึงพอใจในสถานะที่ดำรงอยู่และความเป็นส่วนตัว ซึ่งวิเคราะห์เนื้อหาตามตัวบทกวีข้างล่าง

ถึงใครเหาะเหินวิมุติสุดฝั่งฟ้า เดือนดาริกาเป็นมรคอย่างยิ่งใหญ่
แต่เราขอรักโลกนี้เสมอไป มอบใจแต่ปฐพีทุกชีวิตรายา
จะไม่ใช่แม้แต่พระนิรพาน จะวนว่ายวิญญะสังสารหลากหลาย
แปลค่าแท้ดาราจักรมากมาย ไว้เป็นบทกวีแด่จักรวาลฯ

ตัวบทนี้เผยวาทกรรมปรัชญาคตินำทางชีวิตเช่นกัน เพราะกวีเชื่อว่าการเป็นกวีดีกว่าไปสู่ภพภูมิสุขนิรันดร์ และมีได้น้อยเนื้อต่ำใจว่าไม่ได้อยู่ในที่สูงสุด บทบาทของกวีที่ผลิตเนื้อหาเล่าเรื่องความหมายแห่งชีวิตอย่างสร้างสรรค์ “แปลค่าแท้ดาราจักรมากมาย ไว้เป็นบทกวี...” เป็นเป้าหมายที่ได้รับบุญสุขเกษมเอมอัมบริบูรณ์แล้ว เพราะปลายทางนั้นมอบให้ “แด่จักรวาล” การใช้คำศัพท์ “จักรวาล” ซึ่งมีความหมายของพื้นที่อวกาศที่รองรับดวงดาวต่างๆ กวีในฐานะผู้แทนของทุกชีวิตและอาชีพรักก้าวหน้าไปไกลกว่าแผ่นดินโลกที่เราอยู่อาศัย บ่งบอกลักษณะวาทวิพากษ์ได้ว่า ปฏิบัติหน้าที่อย่างปลื้มปิติ ดีกว่าผืนกระทำการงานปราศจากใจรัก แม้ผู้อื่นมีทัศนคติว่าไปไกลเกินแบบจักรวาล

ชลธิรา สัตยาวัฒนา (Sattayawatthana, 1987) วิพากษ์ความเป็นอัตตาของกวีอังคาร กัลยาณพงศ์ ว่าเป็นปัจเจกสิทธิ์หรือส่วนบุคคลที่ประสงค์เช่นนั้น เป็นการเดินร่วมพร้อมกับโลกที่หมุน จักรวาลยังเคลื่อนตัว ความคิดก็เวียนแล้วพัฒนาตามให้ทันสังคม ผู้วิจัยจึงสรุปความเป็นตัวตนกับสภาวะของการมีอยู่ถาวรว่า เป็นไปได้เชิงวาทกรรมในงานวรรณศิลป์ ดังผลลัพธ์ที่ผู้วิจัยนำเสนอไว้ กระนั้น ลักษณะที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องย่อมมีภาวะสิ้นสุดในตัวในแต่ละช่วงจังหวะที่เหมาะสม การเรียนรู้คุณค่า ความสำเร็จ จิตวิญญาณเป็นการเคลื่อนไหวในภาวะหยุดนิ่ง ซึ่งเป็นอีกมุมมองหนึ่งของชลธิรา สัตยาวัฒนา ต่อกวีนิพนธ์ซีไรต์ “ปณิธานกวี”

ปวงสรรพสิ่งวัตถุและอนุจิต มิได้มีอาชีพอันใดที่แลงศักดิ์ศรี มีเพียงว่าสร้างประโยชน์สู่สังคมหรือไม่ ผลิตงานรับใช้บ้านเมืองอย่างไร ถ้าไม่ก็ตูดูกศักดิ์ศรีตนเอง เจตนา นาควัชระ (Nagavajara, 1995) กล่าวว่า อังคาร กัลยาณพงศ์ สร้างเอกภาพแห่งชีวิต คุณค่า และผลงานไว้ได้อย่างครอบคลุมจักรวาล ทุกอย่างเส้นทางมีความหมาย สมกับการใช้คำว่า “จักรวาล” ในตัวบทกวีนิพนธ์ กระนั้น การขาดระเบียบอาจทำให้ไม่เป็นระบบที่สมบูรณ์เพียงพอต่อการดำรงคงอัตลักษณ์ ข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่ว่าไม่เป็นระบบในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ผู้วิจัย

เห็นว่าเป็น “ปัจเจกทฤษฎี” [ปัจเจก(เฉพาะตัว) + ทฤษฎี(ความคิดความเห็น)] ของกวี หมายถึง ความคิดเฉพาะในบริบทที่จำเป็นที่ให้เกิดการถ่ายทอดเนื้อหาในบทกวีเช่นนั้น ซึ่งสอดคล้องกับการสุ่มเลือกเจาะจงแบบสะดวก คือ ไม่จำเป็นต้องขมวดรวมสิ่งต่างๆ ไว้เป็นการจัดคำตัวแทน (generalization-นัยทั่วไป, การวางนัยทั่วไป, ข้อสรุปทั่วไป, สามัญการ, การสรุปครอบคลุม ฯลฯ ซึ่งบัญญัติโดย The Royal Society of Thailand, n.d.) หากแต่เป็นระบบในรายการณีของตัวบท เพียงสื่อสารผ่านสัมพันธ์บทตั้งที่กวีนิยามอังคาร กัลยาณพงศ์ รังสรรค์ขึ้นมาพินิจได้ว่ามีระบบแล้ว

1.2 สัมพันธบทแบบขนบเชิงการเมืองกับความชอบธรรมในวาทวิพากษ์

ลักษณะของการใช้รูปภาษาแบบสัมพันธ์บทจากลิลิตพระลอ “ไฉไลในโลกล้วน อนิจจัง” แล้วปรับแต่งบ้างเป็นข้อความว่า “ไฉไลในโลกล้วน อนิจจัง ก็ดี” อังคาร กัลยาณพงศ์ มิใช่กวีเดียวในไทยที่ดำเนินการอ้างอิงถึงตัวบทที่เคยมีมาก่อน สำหรับกวีรางวัลซีไรต์ด้วยกัน พบในกวีนิพนธ์เรื่องนาฏกรรมบนลานกว้าง ปี 2526 ของคมทวน คันธนู (Khanthanu, 2013) แม้พิจารณาปีที่ได้รับรางวัลซีไรต์ สังเกตว่าผลงานของคมทวน คันธนู ชนะเลิศก่อน ทว่าการผลิตผลงานของทั้งสองคนปรากฏมาก่อนได้รับรางวัลซีไรต์ทั้งคู่ ร่วมสมัยกัน ใช้ตัวบทจากแหล่งเดิมด้วยกัน แต่ผลกระทบไม่เหมือนกัน คือ สัมพันธบทในงานของอังคาร กัลยาณพงศ์ แสดงวาทวิพากษ์เกี่ยวกับการดำรงมั่นในตัวตนและการยอมรับหน้าที่ ส่วนวาทวิพากษ์ที่ปรากฏร่วมสัมพันธ์บทในผลงานของคมทวน คันธนู เป็นการโจมตีผู้ร้ายที่ซ่อนแฝงระหว่างสถานการณ์ทางการเมืองที่นองเลือดซึ่งร่วมสมัยกับกวี พร้อมประณามความชั่วของผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์แห่งโคกนาฏกรรมนั้น

การใช้สัมพันธ์บทตัวบทของข้อความเดียวกัน “ไฉไลในโลกล้วน อนิจจัง” จากลิลิตพระลอ มีผลโดยตรงต่อตัวบทข้อบทกวีตุลารำพึง หน้า 36 ในกวีนิพนธ์เรื่องนาฏกรรมบนลานกว้าง ปี 2526 ของคมทวน คันธนู สามารถแสดงการเปรียบเทียบได้ดังนี้

<u>ไฉไลในโลกล้วน</u>	<u>อนิจจัง</u>		<u>ไฉไลในโลกล้วน</u>	<u>อนิจจัง</u>
คงแต่สัจธรรมยัง	เจ็ดจำ		คงแต่บาปบุญยัง	เที่ยงแท้
จตุเลห์จักกลับ	เป็นอนบิต ได้ฤ		คือเงาติดตัวตรัง	ตรึงแน่น อยู่เนา
วันหนึ่งยอมเปิดหน้า	กากเจ้าฆาตร		ตามแต่บาปบุญแล้ว	ก่อก่อรักษา

นาฏกรรมบนลานกว้าง

ลิลิตพระลอ

อย่างไรก็ตาม คู่สัมพันธ์พระหว่างลิลิตพระลอกับปณิธานกวี และ ลิลิตพระลอกับนาฏกรรมบนลานกว้าง แสดงนัยความหมายแตกต่างกัน แม้ปรากฏใช้สัมพันธ์พร้อมเวลาที่ใกล้เคียงกัน ในตัวบทของนาฏกรรมบนลานกว้างนำเสนอเนื้อหาในบาทที่ 2-4 ต่อจากส่วนต้นทางของสัมพันธ์ในบาทแรก เกี่ยวกับการรักษาความจริง ไม่มีสิ่งใดซ่อนเร้นอำพราง เวลาจะผ่านนานไปเท่าไร มีอาจปิดปากสังขธรรม ตัวบทดังกล่าวใช้เล่าขานวีรกรรมของประชาชนในเหตุการณ์เดือนตุลาคม 2516 และเดือนตุลาคม 2519 สอดคล้องกับข้อบทกวีตุลารำพึง กวีเยาะเย้ยตัวการแห่งชาติกรรมว่าย่อมถูกเปิดเผยในทางสาปแช่งมิใช่สรรเสริญ “วันหนึ่งย่อมเปิดหน้า กากเจ้าชาตกร” การฉีกคำของคำว่า “หน้ากาก” เป็น “...หน้า กาก...” โดยคำว่า “กาก” กลายเป็นคำขยายคุณลักษณะ “เจ้าชาตกร” ระดับต่ำทราม

แม้มีการใช้สัมพันธ์เดียวกันจากลิลิตพระลอ แต่ผลสะท้อนความคิดสู่วาทกรรมในปณิธานกวีที่รักษากิจตัญญูผ่านอาชีพแห่งชนชาวสมาชิกสังคม และในนาฏกรรมบนลานกว้างที่ดำรงความซื่อตรงมิตัดเบือน สัมพันธ์บทจึงเป็นสิ่งที่ร่างเรือนกายให้เกิดรูป นำสืบร่องรอยสิ่งที่แสดงทรรศนะ ประสพการณ์ การให้ความหมาย รวมถึงการให้คุณค่าชีวิตตามแต่ละบริบท นอกจากการเปรียบเทียบการใช้สัมพันธ์บทที่กล่าวมา พบสัมพันธ์บทอื่นๆ ในบทกวีตุลารำพึง อีกหลากหลายในหน้า 34-35 (Khanthanu, 2013) ได้แก่ (1) สัมพันธ์บทจากลิลิตตะเลงพ่าย (Office of the Basic Education Commission, 2013) (2) สัมพันธ์บทจากนิราศนรินทร์ (The Fine Arts Department, 1969) (3) สัมพันธ์บทจากกาพย์เห่เรือ (Saijapun, 2013) (4) สัมพันธ์บทจากกำสรวลสมุทร/กำสรวลศรีปราชญ์ (Yupho, 1968; Phengkaew, et al., 2006)

ภาษาข้อความในตัวบทแหล่งต้นทางเหล่านี้ที่ถูกนำมาสานักทอในตัวบทใหม่ของกวีซีไรต์ต่อนี้จะใช้สัมพันธ์บทหลากหลาย แต่ให้คุณค่าทางความหมายผ่านการตีความเจตนาด้วยวาทวิพากษ์ในคำตอบเดียวกันของผลวิจัยหัวข้อของสัมพันธ์บทแบบเชิงการเมืองกับความชอบธรรม

สัมพันธ์บทเพิ่มเติมที่นำมาขยายผลต่อไปนี้เป็นสัมพันธ์บทเชิงการเมืองกับความชอบธรรมเช่นเดียวกันที่สามารถวิพากษ์วาทกรรมประเด็นการใช้อำนาจมิชอบและการต่อสู้สิทธิ สภาวะของการผลักดันเสรีภาพเพื่อลดทอนความกำแหงที่ข่มเหงสะท้อนมนต์คน “เริ่ม-หยุด”

สายหยุดหยุดกลิ่นพึง ยามสาย ← สายหยุดหยุดกลิ่นพึง ยามสาย

สายบ่หยุดกระหน้าหาย ห่างเศร้า

สาย บ่ หยุดเสน่ห์หาย ห่างเศร้า

กั๊วก็คีนววย วางเทวษ

ก็คีนกั๊วววย วางเทวษ ราแม่

ถวิลทุกขบค้ำเช้า หยุดได้ไฉนเลย

ถวิลทุกขบค้ำเช้า หยุดได้ฉันท

นาฏกรรมบนลานกว้าง

ลิลิตตะเลงพ่าย

การเล่นคำว่า “หยุด” ระหว่างคำกริยายกเลิกทุกการกระทำ กับส่วนหนึ่งของชื่อพรรณไม้ “สายหยุด” พบว่าต้นทางสัมพันธ์จากลิลิตตะเลงพ่ายสร้างจินตภาพของการคร่ำครวญโหยหาในรัก และทิ้งท้ายว่าจะหยุดรักได้อย่างไร “หยุดได้ฉันท” แต่ตัวบทใหม่ในนาฏกรรมบนลานกว้างประชดประชันว่า การสังหารคนตายโดยไม่มีทีท่าจะหยุด “สายหยุดกระหน้าหาย ห่างเศร้า” แล้ววาระสิ้นสุดแห่งสงครามประชาธิปไตยจะหยุดได้โดยวิธีการใด “หยุดได้ไฉนเลย”

อารมณ์กะเทาะเปลือกภายใต้ดูปลอดภัยดังสุหังโศกอนาใจที่ยังไม่หยุดการกวาดล้างผู้ชุมนุมโดยชอบธรรม ความคิดที่สัมพันธ์ของการตอบทจากลิลิตตะเลงพ่ายจึงไม่สวยงามในนาฏกรรมบนลานกว้าง เป็นบทเรียนที่สอนว่า สายเกินไปหากไม่หยุดห้าหั้นชีวิตเพื่อนมนุษย์มาyacติของการเช่นฆ่าล้างเลือดเพื่อให้ได้ครอบครองอำนาจ ชักจูงผู้ปกครองไฝ่ต่ำทางความชอบธรรม วาทกรรมของการปลุกคุณธรรมเข้ามากำกับจิตใจให้ใฝ่สูงเพื่อรักษาสมดุลโครงสร้างอำนาจของมนุษย์ ยังสะท้อนเงาร่มไม้ประชาธิปไตยเสมอมา การกล่าวเช่นนี้วิพากษ์ร่องรอยเชิงกาลเวลาของการดำเนินระบอบที่ใช้ปกครองความชอบธรรมในการเมืองโดยสุจริตจะเป็นแค่เงาต่อไปหรือองกามสดใสด้วยการหยุดความทุกข์ “วางเทวษ” ไว้เป็นปกติ

ตราบนูนศิเรศขัน ขาดสลาย ← ตราบนูนศิริขัน ขาดสลาย

ค้ำบ่หายตราบระเหย ระเหิดฟ้า

รักบ่หายตราบหาย หกฟ้า

วีรภาพพลุ่งกำจาย จารึก

สุริยจันทรขจาย จากโลก ไปฤ

ไฟแล่นล้างทั้งหล้า เรื่องขจร

ไฟแล่นล้างสีหล้า หอนล้างอาลัย ฯ

นาฏกรรมบนลานกว้าง

นิราศนรินทร์

สัมพันธ์จากนิราศนรินทร์ที่เริ่มต้นว่า “ตราบนครินทร์ ขาดสลาย” ซ้อนกลวิธีอติพจน์ (hyperbole) ของขุนเขายิ่งใหญ่ตั้งเขาพระสุเมรุพังครืน (ซึ่งเกินความจริงทั้งทางคติชนและวิทยาศาสตร์) มาเปิดพื้นที่แก่การกล่าวเกินจริงด้านเนื้อหาในนาฏกรรมบนลานกว้าง เมื่อกำหนดเขาพระสุเมรุ [ขุน(ใหญ่)สูงสุด] + นคร > นคร(ภูเขา) เป็นเงื่อนไขให้เทียบเคียงอารมณ์ผัสสะของความโกรธแค้น “แค้นบ่หายตราบระเหย ระเหิดฟ้า” หมายถึงนอกจากเขาพระสุเมรุถล่มลง ท้องฟ้าสูญสลาย ความแค้นอาฆาตถึงหายไป เงื่อนไขเกินจริงนั้นมีเพียงสร้างให้มาบรรเทาอารมณ์สุดสะพรั่งแค้นได้ แต่กล่าวเกินจริงเพื่อตอกย้ำบ่งชี้ความชั่วช้าของเผด็จการสัมพันธ์ของต้นทางจากนิราศนรินทร์ให้ความรู้สึกรักละมุนเคลิ้มชวนฝัน แต่ตัวบทที่นำมาต่อยอดในนาฏกรรมบนลานกว้างค้างคางไว้ด้วยอาฆาต

บทเรียนของอดีตสร้างสำนึกให้รู้คุณค่าชีวิตกับกิจกรรมสังคมเพื่อแสดงความรับผิดชอบร่วมด้านการปกครอง การนำหลักธรรมาภิบาล (good governance) มาใช้อย่างจริงจัง วาทกรรมของการแบ่งช่วงระหว่างช่วงผิด-ติถูก จะไม่นำมาเป็นเครื่องมือสร้างภาพของแต่ฝ่ายฝ่าย การอันใดเลวร้ายก็ไม่ยอมรับผิดชอบ ลุ่มหลงแต่การรับความชอบที่ถูกใจเท่านั้น ความรับผิดชอบต่อสังคมจึงเป็นพันธกิจของบุคคลและกลุ่มองค์กรในยุคปัจจุบันเพื่อลดล้างชาระพฤติกรรมของการไม่รับผิดชอบต่อชีวิต พิจารณาจากบทในตัวบท “วีรภาพพล่งกำจาย จารึก” คำว่า “วีรภาพ” หมายถึงสถานะความเป็นผู้กล้า จำต้องมีเรื่องราวร้ายแรงเกิดขึ้น ผู้กล้าหรือวีรชนจะเป็นผู้สร้างภาพหรือสภาวะแห่งความกล้า ดังเช่นข้อมูลที่สอดคล้องกับวาทวิพากษ์ในบทกวี คือ เหตุการณ์ประชาธิปไตยนองเลือด 6 ตุลาคม 2519 ที่ฝ่ายปกครองซึ่งหาผู้กระทำความผิดมิได้ สั่งหานักศึกษาประชาชนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สุราษฎร์ ยัมประเสริฐ (Yimprasoet, 2001) ถ่ายถอดข้อความของนายกรัฐมนตรีถัดจากสมัยเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี ณ ขณะนั้น สั่งการปล่อยผู้ต้องหา 6 ตุลาคม ทั้ง 19 คน เป็นคนพูดว่า “แล้วก็ให้แล้วกันไป สันติเสียเถิดนะ” ราวว่าไม่มีใครผิดในเหตุการณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความชอบและผลประโยชน์รับ แต่ถ้าเป็นความผิดประพฤติร้ายปฏิเสธรันตัว จำเป็นต้องนำบทเรียนแห่งวาทวิพากษ์นี้มาทบทวน

ตัวบทถัดไปมีสัมพันธ์เกี่ยวกับการอธิบายข้างต้น คือ มาจากนิราศนรินทร์ ซึ่งนำเรื่องหลักธรรมคำสอนเข้ามากำกับตัวบทระหว่างตัวบท แต่ตัวบทที่หยิบยืมข้อความมาอ้างอิงใช้ มิได้นำความคิดของการสืบทอดศาสนาด้วย เนื่องจากการนำข้อความที่คัดสรรเชื่อมโยงนั้นมาเสียดสี ดังรายละเอียดด้านล่าง

เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน พันแสง ← เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน พันแสง

ปากพร้าพระธรรมแสดง คำเข้า

รินสพระธรรมแสดง คำเข้า

ตกลายสั่งไล่แทง

ถีบเร่ง ฆ่าแล

เจตียระตะแขง

เสียดยอด

สามหมื่นเลี้ยงแก้วแก้ว

แก้นหล้าเรือผาย

ยลยั้งแสงแก้วแก้ว

แก้นหล้าหลากสวรรณค์ ฯ

นาฏกรรมบนลานกว้าง

นิราศนรินทร์

สัมพันธ์พจนานุกรมที่นำมาซ้ำทั้งบท “เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน พันแสง” ในนาฏกรรมบนลานกว้างราวคล้ายเหตุบูชาพระพุทธรูปศาสนา ทว่าเพียงยืมนำมาซ้ำแล้วเกิดการสร้างสัมพันธ์ น้ำเสียงเข้าถึงอาการแตกตันอย่างโดดเด่น ในบทต่อมา “ปากพร้าพระธรรมแสดง คำเข้า” เป็นลักษณะของการทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่าตนเองมีศีลธรรม แต่กระทำการเพียงคำพูดเท่านั้น ตรงกับสำนวนมือถือสากปากถือศีล โดยมีคำแสดงเวลา “คำเข้า” ให้ทราบถึงภาพรวมของทั้งวัน แต่ “ตกลาย” เวลาผ่านช่วงเข้าไปแล้วมีคำสั่งให้กราดยิงประชาชน คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เช่นกัน ธงชัย วินิจจะกูล (Winichakul, 2015) แสดงทรรศนะว่า เป็นการสังหารหมู่ที่น่าสยดสยอง เพราะฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้กระทำการต่อนักศึกษาประชาชน จากการเปรียบเทียบนี้จึงเป็นการกล่าวกระทบภาพภายนอกกับผลภายในหรือคนชั่วย้อมชั่วตั้งแต่ใจ/กมลสันดาน แม้พูดสื่อสารเหมือนนำคำสอนมาใช้ก็ปิดบังตัวตนไม่ได้ เปรียบวาทกรรมเชิงสำนวนอมพระมาพูด สะท้อนใจหยาบได้ดีกว่ากายหยาบ มายาคติที่หลอกลวงภาพลักษณ์เปลือยเกินกว่าดี ไม่สามารถตัดสินได้เท่าจิตใจมนุษย์

รอนรอนสุริยไ้อ์ อัสตง ←

รอนรอนสุริยไ้อ์ อัสตง

เรื้อยเรื้อยลับเมรุปลง ศพเปลื้อง

เรื้อยเรื้อยลับเมรุลง

คำแล้ว

รอนรอนเมื่อเสียงสงฆ์ สมณะ สวดเอย

รอนรอนจิตจำนง

นุขพี เพียงแม่

เรื้อยเรื้อยไฟแลบเรื้อย โอบไล้โลงผวา

เรื้อยเรื้อยเรียมคอยแก้ว

คลบลคล้ายเรียมเหลียว

นาฏกรรมบนลานกว้าง

ภาพยัแห่งเรือ

สัมพันธบทันทางจากกายยเหเรือเป็นการซ้ำส่วนในตำแหน่งหน้า (anaphora – The Royal Society of Thailand (n.d.) บัญญัติว่า “การเน้นซ้ำคำ”) “รอนรอน...” ในวรรคแรกของบาทแรกและบาทที่สาม “เรื่อยเรื่อย...” ในวรรคแรกของบาทที่สองและบาทสุดท้าย สร้างความรู้สึกไหลเฉื่อยไม่รีบเร่ง สอดคล้องกับผลลัพธ์ในกระบวนการของทั้งสองตัวบท แต่ต่างกันที่สุดทางอันเป็นที่สุด ได้แก่ ต้นทางสัมพันธบทจากกายยเหเรือไล่เรียงเรื่องราวของ ตะวันลับขอบฟ้า “...ลับเมรุลง” (เมรุ หมายถึงภูเขา) ทำให้ดวงหทัยคิดถึงนางอันเป็นที่รัก ส่วนตัวบทที่หยิบยืมถ้อยคำมาประดับ แต่ให้เนื้อหาไปในทางการพรากจากเหลือแต่เถ้าธุลี คือ ความตาย “...ลับเมรุปลง ศพเปลื้อง” (เมรุ หมายถึงที่เผาศพ)

สัมพันธบทชนิดการเล่นคำของคำว่า “เมรุ” ในต่างที่ต่างบริบทรับรองเจตนาของกวี ที่ใช้สัมพันธเข้ากับเหตุการณ์นองเลือดจากการปราบปรามผู้ชุมนุมในช่วงชีวิตของกวีที่ผ่าน เหตุการณ์สังหารหมู่ 6 ตุลาคม 2519 ยังเป็นการเตือนสติแทรกบทเรียนสอนว่า มีอีกชีวิตที่ต้องสูญเสียไปเรื่อยๆ ดังรูปภาษา “เรื่อยเรื่อย...” สุดสังเวชวายชีวาตมจากศพแล้วศพเล่า นำไปสู่การเผาเพลิงแค้นโกรธ สงครามประชาธิปไตยจึงยังคงเศษตะกอนนอนในกำปั้นของ หัวใจ รวนนปะทุระเบิด หากประสบเหตุการณ์ในแนวเดียวกัน

การซ่อนอารมณ์ขัน (humor) ในบาทสุดท้ายของตัวบทนาฏกรรมบนลานกว้างที่ว่า “เรื่อยเรื่อยไฟแลบเรื่อง โอบไล่โลงผวา” มีการใช้คำนาม “ไฟ” ที่มีความหมายตรงตัวของสสาร ให้ความร้อนและเผาวัตถุได้ กับความหมายเชิงบริบทของความแค้นกำลังลุกโชนผ่านการใช้ คำกริยา “โอบไล่” ที่สื่ออุปลักษณ์ได้ถึงคู่คนรัก แต่เป็นการใช้ภาวะแย้งเพื่อล้อและขบขัน แม้ กระทั่งศพในโลงยังผวา ซึ่งมีควรเป็นเช่นนั้นได้ เพราะศพสิ้นลมหายใจและผัสสะรับรู้ จึงเป็น การเยาะเย้ยหยันอยู่ในที ทว่าระหว่างร่วมสมัยของเหตุการณ์ที่กวีนำเสนอ คงมีอาจหัวเราะรำ มวลชีวิตสูญเสียดับลาลจากมีต่างตะวันลับลง “รอนรอนสุริยะโอ้อสง” บทเรียนคติธรรมที่แฝง ในตัวบทเป็นการสอนให้เข้าใจธรรมชาติชีวิตกับการปลงสังเวช “...ปลง ศพเปลื้อง” ปลด เปลื้องความพยายาบาทจากสงครามอันมิชอบธรรมทางการเมือง

ธณีนภนี้เพ่ง	ทิพยพญาน หนึ่งรา	←	ธณีนภนี้เพ่ง	ทิพยพญาน หนึ่งรา
เราผิดสมควรตาย แต่เบื่อง			เราถือลูกอาจารย์	หนึ่งบ้าง
เราถูกถูกสังหาร เขี้ยวโหด			เราผิดท่านประหาร	เราชอบ
หนี่นี้เราต้องเปลื้อง ปลดใคร?			เรา บ่ ผิดท่านมล้าง	ดาบนี้คืนสนอง ฯ

สัมพันธ์ทําสวรสรีปราชญ์หรือชื่ออื่นๆ ของเล่มเดียวกัน นำมาสู่การสร้างคู่สมภาวะของความดี-ความผิด และการตัดสินคนดี-คนผิด โดยคนชั่วเผด็จการ ในต้นทางแสดง ความรับผิดชอบของกรณีทําคความผิดจริงและมีการลงโทษ จะยินดีน้อมรับโทษที่สั่งการ “เราผิดทานประหาร เราชอบ” แต่ในตัวบทนาฏกรรมบนลานกว้างเล่นภาษาเทียบระดับบาทบรรทัดดังกล่าวเป็น “เราถูกถูกสังหาร เทียมโหด” หมายถึง แม้ผู้บริสุทธิ์ก็ต้องทำตาม แต่ก็ถูกลงโทษอยู่ดี โดยการสั่งให้สังหารผู้ชุมนุม ในบาทบรรทัดเดิมมีการเล่นคำระหว่าง “ถูก” แปลว่าชอบธรรม กับ “ถูก” แสดงให้เห็นคนอื่นมากระทำในทางลบของโครงสร้างถูกกระทำ (passivization) จึงเป็นคนถูกที่ถูกฆ่าตายอย่างไม่ชอบธรรม วาทพิพากษ์ปรากฏให้เห็นถึงพิษการเมืองจากผู้มีอำนาจที่ฉวยโอกาสหาผลประโยชน์ ได้กดขี่และกดทับประชาชน บาปกรรมจากอำนาจธรรมได้ก่อหนี้ชีวิตบนหนทางประชาธิปไตย ท่ามกลางแผ่นดินที่ทุกสายตาจับจ้อง “ธรณีภพนี้เฟื่อง” จึงมิใช่เพียงการร้องขอพยาน หากแต่เป็นการเชิญชวนให้ร่วมกันขจัดภัยแห่งการข่มเหงทำร้ายของมือผู้ปกครองเลวทรามโดยพร้อมเพรียง “ทิพยพยาน หนึ่งเรา” คือ ถ้อยคำแห่งการเปิดเผยและคำให้การที่มีอาจปฏิเสธ ความกล้าและสามัคคีจึงเป็นมิตรในมวลประชาชนด้วยกันที่ช่วยเหลือสอดส่องป้องกันผู้ร้ายเบื้องหลังเหตุการณ์มากกว่ารอคำตอบให้ใครมาสืบหาร่องรอยประวัติศาสตร์ที่นองเลือดตามบาท “นั่นี่เราต้องเปลื้อง ปลดใคร?”

วาทกรรมอาวุธปืนมีติดาบ/อำนาจอยู่กับใครคือผู้ชนะ ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกับมายาคติที่ทำให้สมาชิกในสังคมส่วนหนึ่งเกรงกลัวและหลีกเลี่ยงไม่ปะทะ แตกต่างจากประชาชนผู้หาญกล้าที่สังเวชชีวิตในสงครามประชาธิปไตย บทเรียนที่ได้และฝากไว้แก่ผู้เรียนรู้ คือ การรักษาอุดมการณ์และการสร้างเครือข่ายสำหรับการช่วยเหลืออย่างถูกต้อง

สัมพันธ์บทจำนวน 5 บทในกวีนิพนธ์ซีไรต์จากตัวเล่มวรรณกรรม 4 เรื่องข้างต้น ได้แก่ ลิลิตพระลอ ลิลิตตะเลงพ่าย นิราศนรินทร์ กาพย์เห่เรือ และกำสรวลสมุทร กวีร้อยเรียงรวมเป็นหนึ่งเดียว กล่าวคือ มีเอกภาพของเหตุการณ์ที่อิงประวัติศาสตร์การเมืองไทยร่วมสมัยประมาณครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา แต่อ้างอิงถึงตัวบทเก่าในวรรณคดีที่มีอายุเก่ากว่า 200 ปีเป็นอย่างน้อย (แหล่งข้อมูลเปรียบเทียบสัมพันธ์เชิงขนบนี้กำหนดไว้ในระเบียบวิธีวิจัยแล้ว)

ลำดับความคิดของกวีนำเสนอความเลวร้ายของการฆ่าล้างผู้บริสุทธิ์ในการชุมนุมเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตย กวีใช้แย้งความแบบประชดประชันต่อสัมพันธ์ที่หยิบบ่มมาใช้ให้ตัวบทของกวีเองเป็นผลผลิตสร้างสรรค์

สัมพันธ์บทในหมวดหมู่ประเภทแรก que แสดงแหล่งต้นทางเดียวกันหรือต้นทางที่มีมาชัดเจนเชิงขนบนิยม กล่าวคือ วรรณกรรมอ้างอิงวรรณกรรม ก่อให้เกิด วาทกรรมอิงวาทกรรม

และวิพากษ์เปรียบเทียบต่างกาลเวลาได้อย่างมีมิติ ในผลวิจัยถัดไปเป็นประเภทของแหล่งข้อมูลที่นำมาอ้างอิงเชิงจุลภาค หรือ มีความจำเพาะเรื่องที่ต้องอธิบายรายการณ ซึ่งผู้วิจัยใช้คำว่า “ร่วมสมัย” แม้งานในอดีตย่อมเคยเป็นปัจจุบันมาก่อนหรือร่วมสมัยในยุคนั้น แต่ในที่นี้จัดแบ่งประเภทแบบชนบให้ไว้กับลักษณะวรรณกรรมที่ได้รับการอ้างอิงถึงอย่างเข้าใจร่วมกันในวงวรรณกรรม ฉะนั้น ลักษณะร่วมสมัยเป็นการสืบสานรับหน่วยความคิด ข้อความ รูปแบบ คำ ไคโรน ผลิตภัณฑ์ ตัวบุคคล ฯลฯ ที่ร่วมช่วงเวลากับวีซีไรต์มากที่สุด ประเภทสุดท้ายนี้สามารถแสดงผลวิจัยในหัวข้อถัดไป คือ สัมพันธภาพร่วมสมัยซึ่งมาจากแหล่งเปรียบเทียบที่เป็นสื่ออื่นๆ ด้วย เนื่องจากลักษณะร่วมสมัยเป็นการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม มีความจำเป็นในด้านการค้นหาข้อมูล สืบค้นประวัติบางสิ่งที่เกี่ยวข้อง วาหวิพากษ์เชิงประวัติที่เทียบเคียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาก่อนบ่งชี้สัมพันธภาพที่หลากหลาย ตรงกับการจัดแบ่งประเภทสัมพันธภาพของผู้วิจัยที่ได้กล่าวไปแล้ว (สัมพันธภาพแบบชนบ และสัมพันธภาพร่วมสมัย)

2. การใช้สัมพันธภาพร่วมสมัยในวาทวิพากษ์

2.1 สัมพันธภาพร่วมสมัยเชิงความรู้สึกนึกคิดในวาทวิพากษ์

การเล่นคำทางเสียงกับทางความหมายเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสัมพันธภาพได้ ในที่นี้ พบการใช้คำว่า “สันติภาพ” หน้า 4-5 เป็นชื่อบทกวีหนึ่งในกวีนิพนธ์เรื่องใบไม้ที่หายไป ปี 2532 ของกวีหญิงคนแรกชื่อ จิระนันท์ พิตรปรีชา (Phitpricha, 2017) ชื่อเรื่องบทกวี “สันติภาพ” เล่นล้อกับคำว่า “สันติภาพ” ที่ไม่ได้กล่าวใช้คำนี้ในเนื้อหาของบทกวีเลย พบคำที่ใกล้เคียงว่า “พิภพ(ใหม่)” และ “แดนผืนสันติ” กับคำคู่ตรงข้ามว่า “สงคราม” กับการหลាកคำที่มีความหมายแนวเดียวกันของ “ดินเปื้อนเลือด” “หล้าลุ่มจมสลาย” “โลกอสัตย์” ลักษณะนามนัยของชื่ออื่นเหล่านี้แทนชื่อที่ต้องการสื่อสารว่า “สันติภาพ” หมายถึงพื้นที่สงบปลอดภัย ผู้คนอยู่อย่างไม่บาดหมางล้างฆ่า เสมือนภาพผืนให้คิดไม่หา

...โลกอสัตย์บัดนี้ถึงที่สุด

เลือดรินล้นแล้วลบกบพสุธา

พิภพใหม่...ไม่แออัดเล็กขัดสน

ปราศจากกากกลีที่ก่อกรรม

สงคราม นามธรรม ศักดิ์ต่ำสูง

เงินทอง เหยี่ยุธตรา ราคาคดี

แผ่นดินใหม่ตระหง่านหลังการล้าง

โลกอยู่บนบรรทัดฐานปัจจุบัน

ชาวโลกหยุดเมาเมวักลัวโมหา

ฟ้าสีฟ้าสว่างงาม “ความเป็นธรรม”

ไร้ฉ้อฉลชิงชังคลั่งถลา

ห่างห่างซ้ำชีพหมองนองโลกีย์

พรูปลัดฟุ้งไกลล้ำโลกย่ำหนิ

กับเศษหญ้าครานี้มีทางกัน

สิ้นทุกอย่างที่เคยเผยและผัน

และแดนผืนสันตินี้ ไม่มี “คน”

ส่วนคำว่า “สันติภาพ” อาจเป็นภาพให้รอคอยต่อไปอย่างยากไร้ สงครามประชาชนที่ล่าประชาธิปไตยพลันแตกกระเจิง เพราะสหายในนามปัญญาชนซ่อนตัวในป่ากระจัดกระจายเกินกว่ารวมตัวเป็นเอกภาพ ภายหลังมีประกาศอภัยโทษหรือนโยบาย 66/2523 รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (Suriyamongkhon, 1985) ให้คนที่สมควรเป็นวีรชนสามารถกลับคืนสู่เมืองอีกครั้ง แต่คนเหล่านั้นก็ถูกลดคุณค่ากลายเป็นกึ่งนักโทษกบฏไปพร้อมกัน กระนั้นนโยบายดังกล่าวก็อาจลวงพรางบังตาว่ามี “อำนาจแฝง/อำนาจเบี่ยงเบน” ซ่อนเร้นตามการวิพากษ์ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (Pramoj, 1983) ว่า การใช้ถ้อยภาษา “อำนาจแฝง/อำนาจเบี่ยงเบน” ที่ยังพิสูจน์ไม่ได้เป็นการลวงกระหีบสถาบันกษัตริย์ เนื่องจากในดับบทวิเคราะห์มีวรรคหนึ่งที่ใช้คำศัพท์สื่อความหมายอย่างหนักหน่วงว่า “สงคราม นามธรรม ศักดิ์ต่ำสูง” ขนชั้นล่าง-กลาง-สูง-เบี่ยงเบน จึงถูกแฝงเคลือบทางความคิด ณ ตรงนี้ วาทวิพากษ์ของผู้อ่านหรือผู้วิจารณ์ต้องดำเนินการขยายความสัมพันธ์ของดับบท หากพิจารณา “ศักดิ์(ต่ำ)สูง” แวดล้อมด้วยรูปภาษา “สงคราม” และ “นามธรรม” ก็อาจเชื่อมโยงไปสู่ขนชั้นปกครองที่สูงกว่าและสูงสุดได้ การอ้างอิงการวิพากษ์ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช อาจปกป้องเรื่องเพราะบางไวก่อน ทว่าก็เป็นสิทธิของผู้อื่นที่แสดงวาทวิพากษ์นอกเหนือจากนี้ตามหลักการต่อไป กลับมาที่นโยบาย 66/2523 ไม่ยอมรับการจัดตั้งรัฐบาลผสมระหว่างพลเรือนกับทหารชั่วคราวเก่า เช่นนี้จึงมีอาจค้นหาโลกใหม่ ดังกวีใช้คำว่า “ฟ้าสีฟ้าสว่างวาม “ความเป็นธรรม”” “พิภพใหม่” และ “แผ่นดินใหม่” เพื่อกำหนดเป็นเขตปลอดภัยไร้สงครามการเมือง

สัมพันธ์ที่ได้จากการตีความขั้นที่สูงขึ้นเป็นการกล่าวถึงอุดมรัฐหรือดินแดนในอุดมคติที่ว่าดีงามล้ำเลิศ จึงเชื่อมสัมพันธ์ไปยังบทที่เคยเกิดมาก่อนจากวิธีคิดฝั่งตะวันตกว่า “Utopia” (อุดมรัฐ) เป็นหนังสือเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองในประเทศที่เป็นเกาะโดยสมมุติขึ้น แต่งในปี ค.ศ. 1516 ประเทศอังกฤษ ของ Thomas More (Chantharawong, trans., 1983) โดยสมบัติ จันทรวงศ์ ผู้แปล ทับศัพท์ว่า “ยูโทเปีย” จินตนาการราววิถีสวรรค์บนแดนดินแห่งมนุษย์ที่ร่วมกันปกครองให้ระบบการเมืองยูติธรรมดีที่สุด สะท้อนความวิจิตรมั่งมีเลื่อง ดังที่กวีใช้คำศัพท์ รูปภาษาที่สื่อความปลอดภัย ความน่าอยู่อาศัย ความเป็นธรรมชาติที่ประชาชนยอมรับได้มิใช่ใบหน้าอำบน้ำตารันทดต่อการปกครองของการกดขี่ข่มเหง กวีวิงวอนร้องขอจิตสำนึกจากนักการเมือง มิใช่ผู้อ่านวิจารณ์ แต่ผู้อ่านเป็นผู้เรียนรู้คุณค่าดังกล่าว

ไม่ว่าจะกำหนดทับศัพท์หรือบัญญัติแปลศัพท์คำว่า “Utopia” เป็นคำใดก็ตามได้แก่ คำว่า “จินตนคร เมืองในฝัน ดินแดนอมิสุข อุดมรัฐ รัฐในอุดมคติ” ฯลฯ ย่อมเป็นอุดม

คดีดั้งเดิม มิเกิดขึ้นจริง แต่อยู่ในความคิดของผู้มีคุณธรรมและพยายามสร้างให้เกิดโดยไม่มี ความเห็น้อยล้ำ

สัมพันธภาพแบบรัฐในอุดมคติเป็นเพียงการนำเหตุการณ์ และบุคคลที่เกี่ยวข้องใน อดีตมาวางไว้ในเนื้อหาเพื่อนำไปสู่ความหวังความฝันที่ให้เป็น แต่เป็นไปได้ จึงต้องยอมรับ ชะตากรรมและจำนนต่อเหตุการณ์ของความเลวร้าย เช่นนี้กลายเป็น “รัฐในอุดมคติ” ตาม ธรรมชาติของผู้วิจัย เนื่องจากการเพิกขานเสรีภาพ ความสงบสุข ถูกเล่าเรื่องลือคู่กับความ ทุกข์ทรมาน ผู้อ่านผู้วิจารณ์อาจรับสารของความรู้สึกค่อนข้างเลวร้ายที่แฝงในตัวบท มิใช่ข้อคิด ของกวีแต่เป็นเจตนามุ่งร้ายของกลุ่มอำนาจมิชอบที่ไม่เปิดโอกาสให้สร้างดินแดน “สันติภาพ” นั่นคือ ประเทศประชาธิปไตย หากยังคงเป็นการเกาะกุมคุมคำสั่งเผด็จการไว้ น้ำเสียงประชด ในบาท “โลกอยู่บนบรรทัดฐานปัจจุบัน และแดนฝันสันตินี้ ไม่มี “คน”” เผยวาทกรรมโลก ประชาธิปไตยที่ควรเป็น แต่ต้องรอคอยอย่างไม่เห็นฝั ง ความเพ้อฝันดังลมพัดผ่าน

ในตัวบทที่ข้อบ้านหลังสุดท้าย สดปลายแผ่นดิน หน้า 92 ในกวีนิพนธ์ซีไรต์ ปี 2562 ระหว่างทางกลับบ้าน ของอังคาร จันทาทิพย์ (Chanthathip, 2020) แสดงวิภาษวิธีของการ ใช้สัมพันธภาพในฐานะเครื่องมือรวมพลังศูนย์กลาง ผู้อ่านตัวบทหลงสู่ถึงส่วนสัมผัสที่ติดต่อกับ การค้นหาอารมณ์ร่วมและอารมณ์อื่นของสิ่งที่ถูกกล่าวอ้างถึง ได้แก่ อนาคตพุทธกาลของพระ ศรีอารีย์ กาลเวลาแห่งอิสลามของวิถีอาคิเราะห์หรือกียามะฮ์ คำคู่ขนานบอกรอยต่อโลกใหม่ ระหว่างภทรกับในศาสนาพุทธกับศุนยาในศาสนาอิสลาม

‘โลกพระศรีอารีย์-กาลเวลา-อาคิเราะห์’	ฝันจำเพาะ เบื้องโพ้นสุข เสาร์รักไล่
‘ศุนยา-ภทรกับ’	เนินนับไป เอยโลกนี้ โลกหน้านัย เหมือนไม่นาน-
พอจะเห็น เฉลิมยหน้า ‘กียามะฮ์’	ถึงกาลเลื่องลง ส่งเนื้อสาร
ทารุณกรรม ข้าเหตุการณ์	อุบัติเป็นสัญญาณผ่านสัญญาณ

ในตัวบทวิเคราะห์พบการอ้างอิงถึงโลกหน้าในศาสนาพุทธของพระพุทธเจ้าพระนาม “พระศรีอารีย์” ซึ่งเป็นยุคสุดท้ายในภทรกับ (Phra Thep Watchara Bandit, n.d.) ที่เชื่อกัน ว่ามีจำนวน 5 ยุค ดังนั้น ยุคปัจจุบันของมนุษย์เป็นยุคลำดับที่ 4 แม้มีศาสนากำกับ แต่มีอาจ แบ่งปันน้ำใจมิตรระหว่างเพื่อนมนุษย์ ในเนื้อหาของตัวบทเดียวกันที่วิเคราะห์นั้น เป็นการ ส่งเสริมช่วยเหลือชาวโรฮิงญา (โรฮินจา ถอดทับศัพท์โดย The Royal Society of Thailand, 2015) โดยกวีมีภูมิปัญญาเป็นเลิศ เนื่องจากได้ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับชาวโรฮิงญานับถือ

ศาสนาอิสลาม ก็ได้้นำความเชื่อเชิงศาสนาเข้าร่วมไ้เรียงความคิดของการเล่าเรื่อง คือ คำศัพท์ “อาคิเราะฮ์” (الأخرة) - Akhirah, The Spiritual Life, n.d.)

ทั้งนี้จึงเป็นสัมพันธบทของการสร้างผลลัพธ์ในผลงานให้ลึกซึ้ง ผู้อ่านผู้วิจารณ์ และผู้วิจัยจำเป็นสืบค้นองค์ความรู้อย่างลุ่มลึก และสืบไล่ในคำตอบด้วยหลักฐานประกอบผ่านการวิพากษ์ ขวามุสลิมนับถือคำสอนโองการของพระเจ้าอัลลอฮ์ เมื่อโลกสิ้นสุดสภาพเสื่อมสลายลง เวลาแห่งวันอาคิเราะฮ์หรือกียามะฮ์จะเกิดขึ้น ซึ่งเป็นวันพิพากษาตัดสินความดีความชั่วของมนุษย์ การแสดงนิยามของอาคิเราะฮ์ ใกล้เคียงกับคำว่า “กียามะฮ์” (القيامة - Qiyamah) โดยที่มีปรากฏการณ์ผุดผื่นธรรมชาติของดวงอาทิตย์ที่ขึ้นทางทิศตะวันตกและอื่นๆ เป็นจุดเริ่มต้นของหายนะภัยพิบัติแก่มนุษย์ทั้งปวง จุดหมายปลายทางหลังความตายของคนดี คือ การฟื้นคืนชีพ (قيامات - Qayamat, Resurrection) ในภาคสวรรค์ ซึ่งเป็นภพภูมิเดียวกับพระเจ้า (Vitkovic, 2018; Khattab, n.d.) ในส่วนของโลกปัจจุบัน โลกชั่วคราวหรือ “ดุนยา” (دُنْيَا - Dunya, Al-Qayyim, 2018) จบสิ้น ผู้ตายจากโลกดุนยาดำรงสถิตอีกสถานหนึ่งโลกอาคิเราะฮ์

กลวิธีของการใช้สัมพันธบทในวิถีภพภูมิกับโลกหลังความตาย มาขับเคลื่อนในตัวบทที่พูดพาดพิงชาวโรฮิงญา ไม่ได้ปิดเป่าทุกขภาวะร้ายที่รุนแรงแก่ชีวิตของพวกเขา แต่กลายเป็นการปิดให้พ้นตัว ปิดความรับผิดชอบด้านเครือชาวมุสลิมธรรมออกจากใจเรา กรณีที่ชาวโรฮิงญาถูกขับไล่ออกจากพม่า “เพราะรัฐบาลทหารพม่าไม่ยอมรับชาวโรฮิงญาเป็นประชาชนพม่าและชาวพม่าเองก็ไม่ยอมรับชาวโรฮิงญาด้วยเช่นกัน” (Phothisai, 2009) และต้องลี้ภัยประเทศเพื่อนบ้านรวมถึงไทย และประเทศที่สาม กวีแยกแผ่นดินเชิงคตินามธรรมของความเชื่อทางศาสนาออกมาทั้งของชาวพุทธและชาวมุสลิมว่า มีโลกหน้า (afterlife/afterdeath world) ให้ไปอาศัยอยู่ แล้วโลกนี้เล่า คำถามแห่งโลกมนุษย์ร่วมยืนบนดินเดียวกัน มีอาจให้ที่พักพิง พำนักชีวิตสุดท้ายของชาวโรฮิงญาได้ ความเจ็บใจของภาพตัวแทนโรฮิงญา จึงเป็นบทเรียนให้สมาชิกพลเมืองโลกมีเมตตาเปิดโอกาสแก่ชีวิตทุกคน วาทวิพากษ์ของการเป็นตัวแทนจากกลุ่มอัตลักษณ์ชาติพันธุ์หนึ่งสู่สาธารณะสายตาโลกช่วยแก้วิกฤตบางส่วนเป็นโอกาสด้านมนุษยธรรมกับเมตตาธรรม

วาทกรรมจากการใช้สัมพันธบท พบว่ามีการซ่อนสองวาทกรรม ได้แก่ วาทกรรมผู้ลี้ภัยกับการช่วยเหลือ และวาทกรรมโลกหลังความตาย ซึ่งส่วนหลังนี้มีนัยยะเข้ากับเสรีภาพชีวิตที่ต้องดิ้นรน อุดมการณ์ที่เผยแพร่อย่างพร่ำสอนว่าให้รักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน หรือเป็นมายาคติที่ถูกซ่อนถูกใช้พร่ำเพรื่อว่าให้ความช่วยเหลือแก่สรรพชีวิต แต่ไม่ได้กระทำ ซึ่งเป็นข้อขัดแย้ง

ระหว่างผู้ปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นบุคคล องค์กร หน่วยงานความร่วมมือระหว่างประเทศ ด้วยทวิเคราะห์ข้างต้นอาจจะเป็นเพียงเสียงพูด เสียงอ่าน ตามบทกวี แต่มิใช่เสียงสะท้อนแห่งความกรุณาปรานี เนื่องจากความเห็นแก่ได้ ความเห็นแก่ตัว และปฏิเสธในการเอื้อเพื่อเกื้อกูล วาทวิพากษ์นี้สืบย้อนถึงคู่สภาวะที่ขนานของวาทกรรมอีกชุดหนึ่งว่า วาทกรรมแห่งการการุณย-ทหาร การช่วยเหลือการเห็นใจ การแบ่งปันเมตตา การเกลียดชัง การผลักไส การแบ่งแยก การไม่ยอมรับนับเป็นพวก ฯลฯ เป็นความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่มองมนุษย์ด้วยกันในแง่มืด ไตบ้าง ฉะนั้น วาทกรรมที่หล่อหลอมมาจากปัญญา อารมณ์ และประโยชน์ จะกลายเป็นมาตรวัดมนุษยธรรม

วาทวิพากษ์ผ่านการใช้สัมพันธบทที่แสดงความรู้สึกนึกคิด เป็นภูมิปัญญาเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับประสบการณ์รอบตัว แต่ถูกทำลายลงได้ โดยสาเหตุสำคัญของความอยู่รอดและร่วมรับผลประโยชน์ การจัดแบ่งสัดส่วนขึ้นอยู่กับ การแบ่งแยกสมาชิกคนในกับคนนอก หากดำรงร่วมกับมนุษย์ผู้อ้างอิงถึงสิ่งที่นำเสนอออกมา มากกว่าการอนุญาตให้รวมกลุ่ม

2.2 สัมพันธบทร่วมสมัยเชิงการเมืองกับความชอบธรรมในวาทวิพากษ์

สัมพันธบทที่แสดงความขัดแย้งทางอุดมการณ์ประชาธิปไตยระหว่างกลุ่มเสื้อแดงและกลุ่มเสื้อเหลือง มีร่องรอยในกวีนิพนธ์แม้ไม่ได้กล่าวออกชื่อโดยตรงก็ตาม ในบทกวีที่มีชื่อบรรพกาลภิวตัน (อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์คิด เรากำลังเห็น!) กวีนิพนธ์เรื่องหัวใจห้องที่ห้า ปี 2556 หน้า 95-96 ของอังคาร จันทาทิพย์ (Chanthathip, 2013) เป็นตัวอย่างของการใช้สัมพันธบทแบบนิรนาม มิได้เอ่ยชื่อของกลุ่มการเมือง แต่เชื่อมโยงเหตุการณ์ระหว่างกันได้ ขาดิพนธ์ในบทกวีเป็นชาวไทยที่รวมกลุ่มตามอุดมการณ์ความชอบทางการเมือง ได้แก่ เสื้อเหลืองและเสื้อแดง ซึ่งก็ซ้อนรูปไว้ แต่เผยรูปเรื่องราวผ่านผลของการกระทำทางการเมืองและการชุมนุมแล้ว ตัวบทกวีข้างต้นที่มีการใช้สัมพันธบทซึ่งรองรับการพัฒนาสังคมชีวิตของสมาชิกด้วยกัน ปรากฏดังนี้

.....

เป็นนายเหนือเลือดเนื้อ	น้ำตากระเซ็น
สูงชากระบพชนวน	ชีวิตสร้าง
สุขสู่โคกนาฏกรรมเบน	เบี้ยวบิด
อุบัติเป็นอื่นอ้า	ประกาศไ้อวดฝัน

.....

เช่นสมรภูมิวิปาสคเณ	รืดซิ่น
เหยียดหมด ล่มหายยืน	ข่มขย้า
บังเหียนแห่งตันทา คีน	แรงขับ
เคลื่อนหลุโตรุกห้ำ	โหดเหี้ยมหันประหาร
บรรพกาลวิวัฒน์ย่อน	เวียนยุค
สูงตกลิ่ว ต่ำรุก	คืบไรรู้
ครึ่งสาม สี่ มนุษย์ปลุก	สงครามประกาศ
หินต่อตีไม้ ไต้	ตรรกะครึ่งเดิมเคย

ตัวบทวิเคราะห์นี้เป็นโคลงสี่สุภาพดำเนินการตามข้อบังคับของจำนวนและสัมผัสพบว่าตั้งแต่ข้อเรื่องกับคำในเนื้อหา มีคำว่า “บรรพกาลวิวัฒน์” กับ “บรรพชน” คำศัพท์ว่า “บรรพชน” คือ คนที่เกิดมาก่อน ไม่มีมติเชื่อมโยงบุคคลในอดีตกับเหตุการณ์สื่อเหลือง-สื่อแดง ระหว่างปี พ.ศ. 2549-2553 (Natthaphatthanunth, 2015) เพราะกวีนิพนธ์ได้รับรางวัลปี 2556 ตัวบทต้องผลิตขึ้นมาก่อนแล้ว จึงอ้างถึงในการชุมนุมทางการเมืองของกลุ่มสี่สื่อดังกล่าวได้ เข้าข่ายการแสวงหาระบบความสัมพันธ์ของตัวบทตามวาทวิพากษ์เชิงประวัติ โดยที่ Reisiql (2017) ให้แนวคิดเพื่อวิพากษ์ไว้ว่า บริบทและสิ่งที่เกี่ยวข้องเชิงวิชาชีพจะเสริมและสื่อความหมายของตัวบทนั้น รวมถึงให้จำแนกบริบทกับวาทกรรมซึ่งสัมพันธ์กัน ในที่นี้ผู้วิจัยนำเหตุการณ์ที่กีวีประสบเจอมาเล่าทางอ้อม มีกำหนดชื่อบุคคล ชื่อกลุ่มคณะอำนาจใดไว้ ทั้งนี้มีประสงค์ให้เกิดความตายเป็นศพเช่นบรรพชนในเหตุการณ์ประชาธิปไตย “สูงซากบรรพชนเวน ชีวิตสร้าง” ทั้งยังพบรูปภาษาของคำศัพท์ วลี วรรค ในบทกวีที่วิเคราะห์ อันแสดงภาพความโหดร้ายและการสูญเสียอย่างอนาถ ดังการพรรณนาผลลัพธ์ถัดไป

คำว่า “บรรพกาลวิวัฒน์” ล้อขนานกับคำว่า “โลกาวิวัฒน์” หากแยกการประกอบสร้างศัพท์ออกมา ได้เป็น <[บรรพกาล], เวลาที่ล่วงผ่าน + [วิวัฒน์], การเปลี่ยนแปลง, การเข้าถึง, การเอาชนะ> จึงหมายถึงกาลเวลาที่ดำเนินมายาวนานถึงปัจจุบัน พบสภาพวิถีที่เปลี่ยนแปลงจำนวนมาก แต่มิได้เป็นการพัฒนาให้เจริญ เกิดการสูญเสีย การคาดคิดหวังความสุขสงบพบแต่ความเศร้าสลดแทน “สุขสู่โศกนาฏกรรมเบน เบี้ยวบิด” บุคคลที่หลงตำแหน่งอำนาจแล้ว จะไม่ปล่อยมือออกจากการควบคุมเสมือนขับบังเหียนรถม้า “บังเหียนแห่งตันทา คีน แรงขับ เคลื่อนหลุโตรุกห้ำ โหดเหี้ยมหันประหาร” นำไปสู่การเช่นฆ่า

คำศัพท์ “สมรภูมิ” เป็นพื้นที่ฆ่าล้างหรือสนามรบ เป็นถ้อยอุปมาอุปไมยให้เปรียบกับเวทีหรือสถานที่ชุมนุมของกลุ่มสี่เสือ การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองของสองฝ่ายเสมือนกับการกำหนดกองทัพนกรบที่โจมตีความถูกผิดแก่กัน และคำศัพท์ “โศกนาฏกรรม” เป็นความตายหรือสภาวะจบที่มีแต่ทุกข์ระทม ความสัมพันธ์ของคำศัพท์นี้มุ่งเลือกสรรชุดคำอื่นที่เป็นไปได้ร่วมกัน ได้แก่ การฆ่าล้าง การปราบจลาจล การสลายการชุมนุม(ที่อาจมีผู้เสียชีวิต) จึงมีขอบเขตของบริบทของสี่เสือกลุ่มการเมืองได้เช่นกัน คำศัพท์ดังกล่าวที่ก่อให้เกิดวาทวิพากษ์ด้านการแบ่งขั้วความคิดที่สนับสนุนขั้วอำนาจทางการเมืองนี้เองที่ผู้วิจัยยืนยันว่า มีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์บทร่วมสมัยไปยังเหตุการณ์ชุมนุมของกลุ่มสี่เสือทั้งสองกลุ่ม

ในที่สุด กวีนำเสนอลักษณะการพยายเรือในอ่าง ซึ่งอธิบายได้ว่า วนเวียนลิ่งซ้ำเติมดังในอดีตที่เคยเกิดขึ้นแล้ว ความหวังเพื่อพัฒนากลับตกต่ำไม่ต่างจากเหตุการณ์เลวร้ายที่พบพานผ่านทุกข์เข็ญโศกตรมมาแล้ว “บรรพกาลภิวตันย่อน คินยุค สูงตกลิ้ว ดำรุก คีบไร่” ซึ่งพบการใช้สัมพันธ์บทแบบวิธีคิดย้อนเวลาร่วมสมัยสร้างการตระหนักเชิงตกตะลึงว่า สังคมไทยไม่ก้าวข้ามความผิดพลาด บทเรียนที่ได้เป็นการเตือนสติว่า อย่าหลงผิดแบบอดีต และอย่ากระทำซ้ำรอยเก่าที่ร้ายแรง ซึ่งอดีตที่ไกลตัวควรเรียนรู้เข้าใจเพื่อป้องกันอันตรายซ้ำซาก ดังเช่นความตายของคนตายรุ่นก่อน “สูงชากระบพรพชนวน ชีวิตสร้าง” และภวังค์ที่ขังความคิด “หันต่อหินตีไม้ ได้ ทรายกระด้างเดิมเคย”

2.3 สัมพันธบทร่วมสมัยเชิงชีวิตกับสังคมในวาทวิพากษ์

ในกวีนิพนธ์เรื่องโลกในดวงตาข้าพเจ้า ปีพ.ศ. 2550 ของมนตรี ศรีรงค์ นำเสนอบุคคลนักแสดงดังฮอลลีวูดชื่อว่า “เควิน คอสต์เนอร์” ในบทกวีควาบอยเฟสสันแดง หน้า 42 (Sriyong, 2014) กลวิธีสัมพันธบทแบบเชื่อมโยงย้อนกลับไปหาดาราดังระดับโลก มีผลต่อการรับรู้จำของความทรงจำระหว่างสมาชิกในสังคมร่วมยุคกับนักแสดงที่มีชื่อเสียง

แล้วละม้ายสงเคราะห์ก็ตกใจ

เควิน คอสต์เนอร์หรือไรที่ได้ผ่าน

ควบเฟสสันแดงเพลิงกระเด็นอาว

เยี่ยงอสูว์กังวานมาแต่ไกล

Figure 1 สัมพันธบทเควิน คอสต์เนอร์

ที่มา: <https://www.nangdee.com/title/html/3661/Draft-Day.html>

สัมพันธบทของเควิน คอสต์เนอร์ ทำให้นึกย้อนหรือต้องสืบหาข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลดังกล่าว พบว่าเป็นนักแสดงชาวอเมริกันที่กลายเป็นภาพแทนของแนวภาพยนตร์คาบอวัยที่ฉายไปทั่วโลก แม้เป็นความทรงจำของผู้คน ยิ่งเป็นผู้ชมชาวตะวันตก แต่ในสายตาของมนตรีศรีรงค์ กวีมีประสบการณ์ร่วมกับผลงานภาพยนตร์ที่เควิน คอสต์เนอร์ ถ่ายทอดภาพแห่งความทรงจำของวิถีลูกทุ่งลุยงานฝ่าวงล้อมอุปสรรค เป็นต้นแบบให้ชายไทยนิยมแต่งตัวคาบอวัย และมีรสนิยมของการอยู่ร่วมสังคมแบบพึ่งพาอาศัยมีน้ำใจ จริ่งใจกับความเป็นเพื่อนพ้อง ดังนั้นบทเรียนของวาทกรรมคาบอวัยหรือวาทกรรมใจนักเลง มีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย ในส่วนดีแสดงความเอื้อเฟื้อแบ่งปันระหว่างหมู่เพื่อน การทำงานที่บากบั่น ในส่วนเสียเป็นการกล้าเสี่ยงรักพ้องพ้องจนบางทีหลงลืมความถูกต้อง แนวทางป้องกัน คือ รับสารเสฟสื่อของภาพลักษณ์คาบอวัยผู้กล้าใจหระนงได้ แต่ต้องตระหนักถึงการรับฟังความคิดเห็น เหตุผล และพิจารณาหลักฐานประกอบการตัดสินใจ ไม่ใช่การเข้าข้างตนเองแบบมีผลประโยชน์

ในทวิวิเคราะห์พบประเด็นสัมพันธบทเชิงนามธรรม/สิ่งที่ยากอธิบาย (intangible) แต่สัมผัสรับรู้ในชีวิตตามกระแส คือ อำนาจละมุน (soft power) โดยอำนาจละมุนเป็นการต่อรอง ถ่ายทอด และส่งต่อสิ่งที่สร้างคุณค่า ประโยชน์ และอำนาจเองในตัวผ่านรูปแบบวัฒนธรรม เศรษฐกิจ นวัตกรรม และอื่นๆ ซึ่งเป็นหลักการของ Joseph S. Nye, Jr. (Nye, 2005) รวมถึงการสร้างคำศัพท์ว่า “soft power” ด้วยเช่นกัน

การแต่งกายแบบคาบอวัยกลายเป็นส่วนหนึ่งของแต่ละวิถีชีวิตกับการแต่งกายทุกมุมโลก รวมถึงดินแดนประเทศไทย เนื่องจากการมุ่งห่มสัต์คาบอวัยของเด็กเล็ก วัยรุ่น และผู้ใหญ่ สร้างสีสันของการรับอำนาจละมุน ผ่านการแต่งกายจากโลกอเมริกาเฉพาะกลุ่มหรือคาบอวัย ประเด็นนี้จึงเป็นสัมพันธบทเชิงกายภาพและวัฒนธรรมพร้อมกับสัมพันธบทภาษาอำนาจละมุนจึงส่งต่อไปยังโฆษณาที่นอกเหนือจากตัวบทประเภทกวีนิพนธ์ แต่ยังคงเป็นวิธีของสัมพันธบทด้านการขายสินค้าที่มาจากอเมริกา โดยมีเควิน คอสต์เนอร์ เป็นผู้ใช้สินค้าผ่าน

สายตาผู้รับชม และมาสู่ประเทศไทยในช่วงเวลาพร้อมสมัยนั้น ดังการอธิบายสินค้าผ่านอำนาจ
ละมุนของภาพแสดงสัมพันธ์ที่ติดไป

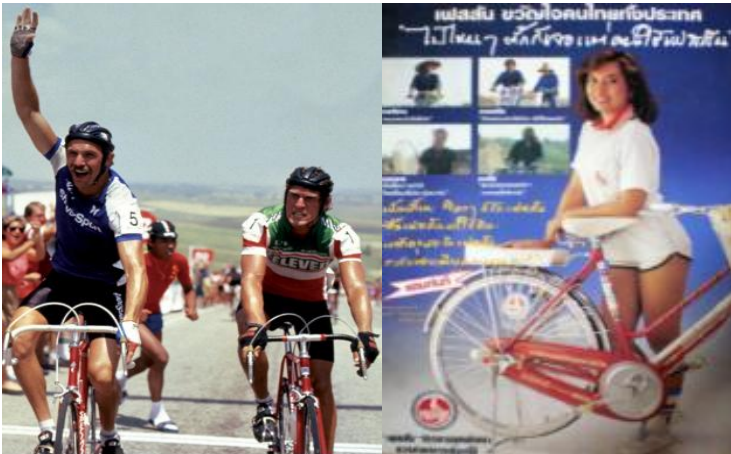

Figure 2 (ซ้าย) สัมพันธบทควิน คอสเนอร์แข่งจักรยานแบรนด์ Allez ในภาพยนตร์เรื่อง American Flyers
ที่มา: https://www.rottentomatoes.com/m/american_flyers

Figure 3 (ขวา) สัมพันธบทเฟลสัน จักรยานยุคพัฒนา ควรค่าแก่การเลือกใช้
ที่มา: <https://www.facebook.com/713151285481433/photos/a.714980638631831/1351421351654420/>

ส่วนคำซื้อเฉพาะของยี่ห้อจักรยาน “เฟลสัน” ในวรรค “ควบเฟลสันแดงเพลิงกระ
แดงอาน” เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมผ่านตัวละครที่แสดงโดยควิน คอสต์เนอร์แข่งขัน
จักรยานในภาพยนตร์เรื่อง “American Flyers” พ.ศ. 2528 (ค.ศ. 1985) แต่อาจมีใช้แบรนด์
เดียวกัน ผู้วิจัยสืบค้นได้ข้อมูลว่า จักรยานยี่ห้อ “Allez” ที่เป็นภาษาฝรั่งเศสแปลว่าออกตัว
ลุย ไปกันเถอะ (let’s go) เป็นยี่ห้อที่ควิน คอสต์เนอร์ที่รับบท เป็นผู้ขี่ (Helms, &
Mazzucchi, 2023) การอ้างอิงถึงจักรยานที่ไม่ระบุแบรนด์โดยนำภาพลักษณ์ของดารา
ระดับฮอลลีวูดมาประกอบเป็นการใช้สัมพันธบทไปยังจักรยานอีกแบรนด์ ซึ่งเป็นสินค้าในยุค
70-80 (1970-1979 หรือพ.ศ. 2513-2522 และ 1980-1989 หรือพ.ศ. 2523-2532) ร่วมสมัย
กับภาพยนตร์ที่ขับขาน อิทธิพลของการขี่เฟลสันมีผลให้ยอดการสั่งซื้อจักรยานยี่ห้อ
ดังกล่าวขยายวงกว้าง สัมพันธบทที่เป็นสื่อโฆษณาสินค้า โดยการใช้สโลแกนว่า “เฟลสัน
จักรยานยุคพัฒนา ควรค่าแก่การเลือกใช้” ซึ่งมีคุณตัก มยุรา ดาราต่งชาวไทยเป็นพรีเซนเตอร์

วาทวิพากษ์ด้านการเชื่อมโยงบุคคลกับแรงบันดาลใจก่อผลกระทบให้การตลาดที่นำนักแสดงฮอลลีวูดระดับโลกที่ปั่นจักรยานแข่งถูกเชื่อมโยงเข้ากับรถจักรยานเฟสสัน ทำให้กระแสของการเลือกซื้ออุปโภคสินค้าจักรยานยี่ห้อดังกล่าวสร้างรายได้อย่างประสบความสำเร็จ แรงบันดาลใจเกิดจากความเร็วซึ่งให้ความหมายของความกระฉับกระเฉงและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ตามที่ Ferriss (2007) เคยสัมภาษณ์ Kevin Costner จึงสร้างความนิยมอุปโภคใช้รถจักรยานหรือกล่าวได้ว่า ตามกระแส ณ ช่วงเวลานั้น

การซื้ออุปกรณ์มุ่งให้พัฒนากลายเป็นบทเรียนที่ดี คือ การค้นหาบุคคลที่เหมาะสมเข้ากับผลิตภัณฑ์ที่นำเสนอขายให้ติดตลาดยอดนิยม แต่เทคนิคสัมพันธบทในบทวิเคราะห์ควบบอยเฟสสันแดง มีเจตนาของการสอนคติธรรมของการสร้างบุคลิกภาพและคุณธรรมของความเป็นมนุษย์ที่กล้าหาญจริงใจ เพราะการแสดงภาพลักษณ์แบบฉาบฉวยสร้างมายาคติและผลิตรายการต่อหน้ามะพลับหลังหลังตะโก แสดงอาการภายนอกดูดี แต่ภายในมุ่งร้าย ดังบทรองรับสุดท้ายของบทกวีว่า

AAAH – COWBOY

เสือกักตัวหลวมที่สวมทับ

ยืนยันตัวตนว่าคนจริง

ด้วยวิถีแนชต์ – ด้วยศรัทธา

กระสุนน้อยเรียงเส้นอยู่เป็นดับ

ตราดาววาววับมาจับตา

จะเยอหยิ่งจองหองนั้นต้องกล้า

คือความสุขโฉมตา - อันสาใจ!

วรรคหน้าของบทแรกที่น่าเสนอ “AAAH – COWBOY” เป็นการใช้รูปภาษาจากภาษาอังกฤษ ทั้งคำศัพท์เรียกบุคคล/อาชีพ “COWBOY” กวีเลือกใช้ต้นทางการสะกดของภาษาเดิม ไม่มีการทับศัพท์ว่า “ควบบอย” สะท้อนถึงสัมพันธบทที่เป็นต้นฉบับ สื่อความหมายของความหนักแน่นไม่เปลี่ยนแปลงตามคุณลักษณะของผู้ปฏิบัติหน้าที่การงานรวมถึงบุคลิกและความประพฤติ คำเลียนเสียง “AAAH” เป็นการอุทานเสียงลากยาวกว่าปกติสื่ออารมณ์อาการของการตื่นเรียกความสนใจจากผู้ร่วมสนทนา ในที่นี้คือ ผู้อ่านผู้วิจารณ์ที่เป็นตัวแทนของทุกคน ได้ใคร่ครวญสงสัยอย่างมีปฏิภาณต่อวิถีที่เชื่อมั่นยึดถือ วาทกรรมแสดงกำลังใจให้มีตัวตนและเป็นตัวของตัวเอง รักษาโครงสร้างอำนาจในอาชีพท่ามกลางสังคมที่ผกผัน

องค์ประกอบของควบบอยในดับบทปรากฏคำศัพท์ของคำว่า “กระสุน” “เสือกัก” และ “ตราดาว” กำหนดให้เป็นสัมพันธบทข้อกลวิธีนามนัยที่เป็นส่วนย่อยหมายถึงไปยังตัวตนควบบอยที่เป็นส่วนเต็มสมบูรณ์ วัฒนธรรมควบบอยอาจเลือนหายในมิติของการประกอบสร้าง

ตามต้นกำเนิดวิธีนี้ แต่ยังสืบทอดด้วยการแต่งกาย การประดับอุปกรณ์ที่เทียบเคียงองค์ประกอบเหล่านั้นข้างต้น จึงเป็นการดัดแปลงสื่อเครื่องมือเพื่อนำไปดัดแปลงสารถ่ายทอดเนื้อหาตามวิธีคิดของสัมพันธบท

คติธรรมที่นำมาสอนผ่านการสร้างตัวละครแบบสัมพันธบทให้อยู่ในสไตส์ควบอย เป็นการยืนยันภาพลักษณ์ที่ดูแข็งกร้าวดุดัน ถึงขั้นเหยียดโหด แต่กล้าเผชิญหน้าและมีความเด็ดขาดในการแก้ไขสถานการณ์ ด้านหนึ่งดูเลวร้าย แต่กวีพยายามเปิดเผยอีกด้านหนึ่งของความเป็นคนจริงคนกล้าหาญมากกว่าการระรานผู้อื่น บทเรียนของบทกวีสอนให้มองพินิจคุณค่าคนให้ครบถ้วน ไม่ใช่แค่ตัดสินว่าใครเป็นใคร ดีหรือไม่ เพียงผ่านการแต่งกาย ดังนั้น การใช้สัมพันธบทของเควิน คอสต์เนอร์ การอ้างผลิตภัณฑ์จอร์จยานคนละแบรนด์ (brand) ให้เชื่อว่าสัมพันธ์กันกับภาพลักษณ์ดาร์ระดับโลก เป็นภาพแทนของการคบค้าสมาคมด้วยมิตรภาพที่ยาวนานลึกซึ้ง

จากการแสดงผลลัพธ์ในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ เน้นย้ำว่าทวิพากษ์เชิงประวัติว่าเป็นกระบวนการของการแสวงหาความหมายที่เข้าใจปรากฏการณ์ แม้เป็นเพียงข้อมูลให้รับรู้แต่เก็บไว้เป็นคลังความคิดก่อนการนำไปเปรียบเทียบที่แก้ไขปัญหาได้ในวาระที่ต่างกัน สัมพันธบทบางกรณีอาจถูกมองว่ามีใช้กระแสหลักหรือมีผลเชิงปริมาณหรือไม่ ซึ่งตรงข้ามกับแนวคิดวาทวิพากษ์เชิงประวัติที่มุ่งหมายสืบค้นความเป็นมาให้สัมพันธ์กับตัวบทแล้วเคลื่อนย้ายไปยังตัวบทอื่นๆ จะทำให้เกิดชุดความรู้ที่ช่วยปิดข้อมูลบางประการที่พัวพันได้

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิจัยเกี่ยวกับการใช้สัมพันธบทในกวีนิพนธ์ซีไรต์ด้วยวิธีการสุ่มเลือกเจาะจงแบบสะดวก พร้อมกับการใช้แนวทางวาทวิพากษ์เชิงประวัติสำหรับการพรรณนาวิเคราะห์ พบว่า มีการผลิตสร้างวาทกรรมที่ค่อนข้างสอดคล้องกับกลวิธีสัมพันธบทที่กวีเชื่อมโยงย้อนไปสู่ตัวบทเดิมหรือที่มีมาก่อน ในกรณีเฉพาะที่หยิบยืมความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทของบทกวีบางบท เป็นการเทียบเคียงเรียงล่อคู่ขนานให้เห็นและรับทราบว่า มีการใช้รูปภาษาที่คล้ายคลึงกัน แต่เนื้อหาความคิดที่สื่ออรรถประโยชน์แตกต่างกัน กระนั้นสามารถเสริมสร้างกลวิธีของการใช้สัมพันธบทได้อย่างมีคุณค่า เพราะเตือนตระหนักข้อมูลเก่า ข้อความก่อน หรือข้อคิดเดิมที่เคยมีมา ทำให้ผู้อ่าน ผู้วิจัย และผู้สนใจศึกษาจำเป็นสืบค้น รื้อสร้าง และประกอบสร้างกลับคืนตามตัวบทระหว่างตัวบท (intertexts) ด้วยกัน ดุจโมเสกหรือศิลปะการติดเรียงวัสดุต่างๆ เช่น กระดาษสี แก้ว กระเบื้อง หิน ฯลฯ เป็นภาพ แผ่น พื้นที่เดียวกัน มุมมองนี้ใช้เป็น

แนวเทียบกับสัมพันธ์และเรียกตามการอ้างอิงสังเคราะห์มาแล้วของ Bazerman (2004) ว่าเป็นโมเสกแห่งตัวบท (textual mosaic)

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ 1) สัมพันธบทแบบชนบในวาทวิพากษ์ มีลักษณะของการสืบทอดอย่างโดดเด่น กล่าวคือ กวีนิพนธ์ร่วมสมัยอย่างรางวัลซีไรต์อาศัยอ้างอิงตัวบทเก่าก่อนในกวีนิพนธ์ที่ผลิตผ่านมาแล้ว วาทกรรมแต่ละช่วงเวลาเหมือนกันเนื่องจากกวีเจ้าของผลงานซีไรต์ประสงค์กระทบสื่อสารพลังความคิดในเหตุการณ์หรือวิถีของการซ่อนนัยมากับการใช้อำนาจแนวเดียวกัน ทว่าบางส่วนค้นพบการเชื่อมสัมพันธ์ตัวบทเดิมแต่สร้างสภาวะขัดแย้งให้เกิดคุณค่าใหม่ของการล้อเลียนข้อความเก่ากับข้อมูลใหม่ ในหมวดหมู่ประเภทแรกนี้ พบหัวข้อย่อยอีก 2 รายการ คือ 1.1) สัมพันธบทแบบชนบเชิงวิพากษ์-จิตวิญาณในวาทวิพากษ์ เปิดเผยเรื่องวาทกรรมของการดำรงมั่นในตัวตนและความประพฤติก และ 1.2) สัมพันธบทแบบชนบเชิงการเมืองกับความชอบธรรมในวาทวิพากษ์ แสดงวาทกรรมของความโหดร้ายทางอำนาจของฝ่ายบริหารที่กุมอำนาจในยุคแห่งการเรียกร้องประชาธิปไตยและการปราบปรามจลาจลที่กระทำต่อประชาชน

ผลลัพธ์ของการใช้สัมพันธบทประการสุดท้ายคือ 2) สัมพันธบทร่วมสมัยในวาทวิพากษ์ เป็นการอ้างอิงเชื่อมโยงสัมพันธ์กับตัวบทที่มีเวลาใกล้เคียงหรือเป็นวิธีคิดผูกพันกับเหตุการณ์ร่วมชีวิตของคนปัจจุบันและกวีซีไรต์ จึงนำมาทะเลาะอย่างมีเจตนาที่ตีแผ่สังคมในยุคแห่งการก้าวตามทันความรู้อีกกว่าอดีตผ่านการรักษาสติเสรีภาพ และเทคโนโลยีการสื่อสาร โดยยังพบหัวข้อย่อย 3 ประการ คือ 2.1) สัมพันธบทร่วมสมัยเชิงความรู้สึกรักคิดในวาทวิพากษ์ แสดงวาทกรรมของการสร้างโลกแห่งการหลุดพ้นจากการหลบหนีภัยที่ยังมีชีวิตเป็นการลดทอนความเจ็บปวดด้วยวิถีทางหนึ่งที่สัมพันธ์กับตัวบทแห่งคติความเชื่อ 2.2) สัมพันธบทร่วมสมัยเชิงการเมืองกับความชอบธรรมในวาทวิพากษ์ แสดงวาทกรรมของการกอบกู้เสรีภาพทางมนุษยธรรมพร้อมสันติภาพในสังคม และ 2.3) สัมพันธบทร่วมสมัยเชิงชีวิตกับสังคมในวาทวิพากษ์ แสดงประสบการณ์ที่เรียนรู้อยู่อาศัยผ่านเรื่องราว และเปลี่ยนแปลงตามวัฏจักรที่สัมพันธ์กับกิจกรรมทางการตลาด การโฆษณา การค้า สื่อบันเทิง การต่างประเทศ การรับระหว่างวัฒนธรรม เป็นต้น

ในการนี้มีผลลัพธ์ย่อยที่ตรงกันทั้งสองประเภทของสัมพันธระหว่างแบบชนบและร่วมสมัย คือ สัมพันธบทเชิงการเมืองกับความชอบธรรม แต่วาทกรรมที่ซ่อนภายในต่างกันด้วยมิติยุคเวลาของตัวบทที่นำมาอ้างอิงสัมพันธ์ ปัจจัยเชิงกาลเวลาที่เรียกว่าวาทวิพากษ์เชิงประวัติ โดยผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางของการวิเคราะห์ในตัวบทประเภทกวีนิพนธ์ที่ได้รับ

รางวัลซีไรต์ซึ่งผ่านการเปรียบเทียบลักษณะภาษาที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนอันมีผลต่อตัวบทภายหลัง ผลการวิจัยสามารถสรุปสัมพันธ์บทเชิงวาทิพภาษ์ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงผลการสรุปสัมพันธ์บทระหว่างแบบชนบและร่วมสมัยในวาทิพภาษ์

1. สัมพันธบทแบบชนบในวาทิพภาษ์	2. สัมพันธบทร่วมสมัยในวาทิพภาษ์
1.1 เชิงจริย-จิตวิญญาณ	2.1 เชิงความรู้สึกนึกคิด
1.2 เชิงการเมืองกับความชอบธรรม	2.2 เชิงการเมืองกับความชอบธรรม
	2.3 เชิงชีวิตกับสังคม
สัมพันธบทระหว่างแบบชนบและร่วมสมัยในวาทิพภาษ์ 1) เชิงจริย-จิตวิญญาณ 2) เชิงความรู้สึกนึกคิด 3) เชิงชีวิตกับสังคม 4) เชิงการเมืองกับความชอบธรรม	

ตารางข้างต้น แสดงการเปรียบเทียบของสัมพันธบทที่ต่างลักษณะระหว่างแบบชนบกับร่วมสมัย ทั้งนี้พบสิ่งที่ตรงกัน คือ สัมพันธบทเชิงการเมืองกับความชอบธรรม เนื่องจากความสมดุลของอำนาจทั้งการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ การใช้กฎหมาย มีผลต่อสมาชิกในสังคม สะท้อนปัญหาที่ต่อเนื่องของประเทศไทยว่า เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนาตามวิธีคิดวิเคราะห์ของวาทิพภาษ์เชิงประวัติ ครั้งอดีตยังแก้ไขช่วยเหลือมิได้ ปัจจุบันก็เผชิญอุปสรรคเดิม

ส่วนสัมพันธบทเชิงจริย-จิตวิญญาณของแบบชนบเป็นอุดมการณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งแปรสภาพเป็นอุดมคติที่คาดหวังให้เกิดความร่มเย็น แต่บริบทที่เปลี่ยนไปอย่างชัดเจน ทำให้ลักษณะของจริย-จิตวิญญาณกลายเป็นสัมพันธบทเชิงความรู้สึกนึกคิดของแบบร่วมสมัยเท่านั้น ความรู้สึกนึกคิดอาจมีต่อผลสำเร็จที่เกิดจากการใช้มโนธรรมเข้ามากำกับพฤติกรรม เป็นเพียงข้อคิดเห็นให้ทราบ ความไหลลื่นดังกล่าวถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับการเปิดพื้นที่ให้แสดงทรรศนะในสังคมมากยิ่งขึ้น ส่วนสัมพันธบทร่วมสมัยเชิงชีวิตกับสังคมล้อตามปัจจัยของสาระเนื้อความในบทกวีที่วิเคราะห์ โดยสอดแทรกวิทยาการแนวคิดใหม่ บุคคลเหตุการณ์ที่เป็นสากลมากกว่าบทกวีที่เล่าเรื่องท้องถิ่น ดังนั้น สัมพันธบท

เชิงชีวิตกับสังคมแบบร่วมสมัยแตกต่างจากแบบชนซึ่งไม่ได้เผยาวทวิพากษ์ออกมา ผู้วิจัยจึงไม่นำเสนอในที่นี้ให้ได้อ่านรับทราบ

เมื่อเรียงลำดับลักษณะของสัมพันธบททั้งแบบชนและร่วมสมัย (เชิงจริย-จิตวิญญาณ, เชิงความรู้สึกนึกคิด, เชิงชีวิตกับสังคม, เชิงการเมืองกับความชอบธรรม) พบว่าเกี่ยวเนื่องกันและอาจเป็นแนวทางต่อยอดศึกษาทางภาษาศาสตร์ตัวบท (Textual Linguistics) ภาษากับสังคม แนวคิดวาทวิพากษ์เชิงประวัติกับตัวบทประเภทวินิพนธ์หรือตัวบทอื่นๆ ซึ่งขยายผลได้ดีกว่างานของผู้วิจัยต่อไป

ประเด็นที่อภิปรายต่อมา เป็นการพิจารณาลักษณะหน้าที่ของกลวิธีทางภาษาของการใช้สัมพันธบทว่า มีความคาบเกี่ยวกับกลวิธีอื่นๆ หรือไม่ เนื่องจากผู้วิจัยได้สังเคราะห์ในหัวข้อของทฤษฎีที่นำมาใช้ เพราะทบทวนกลวิธีสัมพันธบทอย่างชัดเจนแล้ว อันเป็นเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์พรรณนาร่วมกับวาทวิพากษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพียงแต่ในที่นี้ มีความพยายามลดความคลุมเครือของกลวิธีทางภาษาที่ใกล้เคียง เช่น สัมพันธบท การอ้างถึง (allusion) สมมุติภาวะ (apostrophe) อุปมานิทศน์ (allegory) ในทางภาษาศาสตร์มีแนวโน้มจัดการข้อมูลเข้าเป็นกลุ่มประเภทอย่างครอบคลุม ดังนั้น วิธีการที่กล่าวมาพินิจรวมเป็นกลวิธีเดียวกันได้ คือ สัมพันธบท ซึ่งแสดงเหตุผลตามคุณสมบัติของกลวิธีเหล่านั้นว่ามีจุดร่วมเหมือนกันของการคิดสืบค้นย้อนหาสิ่งที่เคยเกิดขึ้นมาก่อน และนำมาประกอบ ปะปน ปรงประสาน ตัดต่อ ตัดแต่ง ตัดแปลง ในตัวบทใหม่/ล่าสุด สำหรับในทางภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ (Critical Linguistics) ที่ประยุกต์ร่วมศาสตร์แขนงต่างๆ ผูกองค์ประกอบของบุคคล วัตถุ เหตุการณ์ เรื่องราว กิจกรรม ผลิตภัณฑ์ ความคิดกระแสสังคมในอดีตอันมีผลต่อปรากฏการณ์ร่วมสมัยให้เป็นองค์รวมของการอ้างอิงระหว่างกัน

ตรีศิลป์ บุญขจร (Bunkhachon, 2006) กล่าวว่าวิธีการของสหบท (สัมพันธบท ในงานวิจัยนี้) เป็นกระบวนการที่ปฏิเสธสถานะการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เพราะสหบทเป็นการผนวกรวมตัวบทต่างๆ และอาจไม่มีความคิดของตนเอง(เจ้าของผลงานตัวบทล่าสุด) ลงไปในตัวบท ผลงานจึงเข้าลักษณะการควบรวมตัวบท (a permutation of texts) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นด้วยว่าเป็นการปะปนตัวบทอย่างประติประคดโดยเจตนาของกวีคนยุคหลังที่นำงานอดีตมาหล่อหลอม แตมิได้ทั้งหมดทั้งมวล กล่าวคือ รูปภาษาอาจเฝ้ามองเหมือนคล้ายส่วนใหญ่ แตมิตรงเสียทีเดียว ซึ่งอาจพบการเล่นและสรรภาษาเพื่อขยายข้อมูลตามเจตนากวี

งานของผู้วิจัยแสดงให้เห็นหลักฐานประการหนึ่งว่า รูปภาษาข้อความคล้ายคลึงสูงหรือบางส่วน แต่วิธีคิดที่เผยแพร่ความหมาย อารมณ์ ผลที่คาดหวัง ความสัมพันธ์ของการ

กระทำผ่านตัวบทให้เกิดการตระหนักเข้าถึงสิ่งซ่อนไว้ หรือวาทกรรมทำให้เกิดการผลิตสร้างเรื่องใหม่เชิงปัญญาและผลิตซ้ำกับความสอดคล้องระหว่างเหตุการณ์ร่วมสมัยและเรื่องราวที่ผ่านพ้นมา สัมพันธบทเล่านิยามของตัวเองไว้แล้วว่า เป็นเนื้อหาที่หยิบจากแหล่งอันมาหยอดใส่ในส่วนของตนเอง ยึดลักษณะบางประการไม่ว่าจะเป็นภาษา ความคิด เรื่องเล่า ฯลฯ มาผสมผสานตัวบทของตนเองอีกเช่นกัน

แม้กาลเวลาล่วงเลย แต่การอ้างอิงอาศัยความคิด ข้อความ เหตุการณ์ เรื่องราวสัญลักษณ์ทางรูปภาพและหรือความหมายถูกนำประยกต์เคียงอยู่เสมอ เพราะสิ่งที่ผันผวน สิ่งแทรกแซง สิ่งที่ไม่แน่ชัด เป็นส่วนหนึ่งของมายาคติทางกาลเวลา กล่าวคือ สิ่งที่เคยเกิดเป็นร่องรอยในประวัติศาสตร์ ย่อมยังคงมีอยู่แต่อาจหลงเหลือไม่สมบูรณ์ ทำให้เกิดความสับสนได้อย่างไรก็ดี ยังสามารถสืบย้อนเพื่อเทียบเคียงบริบทกับความสัมพันธ์ของตัวบทที่แสดงความเป็นไปได้ของวาทวิพากษ์เชิงประวัติ (Wodak, 1996) อาจทำให้บางสิ่งเลือนหาย บางสิ่งรู้กันว่าสื่อสารตามเช่นเดิมอดีต แต่เจตนาที่มุ่งหมายเปลี่ยนตามบริบทย่อมทำให้การรื้อสร้างชุดความคิด/วาทกรรมกับการวิพากษ์ไม่หยุดนิ่ง ดังนั้น การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทย่อมคลาดเคลื่อน อาจคงเดิม หรือเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งใหม่ และดัดแปลงสาร

สาระสำคัญสุดท้าย ตัวบทที่นำมาวิเคราะห์เล่าเรื่องราวภาพรวมของจิตสาธารณะของการแบ่งปันความเท่าเทียม การแบ่งเบาความทุกข์ยาก และการแบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมตามคติของกระแสโลกาภิวัตน์ การตื่นตัวทางประชาธิปไตย การธำรงอัตลักษณ์ตัวตน การปฏิบัติตามกฎศีลธรรมจรรยา การรักษาจิตวิญญาณ และการสื่อความรู้สึกนึกคิดเพื่อการพัฒนา แม้กระตุนสร้างการเรียนรู้ แต่การตื่นรู้ผ่านวาทกรรมที่ผลิตสร้างและซ่อนในตัวบทของกวีนิพนธ์ซีไรต์จะได้ผลสำเร็จทางปฏิบัติมากน้อยประการใด ขึ้นอยู่กับการวิพากษ์และนำบทเรียนไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและฟื้นฟูสังคม

การวิจัยตัวบทเชิงเอกสารมีข้อจำกัดของการสืบค้น แม้มีคลังข้อมูลเชิงเทคโนโลยีเข้ามาช่วยสนับสนุน กระนั้น การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงละเอียดลุ่มลึกเป็นศักยภาพของมนุษย์ จำเป็นต้องอาศัยวิธีการออกแบบการวิจัย การคัดสรรทฤษฎี และการวิพากษ์ผลลัพธ์ให้ได้ชัดเจนที่สุดตามการนำเสนอขั้นตอนและข้อกำหนด ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งสำคัญที่แสดงข้อเสนอแนะเพิ่ม นอกเหนือจากสัมพันธบท ยังวิจัยภาษาภาพพจน์/กลวิธีทางภาษาอื่นๆ มากขึ้น และการสังเคราะห์แนวทางวาทวิพากษ์ที่หลากหลายในยุคทฤษฎีได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนกับความผันผวนทุกด้าน อาจทำให้งานวิจัยมีความเป็นสหวิทยาการขั้นสูงต่อไป

References

- Allen, G. (2000). *Intertextuality*. Routledge.
- Al-Qayyim, I. (2018). *The Dunya and Its Reality*. Rasheed Barbee, Trans. Authentic Statements.
- Angkaphanitchakit, C. (2011). Intertextuality: A New Perspective on Analytical Language and Discourse [in Thai]. *Language and Linguistics*, 29(2), 1-26.
- Balakian, A. (1947). *Literary Origins of Surrealism: A New Mysticism in French Poetry*. King's Crown Press.
- Bazerman, C. (2004). Intertextuality: How Texts Rely on Other Texts. In C. Bazerman, & P. Prior (Eds.), *What Writing Does and How It Does It*, pp.83-96. Erlbaum.
- Bunkhachon, T. (2006). *In Light of Comparative Literature* [in Thai]. Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Chantharawong, S., trans. (1983). *Utopia by Thomas More* [in Thai]. The Foundation of Humanities and Social Sciences Books.
- Chanthathip, A. (2020). *On the Way Home* [in Thai]. PAJONPHAI PUBLISHING.
- Chanthathip, A. (2013). *The Fifth Chamber of Heart* [in Thai]. PAJONPHAI PUBLISHING.
- Chunlawong, S. (2018). *Literature Studies: From Surface to Structure until Ideology* [in Thai]. Phapphim.
- Easthope, A. (2002). *Poetry as Discourse*. Routledge.
- Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4.
- Ferriss, T. (2007). *The Tim Ferriss Show Transcripts Episode 119: Kevin Costner Show notes and links at tim.blog/podcast. costner.pdf*. <https://tim.blog/wp-content/uploads/2018/08>

- Helms, H., & Mazzucchi, S. (2023). *The Specialized Allez: Why Is This Road Bike So Dang Popular?*.
<https://www.gearpatrol.com/outdoors/a43944357/specialized-allez/>
- Kaewkallana, N. (2023). Contemporary Thai Poetry Writing: Creative Perpetuation [in Thai]. *Journal of Liberal Arts, Thammasat University*, 23(2), 162-187.
- Kaewkallana, N. (2008). *The Creative Perpetuation of Poetic Images in Thai Poetry* [in Thai]. PhD in Thai. Silpakorn University.
- Kanlayanaphong, A. (2011). *The Poet's Determination* [in Thai]. Sayam.
- Khanthanu, K. (2013). *Dramas on Patio* [in Thai]. PAJONPHAI PUBLISHING.
- Khattab, M. (n.d.). *Al-Qiyamah*. <https://quran.com/al-qiyamah>
- Nagavajara, C. (1995). *The Way to Cultures of Criticism* [in Thai]. Manager.
- Natthaphatthanunth, E. (2015). The Colored-shirt Politics and the Study of Counter-movement in the Tradition of Social and Political Movement Study [in Thai]. *Social Sciences Academic Journal, Chiang Mai University*, 27(1), 85-28.
- Nye, Jr., J. S. (2005). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.
- Office of the Basic Education Commission. (2013). *The Textbook of General Thai Language on Literary Appreciation Level Matthayom 5* [in Thai]. Office of the Basic Education Commission.
- Phanphothong, N. (2013). *Critical Discourse Analysis on Linguistics: Theory and Approach to Studying Discourses in Thai* [in Thai]. The Academic Publishing Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Phengkaew, L., et al. (2006). 'Kamsuan Samut' is the Royal Composition at the Early Ayutthaya Period, or 'Kamsuan Si Prat' [in Thai]. Matichon.
- Phitpricha, C. (2017). *The Lost Leaf* [in Thai]. Praew.

- Phothisai, A. (2009). Rohingya and Human Trafficking [in Thai]. *Chula Niti*, pp. 115-119.
https://www.senate.go.th/assets/portals/93/fileups/272/files/S%E0%B9%88ub_Jun/11al/all14.pdf
- Phra Thep Watcahra Bandit. (n.d.). *'The Lord Buddha' in the Theravada Scripture* [in Thai].
https://www.mcu.ac.th/directory_uploads/administrator/file_upload/20210504111654_5DFDEA8A-EF1C-4A4E-A2FD-39B95A6A735A.pdf
- Pramoj, K., M. R. (1983, 15 March). Hidden Power/Upper Power [in Thai]. *Siam Rath*.
- Ramkhamhaeng University. (2004). *Introduction to Thai Literature (Lilit Phra Lo), THA 102 (S)* [in Thai]. Ramkhamhaeng University Press.
- Reisigl, M. (2017). The Discourse-Historical Approach. In J. Flowerdew, & J. E. Richardson (eds.), *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. Routledge.
- Sajjapun, R. (2013). *'Kap He Ruea': From the Ayutthaya Period to the King Bhumibol Reign* [in Thai]. Saeng Dao.
- Sattayawatthana, C. (1987). The Poet's Determination: The Motion in Silence [in Thai]. *The Book 'Phachong Thuai Roiriang'*. Pla Taphian.
- Sriyong, M. (2014). *The World in My Eyes* [in Thai]. Samanchon.
- Stratton, S. J. (2021). Population Research: Convenience Sampling Strategies. *Prehospital and Disaster Medicine*, 36(4), 373-374.
- Suriyamongkhon, P. (1985). Editor's Column on the 4th Politic Coalition Government of General Prem [in Thai]. *The NIDA Development Journal*, 23(3), 400-439.
- The Fine Arts Department. (1969). *Khlong Nirat Narin, Nirat Narin Kham Khlong (Poetic Travelogue 'Narin')* [in Thai].
<https://www.finearts.go.th/storage/contents/2020/07/file/oF3Vch5tFlyU KKYdoSXQ7w8s13nrubJenwdlKNMd.pdf>

- The Royal Society of Thailand. (n.d.). *Coined-words database*: Anaphora-การเน้นซ้ำคำ [in Thai]. <https://coined-word.orst.go.th/> (Coined Word)
- The Royal Society of Thailand. (n.d.). *Coined-words database*: Generalization-นัยทั่วไป, การวางนัยทั่วไป, ข้อสรุปทั่วไป, สามัญการ, การสรุปครอบคลุม [in Thai]. <https://coined-word.orst.go.th/> (Coined Word)
- The Royal Society of Thailand. (2015). *The Bulletin on the Royal Society of Thailand Declaring the Word Uses of “โรฮีนจา-Rohingya” และ “เมียนมา-Myanmar”* [in Thai]. <http://legacy.orst.go.th/wp-content/uploads/2015/05/Rohingya.pdf>
- The Spiritual Life. (n.d.). *Akhirah*. <https://slife.org/akhirah/>
- The Website ‘Seawrite.com’. (n.d.). *The Birth of S.E.A. Write* [in Thai]. <http://seawrite.com/กำเนิดซีไรต์>
- Titscher, S., Wodak, R., Meyer, M., & Vetter, E. (1998). *Modern Text Analysis*. Westdeutscher Verlag.
- van Dijk, Teun A. (2008a). *Discourse and Power*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- van Dijk, Teun A. (2008b). *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge University Press.
- Vitkovic, A. S. (2018). *The Stages of Life after Death According to Islam*. <https://www.researchgate.net/publication/324524639>
- Watanangura, P. (2020). Avant-garde of the Modern – When Art and Literature Revolutionize [in Thai]. *The Journal of the Royal Society of Thailand*, 45(3), 224-240.
- Winichakul, T. (2015). Memory/Silence of the History of Wounds, the Uncertainty of the October 6, 1976 Massacre [in Thai]. In *Fa Diao Kan (Same Sky), October 6, Unforgettable, Unrememberable*. Fa Diao Kan.

- Wodak, R. (2015). Critical Discourse Analysis, Discourse-Historical Approach. In Karen Tracy (Gen Ed.), and Cornelia Ilie, & Todd Sandel (Assoc Eds.), *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*, pp. 1-14. John Wiley & Sons, Inc.
- Wodak, R. (1996). *Disorders of Discourse*. Longman.
- Yimprasoet, S. (2001). *State Crime in the Crisis of Transformation* [in Thai]. Bangkok: Committee for receiving information and investigating the events of October 6, 1976.
- Yupho, T. (1968). *History and Story of 'Khong Kamsuan Si Prat' with the Document and Remark of Thanit Yupho* [in Thai].
<https://finearts.go.th/storage/contents/file/xBmNQNM7CPffvLONxJxu3h4beRLhiPwC8xf1uFrR.pdf>

ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้: การสื่อสารอัตลักษณ์ภาคใต้
ผ่านชุดผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025
Southern Ethnic Costumes:
Communicating Southern Identity through the
Costumes of Miss Grand Thailand 2025 Contestants

วรพงษ์ ปลอดมุสิก¹

Worapong Plodmusik

Received: May 15, 2025/ Revised: August 29, 2025/ Accepted: September 4, 2025

บทคัดย่อ

ปัจจุบันอัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งท้าทายที่ต้องอาศัยกลไกเฉพาะเพื่อธำรงรักษาไว้ การประกวดนางงามเป็นอีกหนึ่งพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้บอกเล่าเรื่องราวของตนเองผ่านรูปแบบการสื่อสารที่ร่วมสมัย บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาชุดชาติพันธุ์ภาคใต้จากกิจกรรมการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 รอบ “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมาลายู” ในฐานะเครื่องมือในการสื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากเทปบันทึกภาพกิจกรรมการประกวดรอบขวัญใจจังหวัดสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่นภาคใต้คาบสมุทรมาลายูผ่านชุดผู้เข้าประกวดมีความหลากหลายและลุ่มลึกทั้งในมิติของวัฒนธรรมและประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ตัวละครในวรรณคดี วิถีชีวิต อาหาร และสัตว์ในตำนาน โดยมีมิติที่ถูกเลือกใช้อย่างโดดเด่นที่สุดคือวัฒนธรรมและประเพณี รองลงมาคือพิธีกรรมและความเชื่อ แสดงให้เห็นว่าผู้เข้าประกวดที่สวมใส่ชุดกำลังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้สึก ความเชื่อ และจิตวิญญาณของอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างทรงพลัง ในขณะเดียวกันก็กำลังมีบทบาทในฐานะผู้ผลิตเนื้อหาและสื่อกลางในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่กำลังเลือนรางให้กลับมาฟื้นคืนในรูปแบบที่ร่วมสมัย อัตลักษณ์

¹ อาจารย์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย (Lecturer, Faculty of Communication Arts, Dhurakij Pundit University), Email: Worapong.plo@dpu.ac.th

ท้องถิ่นไม่ใช่เพียงแค่เรื่องของอดีตแต่คือทุนทางวัฒนธรรมของอนาคต อย่างไรก็ตาม กิจกรรมการประกวดนางงามมักถูกตีความว่าเป็นเวทีที่เน้นภาพลักษณ์และความงามภายนอก ทว่าการออกแบบกิจกรรมการประกวดในปัจจุบันได้เปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าประกวดสามารถแสดงความคิดสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตเนื้อหา ผู้เข้าประกวดจึงไม่ได้เป็นเพียงผู้แทนความงามเพียงมิติเดียวอีกต่อไป แต่กำลังทำหน้าที่เป็นผู้สื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่านชุดที่ออกแบบอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: มิสแกรนด์ไทยแลนด์ การประกวดนางงาม ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ การสื่อสารอัตลักษณ์

Abstract

In the contemporary context, local identity has become a fragile and contested domain that requires specific mechanisms for its preservation. Beauty pageants have emerged as symbolic spaces that provide opportunities for local communities to narrate their stories through contemporary forms of cultural communication. This research article aims to examine the use of Southern Thai ethnic costumes featured in the Miss Grand Thailand 2025 pageant, specifically in the segment titled "Southern Ethnic Costumes of the Malay Peninsula" as a cultural tool for communicating local identity. Employing a qualitative research approach, the study analyzed video recordings of the competition during the "Miss Favorite of Songkhla Province" round.

The study revealed that the communication of local identity in the Southern Malay Peninsula through the costumes worn by beauty pageant contestants demonstrates considerable diversity and depth across multiple dimensions including culture and tradition, rituals and beliefs, literary characters, ways of life, cuisine, and mythical creatures. Among these, the most prominently represented elements are culture and tradition, followed by rituals and beliefs. This suggests that the contestants, through their

costumes, function as vital cultural communicators who powerfully convey emotions, beliefs, and the spiritual essence of local identity. Simultaneously, they take on the role of content creators and intermediaries who help revive fading cultural identities in a contemporary context. Local identity, therefore, should not be viewed merely as a relic of the past but as a form of cultural capital for the future. While beauty pageants are often perceived as platforms that emphasize visual appeal and external beauty, the evolving nature of pageant design has increasingly opened up space for contestants to express creativity and actively participate in content production. As a result, contestants are no longer confined to the singular role of beauty representatives. Instead, they have become communicators of local identity, using thoughtfully designed costumes as meaningful tools to articulate cultural narratives.

Keywords: Miss Grand Thailand, Beauty Pageant, Southern Ethnic Costumes, Identity Communication

บทนำ

การประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์เกิดขึ้นในประเทศไทยครั้งแรกในปี 2556 โดยคุณณวัฒน์ อิศรไกรศิลป์ เป็นผู้ก่อตั้งการประกวดและดำรงตำแหน่งประธานกองประกวด ต่อมาในปี 2559 ปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกวดเป็นประกวดในระดับจังหวัดเพื่อค้นหา นางงามตัวแทนของแต่ละจังหวัดครบทั้ง 77 จังหวัด ซึ่งจะใช้ชื่อมิสแกรนด์ตามด้วยชื่อ จังหวัดที่สังกัด เช่น มิสแกรนด์กรุงเทพมหานคร มิสแกรนด์เชียงใหม่ มิสแกรนด์ภูเก็ต มิสแกรนด์อุบลราชธานี มิสแกรนด์กาญจนบุรี เป็นต้น (Missgrandthailand, 2025)

ในแต่ละปีบริษัท มิสแกรนด์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด (มหาชน) ในฐานะบริษัท เจ้าของลิขสิทธิ์และผู้จัดการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์จะมีการจัดกิจกรรมเก็บตัวผู้เข้าประกวดในจังหวัดที่รับเป็นเจ้าภาพ ซึ่งจะมีการหมุนเวียนไปในแต่ละปี โดยในปี 2568 ผู้จัดการประกวดได้จัดกิจกรรมการเก็บตัวผู้เข้าประกวดที่จังหวัดสงขลา ในระหว่างวันที่ 9-19 มีนาคม 2568 รวมระยะเวลา 11 วัน (Bangkokbiznews, 2025) การประกวดรอบ

ขวัญใจเจ้าภาพถือเป็นกิจกรรมสำคัญในระดับจังหวัดเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมและสนับสนุนทั้งกิจกรรมการประกวดและผู้เข้าประกวด โดยเปิดโอกาสให้จังหวัดเจ้าภาพมีบทบาทในการคัดเลือกผู้ชนะในฐานะตัวแทนความประทับใจที่สามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์ความงามและมิตรภาพอันดีต่อพื้นที่ ถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างเวทีการประกวดกับจังหวัดเจ้าภาพได้อย่างมีนัยสำคัญ

Kapook (2025) ระบุว่า การประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ในปีนี้จัดเต็มกว่าปีก่อน เพราะมีการประกวดเพื่อเก็บคะแนนหลายรอบ อีกทั้งยังมีรอบที่ให้ทีมนางงามได้แสดงความคิดสร้างสรรค์กับการทำชุดในรูปแบบต่าง ๆ โดยที่เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2568 มีการประกวดรอบ “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู” เพื่อสื่อถึงเอกลักษณ์ของจังหวัดทางภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดสงขลาที่เป็นพื้นที่จัดการประกวดหลักในปี

Khaosod (2025) ระบุว่า การประกวด “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู” ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมสำคัญของเวทีมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 ได้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของภาคใต้ผ่านงานออกแบบเชิงสร้างสรรค์ ผลการประกวดมีดังนี้ รางวัลชนะเลิศ ได้แก่ผลงานชุด “แม่ย่านางเรือ” สวมใส่โดยนางสาวปิยพร สังข์สุวรรณ มิสแกรนด์สุพรรณบุรี ภายใต้แนวคิดความเชื่อว่าต้นไม้ที่นำมาสร้างเรือล้วนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 คือชุด “พี่คน ฉั่นก็คน” สวมใส่โดยนางสาวชญาธนูส ศรีทนต์ มิสแกรนด์ขอนแก่น ซึ่งนำเสนอแนวคิดที่ทุกคนชาติพันธุ์ล้วนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 ได้แก่ “ราชินีแห่งคาบท้องทะเลมลายู” สวมใส่โดยนางสาวเบญจวรรณ สุขาดิพงษ์ มิสแกรนด์สตูล ซึ่งเป็นผลงานที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตชาวเลกับผู้คนในภาคใต้ รางวัลชมเชยมีจำนวน 2 รางวัล ได้แก่ ชุด “ยายสา” สวมใส่โดยนางสาวปานเทพธิดา ธรรมมี มิสแกรนด์กระบี่ ถ่ายทอดเรื่องราวของผู้หญิงที่เป็นตัวแทนของความรักและการรอคอย และชุด “เงือกทองหาดสมิหลา” สวมใส่โดยนางสาวบรรณรัตน์ มณีรัตน์ มิสแกรนด์สระแก้ว ที่นำสัญลักษณ์ของจังหวัดสงขลา มาเล่าใหม่ผ่านจินตนาการ เป็นที่น่าสังเกตว่าชุดที่ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดครั้งนี้เลือกถ่ายทอดความเชื่อพื้นบ้านเรื่อง “แม่ย่านาง” ซึ่งเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองเรือ ถือเป็นการสื่อสารมิติความเชื่อในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับท้องทะเลและการเดินทางได้อย่างมีความหมายลึกซึ้ง สะท้อนอัตลักษณ์ด้วยความเคารพต่อธรรมชาติและจิตวิญญาณ

Figure 1 ชุดที่ได้รับรางวัลการประกวด “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู”

Plodmusik (2024) กล่าวว่า องค์ประกอบของอัตลักษณ์มีเครื่องบ่งชี้ (Identity marker) ที่หลากหลาย ทั้งด้านความเชื่อ วัฒนธรรม อาหาร ประเพณี สถานที่ท่องเที่ยว และภายใต้เครื่องบ่งชี้เหล่านั้น แต่ละจังหวัดเองก็มีความหลากหลายด้านอัตลักษณ์ที่สามารถนำมาเสนอสู่การรับรู้ของผู้คนในสังคมได้ หากทว่าในการสื่อสารต้องคัดสรรชุดอัตลักษณ์ที่สามารถสร้างภาพจำและเกิดการรับรู้ได้ในวงกว้าง เพราะการสื่อสารบนเวทีการประกวดต้องมุ่งเน้นวัตถุประสงค์ในการสื่อสารไปในวงกว้างไม่ใช่เฉพาะคนในวัฒนธรรมหรือคนในท้องถิ่นนั้นเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสามารถขยายความเข้าใจไปยังผู้คนทั้งประเทศจึงทำให้เกิดภาพของการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมได้

ทว่าการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 ในรอบการประกวด "ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู" ได้สื่อสารและสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของภาคใต้และคาบสมุทรมลายูผ่านงานออกแบบชุดที่มีความคิดสร้างสรรค์ เล่าเรื่องท้องถิ่นผ่านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และตำนานของพื้นที่ การประกวดในครั้งนี้ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมด้านความงามเชิงสุนทรียศาสตร์เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางการสื่อสารวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ชุดที่ออกแบบมาเพื่อการประกวดในครั้งนี้ได้ทำหน้าที่นำเสนออัตลักษณ์และคุณค่าของท้องถิ่นผ่านวัฒนธรรม ความเชื่อ และตำนานในรูปแบบที่จับต้องได้ การศึกษาการประกวดในครั้งนี้จะมีส่วนช่วยยืนยันว่า ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้เปรียบดังเครื่องมือสื่อสารเชิงวัฒนธรรมที่สามารถขับเคลื่อนการรับรู้เรื่องอัตลักษณ์ท้องถิ่นในรูปแบบที่ร่วมสมัยมีพลวัต และสร้างพื้นที่ใหม่ในการถกเถียงเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาชุดชาติพันธุ์ภาคใต้จากกิจกรรมการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 ในฐานะเครื่องมือในการสื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่นภาคใต้ คาบสมุทรมลายู

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประกวด “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู” บนเวทีมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 มิได้เป็นเพียงการแสดงความงามเชิงสุนทรียศาสตร์ หากแต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เปิดกว้างให้เกิดการสื่อสารและต่อรองอัตลักษณ์ผ่านภาพตัวแทนของชุดอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น ชุดที่ผู้เข้าประกวดสวมใส่จึงกลายเป็นสื่อกลางที่สะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรม ท้องถิ่นนิยม และการสร้างความหมายของความเป็นมลายูในสังคมไทย

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity)

Apinya Feungfusakul (2018, p. 1-41) ได้กล่าวว่า ความเป็นตัวเรามีลักษณะคล้ายเหรียญที่มีสองด้านซ้อนทับกันอยู่ วาทกรรมจะหยิบยื่นภาพตัวแทนของความเป็นหญิง ความเป็นชาย ความเป็นไทย ความเป็นท้องถิ่น ฯลฯ มาให้ อัตลักษณ์เหล่านี้ร้องเรียกและหล่อหลอม ยึดเหนี่ยวตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและเป็นสิ่งการันตีประสิทธิภาพความเป็นตัวเรา ในแง่มุมต่าง ๆ ให้ในอีกด้านหนึ่งการกระโดดเข้าสวมรับบทบาทต่างๆ เหล่านั้น หรือต่อรองปฏิเสธบทบาทเหล่านั้นสร้างตำแหน่งแห่งที่ของอัตบุคคลขึ้นมาภายในวาทกรรม ทั้งนี้อัตลักษณ์แปรเปลี่ยนตามบริบทของวัฒนธรรมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้มิติเวลาเร่งเร็วขึ้นและมิติพื้นที่หดแคบเข้ามา เกิดการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วหลากหลายและซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงออกได้หลายลักษณะและหลายมิติ ในระดับจุลภาคจะพบการปรับเปลี่ยนแบบแผนชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคลซึ่งเชื่อมโยงกับการปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้อื่น ในระดับมหภาคจะพบการเคลื่อนไหวทางศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมใหม่ ๆ มากมาย และมีกระบวนการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์จากการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน

แนวคิดเกี่ยวกับภาพตัวแทน (Representation)

Stuart Hall (1997, p. 15) ระบุว่า ภาพตัวแทน (Representation) เป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการที่ผลิตวัฒนธรรมขึ้น ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการผลิตและการแลกเปลี่ยนความหมาย ไม่ว่าจะเป็นการรับไปใช้หรือการถ่ายทอดความหมายระหว่างสมาชิกในสังคม โดยมีภาษาเป็นสื่อในการทำ ความเข้าใจร่วมกันในสังคม ทั้งนี้เกิดจากความ

เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ (things) แนวคิด (concept) และสัญญาณ (sign) โดยกระบวนการที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง 3 เข้าด้วยกันนั้นเรียกว่า ภาพตัวแทน

แนวคิดเกี่ยวกับคาบสมุทรมลายู

Chavivun Prachuabmoh (1980) ระบุว่า ความเป็นมลายูในแง่ของวัฒนธรรม ความเป็นมุสลิมในแง่ของศาสนาได้กลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ความเป็นมุสลิมจึงสะท้อนภาพของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มลายูจากมุมมองของคนในชุมชน ดังที่เรียกตัวเองว่าคนมลายูที่หมายถึงคนที่มีเชื้อสายมลายู พุทธภาษามลายู และต่างมีวัฒนธรรมของชาวมลายูที่เชื่อมโยงกับศาสนาอิสลาม

Patrick Jory (2007) ได้อธิบายว่า ความเป็นมลายูปาตานี (Melayu Patani) กับความเป็นไทยมุสลิมในมุมมองทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยที่ถูกให้ภาพจำ (represented) ตั้งแต่ช่วงของสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งปรากฏให้เห็นถึงความพยายามต่อสู้ต่อรองกับรัฐไทยในเรื่องของวาทกรรมทางอัตลักษณ์ (discourse of identity) ที่ปะทะกันระหว่างอัตลักษณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ อัตลักษณ์มลายู อัตลักษณ์มุสลิม และอัตลักษณ์ไทย โดยเฉพาะเมื่ออัตลักษณ์เหล่านี้ถูกทำให้กลายเป็นท้องถิ่น (localized) ที่วางอยู่บนความทรงจำของรัฐปาตานีและเกี่ยวข้องกับภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ข้อมูลทางชาติพันธุ์ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ปรากฏคำว่าออแชนาญและออแชนียะเพื่อต้องการแยกแยะระหว่างคนมลายูมุสลิมและคนไทยพุทธซึ่งคำว่าซีแชนียะหมายถึงสยาม

แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม

Pattana Kitiarsa (2003, p. 33-43) ระบุว่า ท้องถิ่นนิยมมีความหมายหลายอย่าง หลายรูปแบบ แต่ใจความหลักก็คือการแสดงออกทางสังคมเพื่อปกป้องและต่อรองทางอัตลักษณ์ สิทธิและเสียงพูดของพวกเราของเรากับพวกเขาและของเขา ท้องถิ่นนิยมเป็นเรื่องเล่าของการลุกขึ้นสู้ ทวงถาม ต่อรอง เรียกร้อง และยืนหยัดในสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นการดิ้นรนเพื่อไม่ให้ถูกกระทำ ถูกนิยามหรือถูกผลักไสให้ตกไปอยู่ภายใต้ภาวะชายขอบ รวมทั้งต่อสู้เพื่อพิทักษ์รักษา ทวงถาม และขีดเส้นพรมแดนพื้นที่ทางวัฒนธรรมและทางกายภาพของตัวเอง อย่างไรก็ตาม ท้องถิ่นนิยมอาจจะเป็นองค์ความรู้ แนวคิด และมุมมองเกี่ยวกับท้องถิ่น ควรได้รับการพิจารณาในฐานะที่เป็นกระแสท้องถิ่นวิวัฒน์เป็นกระแสชุมชนท้องถิ่นที่มีรากฐานทางทรัพยากร ภูมิปัญญา พัฒนาการ และประวัติศาสตร์การดำรงอยู่ของตัวเอง ขณะเดียวกันก็เป็นท้องถิ่นที่ไม่หยุดนิ่งตายตัวเป็นท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายสลับซับซ้อน นอกจากนี้ ท้องถิ่นยังเชื่อมโยงสัมพันธ์ทางด้าน

เศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม และภูมินิเวศน์ รวมทั้งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับภูมิภาค ชาติ นานาชาติและโลกอย่างแยกกันไม่ออก

งานวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์

Worapong Plodmusik (2018, p. 88-99) ระบุว่า กิจกรรมการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์มีการวางแผนกลยุทธ์อย่างชัดเจนในการกำหนดกลุ่มเป้าหมายและขยายแบรนด์ออกไปทั่วทั้ง 77 จังหวัด การดำเนินงานดังกล่าวก่อให้เกิดการขับเคลื่อนทั้งในมิติทางธุรกิจ สังคม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบในระดับจังหวัด การจัดประกวดช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นโดยเฉพาะธุรกิจขนาดย่อม (SMEs) ทำให้เกิดโอกาสทางการค้าการลงทุน สร้างภาพลักษณ์เชิงบวกให้กับจังหวัดและปลุกกระแสความภาคภูมิใจในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่เป็นเวทีประชาสัมพันธ์ที่ทรงพลังให้กับแบรนด์หรือองค์กรที่เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมซึ่งส่งผลต่อการจดจำแบรนด์และเพิ่มการรับรู้ในวงกว้างในด้านสังคมและวัฒนธรรม ความงามของผู้เข้าประกวดโดยเฉพาะการสวมใส่ชุดของผู้เข้าประกวดกลายเป็นสื่อกลางที่ทรงพลังในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความงามที่ปรากฏไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือทางการตลาดเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่สะท้อนขนบธรรมเนียม ประเพณี และคุณค่าทางสังคมของแต่ละพื้นที่ด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวสามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยซึ่งจะช่วยให้การศึกษาเข้าใจ “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู” ที่สื่อสารผ่านกิจกรรมการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ที่ไม่ใช่เป็นเพียงงานออกแบบชุดเท่านั้น แต่ทว่าเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่จะสื่อสารและต่อรองอัตลักษณ์ผ่านวาทกรรมภาพตัวแทนและการรื้อสร้างความหมายของความเป็นท้องถิ่นมลายูในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จาก "ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู" ที่ผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 สวมใส่ ในการประกวดรอบขวัญใจจังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ วันที่ 15 มีนาคม 2568 ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมการเก็บตัวผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 โดยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกวดชุดนางงามและกิจกรรมการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์

2. วิเคราะห์ชุดผู้เข้าประกวดชุดชาติพันธุ์ภาคใต้จากเทปบันทึกภาพการประกวด มิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 รอบขวัญใจจังหวัดสงขลา จากช่องยูทูป Grand TV ผ่านลิงก์ <https://www.youtube.com/watch?v=ueibjvFjos> (สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2568)

3. นำกรอบแนวคิดที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมมาวิเคราะห์ชุดผู้เข้าประกวด รอบชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ทั้ง 77 จังหวัด โดยจัดระบบข้อมูลผ่านการใช้ตาราง Coding Sheet ซึ่งเป็นตารางที่ใช้ในการบันทึก รวบรวม และจัดระเบียบข้อมูลให้ผู้วิจัยถอดรหัส (Coding) ออกมาจากข้อมูลต้นฉบับ

4. นำผลมาวิเคราะห์เนื้อหาตามกระบวนการมาจัดกลุ่มหาประเด็นที่มีความ คล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน จากนั้นสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้ รูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analytics)

นิยามศัพท์เฉพาะ

การประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 หมายถึง กิจกรรมการประกวดนางงาม ระดับประเทศที่จัดขึ้นในปี 2025 (พ.ศ. 2568) โดย บริษัท มิสแกรนด์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด (มหาชน) โดยมีผู้เข้าร่วมประกวดที่มาจากการคัดเลือกในระดับจังหวัดเพื่อมา ประกวดในระดับประเทศครบทั้ง 77 จังหวัด

การประกวดชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู หมายถึง กิจกรรมการ ประกวดชุดที่อยู่ในระหว่างการเก็บตัวผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 จัดขึ้นใน วันที่ 15 มีนาคม 2568 ที่จังหวัดสงขลา การแข่งขันมุ่งค้นหาผู้ชนะจำนวน 5 รางวัล คือ รางวัลชนะเลิศ รองชนะเลิศอันดับ 1 รองชนะเลิศอันดับ 2 และรางวัลชมเชยจำนวน 2 รางวัล การประกวดรอบขวัญใจเจ้าภาพถือเป็นกิจกรรมสำคัญในระดับจังหวัดเพื่อสร้างการ มีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการประกวด

ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู หมายถึง การแต่งกายด้วยชุดที่มีความคิด สร้างสรรค์ของผู้เข้าประกวดทั้ง 77 จังหวัดเพื่อสวามิภพาและสื่อสารอัตลักษณ์จังหวัด ทางภาคใต้ของประเทศไทย ส่วน “คาบสมุทรมลายู” สามารถนิยามความหมายได้สองนัย ความหมายทางภูมิศาสตร์ คือพื้นที่คาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนล่างในเขต ประเทศไทยและมาเลเซียใน และความหมายทางวัฒนธรรม คือมุมมองทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยที่ถูกให้ภาพจำ (represented) ซึ่งเป็นการ

ปะทะกันระหว่างอัตลักษณ์ทั้ง 3 ด้าน ประกอบด้วย อัตลักษณ์มลายู อัตลักษณ์มุสลิม และอัตลักษณ์ไทย

ผลการศึกษา

ผลจากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จาก "ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้คาบสมุทรมลายู" ในเทปบันทึกภาพการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 รอบขวัญใจจังหวัดสงขลา ผ่านทางช่องยูทูป Grand TV ซึ่งสามารถแบ่งกลยุทธ์การเลือกสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านชุดผู้เข้าประกวดทั้ง 77 จังหวัดได้ ดังผลการศึกษาต่อไปนี้

Table 1 ผลการวิเคราะห์การสื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่นของผู้เข้าประกวดทั้ง 77 จังหวัด

ลำดับที่	อัตลักษณ์ที่ใช้สื่อสาร	มิสแกรนด์จังหวัด
1	วัฒนธรรมและประเพณี จำนวน 24 จังหวัด	กรุงเทพมหานคร กาญจนบุรี จันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชัยนาท ชัยภูมิ ชุมพร ตรัง บึงกาฬ ปราจีนบุรี บัตตานี พระนครศรีอยุธยา พะเยา พัทลุง พิจิตรแพร่ ราชบุรี ลพบุรี ลำปาง ศรีสะเกษ อุตรธานี อุทัยธานี อุบลราชธานี อำนาจเจริญ
2	พิธีกรรมและความเชื่อ จำนวน 20 จังหวัด	กาฬสินธุ์ เชียงใหม่ ตราด นครนายก นนทบุรี นราธิวาส เพชรบุรี ระนอง ระยอง ลำพูน สงขลา สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สระบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี สุราษฎร์ธานี อ่างทอง อุดรดิตถ์
3	ตัวละครในวรรณคดี จำนวน 14 จังหวัด	กำแพงเพชร เชียงราย นครพนม นครสวรรค์ บุรีรัมย์ ปทุมธานี ประจวบคีรีขันธ์ พิษณุโลก ภูเก็ต มุกดาหาร ยโสธร สกลนคร หนองคาย หนองบัวลำภู
4	วิถีชีวิตชาวใต้ จำนวน 8 จังหวัด	กระบี่ ขอนแก่น เพชรบูรณ์ แม่ฮ่องสอน เลย สตูล สุโขทัย สุรินทร์
5	สัตว์ในตำนาน จำนวน 7 จังหวัด	ชลบุรี นครปฐม นครศรีธรรมราช พังงา ยะลา ร้อยเอ็ด สระแก้ว
6	อาหารของชาวใต้ จำนวน 4 จังหวัด	ตาก นครราชสีมา น่าน มหาสารคาม

จากข้อมูลตารางข้างต้น สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

1. การสื่อสารทางวัฒนธรรมและประเพณี ชุดของผู้เข้าประกวดที่เลือกสื่อสารในมิตินี้รวมจำนวน 24 จังหวัด ประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร กาญจนบุรี จันทบุรี ฉะเชิงเทรา ชัยนาท ชัยภูมิ ชุมพร ตรัง บึงกาฬ ปราจีนบุรี ปัตตานี พระนครศรีอยุธยา พะเยา พัทลุง พิจิตร แพร่ ราชบุรี ลพบุรี ลำปาง ศรีสะเกษ อุตรธานี อุทัยธานี อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ ซึ่งสามารถแสดงภาพตัวอย่างของชุดผู้เข้าประกวดได้ ดังนี้

Figure 2 แสดงตัวอย่างชุดที่เลือกการสื่อสารทางวัฒนธรรมและประเพณี

โดยสามารถยกตัวอย่างบทบรรยายชุดบางส่วนที่ได้จากการถอดเทปบันทึกภาพการประกวด ซึ่งเลือกสื่อสารทางวัฒนธรรมและประเพณี ดังนี้

“มัสแกรนด์กรุงเทพมหานคร ชุดศาสตร์าวุฒิแห่งคาบสมุทรมลายู การยิงธนูเป็นอารยธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีตซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมชาวมลายู เป็นการสืบทอดและพัฒนาข้ามยุคสมัยและข้ามวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายมาอย่างยาวนาน”

“มัสแกรนด์บึงกาฬ ชุดบุษบกยอดเรือพระ ประเพณีชักพระ ประเพณีลากพระหรือประเพณีแห่พระ เป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาซึ่งพบมากในภาคใต้ของประเทศไทย แสดงออกถึงความพร้อมเพรียง ความสามัคคี พร้อมใจในการทำบุญซึ่งมีความสำคัญหลายประการ”

“มัสแกรนด์พัทลุง ชุดมโนราห์กินรี มโนราห์นิทานพื้นบ้านที่มีเค้าโครงมาจากชาดกเรื่องสุธนชาดก ได้หยิบยกมโนราห์ มาถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการแต่งกายประยุกต์ให้มีความร่วมสมัยคงไว้ซึ่งความงดงามและผ่านการสวมจิตวิญญาณความเป็นนางมโนราห์”

“มัสแกรนด์ศรีสะเกษ ชุดเดวีศรีวิจายา พัสตราภรณ์แห่งจินตภาพที่จะนำทุกท่านย้อนกลับไปสู่อาณาจักรศรีวิชัยหรือศรีชัย ดินแดนอันเป็นรากเหง้าของศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งศาสนาของพุทธและฮินดู โดยเครื่องแต่งกายได้แรงบันดาลใจจากเทวรูปเจ้าหลักศรีวิชัยอวโลกิเตศวร”

มิติของการสื่อสารทางวัฒนธรรมและประเพณีชุดของผู้เข้าประกวดในแต่ละจังหวัดที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของผู้เข้าประกวดในการตีความรากเหง้าทางวัฒนธรรมและประเพณี ไม่ว่าจะเป็นการแสดงพื้นบ้าน ศิลปะโบราณ หรือคติชนในพื้นที่ โดยเน้นการอนุรักษ์ ถ่ายทอดและสร้างสรรค์ใหม่ให้อยู่ในรูปแบบที่ร่วมสมัยและเข้าถึงคนรุ่นใหม่ การสื่อสารในมิตินี้จึงไม่ใช่เพียงการแสดงความสวยงามของวัฒนธรรม หากแต่เป็นการยืนยันและฟื้นคืนคุณค่าของท้องถิ่น ชุดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการรื้อสร้างความหมายของวัฒนธรรมดั้งเดิมผ่านกระบวนการผลิตซ้ำอย่างสร้างสรรค์ อาทิ การนำมโนราห์มาเล่าใหม่ในรูปแบบที่ร่วมสมัย หรือการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเข้ากับบริบทของชาติพันธุ์ได้ถือเป็นการทำให้เรื่องเล่าในอดีตกลับมามีชีวิตผ่านภาษาสัญลักษณ์ ทั้งในรูปแบบของเครื่องแต่งกาย การเลือกใช้สีสันทัน องค์ประกอบทางศิลปะ และบทบรรยายที่ประกอบชุด

2. การสื่อสารผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ ชุดของผู้เข้าประกวดที่เลือกสื่อสารในด้านนี้มีจำนวน 20 จังหวัด ประกอบด้วย กาฬสินธุ์ เชียงใหม่ ตราด นครนายก นนทบุรี นราธิวาส เพชรบุรี ระนอง ระยอง ลำพูน สงขลา สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สระบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี สุราษฎร์ธานี อ่างทอง และอุดรธานี ซึ่งสามารถแสดงภาพตัวอย่างของชุดผู้เข้าประกวดได้ ดังนี้

Figure 3 แสดงตัวอย่างชุดที่เลือกการสื่อสารผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ

โดยสามารถยกตัวอย่างบทบรรยายชุดบางส่วนที่ได้จากการถอดเทปบันทึกภาพการประกวด ซึ่งเลือกสื่อสารผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ ดังนี้

“มัสแกรนด์กาฬสินธุ์ ชุดบุหงคาเคราะห์ซูเราะห์ อิสตี ออแรน่ายุ ประเพณีแห่คนเป็นประเพณีพื้นเมืองเก่าแก่ของชาวไทยมลายูเป็น ประเพณีนิยมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา จัดขึ้นในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ใน โอกาสต้อนรับอาคันตุกะผู้เป็นแขกบ้านแขกเมืองสำคัญ”

“มัสแกรนด์นครนายก ชุดญินหรือผีญินตามความเชื่อของศาสนา อิสลามในคาบสมุทรมาเลย์ถือได้ว่าเป็นไสยศาสตร์ โดยผีญินดอกไม้มี ลักษณะจะเป็นลูกไฟสีเหลืองบ้างแดงบ้างใหญ่บ้างเล็กบ้างไม่เท่ากัน ผีญินจะล่องลอยในอากาศเพื่อไปหาบ้านที่เลี้ยงผีญิน”

“มัสแกรนด์สุพรรณบุรี ชุดแม่ย่านางเรือ สงขลาเมืองท่าเก่าแก่และ เป็นเส้นทางเดินเรือที่สำคัญในอารยประเทศครั้งโบราณ ความเชื่อ เกี่ยวกับแม่ย่านางเรือถูกสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ชาวประมง ในสงขลาเชื่อกันว่าแม่ย่านางเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษา ต้นไม้ในป่าและสถิตอยู่บนเรือ”

“มัสแกรนด์อูตรดิตถ์ ชุตศรัทธาแห่งแดนใต้ ชุตินี้ได้แรงบันดาลใจจากบุหงาซีระเบบายศรีแห่งศรัทธาและผ้าปาเต๊ะลายศิลป์แห่งวัฒนธรรม บุหงาซีระเบายเป็นสัญลักษณ์แห่งความศรัทธาและความประณีตบุหงาซีระเบบ่งบอกถึงศิลปะการจัดพานดอกไม้ของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ ผ้าปาเต๊ะ บ่งบอกถึงต้นกำเนิดจากเกาะชวาในประเทศอินโดนีเซีย”

การสื่อสารผ่านชุดของแต่ละจังหวัดในกลุ่มนี้แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมและความเชื่อไม่ใช่เพียงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ตายตัว แต่ถูกนำมาตีความใหม่และแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อเน้นย้ำความหลากหลายของอัตลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่น ทั้งยังเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และรากเหง้าทางชาติพันธุ์ภาคใต้คาบสมุทรมลายูได้อย่างทรงพลัง ชุดของแต่ละจังหวัดในกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นถึงการประกอบสร้างความหมายใหม่ของพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมลายูในคาบสมุทรมลายู ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของผีญวนที่ตีความผ่านกรอบของไสยศาสตร์และการรักษาแบบพื้นบ้าน หรือแม้ยานางเรือที่สื่อถึงการเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติความเชื่อและการดำรงชีวิตของชาวประมง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมไม่ได้ถูกจำกัดอยู่ในมิติศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่เชื่อมโยงกับระบบความเชื่อและความสัมพันธ์ทางสังคม ควบคู่กับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเฉพาะถิ่น

3. การสื่อสารด้วยตัวละครในวรรณคดี ชุดของผู้เข้าประกวดที่เลือกสื่อสารในด้านนี้มีจำนวน 14 จังหวัด ประกอบด้วย กำแพงเพชร เชียงราย นครพนม นครสวรรค์ บุรีรัมย์ ปทุมธานี ประจวบคีรีขันธ์ พิษณุโลก ภูเก็ต มุกดาหาร ยโสธร สกลนคร หนองคาย และหนองบัวลำภู ซึ่งสามารถแสดงภาพตัวอย่างของชุดผู้เข้าประกวดได้ ดังนี้

Figure 4 แสดงตัวอย่างชุดที่เลือกการสื่อสารด้วยตัวละครในวรรณคดี

โดยสามารถยกตัวอย่างบทบรรยายชุดบางส่วนที่ได้จากการถอดเทปบันทึกภาพการประกวด ซึ่งเลือกสื่อสารด้วยตัวละครในวรรณคดี ดังนี้

“มิสแกรนด์เชียงราย ชุดบุษบาเลี้ยงเทียน อีเหนาจึงลอบไปแอบอยู่
หลังองค์พระแล้วปลอมเสียงตอบคำอธิษฐานดังบทกวีที่ว่า เล่มหนึ่ง
เทียนระเด่นบุษบา ปักลงตรงหน้านวลหง เล่มหนึ่งเทียนอีเหนาสุริย์
วงศ์ ปักลงเบื้องขวาเทวี เล่มหนึ่งเทียนท้าวจรกา อยู่เบื้องซ้ายบุษบา
มารศรี เทียนทองทั้งสองเล่มนี้ ขอจงเป็นที่เสี่ยงทาย”

“มิสแกรนด์บุรีรัมย์ ชุดมัสสุหรินารีเลือดขาว พระนางมัสสุหรีสาวไทย
ผู้เลอโฉมถูกกล่าวหาว่าคบชู้ที่เกาะลังกาวิ โดยนางจะต้องโดน
ประหารแต่ทว่าก็ไม่เกิดผล มีเพียงสิ่งเดียวที่จะปลิดชีพนางได้คือกริช
ของบิดานางเท่านั้น และหากตัวเองบริสุทธิ์ขอให้เลือดตนเป็นสีขาว”

“มิสแกรนด์ปทุมธานี ชุดเงาะป่าผ้าปาเต๊ะ นางรจนาหญิงงามผู้เปี่ยม
ด้วยปัญญา เลือกเงาะป่าเป็นคู่ครองโดยสายตาที่มองลึกไปถึงจิตใจหา
ใช่เพียงเปลือกนอกที่อ้อปลัษณ์ไม่ เช่นเดียวกับชุดเงาะป่าผ้าปาเต๊ะ
ชุดนี้ซึ่งได้รับแรงบัลดาลใจจากวิถีชีวิตของชนเผ่าชาวกะเหรี่ยงได้ แม้
รูปลักษณ์ภายนอกจะไม่ตรงตามค่านิยมเดิมไปด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์”

ชุดกลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นสื่อเชิงสัญลักษณ์ที่ผู้ชมสามารถเข้าถึงความหมายร่วมผ่านรหัสทางวรรณคดี เช่น นางบุษบาที่สื่อถึงชะตากรรมและอำนาจของการเลือก นางมัสสุหรีที่เน้นศักดิ์ศรีความบริสุทธิ์และความอยู่ดีธรรม เงาะป่าที่เน้นวิพากษ์มาตรฐานความงามภายนอกผ่านคุณค่าภายใน ชุดจึงทำหน้าที่มากกว่าเครื่องแต่งกาย หากแต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เปิดให้เรื่องเล่าข้ามยุคกลับมาเจรจากับสังคมร่วมสมัย นอกจากนั้น การออกแบบชุดที่ประสานองค์ประกอบของศิลปะการแต่งกาย วรรณกรรม และคติชน ยังแสดงให้เห็นถึงการสร้างสะพานเชื่อมทางวัฒนธรรมระหว่างอดีตกับปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อการตีความตัวละครมีความเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น การนำเงาะปามาโยงกับวิถีชาวกะเหรี่ยง หรือแม้กระทั่งการเชื่อมมัสสุหรีเข้ากับพื้นที่มลายูคาบสมุทรมุข เป็นต้น

4. การสื่อสารผ่านวิถีชีวิตชาวใต้ ชุดของผู้เข้าประกวดที่เลือกสื่อสารในด้านนี้มีจำนวน 8 จังหวัด ประกอบด้วย กระบี่ ขอนแก่น เพชรบูรณ์ แม่ฮ่องสอน เลย สตูล สุโขทัย และสุรินทร์ ซึ่งสามารถแสดงภาพตัวอย่างของชุดผู้เข้าประกวดได้ ดังนี้

Figure 5 แสดงตัวอย่างชุดที่เลือกการสื่อสารผ่านวิถีชีวิตชาวใต้

โดยสามารถยกตัวอย่างบทบรรยายชุดบางส่วนที่ได้จากการถอดเทปบันทึกภาพการประกวด ซึ่งเลือกสื่อสารผ่านวิถีชีวิตของชาวใต้ ดังนี้

“มัสแกรนด์กระบี่ ชุดยายสา แม่ผ่านไผ่นแล้ววันเล่าที่พระอาทิตย์ดวงเกาลับขอบฟ้า ยายสายังคงยืนรอชายคนรักกลับมาหาที่มุมเดิมของอ่าวนางไม่เคยเปลี่ยน ยายสาเป็นหญิงชราผู้ที่มีชีวิตอยู่จริงพื้นเพของเธอเป็นคนกระบี่ ยายสาถูกบั่นขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของความรักการรอคอย”

“มัสแกรนด์ขอนแก่น ชุดที่ก็คนฉันก็คนเราคนเท่ากัน ชาวมอญแกนเป็นหนึ่งในกลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองทางทะเลที่มักเรียกกันว่าชาวเลชาวมอญแกนอาศัยอยู่ตามแนวชายฝั่งทะเลอันดามันตามแนวพรมแดนระหว่างไทย-เมียนมาร์ อยากจะเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานให้ได้อาศัยในแผ่นดินเกิดเป็นคนไทยได้อย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะคนไทยคนหนึ่ง”

“มัสแกรนด์สตูล ชุดราชินีแห่งโลกใต้ทะเลคาบสมุทรปลายู ชุดจำลองเสน่ห์แห่งท้องทะเลลึกถ่ายทอดเป็นแฟชั่นที่เป็นประกายต้องมนต์สีน้ำเงินของชุดสะท้อนความลึกกลับของมหาสมุทรไข่มุก เปลือกหอยคริสตัล มหาสมุทรหัวใจของคาบสมุทรปลายูที่เตือนให้เรารักทะเล”

ชุดของผู้เข้าประกวดในกลุ่มนี้เลือกใช้การสื่อสารอัตลักษณ์เชิงวิถีชีวิตของชาวภาคใต้ โดยเน้นวิถีชุมชน การอยู่ร่วมของคนใต้กับธรรมชาติ ความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชายฝั่งทะเล และสิทธิเสรีภาพของคนกลุ่มน้อยในฐานะพลเมือง ชุดที่สวมใส่กำลังส่งเสียงแทนผู้คนที่มักถูกมองข้ามในกระแสหลัก การนำเสนอเรื่องราวมุมมองหรือประเด็นของกลุ่มคนที่ไม่ได้รับความสนใจหรือไม่มีความเห็นที่แสดงออกในสังคมส่วนใหญ่ ทำให้การสื่อสารของชุดในกลุ่มจังหวัดนี้สร้างปรากฏการณ์ทางสังคมได้ ชุดในกลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงพลังของการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านวิถีชีวิตในฐานะกลยุทธ์เชิงสัญลักษณ์ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้ชมได้เห็นอีกด้านของความงาม ของการมีอยู่ ความทรงจำ และการต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีของชีวิตเล็ก ๆ ที่มีความหมายต่อผืนแผ่นดินภาคใต้และผืนแผ่นดินไทย

5. การสื่อสารด้วยสัตว์ในตำนาน ชุดของผู้เข้าประกวดที่เลือกสื่อสารในด้านนี้มีจำนวน 7 จังหวัด ประกอบด้วย ชลบุรี นครปฐม นครศรีธรรมราช พังงา ยะลา ร้อยเอ็ด และสระแก้ว ซึ่งสามารถแสดงภาพตัวอย่างของชุดผู้เข้าประกวดได้ ดังนี้

Figure 6 แสดงตัวอย่างชุดที่เลือกการสื่อสารด้วยสัตว์ในตำนาน

โดยสามารถยกตัวอย่างบทบรรยายชุดบางส่วนที่ได้จากการถอดเทปบันทึกภาพการประกวด ซึ่งเลือกสื่อสารด้วยสัตว์ในตำนาน ดังนี้

“มิสแกรนด์ชลบุรี ชุดเดอะโกลเด้นไซเรน ออฟลมหิลา นางเงือกทองแห่งสมิหลา การหลอมรวมตำนานเข้ากับชีวิตจริง นางเงือกสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เงือกทองไม่ใช่แค่เพียงเงาสะท้อนของอดีต แต่คือจิตวิญญาณของผู้คนที่ยังคงสืบทอดวิถีชีวิตแห่งท้องทะเล”

“มัสแกรนด์นครปฐม ชุตบาลอง-รังดา อำนาจเวทย์มนต์และการต่อสู้
ชัวนิรันดร์แห่งคาบสมุทรมลายู บาลองสัตว์ในตำนานรูปร่างคล้าย
สิงห์ที่มีอำนาจปิดเป่ามนต์คำตัวแทนฝ่ายธรรมะ รังดาเทวีของเหล่า
อสูรที่เต็มไปด้วยวิญญาณชั่วร้ายตัวแทนฝ่ายอธรรม”

“มัสแกรนด์นครศรีธรรมราช ชุตดั้งต้องมนตรา นางเงือกที่หา
สมิหลาสัญลักษณ์และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดผู้มาเยือนจากทั่ว
ประเทศ ดำเนินเล่าว่านางเงือกขึ้นมาอยู่บนฝั่งเพื่อหิวด้วยหิวทองคำ
มีชายหนุ่มเดินผ่านมาเธอตกใจและหนีกลับลงสู่ทะเลทิ้งไว้เพียงหรี
ทองคำ”

ชุดของผู้เข้าประกวดในกลุ่มนี้ใช้สัตว์ในตำนานเป็นสื่อกลางในการสื่อสารเพื่อ
มุ่งเน้นการสร้างภาพตัวแทนของความเชื่อพื้นบ้านที่มีมิติเชิงจิตวิญญาณทางศาสนาและ
ตำนานท้องถิ่น เป็นการใช้จินตนาการทางวัฒนธรรมเพื่อถ่ายทอดอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นใน
รูปแบบที่โดดเด่นมีเสน่ห์และร่วมสมัย กลายเป็นพื้นที่ของการเล่าเรื่องที่สะท้อนความเชื่อ
อันฝังรากลึกในชุมชนผ่านการออกแบบชุดที่ผู้เข้าประกวดสวมใส่ อนึ่งผู้เข้าประกวดในขณะ
สวมใส่ก็จำเป็นต้องใช้จินตนาการเพื่อสวมบทบาทตามอัตลักษณ์ของชุดสัตว์ที่นำเสนอ
ผสานความเชื่อพื้นบ้านเข้ากับรูปแบบศิลปะสมัยใหม่ กลายเป็นเครื่องมือที่ผู้เข้าประกวดใช้
ส่งต่อเรื่องราวของชุมชนออกสู่สายตาผู้ชม ชุดในกลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่เล่าเรื่องเชิงจิต
วิญญาณที่เน้นอัตลักษณ์ท้องถิ่นผ่านสัตว์ในตำนานในฐานะภาพแทนของความเชื่อ พลัง
ธรรมชาติ และความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับโลกที่มองไม่เห็น ถือเป็นมรดกทาง
วัฒนธรรมที่ยังคงดำรงอยู่ผ่านความทรงจำร่วมของคนในท้องถิ่น

6. การสื่อสารผ่านอาหารของชาวน้ำ ชุตของผู้เข้าประกวดที่เลือกสื่อสารในด้าน
นี้มีจำนวน 4 จังหวัด ประกอบด้วย ตาก นครราชสีมา น่าน และมหาสารคาม ซึ่งสามารถ
แสดงภาพตัวอย่างของผู้เข้าประกวดได้ ดังนี้

Figure 7 แสดงตัวอย่างชุดที่เลือกการสื่อสารผ่านอาหารของชาวดั

โดยสามารถยกตัวอย่างบทบรรยายชุดบางส่วนที่ได้จากการถอดเทปบันทึกภาพการประกวด ซึ่งเลือกสื่อสารผ่านอาหารของชาวดัได้ ดังนี้

“มัสแกรนด์นครราชสีมา ชุดตำนานรักชาชักปักขั้ได้ ตำนานชาชักที่พิสูจน์ความรักโดยการฝึกฝนฝีมือการชักขาของหนุ่มไทยมุสลิมกับพ่อตาเพื่อลู่ขอหญิงสาวผู้เป็นที่รัก ด้วยแรงรักและความมานะฝึกฝนจนทำให้เขาประสบความสำเร็จได้ครองคู่อยู่กับเธออย่างมีความสุข”

“มัสแกรนด์น่าน ชุดรายาการัมมานิส ราชินีเกลือหวานปัตตานีตำนานของดีแหลมมลายู ตำนานเกลือหวานปัตตานีมนต์เสน่ห์ของวัฒนธรรมภาคใต้ ประกายแห่งผลึกเกลือสะท้อนเรื่องราวของปัตตานีและน่านสองดินแดนที่ก่อร่างสร้างความงามจากธรรมชาติ ชุดนี้เปรียบดังเกลือที่ก่อตัวขึ้นจากหยดน้ำทะเลและลำธารโบราณ”

“มัสแกรนด์มหาสารคาม ชุดลีลาหมบอกลงของหอยสงขลา ขนมหอกขนมพื้นบ้านของชาวสงขลา ประกอบด้วยแป้งข้าวเหนียวน้ำตาลปี๊บและมะพร้าว รสชาติหอมหวานมันเค็มตามสูตรโบราณดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหากใครที่เดินทางมาท่องเที่ยวที่จังหวัดสงขลา ลองมาชิมรสชาติขนมบอกความอร่อยยาวนานกว่า 60 ปี”

การเลือกใช้อาหารในการสื่อสารเพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ภาคใต้ เพราะอาหารไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่อาหารกำลังทำหน้าที่เป็น ภาษาที่สื่อสารทางวัฒนธรรมที่สะท้อนเรื่องราว ความเชื่อ และความงดงามของผู้คนในท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง อาหารยังถือเป็นการสะท้อนตัวตน ทศนคติ วิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น อาหารคือผลผลิตของภูมิประเทศและภูมิปัญญาท้องถิ่น การเลือกใช้วัตถุดิบและวิธีการปรุงอาหารสะท้อนถึงทรัพยากรที่ชาวบ้านมีความคุ้นเคย ชุมชนในกลุ่มนี้มิได้เพียงสร้างความงามผ่านรูปลักษณ์ของอาหาร แต่กำลังใช้อาหารเป็นสื่อเพื่อแสดงให้เห็นถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชาวใต้ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของชุมชนในรูปแบบที่ร่วมสมัย

จากข้อมูลข้างต้นนี้ สามารถนำมาสังเคราะห์ให้เกิดแผนภาพที่จะสะท้อนให้เห็นถึงสัดส่วนของการเลือกใช้เทคนิคการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่าน “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู” ได้ดังนี้

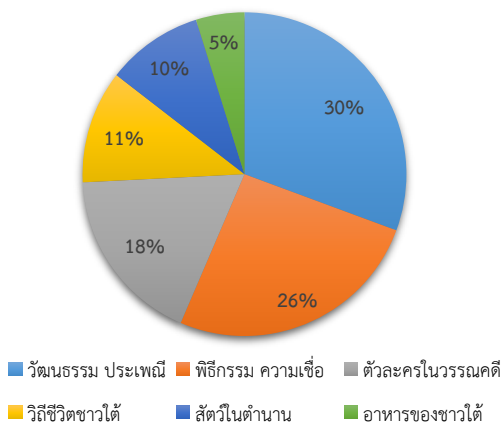

Figure 8 สัดส่วนการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านชุดผู้เข้าประกวดในรอบ “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู” (ผู้วิจัย, 2568)

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปสัดส่วนของเทคนิคการสื่อสารผ่านชุดผู้เข้าประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 รอบ “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู” โดย

เรียงลำดับจากจำนวนมากที่สุดไปน้อยสุดได้ 6 อันดับ ดังนี้ อันดับสูงสุด อันดับที่ 1 จำนวนร้อยละ 30 คือการสื่อสารทางวัฒนธรรมและประเพณี อันดับที่ 2 จำนวนร้อยละ 26 คือการสื่อสารผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ อันดับที่ 3 จำนวนร้อยละ 18 คือการสื่อสารด้วยตัวละครในวรรณคดี อันดับที่ 4 จำนวนร้อยละ 11 คือการสื่อสารผ่านวิถีชีวิตชาวใต้ อันดับที่ 5 จำนวนร้อยละ 10 คือการสื่อสารด้วยสัตว์ในตำนาน และลำดับสุดท้าย ลำดับที่ 6 จำนวนร้อยละ 5 คือการสื่อสารด้วยอาหารของชาวใต้ จากข้อมูลชี้ให้เห็นว่า การออกแบบชุดที่ใช้ในการประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 รอบ “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู” ไม่ได้เป็นเพียงความงามทางแฟชั่นเท่านั้น แต่เป็นการเลือกใช้กลยุทธ์การสื่อสารอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่มีเทคนิคหลากหลาย สามารถสะท้อนทั้งรากเหง้า ความเชื่อ จินตนาการ และวิถีชีวิตท้องถิ่นผ่านเลนส์ของการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ฉายภาพบนเวทีการประกวด

แม้จากข้อมูลเชิงปริมาณจะพบว่า การสื่อสารทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเทคนิคที่ได้รับความนิยมสูงสุด แต่ปรากฏว่าชุดที่ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวด กลับมาจากกลุ่มของการสื่อสารผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการสื่อสารเชิงสื่อความหมายสามารถสร้างแรงกระแทกทางวัฒนธรรมและอารมณ์กับผู้ชมได้อย่างลึกซึ้ง เพราะพิธีกรรมและความเชื่อเป็นมิติที่แฝงความศักดิ์สิทธิ์ จิตวิญญาณ และร่องรอยของความเชื่อดั้งเดิมที่ยังดำรงอยู่ในจิตสำนึกของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของภาคใต้ คาบสมุทรมลายูที่มีการผสมผสานระหว่างศาสนา อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเชื่อพื้นบ้านอย่างแนบแน่น

สรุปและอภิปรายผล

การประกวดมิสแกรนด์ไทยแลนด์ 2025 ถือเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่มีการพัฒนาเชิงรูปแบบและเนื้อหาซึ่งออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของทีมผู้เข้าประกวดผ่านชุดชาติพันธุ์ที่มีแรงบันดาลใจจากวัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นแนวโน้มใหม่ของการใช้เวทีนางงามในฐานะเครื่องมือสื่อสารเชิงวัฒนธรรม “ชุดชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรมลายู” เป็นการสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคใต้เชื่อมโยงกับการสร้างพื้นที่ให้กับจังหวัดสงขลาในฐานะเจ้าภาพหลักของการจัดประกวด ซึ่งสอดคล้องกับ David Brown (1994) มองเรื่องจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ในฐานะจินตนาการที่มีต่อตัวตนของตัวเองและกับผู้อื่น บางกรณีเกิดขึ้นมาจากการกดทับของอำนาจ กล่าวคือ ความเป็นชาติพันธุ์เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ทางการเมือง ในกรณีของการเคลื่อนไหวของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้าน

ความเป็นมลายูจึงก่อรูปและทำหน้าที่ในลักษณะของความเป็นชาตินิยมเชิงชาติพันธุ์ (Ethno-Nationalism) ขึ้นมา โดยเฉพาะการพิจารณาในแง่ของอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน พื้นที่ในความหมายเชิงประวัติศาสตร์ที่หล่อหลอมความรู้สึกร่วมของคนในพื้นที่ในการใช้ความเป็นมลายูเพื่อต่อสู้กับวาทกรรมและนโยบายเชิงรูปธรรมของรัฐที่มีเรื่อยมาจนปัจจุบัน

มิติของการสื่อสารทางวัฒนธรรมและความเชื่อ การสื่อสารผ่านชุดชาติพันธุ์สามารถสะท้อนมุมมองของผู้ออกแบบที่มีการนำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่นที่เลือกการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic) การตีความรากเหง้าทางวัฒนธรรมแล้วถ่ายทอดใหม่ให้ร่วมสมัย โดยใช้ภาษาสัญลักษณ์ผ่านชุด สี สัน และองค์ประกอบศิลป์ อย่างการนำเรื่องอย่างมโนราห์ หรืออารยธรรมศรีวิชัยมาเล่าใหม่ แสดงถึงกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ชุดจึงกลายเป็นการฟื้นคืนคุณค่าท้องถิ่นให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ส่วนมิติของพิธีกรรมและความเชื่อไม่ได้ถูกมองเพียงในเชิงศาสนา แต่เป็นโครงสร้างทางความคิดที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิตแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และโลกเหนือธรรมชาติ การสื่อสารในมิตินี้เปิดพื้นที่ให้ความเชื่อพื้นบ้านกลายเป็นบทสนทนาในพื้นที่สาธารณะผ่านชุดที่มีทั้งความงามและนัยทางจิตวิญญาณ สอดคล้องกับ Srisakra Vallibhotama (2003) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมและความเชื่อว่า ความกลัวและความไม่รู้ทำให้เกิดความเชื่อและความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งทำให้เกิดศาสนา หรือระบบความเชื่อมีความหลากหลายอย่างตามความเข้าใจของแต่ละบุคคล แต่โดยทั่วไปนักมานุษยวิทยาของศาสนาในฐานะที่เป็นระบบความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่พบเฉพาะในสังคมมนุษย์ครอบคลุมถึงความเชื่อในระบบจักรวาลและค่านิยม เมื่อพิธีกรรมเป็นการแสดงออกถึงความเชื่ออันเป็นลักษณะอย่างหนึ่งทางสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ พิธีกรรมจึงเป็นการกระทำของกลุ่มคนที่มาพบปะสังสรรค์กันและสร้างแบบแผนพิธีขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มิติการสื่อสารผ่านวิถีชีวิตของชาวใต้เป็นการสะท้อนชีวิตของชาวบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ชายฝั่งและผู้คนชายขอบ การนำเสนอเหล่านี้จึงไม่ใช่แค่ความงามแต่เป็นการยืนยันการมีอยู่และการต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีของคนตัวเล็ก ๆ ที่มีรากอยู่ในภาคใต้ เฉกเช่นเดียวกับมิติการสื่อสารผ่านสัตว์ในตำนานที่มีถูกใช้เป็นสื่อเชิงจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงความเชื่อพื้นบ้านกับศิลปะการออกแบบร่วมสมัยเป็นพื้นที่เล่าเรื่องทางวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ในความทรงจำร่วมของท้องถิ่น ด้านการสื่อสารผ่านอาหารของชาวใต้ อาหารถูกใช้เป็นภาษาทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญา วิถีชีวิต และความงามของผู้คน ถือเป็นการฟื้นคืนรสชาติของอัตลักษณ์

ในแบบที่ผู้ชมสามารถสัมผัสได้ทางสายตาและความรู้สึก สอดคล้องกับ Phongsak Panyadee (2005) ที่ได้นิยามความหมายของวัฒนธรรมและประเพณีว่าเป็นการแสดงออกในด้านความคิด การกระทำของมนุษย์ที่เกิดจากความคิด การเรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะจนเป็นที่ยอมรับในสังคม หมู่บ้านและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นระเบียบแบบแผนของสังคมอันเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านอันชาญฉลาดในการแก้ไขปัญหาของคนในอดีตซึ่งเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมและสังคม

“ชาติพันธุ์ภาคใต้ คาบสมุทรปลายู” ถูกตัดเย็บและเล่าใหม่เพื่อสื่อสารในมิติของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ วรรณคดี วิถีชีวิต ตลอดจนอาหาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมในภาคใต้ได้อย่างลุ่มลึก โดยเฉพาะการสื่อสารในลักษณะเชิงข้ามวัฒนธรรมที่ผู้เข้าประกวดจากหลายจังหวัดที่ไม่ใช่มีสแกนต์ภาคใต้เลือกหยิบยืมอัตลักษณ์ชาติมาเล่าเรื่องใหม่ในรูปแบบที่สร้างสรรค์และร่วมสมัย เป็นการมองในฐานะ “คนนอก” ที่หยิบยืมวัฒนธรรมของคนในหรือคนใต้ มาออกแบบชุดภายใต้เงื่อนไขหรือกฎเกณฑ์ตามทัศนะส่วนตัวและมุมมองที่มีต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ภาคใต้ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในก็สื่อสารออกไปด้วยเช่นกัน ในการประกวดนางงามผู้เข้าประกวดจำเป็นต้องสวมใส่ชุดที่มีความสวยงามโดดเด่น “ชุดต้องส่งคน” เหตุนี้เองอัตลักษณ์ที่เห็นในชุดทั้งหมดจึงไม่ใช่เป็นเพียงการสื่อสารความเป็นชาติพันธุ์ภาคใต้เท่านั้น แต่เป็นการประกอบจากอำนาจหรือคัดเลือจากคนนอกให้ใกล้เคียงกับคนในเพื่อสื่อสารความเป็นนางงามท้องถิ่นได้ ชุดของผู้เข้าประกวดบนเวทีได้ทำหน้าที่สื่อสารวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงอดีตปัจจุบันและอัตลักษณ์เข้าด้วยกัน ผ่านภาษาสัญลักษณ์ในรูปแบบของการแต่งกาย ผู้เข้าประกวดจึงไม่ได้เป็นเพียงผู้สวมชุดแต่เป็นผู้ส่งสารวัฒนธรรม

อย่างไรก็ดี ชุดที่ได้รับรางวัลมักเป็นชุดที่สามารถผสมอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ภาคใต้เข้ากับมาตรฐานความงามของเวทีประกวดได้อย่างลงตัว ในขณะที่บางชุดอาจสะท้อนอัตลักษณ์ที่หลุดกรอบหรือถูกตีความจากคนนอกจนไม่สอดคล้องกับบริบทของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งในอนาคตการศึกษาจากมุมมองของคนในพื้นที่อาจช่วยเปิดเผยความแตกต่างของการตีความและชี้ให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างอัตลักษณ์ที่ถูกนำเสนอบนเวทีการประกวดกับอัตลักษณ์ที่ถูกยึดถือในชีวิตจริงของผู้คนในท้องถิ่นได้

References

- Bangkokbiznews. (2025). *The crown will be placed today live broadcast of the Miss Grand Thailand 2025 final round MGT2025*. [in Thai].
https://www.bangkokbiznews.com/news/news-update/1173433?utm_source=chatgpt.com
- Brown, D. (1994). *The State and Ethnic Politics in Southeast Asia*. Routledge.
- Feungfusakul, A. (2018). *Identity: A Review of Theories and Conceptual Frameworks*. [in Thai]. Vanida Printing Partnership.
- Hall, S. (1997). *Representation: cultural representations and signifying practices*. Sage in association with the Open University.
- Kapook. (2025). *Miss Grand Thailand 2025-Every contestant showcased their look in the Southern Ethnic Costume Round, inspired by the Malay Peninsula*. [in Thai]. <https://women.kapook.com/view289933.html>
- Khaosod. (2025). *Miss Grand Suphanburi wins the top prize for Southern Ethnic Costume*. [in Thai].
https://www.khaosod.co.th/entertainment/news_9675374
- Kitiarsa, P. (2003). *Localism*. [in Thai]. OS Printing House.
- Missgrandthailand. (2025). *From now on, every area is Grand*. [in Thai].
<https://missgrandthailand.com/>
- Panyadee, P. (2005). *The Preservation and Continuation of the Twelve-Month Traditions Supporting Community Lifestyles through the Collaboration of Chor Hae and Pa Daeng Subdistricts, Mueang District, Phrae Province*. [in Thai]. Thailand Science Research and Innovation.
- Patrick, J. (2007). From Melayu Patani to Thai Muslim: The spectre of ethnic identity in Southern Thailand. *South East Asia Research*, 15(2). 255-279.
- Prachuabmoh, C. (1980). *The role of women in maintaining ethnic identity and boundaries: a case of Thai-Muslims (the Malay speaking group) in Southern Thailand*. Doctoral Dissertation, University of Hawaii USA.

- Plodmusik, W. (2018). *The Communication of Beauty Identity through Miss Grand Thailand Contest*. [in Thai]. Master's Dissertation Dhurakij Pundit University.
- Plodmusik, W. (2024). Miss Grand Thailand 2023: National costume competition and local identity communication. [in Thai]. *Journal of MCU Social Science Review*, 13(5), 493-505.
- Vallibhotama, S. (2003). *Twelve-Month Traditions: Changing Behaviors. Research Report*. [in Thai]. The Thailand Research Fund (TRF) and the Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology.

กระจายอำนาจใหม่ รักษาอารมณ์ นับรวมทุกคน: บทเรียนจาก ขบวนการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับโลก¹

Reframing Decentralized Organization, Emotional Sustainability, and Inclusivity: Insights from Global Climate Movements

นัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์²

Nattakant Akarapongsisak

Received: September 2, 2025/ Revised: October 20, 2025/ Accepted: October 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้สำรวจว่ายุทธศาสตร์และยุทธวิธีใดบ้างส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับโลก ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเอกสารวิชาการและเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับขบวนการ 3 ขบวนการ ได้แก่ ขบวนการขบถต่อต้านการสูญพันธุ์ ขบวนการวันศุกร์เพื่ออนาคต และขบวนการป่าฝนโลก บทความเสนอว่า ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่นำไปสู่ความสำเร็จหรือที่ถูกปรับปรุงขึ้นใหม่หลังจากเผชิญความล้มเหลวของขบวนการระดับโลกมี 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกคือการปรับรูปแบบการจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจใหม่ โดยเพิ่มยุทธวิธี "สร้างกลุ่มคนในย่านการใช้ชีวิตเดียวกัน" และการประเมินยุทธศาสตร์ร่วมกันอย่างจริงจัง ก่อนนำไปใช้ โดยเฉพาะเมื่อเผชิญกับบริบทที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งภายใน กลุ่มที่สองคือการจูงใจและรักษาอารมณ์ของผู้เข้าร่วมขบวนการโดยการสร้างเรื่องเล่าที่เป็นแบบเฉพาะ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การเคลื่อนไหวทางสังคมด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” ภายใต้โครงการประชาสังคมเปลี่ยนผ่านภูมิอากาศอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ได้รับสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ความเห็นในบทความของผู้เขียน มูลนิธิฯ และ สสส. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (Assistant Professor, College of Politics and Governance, Mahasarakham University),
Email: nattakant.a@msu.ac.th

บุคคลผ่านโซเชียลมีเดีย การชูภารกิจทางศีลธรรม และการฟื้นฟูอารมณ์ของสมาชิก และกลุ่มสุดท้ายคือ การ “นับรวมทุกคน” โดยการปรับปรุงยุทธวิธีขัดขวางทำลายระบบปกติ และการประยุกต์ใช้ “ยุทธศาสตร์ผ้าห่ม”

คำสำคัญ: ขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ทฤษฎีขบวนการทางสังคม

Abstract

This article examined the strategies and tactics that have shaped the achievements of global climate movements. Employing a qualitative methodology, it drew on academic literature and primary documents concerning three transnational climate movements: Extinction Rebellion, Fridays for Future, and the World Rainforest Movement. Through an analysis of both successful strategies and tactics, alongside those which were subsequently revised after proving less effective, the article identified three clusters of strategic orientations. The first involved reframing decentralized organization, including the promotion of group-building within everyday social and spatial settings, along with the rigorous assessment of strategies in contexts prone to internal conflict. The second concerned membership recruitment and retention, emphasizing the use of personalized narratives through social media, the invocation of moral imperatives, and the continual regeneration of activist capacity. The third was related to inclusivity, encompassing a reconsideration of disruptive tactics and the adoption of a “blanket strategy”.

Keywords: Climate Movements, Climate Change, Strategy, Tactics, Social Movement Theories

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกทวีความรุนแรงอย่างต่อเนื่องในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้ว่าทศวรรษ 2010 ได้กลายเป็นทศวรรษที่อุณหภูมิโลกพุ่งสูงที่สุดในประวัติศาสตร์ ความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจกที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเร่งการหลอมละลายของธารน้ำแข็งทั่วโลกและการเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเลอย่างที่ไม่ปรากฏมาก่อน ขณะที่สถานการณ์ภัยพิบัติภัยแผ่ขยายไปทั่วโลก ในปี ค.ศ. 2024 เกิดฤดูไฟป่ารุนแรงในประเทศออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกา ตักแตนระบาดในทวีปแอฟริกา ตะวันออกกลาง และเอเชีย ไปจนถึงคลื่นความร้อนในทวีปแอนตาร์กติกา ซึ่งบางพื้นที่มีอุณหภูมิสูงกว่าระดับปกติถึง 28 องศาเซลเซียสในช่วงกลางฤดูหนาว (Jacobson et al., 2024)

ท่ามกลางสถานการณ์ฉุกเฉินเร่งด่วน ประชาสังคมในส่วนต่าง ๆ ของโลกได้รวมตัวเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐและองค์กรระหว่างประเทศเร่งแก้ไขปัญหา โดยในส่วนของขบวนการทางสังคมนั้น นับจากปี ค.ศ. 2009 ได้เกิดขบวนการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับโลกมากมายที่ได้รับความสนใจจากสื่อ เช่น Just Stop Oil ซึ่งเรียกร้องให้รัฐบาลอังกฤษยุติการออกใบอนุญาตให้กับโครงการเชื้อเพลิงฟอสซิลรายใหม่ หรือ Sunrise Movement ซึ่งมุ่งผลักดันให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกายุติการสนับสนุนชนชั้นนำทางธุรกิจเชื้อเพลิงฟอสซิล และหันมาสร้างงานแก่ชุมชนผิวสีและชนชั้นแรงงาน

ขบวนการเหล่านี้สามารถผลักดันข้อเรียกร้องบางข้อของตนได้สำเร็จ เช่น การเคลื่อนไหวของ Just Stop Oil และขบวนการโลกร้อนอื่น ๆ ในสหราชอาณาจักร ทำให้ศาลสูงสุดสหราชอาณาจักรพิพากษาให้การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของกิจการน้ำมันและก๊าซรายใหม่ต้องรวมถึงผลกระทบจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทางอ้อมในห่วงโซ่คุณค่าด้วย หรือการที่ Sunrise Movement สามารถร่วมผลักดันให้รัฐเวอร์มอนต์และนครนิวยอร์กผ่านร่างกฎหมาย "Climate Superfund" ซึ่งบังคับให้บริษัทน้ำมันขนาดใหญ่ต้องจัดสรรเงินเพื่อใช้ในการลดผลกระทบจากวิกฤตภูมิอากาศ อย่างไรก็ตาม ขบวนการต่างก็เผชิญอุปสรรคสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการถูกปราบปรามและต้องต่อสู้คดีในศาลจนต้องประกาศยุติการรณรงค์ในรูปแบบของการประท้วง ดังกรณีของ Just Stop Oil ในปี ค.ศ. 2025 (Gayle, 2025) หรือการที่ Sunrise Movement พบว่า รัฐบาลพรรคเดโมแครตที่พวกตนร่วมสนับสนุนให้ได้รับการเลือกตั้ง กลับหลีกเลี่ยงที่จะผลักดันนโยบายอุดหนุนโค่นเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Arrieta-Kenna, 2021)

การที่ขบวนการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับโลกประสบทั้งความสำเร็จและล้มเหลว โดยส่วนใหญ่เป็นผลจากยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่ขบวนการเลือกใช้ ทำให้เครือข่ายภาคประชาสังคมในไทยที่มีเป้าหมายในการต่อสู้กับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต้องการร่วมมือกับภาควิชาการในการทบทวนบทเรียนของขบวนการเหล่านั้น จนกระทั่งเป็นที่มาของโครงการวิจัยซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อถอดบทเรียนความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวระดับโลก ซึ่งอาจนำมาปรับใช้กับขบวนการในประเทศไทย ภายใต้วัตถุประสงค์ดังกล่าว งานวิจัยจึงตั้งคำถามในการศึกษาว่า ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีใดบ้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับโลก

บทความนี้มีเนื้อหา 4 ส่วนได้แก่ การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับขบวนการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการทางสังคม วิธีการศึกษา ภูมิหลังและความสำเร็จของกรณีศึกษา และบทเรียนจากยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของขบวนการระดับโลก

ขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการทางสังคม

แม้จะมีรูปแบบและจุดเน้นที่ต่างกัน แต่ขบวนการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีลักษณะร่วมกัน ได้แก่ เน้นย้ำว่าโลกร้อนเป็นภัยคุกคาม เรียกร้องให้มีการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพและขยายวงกว้าง และให้มีการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างชุกตราบจนโคนทั้งโดยการเปลี่ยนผ่านการใช้พลังงานและการปรับระบบเศรษฐกิจและวิถีชีวิต (Garrlets & Dietz, 2014, pp. 1-2)

ในการจำแนกขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศออกจากองค์กรภาคประชาสังคมในรูปแบบอื่น ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ 3 ข้อ ได้แก่ ข้อแรก ผู้เข้าร่วมมี

³ ยุทธศาสตร์ (strategy) หมายถึงทางเลือกที่มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การเรียกร้อง พื้นที่ในการเคลื่อนไหวรวมหมู่ ยุทธวิธีหรือรูปแบบ เป้าหมาย และระดับของการเคลื่อนไหวรวมหมู่ (เช่น ระดับวงกว้าง ระดับชุมชน ระดับองค์กร) (Meyer & Staggenborg, 2012, pp. 4-6) ส่วน ยุทธวิธี (tactics) หมายถึง รูปแบบของการกระทำที่ผู้กระทำเลือกมาอย่างรอบคอบโดยมีเป้าหมายที่จะโน้มน้าวหวนล้อมหรือบังคับขู่เข็ญฝ่ายตรงข้าม สาธารณชน รวมไปถึงผู้ร่วมขบวนการ ยุทธวิธีมักเป็นผลสืบเนื่องจากยุทธศาสตร์ (Doherty, 2013)

เป้าหมายร่วมกันในเชิงความคิดและการให้เหตุผลที่ซับซ้อน (higher-order objective) และมีความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในการป้องกันการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ข้อที่สองให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวในเชิงของการประท้วงหลากหลายรูปแบบเหนือกว่าการลี้ภัยหรือการผลักดันนโยบาย และข้อที่สาม เป็นการเคลื่อนไหวที่ดำเนินมาโดยกินระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานภายใต้บริบทต่าง ๆ เช่น การประชุมว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศขององค์การสหประชาชาติ เป็นต้น บางกรณีขบวนการขนาดเล็กหรือกลางอาจร่วมมือกับองค์กรและนักเคลื่อนไหวในระดับรากหญ้า และได้รับการสนับสนุนโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ นักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในภาคประชาสังคมเดิม เจ้าหน้าที่รัฐธุรกิจเอกชน นักวิทยาศาสตร์ ไปจนถึงหน่วยงาน เช่น เมืองหรือเทศบาล เป็นต้น

della Porta & Parks (2014) จัดแบ่งขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศออกเป็น 2 ค่าย (camps) ได้แก่ ค่ายแรกซึ่งแม้จะวิพากษ์วิจารณ์ระบบเศรษฐกิจโลก แต่ก็ยอมรับว่าการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไม่ขัดกับเป้าหมายด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ อีกทั้งการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะสามารถทำให้รัฐและตลาดเปิดพื้นที่ใหม่ ๆ ให้กับการแก้ไขปัญหา (เช่น แนวคิดการกักเก็บคาร์บอน เป็นต้น) ค่ายนี้ให้ความสำคัญกับการการลี้ภัย การผลักดันนโยบาย และการสร้างแคมเปญระดับโลกที่มุ่งเปลี่ยนผ่านพลังงาน

ค่ายที่สองมุ่งการเปลี่ยนแปลงแบบขุดรากถอนโคน และเสนอว่าโครงสร้างของระบบทุนนิยมเป็นต้นตอของทั้งปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและวิกฤตในระบบเศรษฐกิจและการเมือง จึงเรียกร้องความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศทั้งในเชิงกระบวนการและในเชิงการแบ่งสรร มุ่งเน้นไปที่ผลกระทบและประสบการณ์ของผู้คนในท้องถิ่น ค่ายนี้ยังเชื่อมโยงเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้ากับชีวิตด้านอื่น ๆ เช่น คุณภาพชีวิต และคุณภาพของบริการสาธารณะ รวมทั้งวิพากษ์วิจารณ์การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แก้ปัญหาโลกร้อนว่ายิ่งก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมและไม่ได้แก้ไขสาเหตุหลักของปัญหา

กรณีศึกษาในงานวิจัยนี้สอดคล้องกับนิยาม คือต้องเป็นขบวนการที่เรียกร้องให้มีการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างขุดรากถอนโคน ให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวประท้วงหลากหลายรูปแบบเหนือกว่าการลี้ภัยหรือการผลักดันนโยบาย มีสมาชิกที่เชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในการป้องกันการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และเคลื่อนไหวกินระยะเวลามาอย่างต่อเนื่อง

เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการทางสังคม

ผู้วิจัยนิยาม "ความสำเร็จ" ของขบวนการโดยอ้างอิงจากผลสะท้อนที่เกิดขึ้นภายนอกขบวนการทางสังคม (external impacts) ตามองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งต่อไปนี้ ได้แก่ การที่ผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจอย่างหนึ่งอย่างใดตามจุดหมายของขบวนการ (Gamson, 1975) การบรรเทาความเดือดร้อนหรือทำให้ชีวิตของผู้เข้าร่วมขบวนการดีขึ้น (Piven & Cloward, 1977) เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายหรือการสร้างกลไกและกระบวนการใหม่ที่เชื่อมต่อเข้ากับระบบการเมือง (เช่น เกิดกระบวนการปรึกษาหารือหรือกระบวนการเจรจาต่อรอง เป็นต้น) หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและสถาบันทางการเมือง (Kitschelt 1986; Kriesi et al., 1995) และการที่ข้อเรียกร้องกลายเป็นประเด็นถกเถียงและผู้มีอำนาจทางการเมืองหยิบยกขึ้นมาพูดในพื้นที่สาธารณะ (Kriesi et al., 1995)

เพื่อทำความเข้าใจความสำเร็จของยุทธศาสตร์และยุทธวิธี งานวิจัยวิเคราะห์ตามทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (political process theory) แนวคิดกรอบโครงความคิด (framing) และแนวการศึกษาด้านอารมณ์ (emotional approach) การเลือกใช้ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองเนื่องจากทฤษฎีดังกล่าวอธิบายเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการทางสังคม โดยผสมผสานประเด็นปัจจัยภายในองค์กรซึ่งทฤษฎีการระดมทรัพยากรได้เสนอไว้ก่อนหน้านี้ ได้แก่ ทรัพยากรและองค์การเคลื่อนไหว (เช่น โครงสร้างองค์กร เครือข่ายการสื่อสาร นวัตกรรมด้านยุทธวิธี เป็นต้น) กับประเด็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ ข้อจำกัดและโอกาสทางการเมือง (เช่น ระดับการเปิดหรือปิดของระบบการเมือง ความเป็นไปได้ของการสร้างพันธมิตรทางนโยบาย เป็นต้น) (Taratham, 2011, p. 20-37)

ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดกรอบโครงความคิดเพื่อให้ความสำคัญกับมิติด้านวัฒนธรรมที่ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองมักถูกวิจารณ์ว่าละเลย กล่าวคือขบวนการต้องสร้างกรอบโครง/ให้ความหมายข้อเสนอของตนให้สามารถสื่อถึงใจและได้รับการตอบรับจากสาธารณชน ซึ่งแต่ละกรอบโครง/การให้ความหมายจะสะท้อนก้องในใจคน (resonance) มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากความพยายามของขบวนการในการจัดวางการให้ความหมาย (frame alignment) โดยการเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ (เช่น นิเวศ สันติภาพ เป็นต้น) ที่อาจไม่สอดคล้องกันระหว่างขบวนการกับผู้คนทั่วไป การสร้างความชัดเจนและชีวิตชีวาให้แก่ความหมายต่าง ๆ (อาทิ ศักดิ์ศรี ความรัก) โดยสอดคล้องกับความเชื่อ คุณค่า เรื่องเล่า และภูมิปัญญา การขยายความหมายให้เกี่ยวข้องกับชีวิตของ

ผู้คนที่เป้าหมายของขบวนการอาจไม่สอดคล้องกับประโยชน์ของพวกเขาโดยตรง รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายโดยสร้างความเข้าใจใหม่ เช่น จากสิ่งที่ยอมรับได้มาเป็นสิ่งที่ไม่อาจจกัยให้ได้ เป็นต้น (Benford & Snow, 2000, pp. 624-625)

นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์ในขบวนการทางสังคมเสนอว่าการทำความเข้าใจกรอบโครง/การให้ความหมาย (framing) ต้องเปลี่ยนจุดสนใจจากเดิมที่มุ่งศึกษาถึงความหมายว่าปัญหาอยู่ที่ใดและใครเป็นต้นตอของปัญหา (diagnostic/ injustice framing) ไปสู่ความหมายเกี่ยวกับทางออกที่เป็นไปได้ (prognostic framing) และความหมายเพื่อจูงใจให้ผู้คนมาร่วมขบวนการและเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง (motivational framing) โดยหากความหมายเกี่ยวกับปัญหาผูกอยู่กับความโกรธ ความกลัว และความละอาย ความหมายเกี่ยวกับทางออกจะผูกอยู่กับความหวัง ความภาคภูมิใจ (เช่น ความภาคภูมิใจในอดีตลักษณะ) และความสนุก ส่วนความหมายเพื่อจูงใจจะเกี่ยวข้องกับความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและความรู้สึกมีส่วนร่วมเมื่อได้ร่วมมือกันภายใต้ความเข้าใจ เมื่อปรับมาสู่ยุทธศาสตร์ ขบวนการอาจใช้การแสดงหรือเรื่องเล่าเพื่อออกแบบหรือปรับประสบการณ์ด้านอารมณ์ (emotional dramaturgy) เราให้สาธารณชนรู้สึกโกรธหรือละอายแต่มีความหวังร่วมกัน และรักษาอารมณ์ผู้เข้าร่วมขบวนการผ่านความรู้สึกภาคภูมิใจ ปลอดภัย เข้าอกเข้าใจ สนุก และผาสุก (Saxonberg & Pažma, 2025)

จากการประมวลทฤษฎีและแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยสรุปเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการประกอบด้วย

(ก) ปัจจัยด้านองค์การเคลื่อนไหว อาทิ โครงสร้างองค์กรและความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กรกับยุทธวิธีที่ใช้ การที่สมาชิกเป็นกลุ่มก้อนไม่กระจัดกระจาย ความสมานฉันท์ของกลุ่มสมาชิก การเลือกยุทธวิธีที่เหมาะสม เป็นต้น (Gamson, 1975; Piven & Cloward, 1977; McCarthy & McPhail, 1998) ปัจจัยอื่น ๆ ที่สำคัญภายในขบวนการ ได้แก่ ความคับข้องใจร่วมกันและการตระหนักว่าต้องปฏิบัติการร่วมกัน

(ข) ปัจจัยด้านโครงสร้างโอกาสทางการเมือง เช่น การเพิ่มขึ้นของระดับการเข้าถึงระบบและพื้นที่การตัดสินใจทางการเมือง การมีพันธมิตรที่มีอิทธิพล (Tarrow, 1994) มุมมองของรัฐ (เช่น รัฐถือเป็นนโยบายที่สำคัญหรือไม่ เป็นต้น) (Berclaz & Giugni, 2005) การเปลี่ยนผ่านทางสังคมวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการระดมคน และวัฒนธรรมของรัฐในการเผชิญหน้ากับขบวนการทางสังคม (Kriesi et al., 1995) ทั้งนี้ ปัจจัยในระดับพื้นที่ (เช่น

อารมณ์ความรู้สึก พิธีกรรม มุมมองทางศีลธรรมในท้องถิ่น เป็นต้น) สามารถส่งผลต่อโอกาสด้วย (Einwohner, 1999)

(ค) มิติด้านการให้ความหมายและอารมณ์ เช่น ความหมาย อารมณ์ ความรู้สึกที่ช่วยรักษาเครือข่ายเอาไว้ (Goodwin & Jasper, 1999) การสร้างหรือรักษาความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของผู้เข้าร่วมขบวนการ รวมถึงการบ่มเพาะคุณค่า (values) ผ่านฉาก (scenes) เช่น กิจกรรมหรือบทสนทนาในชีวิตประจำวัน (Alexander et al., 2023)

(ง) ยุทธศาสตร์ใหม่ ๆ ที่ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมโลกในช่วงทศวรรษ 2010 และ 2020 ให้ความสำคัญ ได้แก่ การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ การสร้างหุ้นส่วนความร่วมมือ การสร้างให้ผู้คนที่อยู่ห่างไกลสามารถประสบและรับรู้ถึงความทุกข์ยาก (distant suffering) ทั้งนี้ เงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จย่อมรวมถึงความเสี่ยงและความท้าทายใหม่ ๆ เช่น ความเชื่อมโยงระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวกับนโยบาย (Jobin et al., 2021; Allen, 2013) หรือบทบาทของเอ็นจีโอทั้งด้านที่ทำงานร่วมกับโครงสร้างการอภิบาลสภาพภูมิอากาศระดับโลกและด้านที่เรียกร้องความเป็นธรรมทางภูมิอากาศซึ่งมุ่งวิพากษ์ระเบียบระหว่างประเทศมากขึ้น (Brunnengräber, 2014)

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวกับกรณีศึกษา โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกรณีศึกษาคือ ต้องเป็นขบวนการที่ประสบความสำเร็จอย่างน้อยในด้านใดด้านหนึ่งกล่าวคือในแง่ของการเป็นที่รู้จักและสามารถชิงพื้นที่สื่อมวลชน หรือสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายได้ในระดับหนึ่ง หรือสามารถสร้างกลไกหรือกระบวนการใหม่ที่เชื่อมต่อเข้ากับระบบการเมือง และเพื่อให้กรณีศึกษาครอบคลุมมิติที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงกำหนดเกณฑ์เพิ่มเติมให้แต่ละกรณีศึกษาเป็นตัวแทนของคุณลักษณะต่อไปนี้ คือ (ก) เป็นตัวแทนของขบวนการเยาวชน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศถูกจัดกรอบว่าเป็นการปะทะระหว่างรุ่น (intergenerational clash) หรือ (ข) เป็นตัวแทนของขบวนการในประเทศฝ่ายใต้ (the Global South) หรือที่นำโดยแกนนำในประเทศฝ่ายเหนือ (the Global North) เนื่องจากการเคลื่อนไหวด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในประเทศฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้มีทิศทางต่างกัน ในประเทศฝ่ายเหนือ ขบวนการมุ่งกดดันให้เกิดการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทันทีโดยโอברับการแก้ปัญหาด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี ส่วนในประเทศฝ่ายใต้ขบวนการเน้นความสำคัญเรื่องความเป็นธรรมทาง

ภูมิอากาศ โดยมองว่าประเทศตนปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่ำกว่า แต่กลุ่มคนชายขอบในประเทศกลับได้รับผลกระทบจากโลกร้อนและโครงการด้านสภาพภูมิอากาศอย่างไม่เป็นธรรม (Kamboh & Ittefaq, 2024)

จากเกณฑ์ดังกล่าว โครงการวิจัยจึงเลือกกรณีศึกษา ได้แก่ ขบวนการวันศุกร์เพื่ออนาคต (FFF) ซึ่งเป็นขบวนการเยาวชน ขบวนการป่าฝนโลก (WRM) ซึ่งเริ่มต้นในประเทศฝ่ายใต้และขยายการเคลื่อนไหวจากเรื่องสิทธิของชุมชนในพื้นที่ป่าไม้สู่การเคลื่อนไหวด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และขบวนการขบถต่อต้านการสูญพันธุ์ (XR) ซึ่งนำโดยแกนนำในประเทศฝ่ายเหนือเพื่อเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงอย่างขูดรากถอนโคน จนกระทั่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายที่สำคัญ

เอกสารเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทั้ง 3 ขบวนการที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในระหว่างเดือนมกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2568 ได้แก่ หนังสือ บทความวิจัยในวารสารวิชาการต่างประเทศ วิทยานิพนธ์ บทสัมภาษณ์แกนนำและสมาชิกในขบวนการ คู่มือการเคลื่อนไหวและเอกสารการทบทวนยุทธศาสตร์ แลกเปลี่ยนและเอกสารเผยแพร่อื่น ๆ ของขบวนการ และบทความในหนังสือพิมพ์หรือสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง

โดยเกณฑ์การคัดเลือกเอกสารครอบคลุมประเด็นตามกรอบทฤษฎี นั่นคือเอกสารต้องชี้ให้เห็นความสอดคล้องระหว่างยุทธศาสตร์/ยุทธวิธีกับมิติด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านองค์การการเคลื่อนไหว ด้านการให้ความหมายและอารมณ์ ด้านโครงสร้างโอกาสทางการเมือง รวมถึงด้านยุทธศาสตร์ใหม่หรือความท้าทายใหม่ในเชิงยุทธศาสตร์

XR-FFF-WRM: ภูมิหลังและความสำเร็จ

ต่างภูมิหลัง ต่างข้อเรียกร้อง ขบวนการที่เป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยนี้ประสบความสำเร็จในแง่ที่แตกต่างกัน ขบวนการขบถต่อต้านการสูญพันธุ์ (XR) สามารถผลักดันให้รัฐตอบสนองต่อข้อเรียกร้องและทำให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองหุบปากข้อเรียกร้องของตน ขึ้นมาสนับสนุนในพื้นที่สาธารณะ ขบวนการวันศุกร์เพื่ออนาคต (FFF) สามารถทำให้ปัญหาสภาพภูมิอากาศโลกกลายเป็นวาระทางการเมือง และขบวนการป่าฝนโลก (WRM) สามารถผลักดันให้ผู้มีอำนาจยุติหรือระงับโครงการที่เป็นผลเสียต่อพันธมิตรในระดับท้องถิ่น ทั้งนี้ XR และ FFF ยังได้รับความสนใจจากสาธารณชนและสื่อมวลชนทั่วโลก

ขบวนการขบถต่อต้านการสูญพันธุ์ (Extinction Rebellion: XR)

ขบวนการ XR ถือกำเนิดในปี ค.ศ. 2018 ในสหราชอาณาจักร จากการที่กลุ่มผู้ก่อตั้งมองว่ารัฐบาลและสถาบันที่เสียยาและคอร์รัปชันกำลังนำโลกไปสู่การสูญพันธุ์ครั้งที่ 6 หรือก็คือการที่สายพันธุ์สิ่งมีชีวิตราว 50-90 เปอร์เซ็นต์ของโลกจะถูกกวาดล้างออกไปเป็นครั้งที่ 6 จากการกระทำของมนุษย์ เมื่อเริ่มเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะเป็นครั้งแรก ขบวนการ XR ก็ได้รับความสนใจทันทีจากการระดมผู้เข้าร่วมได้ถึง 2,000 คนมาชุมนุมหน้ารัฐสภาของสหราชอาณาจักรในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2018

ในปีถัดมา XR ยกระดับการเคลื่อนไหวสู่การชุมนุมประท้วงของผู้เข้าร่วมหลายหมื่นคนในประทศอังกฤษ และขยายไปสู่เมืองต่าง ๆ 80 เมืองใน 33 ประเทศทั่วโลก การชุมนุมประท้วงในเดือนเมษายน ค.ศ. 2019 ทำให้การจราจรในย่านใจกลางกรุงลอนดอนเป็นอัมพาตกว่าหนึ่งสัปดาห์ ยังมีการที่ผู้ประท้วงยึดตัวเองเข้ากับอาคารตลาดหลักทรัพย์ลอนดอน ล้มตัวลงนอนขวางพื้นที่ (die-ins) จัดการประชุมสมัชชา และมีการแสดงรูปแบบต่างๆ ในพื้นที่ดังกล่าว ขณะที่ในต่างประเทศเกิดการเคลื่อนไหวในนาม "ขบถระหว่างประเทศ" (International Rebellion) ตัวอย่างเช่น การเดินขบวนในกรุงอิสลามาบัดของประเทศปากีสถาน การเข้าปิดล้อมธนาคารแห่งหนึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา การปิดกั้นการจราจรบนถนนหลายสายในประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น

ข้อเรียกร้องพื้นฐานของ XR คือ การพูดความจริง การลงมือทำโดยทันที และการตั้งสมัชชาพลเมือง สำหรับ XR การพูดความจริงเรื่องความฉุกเฉินของปัญหาการสูญพันธุ์ครั้งที่ 6 เป็นสิ่งแรกที่โลกต้องทำ ในระหว่างนั้น รัฐบาลและองค์กรระหว่างประเทศทั่วโลกต้องลงมือป้องกัน บรรเทา และฟื้นฟูชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างเร่งด่วน นอกจากนั้น ยังต้องมีการตั้งสมัชชาพลเมืองเพื่อเป็นช่องทางให้ประชาชนสามารถเข้าไปตัดสินใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น ผลักดันกฎหมาย และบังคับให้รัฐปกป้องสิทธิมนุษยชนและระบบนิเวศตามที่ระบุไว้ในกฎหมาย

XR ถือเป็นตัวอย่างของขบวนการที่ประสบความสำเร็จอย่างชัดเจนในแง่การผลักดันให้รัฐตอบสนองต่อข้อเรียกร้อง โดยหลังจากการชุมนุมในเดือนเมษายน ค.ศ. 2019 สภาผู้แทนราษฎรอังกฤษได้ประกาศภาวะฉุกเฉินด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศโดยปราศจากเสียงคัดค้าน (Dahlstrand, 2020, p. 25) ในเวลาต่อมา รัฐบาลอังกฤษภายใต้การนำของ เทริซา เมย์ ประกาศรับรองเป้าหมายคาร์บอนสุทธิเป็นศูนย์ในเชิงกฎหมาย ขณะที่ในรัฐสภา มีการตั้งคณะกรรมการการกลั่นกรอง 6 ชุด เพื่อทำให้เกิด "สมัชชาพลเมือง"

สำหรับการผลักดันทางออกเพื่อแก้ไขวิกฤตสภาพภูมิอากาศ (Read & Alexander, 2020, p. 67) XR ยังประสบความสำเร็จในแง่ที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองหยิบยกข้อเรียกร้องของพวกเขาขึ้นมาพูดและสนับสนุนในพื้นที่สาธารณะ โดยในเดือนเมษายน ค.ศ. 2019 ผู้นำธุรกิจหลายแห่งในอังกฤษได้ร่วมกันเสนอจดหมายลงตีพิมพ์ใน The Times สนับสนุนการเคลื่อนไหวของขบวนการ ขณะที่นักการเมืองอย่าง วิลเลียม เฮก อดีตผู้นำพรรคอนุรักษนิยมซึ่งมีอิทธิพลอย่างสูงในแวดวงการเมือง ได้ส่งบทความตีพิมพ์ในสื่อยักษ์ใหญ่คือ Telegraph แสดงความเห็นสนับสนุนขบวนการ XR ส่วนในประเทศอื่น ๆ เช่น สวีเดน XR สามารถดึงดูดความสนใจของรัฐบาลจากการเผยแพร่หนังสือเล่มเล็ก ๆ ที่มีชื่อว่า "เมื่อวิกฤตสภาพภูมิอากาศมาเยือน" (When the Climate Crisis Comes) หนังสือเล่มนี้ได้ถูกแจกจ่ายไปยังนักการเมืองสวีเดน ก่อนที่จะมีการนำมาตั้งกระทู้ในสภาและแนะนำให้มีการส่งมอบไปยังประชาชนชาวสวีเดนทุกครัวเรือน (Dahlstrand, 2020, p. 26)

ขบวนการวันศุกร์เพื่ออนาคต (Fridays for Future: FFF)

ขบวนการ FFF มีจุดเริ่มต้นในกลางปี ค.ศ. 2018 จากการประท้วงหยุดเรียนทุกวันศุกร์ของเกรียตา ทูนแบร์ย เยาวชนวัย 15 ปีชาวสวีดิช ข้อความ "หยุดเรียนเพื่อสภาพอากาศ" บนป้ายประท้วงของเธอแพร่หลายในโลกออนไลน์และถูกแปลอย่างต่อเนื่องไปอีกหลายสิบภาษา การประท้วงของเกรียตากลายเป็นแรงบันดาลใจให้เยาวชนทั่วโลกร่วมเรียกร้องให้เกิดการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างเป็นรูปธรรม การชุมนุมเรียกร้องของ FFF กลายเป็นกิจกรรมร่วมกันที่ใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์โลก จนถึงปัจจุบัน โดยในเดือนกันยายน ค.ศ. 2019 มีผู้ร่วมเดินขบวนบนท้องถนนมากกว่า 7.6 ล้านคนใน 185 ประเทศ ช่วงเวลาดังกล่าวคาบเกี่ยวกับการประชุมสุดยอดว่าด้วยการดำเนินการด้านสภาพภูมิอากาศ (Climate Action Summit) ซึ่งจัดขึ้นโดยสหประชาชาติ

ข้อเรียกร้องหลักของ FFF ทั่วโลกคือ รัฐบาลจะต้องแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างเร่งด่วน และดำเนินการตามผลการประชุมรัฐภาคีอนุสัญญาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ครั้งที่ 21 (COP 21) กล่าวคือจะต้องควบคุมการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกให้ต่ำกว่า 2 องศาเซลเซียส และต้องพยายามควบคุมให้ไม่เกิน 1.5 องศาเซลเซียสเหนือระดับก่อนยุคอุตสาหกรรม รวมถึงจะต้องพยายามลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ ภายในปี ค.ศ. 2050 นอกจากนี้ ขบวนการ FFF ยังเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการสกัดและยกเลิกการอุดหนุนการผลิตเชื้อเพลิงฟอสซิลด้วย

นอกจากข้อเรียกร้องหลัก กลุ่มภายใต้ขบวนการ FFF แต่ละแห่งทั่วโลกได้พัฒนาข้อเรียกร้องเพิ่มเติม เช่น FFF อินเดียได้ต่อสู้ในประเด็นการดำรงชีพของประชาชนควบคู่ไปด้วย เห็นได้จากการรณรงค์ปกป้องพื้นที่ชุ่มน้ำจากมลพิษในเขตอุตสาหกรรมในเมืองเจนไน ส่วน FFF ออสเตรเลียก็ได้เรียกร้องให้รัฐบาลปฏิรูปภาษีเชิงนิเวศและสังคมและยุติโครงการโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การก่อสร้างรันเวย์ที่สามของสนามบินนานาชาติเอดินบะระ

ในภาพรวม FFF ประสบความสำเร็จในการระดมเยาวชนและทำให้ปัญหาสภาพอากาศกลายเป็นเรื่องสำคัญในเวทีสาธารณะ ในระดับประเทศ FFF ยังสามารถทำให้ปัญหาสภาพภูมิอากาศโลกกลายเป็นวาระทางการเมือง เช่นในประเทศเยอรมนี การเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของ FFF ทำให้สังคมถกเถียงกันอย่างจริงจังเกี่ยวกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นผลให้ในปี ค.ศ. 2019 ชาวเยอรมันส่วนใหญ่ได้จัดให้ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นประเด็นนโยบายที่มีความสำคัญสูงสุด โดยนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ขณะที่พรรคกรีนได้รับคะแนนเสียงถึงร้อยละ 21 ในการเลือกตั้งสภายุโรป ต่อมาในปี ค.ศ. 2021 สมาชิกสหภาพยุโรปได้ตกลงร่วมกันเพื่อเร่งการบรรลุเป้าหมายการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกปี ค.ศ. 2030 และในท้ายที่สุด เยอรมนีได้แก้ไขกฎหมายคุ้มครองสภาพอากาศ ตามคำตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญที่ระบุว่ากฎหมายเดิมไม่เพียงพอที่จะปกป้องอนาคตของคนรุ่นใหม่ได้ โดยเป้าหมายใหม่คือการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ ในปี ค.ศ. 2045 (Flachsland & Levi, 2021, pp. 128-129)

ขบวนการป่าฝนโลก (The World Rainforest Movement: WRM)

WRM ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1986 จากการรวมตัวในลักษณะเครือข่ายระหว่างนักเคลื่อนไหวรากหญ้าและกลุ่มเอ็นจีโอที่ต่อสู้ในประเด็นสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนของชนพื้นเมืองในลาตินอเมริกา แอฟริกา และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คนเหล่านี้ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่พวกเขาเรียกว่า "การจัดการป่าไม้แบบแยกส่วน" นั่นคือ การสงวนป่าเพื่อการอนุรักษ์แต่ก็มุ่งใช้ป่าในเชิงอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมอย่างเข้มข้น (เช่น การให้สัมปทานทำไม้มีค่าทางเศรษฐกิจหรือปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เป็นต้น) โดยไม่ได้คำนึงถึงสิทธิและผลประโยชน์ของชุมชนอย่างเพียงพอ ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นถูกขับไล่หรือกีดกันจากการใช้ประโยชน์จากป่าซึ่งรัฐมองว่าเป็นที่ดินของรัฐ (Colchester et al., 2003, p. 57) เพื่อประท้วงต่อสถานการณ์ดังกล่าว ขบวนการได้จัดการชุมนุมตามเวทีประชุมสำคัญระหว่างประเทศ และเข้าไปสนับสนุนขบวนการเรียกร้องสิทธิของชนพื้นเมือง นอกจากนี้ ยังเผยแพร่ปฏิญญาวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาการจัดการป่าที่ละเมิดสิทธิคนพื้นเมืองอีกด้วย

ในช่วงทศวรรษ 2000 ขบวนการเริ่มขยับเป้าหมายสู่ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยเรียกร้องให้รัฐบาลประเทศต่าง ๆ ยุตินโยบายปลูกต้นไม้เป็นแหล่งดูดซับคาร์บอนตามกลไกการพัฒนาที่สะอาดภายใต้พิธีสารเกียวโต ในทัศนะของ WRM การปลูกต้นไม้เชิงเดี่ยว (เช่น การทำสวนป่ายูคาลิปตัสหรือกระถินเทพา) เพื่อดูดซับคาร์บอนจะทำลายความหลากหลายและอุดมสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิตในผืนป่า นอกจากนั้นชุมชนพื้นเมืองที่อาศัยทำกินในป่ามักถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ทันทีหลังจากที่ป่าผืนนั้น ๆ ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ปลูกต้นไม้ดูดซับคาร์บอน

ขบวนการ WRM เรียกร้องให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมและผู้กำหนดนโยบายเปลี่ยนมุมมองจากเดิมที่มองป่าเป็นเพียงการปกคลุมของต้นไม้ เป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ หรือเป็นพื้นที่กักเก็บคาร์บอน มาสู่การมองป่าเป็นหนึ่งในวงจรการเปลี่ยนแปลงของผืนดิน จากทุ่งนาไปเป็นที่รกร้างต่อจากนั้นกลับคืนมาเป็นป่าแล้วหมุนเวียนไปเป็นทุ่งนาอีกครั้ง (World Rainforest Movement [WRM], 2024, pp. 9-10) และวิพากษ์วิจารณ์การที่บริษัทที่ปล่อยมลพิษมหาศาล (เช่น บริษัทซึ่งบุกเบิกที่ดินโดยเผาทำลายผืนป่าเดิมเพื่อทำสวนปาล์มน้ำมัน เป็นต้น) บิดเบือนวงจรและหน้าที่ที่ซับซ้อนของป่าให้เหลือเพียงการกักเก็บคาร์บอน บริษัทเหล่านี้บางแห่งใช้เกณฑ์คาร์บอนต่อเฮกเตอร์เพื่อบริษัทให้พื้นที่สวนของบริษัทเข้าประเภทของ "ป่าเพื่อดูดซับคาร์บอน" การกระทำดังกล่าวกลายเป็นการ "ฟอก" ภาพลักษณ์ว่าบริษัทไม่ได้กำลังทำลายป่าเพราะได้เพิ่มพื้นที่ "ป่า" เท่า ๆ กับที่ได้ทำลายลงไปแล้ว (WRM, 2014)

ท่ามกลางกระแสตื่นตัวในการผลิตพลังงานทดแทนและแหล่งดูดซับคาร์บอน ขบวนการในระดับท้องถิ่นจำนวนหนึ่งที่เป็นพันธมิตรกับ WRM ประสบความสำเร็จในการหยุดยั้งสวนป่าอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมทำไม้ ปาล์มน้ำมัน หรือยางพารา ในประเทศฝ่ายใต้ ขบวนการเหล่านั้นประกอบไปด้วยคนในท้องถิ่นที่รวมตัวกันเคลื่อนไหวในหลายรูปแบบ เช่น การฟ้องร้อง การกีดขวางเส้นทางจราจร การโค่นต้นไม้ในสวนป่าอุตสาหกรรม เป็นต้น โดยกรณีທີ່ประสบความสำเร็จมักมีสาเหตุมาจากการชนะคดีในชั้นศาลหรือไม่ก็เป็นการลุกฮือขึ้นประท้วงของคนจำนวนมาก (Gerber, 2011, p. 165)

แนวทางสู่ความสำเร็จ: บทเรียนจากยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของขบวนการระดับโลก

ผู้วิจัยพบว่า ทั้ง 3 ขบวนการมียุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่เป็นกุญแจสู่ความสำเร็จแตกต่างกัน อีกทั้งยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่เคยนำไปสู่ความสำเร็จ ก็อาจกลายเป็นอุปสรรค

ในเวลาต่อมาจนกระทั่งนำไปสู่ความล้มเหลวในบางบริบท ขบวนการ XR มียุทธศาสตร์ที่โดดเด่นคือ การจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจ ซึ่งมีผลดีในแง่การระดมคนแต่ก็อาจทำให้การเคลื่อนไหวขาดทิศทางและนำไปสู่ความรุนแรง ขบวนการ FFF อาศัยโซเชียลมีเดียระดมคนได้เป็นจำนวนมาก แต่เพราะมุ่งก่อให้เกิดความกังวลจึงทำให้ถูกมองว่าไม่มีข้อเสนอที่เป็นรูปธรรม ส่วนขบวนการ WRM นั้นมี ยุทธศาสตร์ “ผ้าห่ม” ที่สามารถสร้างแรงกดดันให้ผู้มีอำนาจทำตามข้อเรียกร้อง แต่ในการเข้าร่วมเวทีที่ระหว่างประเทศ ขบวนการกลับกลายเป็นเพียง “ตรายาง” สนับสนุนมติของเวทีที่อาจไม่สอดคล้องกับข้อเรียกร้องของตน ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำผลการศึกษาเปรียบเทียบ 3 ขบวนการเสนอเป็นกลุ่มของยุทธศาสตร์ 3 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ การปรับรูปแบบการจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจ ซึ่งอยู่ในด้านการจัดองค์กรการเคลื่อนไหว กลุ่มที่สองคือ การจูงใจและรักษาอารมณ์ของผู้เข้าร่วมขบวนการ ซึ่งอยู่ในด้านการให้ความหมายและอารมณ์ และกลุ่มสุดท้ายคือ การวางยุทธศาสตร์ “นำรวมทุกคน” ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประเมินโอกาสและข้อจำกัดทางการเมือง

ปรับรูปแบบการจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจ: สร้างกลุ่มคนในย่านการใช้ชีวิตเดียวกัน และประเมินยุทธศาสตร์ร่วมกันอย่างจริงจัง

กรณีของ FFF และ XR ชี้ให้เห็นว่า การจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจซึ่งเป็นที่ยอมรับในหมู่ขบวนการทางสังคมในระยะหลัง ๆ เป็นยุทธศาสตร์ที่มีข้อดีมากแต่ก็มีข้อเสียเช่นกัน การจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจคือการที่ใครก็ตามสามารถปฏิบัติการภายใต้ชื่อของขบวนการก็ได้โดยไม่ต้องรอให้ส่วนกลางออกแบบหรือสั่งการตราบดที่ยึดมั่นในหลักการและค่านิยมของขบวนการ เช่นในกรณีของ XR หลักการคือการไม่ใช้ความรุนแรงและปฏิบัติการด้านนิเวศอย่างสุจริตถกเถียงกัน

ข้อดีของการจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจคือง่ายต่อการสื่อสารโน้มน้าวใจอีกทั้งยังทำให้ขบวนการจัดกิจกรรมได้อย่างกว้างขวางและเรียกร้องในประเด็นที่เฉพาะเจาะจงในภูมิภาคของตนได้ ดังจะเห็นได้จากข้อเรียกร้องของขบวนการ FFF ในแต่ละประเทศที่ผู้วิจัยเสนอไว้ในตอนก่อนหน้า แต่ข้อเสียคือทำให้ขบวนการขาดความชอบธรรมในการประสานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ หรือกับพันธมิตรและทำให้ขาดคนตัดสินใจเมื่อยุทธวิธีที่เลือกใช้ขัดแย้งกันเองภายในกลุ่ม (Fotaki & Foroughi, 2022, pp. 226, 239)

ตัวอย่างที่ชี้ชัดถึงข้อเสียคือ เหตุการณ์ที่ XR ปิดกั้นเส้นทางสัญจรในสถานีรถไฟใต้ดินในกรุงลอนดอนในปี ค.ศ. 2019 ซึ่งทำให้ขบวนการถูกวิจารณ์อย่างหนักว่าขาดความเห็นอกเห็นใจต่อคนธรรมดาที่ต้องหาเลี้ยงปากท้อง และทำให้สมาชิกบางส่วนถูกทำ

ร้ายร่างกายจึงเลือกตอบโต้กลับด้วยความรุนแรง นับจากการประท้วงดังกล่าว ภาพลักษณ์ของขบวนการ XR ในฐานะ "ขบวนการที่ไม่ใช้ความรุนแรง" ก็ไม่ฟื้นคืนมาเท่ากับช่วงก่อนหน้านี้สักเลย (Read, 2023) หลังการประท้วง XR ได้ทบทวนบทเรียนและพบว่า การกระจายอำนาจโดยที่กลุ่มเล็ก ๆ สามารถตัดสินใจเลือกยุทธวิธีของตนเอง (ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้แก่นนำได้ตัดสินใจแล้วว่าจะไม่ใช้ยุทธวิธีดังกล่าว) โดยไม่ได้มีการเตรียมการว่าหากเผชิญปัญหาขบวนการจะประกาศอย่างทันท่วงทีได้อย่างไรว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง (disown) เหล่านี้ล้วนนำไปสู่ความผิดพลาด (Read & Alexander, 2020, pp. 97-98)

กล่าวได้ว่า XR ค้นพบข้อด้อยของการจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจในช่วงเวลาเดียวกันกับที่บริบททางการเมืองกำลังจะเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าบริบทที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการในเดือนเมษายน ค.ศ. 2019 คือการประจวบเหมาะของปัจจัยหลายด้าน ได้แก่ อุทกภัยในหลายพื้นที่ของอังกฤษและการเผยแพร่คำเตือนเรื่องอุณหภูมิโลกในรายงานฉบับที่ 5 ของ IPCC ในปี ค.ศ. 2018 การเผยแพร่สารคดีเรื่องดังเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของเซอร์เดวิด แอตเทนบะระในปี ค.ศ. 2019 ไปจนถึงการเข้าร่วมชุมนุมของบุคคลระดับแม่เหล็กอย่างเกรียตา ทูนแบร์รี่ (Watts, 2019) ผลสำรวจโดย YouGov ในปี ค.ศ. 2019 หลังการชุมนุมในเดือนเมษายน เผยให้เห็นว่าจำนวนผู้เลือกตั้งที่จัดให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นวาระสำคัญ 3 ลำดับแรกเพิ่มขึ้นจากก่อนการเลือกตั้งในปี ค.ศ. 2017 ถึง 3 เท่า โดยคนในช่วงวัย 18-24 ปีเห็นวาระสำคัญเป็นรองเพียง Brexit เท่านั้น สถานการณ์ดังกล่าวนี้ควรสร้างแรงกดดันต่อฝ่ายการเมืองได้อย่างต่อเนื่อง แต่การที่สหราชอาณาจักรและทั่วโลกต้องมาเผชิญกับการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในต้นปีค.ศ. 2020 ทำให้ XR ต้องยกเลิกการชุมนุมครั้งถัด ๆ มา ขณะที่ความสนใจของสาธารณชนเปลี่ยนแปลงไปสู่เรื่องวิกฤตการณ์โควิด

หลังจากประเมินข้อบกพร่องของการจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจ XR ปรับการจัดองค์กรโดยใช้แนวทาง "การสร้างกลุ่มคนที่อยู่ในย่านเดียวกัน" (group building) เพื่อเป็นเครือข่ายเข้มแข็งในการประสานระหว่างกลุ่ม "ย่านเดียวกัน" ที่ว่าไม่ได้หมายถึงย่านที่พักอาศัย แต่หมายถึงสถานที่ที่คนในรุ่นปัจจุบันใช้ชีวิตและใช้เวลาพบปะมีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น สถานที่ทำงาน สถานที่ปฏิบัติงานทางศาสนา และสถานที่ที่คนไปใช้เวลาว่าง การสร้างกลุ่มทำให้ผู้คนในกลุ่มเรียนรู้จากการเลือกกว่าวิธีใดสามารถนำไปสู่ความสำเร็จ ก่อนจะนำมาพัฒนาเป็นยุทธวิธีหลักของกลุ่มตนเอง (Burns & Reimann, 2019) อีกทั้งในวันที่มี

การประชุมประท้วง กลุ่มยังสามารถถูกดัดแปลงให้เป็นคณะทำงานซึ่งจะออกปฏิบัติการตามพื้นที่ของกลุ่ม (Jacout et al., 2019) และเป็นฐานในการประสานระหว่างกลุ่มด้วย

ภายใต้สถานการณ์ที่ร้ายจากการจัดชุมนุมขนาดใหญ่ไปนาน ในปี ค.ศ. 2023 XR ใช้วิธีจัดการเครือข่ายของ “กลุ่มคน” โดยกำหนดให้มีการมอบหมายให้กลุ่ม (circles) ตรวจสอบและประเมินบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบและเป้าหมายเพื่อรับประกันว่าจะดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกับเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์โดยรวม จัดฝึกอบรม "ระบบการจัดการตนเอง" และให้มีการอบรมผู้มีบทบาทเป็นผู้ประสานของแต่ละกลุ่ม ให้ผู้ประสานของแต่ละกลุ่มเป็นพี่เลี้ยงคอยให้ความรู้แก่สมาชิกเกี่ยวกับระบบการจัดการตนเอง จัดทำเอกสารวิธีต่าง ๆ ในการสร้างข้อตกลงในแต่ละกลุ่ม ซึ่งโดยทั่วไปรับผิดชอบหน้าที่เฉพาะอย่าง เช่น การเข้าถึงสื่อ เป็นต้น และพัฒนาระบบให้ผู้ที่อยู่ในกลุ่มส่วนกลางและผู้ประสานแต่ละกลุ่มรับผิดชอบต่อสมาชิก

นอกจากการสร้างและจัดการเครือข่ายของกลุ่มแล้ว การประเมินยุทธศาสตร์เพื่อหาจุดยืนร่วมกันก็ถือเป็นสิ่งจำเป็นของขบวนการแบบกระจายอำนาจ กรณีของ WRM ชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าการกระจายอำนาจจะมีจุดแข็งคือแต่ละกลุ่มในท้องถิ่นสามารถระบุประเด็นการเคลื่อนไหวอย่างอิสระและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตน แต่ก็อาจทำให้ขบวนการเผชิญความขัดแย้งภายใน โดยเฉพาะเมื่อพบข้อจำกัดในด้านการต่อรอง เช่น การต่อรองในเวทีระหว่างประเทศที่ผู้มีอิทธิพลในเวทีเหล่านั้นมีจุดยืนในทางตรงกันข้ามกับขบวนการ

WRM นั้นเผชิญความขัดแย้งภายในหลังจากใช้ยุทธศาสตร์นำข้อมูลผลเสียของ “การมองป่าแบบแยกส่วน” ไปเสนอในเวทีระหว่างประเทศต่าง ๆ โดยก่อนหน้านี้ไม่ได้ประเมินอย่างถ่วงถ่วงยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายตามที่วางเป้าหมายไว้หรือไม่ ผลที่ตามมาคือ ข้อเสนอของขบวนการไม่ได้ถูกนำไปแปลงเป็นนโยบาย ยิ่งไปกว่านั้นยังก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างปีกต่าง ๆ ในขบวนการ โดยปีกที่คัดค้านยุทธศาสตร์นี้มองว่าการไปร่วมเสนอทางเลือกกลับกลายเป็นการสนับสนุนเวทีที่กำหนดทิศทางนโยบายซึ่งกลับซ้ำเติมความทุกข์ยากของสมาชิก ดังตัวอย่างที่เวทีระหว่างประเทศแปลงความคิดเห็นของ WRM เรื่องการที่บริษัทเอกชนต้องมีความรับผิดชอบต่อชุมชนท้องถิ่น ไปเป็นข้อความและเติมลงไปเป็นเกณฑ์ในข้อเสนอเชิงนโยบาย ในเวลาต่อมาบริษัทหลายแห่งได้สร้างกิจกรรมที่แสดงถึง “ความรับผิดชอบต่อบริษัท” ตามเกณฑ์ดังกล่าวแต่กลับมีพฤติกรรมพราดสิทธิในที่ดินของคนในชุมชนไป (WRM, 2022, p. 7-10)

ผู้วิจัยพบว่า ความขัดแย้งภายในขบวนการ WRM เรื่องการเข้าร่วมเวทีระหว่างประเทศ เกิดขึ้นเมื่อ “โอกาส” ที่จะผลักดันข้อเสนอกลับกลายเป็น “ข้อจำกัด” เนื่องจากประการแรก ผู้กำหนดนโยบายทั้งในระดับชาติและนานาชาติตีความและใช้ข้อมูลไปคนละทางกับนักเคลื่อนไหวรากหญ้า อีกทั้งไม่ได้มีอำนาจมากนักในการกำหนดทิศทางในอนาคต ประการที่สอง กระแสระดับโลกที่ต้องการบรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยไม่ยอมสละการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดวาทกรรมต่าง ๆ ในเวทีระหว่างประเทศ เช่น "การมีส่วนร่วม" หรือวาทกรรม "ความรับผิดชอบของบริษัท" จากประสบการณ์ของ WRM วาทกรรมเหล่านี้สร้างผลดีแก่ภาคธุรกิจแต่ก่อผลเสียร้ายแรงต่อชุมชน

เพื่อแก้ไขปัญหาในลักษณะนี้ ปีต่าง ๆ ในขบวนการ WRM ได้ประเมินยุทธศาสตร์การเข้าร่วมเวทีระหว่างประเทศใหม่ และได้แนวทางร่วมกันว่า ขบวนการควรประเมินความแข็งแกร่งและเป้าหมาย/ทิศทางของเหล่าผู้มีอำนาจอย่างแท้จริงในการกำหนดผลลัพธ์จากเวที โดยเลือกเข้าร่วมเฉพาะเมื่อผู้มีอำนาจในเวทีสามารถช่วยสร้างแรงกดดันต่อผู้มีอำนาจในท้องถิ่นให้หันมาปกป้องคนในท้องถิ่นจากความเดือดร้อน หรือให้พวกเขาได้มีช่องทางใหม่ ๆ ในการผลักดันข้อเรียกร้อง (Lohmann, 2020, pp. 26, 31-34)

การจงใจและรักษารามณ์: ใช้เรื่องเล่าแบบเฉพาะบุคคล ชุมารกิจทางศีลธรรม และหยุดสร้างความกังวล

ไม่เพียงสอดคล้องกับข้อเสนอของ Kriesi et al. (1995) ที่ว่าการเปลี่ยนผ่านทางสังคมวัฒนธรรมทำให้เกิดการระดมคน ปรากฏการณ์ FFF ยังสะท้อนความจริงที่ก้าวไปไกลกว่าข้อเสนอดังกล่าว ด้วยการชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของโซเซียลมีเดียกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการระดมคน โดยในเชิงของการให้ความหมาย (framing) โซเซียลมีเดียเอื้อให้ขบวนการสามารถใช้ภาพมาสร้าง “เรื่องเล่าที่เป็นแบบเฉพาะบุคคลแต่ใช้ได้กับทุกคน” (personalised yet universal narratives) ดังจะเห็นได้ว่า ผู้ร่วมขบวนการ FFF ใช้มีมวิดีโอ คลิปสั้นและการไลฟ์เล่าเรื่องราวและประสบการณ์ที่สอดคล้องกับแก่นประเด็นทางสังคมและการเมือง (เช่น คลิปบอกเล่าประสบการณ์ของตนเองและคนอื่น ๆ ที่มาร่วมเดินขบวนประท้วงธุรกิจพลังงาน) ยุทธวิธีดังกล่าวทำให้ผู้รับสารที่เป็นเยาวชนเชื่อถือและรู้สึกเชื่อมโยงกับข้อความที่ขบวนการสื่อออกไป (Parmelee et al., 2022)

อย่างไรก็ตาม ความสามารถในการระดมเยาวชนจนทำให้ถูกเรียกว่าเป็นขบวนการเยาวชนนั้น ทำให้ FFF เผชิญข้อจำกัดคือถูกมองว่าเป็นขบวนการเชิงอุดมคติหรือเป็นมือบ๊อดตั๋งที่ต่างประเทศจ้างมาบ่อนทำลายการเมืองภายใน อีกทั้งแรงกดดันทางสังคม

วัฒนธรรมทำให้เยาวชนจำนวนไม่น้อยเริ่มถอนตัวจากขบวนการ พวกเขาถูกพ่อแม่สั่งห้ามออกมาเคลื่อนไหวและถูกเตือนว่าร่องรอยของการร่วมขบวนการจะส่งผลกระทบต่อหน้าที่การงานในอนาคต ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว FFF หันมาระดมคนทุกช่วงวัย โดยปรับเรื่องเล่าใหม่ให้เข้ากับปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในท้องถิ่น เช่น ใช้ภาพเล่าเรื่องราวบริษัทพลังงานเยอรมันใช้พื้นที่หมู่บ้านลิทเซอร์ธา (Lützerath) เพื่อทำเหมืองเปิดซึ่งขัดแย้งกับการมุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านพลังงาน FFF ตั้งชื่องานท้องถิ่นในโซเซียลมีเดียเพื่อเผยแพร่ภาพเล่าเรื่องโดยเลือกแพลตฟอร์มที่คนทุกช่วงวัยใช้งาน จนกระทั่งเกิดเป็นช่อง "ParentsforFuture" และ "TeachersForFuture" ในเวลาต่อมา (Shim, 2024)

อารมณ์ขันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ภาพเล่าเรื่องของ FFF มีพลัง ดังตัวอย่างคลิปไวรัลของสมาชิกชาวอินเดียคนหนึ่งที่แสดงบทบาทสมมติเป็นชนพื้นเมืองสูงวัยและนักวิทยาศาสตร์ ทำการสอนผู้ชมเกี่ยวกับปัญหาการสูญพันธุ์ของสปีชีส์และภาวะโลกร้อน หลังจากนั้นก็เปลี่ยนมาสวมชุดสีดำเพื่อแสดงเป็นรัฐบาล โดยแสดงท่าทางว่าไม่ได้ฟังนักวิทยาศาสตร์และผู้อาวุโสเหล่านั้นเลย คลิปนี้เป็นตัวอย่างการจูงใจให้สาธารณชนหันมาสนใจปัญหาสภาพภูมิอากาศที่ซับซ้อนและกระตุ้นความรู้สึกได้อย่างต่อเนื่อง (Shim, 2024)

แม้จะมีอารมณ์ขัน แต่ FFF ก็มีจุดอ่อนอย่างสำคัญในประเด็น "อารมณ์" ผู้วิจัยพบว่าการสื่อสารเชิงร่ำอารมณ์ของ FFF โดยเน้นความเร่งด่วนของวิกฤติสภาพอากาศก่อให้เกิดความกังวลมากกว่าจะก่อให้เกิดนโยบายที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นจึงไม่อาจซื้อใจคนรุ่นเก่า ทั้ง ๆ ที่คนรุ่นเก่าเป็นกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่มีอำนาจทางการเมืองต้องให้ความสนใจในฐานะฐานเสียง (Fabel et al., 2022)

เมื่อเปรียบเทียบกับ XR นับจากความล้มเหลวจากเหตุการณ์ประท้วงในสถานีรถไฟใต้ดินปี ค.ศ. 2019 XR หันมาทบทวนยุทธศาสตร์และยุทธวิธี โดยให้ความสนใจกับประเด็น "อารมณ์" ของผู้เข้าร่วมขบวนการมากขึ้น พวกเขาทราบดีว่าปัญหาสำคัญของขบวนการทางสังคมคือ "การระดมผู้คนนั้นง่ายกว่าการรักษาพวกเขาไว้" จึงหันมารักษาผู้เข้าร่วมโดยใช้ภาษาเชิงศาสนาและภาษาเชิงหน้าที่ทางศีลธรรม (เช่น "การช่วยให้รอด" (salvation) เป็นต้น) และกระตุ้นให้ลุกขึ้นมาป้องกันตนเองและเพื่อนร่วมโลกจากความสูญเสียในภัยพิบัติทั้งหลาย (Gürlesin, 2024; Seagrave, 2023, p. 68) XR ยังใช้กิจกรรมกึ่งศาสนา (เช่น การใช้สัญลักษณ์และรูปแบบของพิธีทางศาสนา เป็นต้น) เพื่อแสดงออกว่าขบวนการมีระบบคุณค่า ศีลธรรม และภารกิจอันศักดิ์สิทธิ์ในการปกป้องรักษาโลก วิธีการเหล่านี้ช่วยระดมและรักษาผู้เข้าร่วมได้เป็นจำนวนมาก (Gürlesin, 2024)

เพื่อดูแลอารมณ์ไม่ให้สมาชิกหมดไฟ (burnout) XR ได้ใช้ยุทธวิธี "ฟื้นฟูขึ้นใหม่" (regeneration) ซึ่งหมายถึง การดูแลตนเอง ดูแลผู้อื่น และสร้างชุมชนที่สามารถตั้งรับปรับตัว ตัวอย่างของยุทธวิธีนี้ คือการหยุดพักจากการเคลื่อนไหวเมื่อจำเป็น การมีกิจกรรมผ่อนคลายที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ (เช่น การออกเดินป่าของ XR เนเธอร์แลนด์) การสนับสนุนสมาชิกของขบวนการที่ถูกจับและช่วยเหลือคนอื่น ๆ และการเลี้ยงที่จะให้ความสนใจต่อผู้มีชื่อเสียงหรือแกนนำเพื่อให้สมาชิกทั่วไปมีสิทธิมีเสียงเต็มที่ในขบวนการ (Read & Alexander, 2020, p. 105)

หลักใหญ่ของการ “ฟื้นฟูขึ้นใหม่” ประการหนึ่งคือการเปลี่ยนเรื่องเล่า จากเดิมที่เรียกร้องให้ปัจเจกทุกคนต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาเพราะพฤติกรรมของทุกคนก่อให้เกิดปัญหา มาเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับความรู้สึกร่วมกันและความเห็นอกเห็นใจกัน ทั้งนี้ระหว่างการทบทวนการเคลื่อนไหวของ XR ในปี ค.ศ. 2020 แกนนำของขบวนการสรุปว่า XR จำเป็นต้องเปลี่ยนเรื่องเล่าจากเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาเป็นเรื่องเล่าที่มีคนเป็นศูนย์กลาง โดยล้วงลึกเพื่อเล่าเรื่องความเปราะบาง เช่นความปลอดภัยในชีวิตของ “ชุมชนและบ้านของเรา” และโดยเฉพาะอย่างยิ่งของ “คนที่เรารัก” ที่ต้องสูญเสียไป ซึ่งการสูญเสียนี้นี้จะดำเนินต่อไปหากมนุษย์ไม่หยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในทันที นอกจากนั้น เรื่องเล่าควรเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่นการหาเลี้ยงครอบครัว เพื่อให้จับต้องอย่างเป็นรูปธรรมได้มากขึ้น (Read & Alexander, 2020, p. 105, 195-196)

เมื่อนำไปปฏิบัติจริง ยุทธวิธีฟื้นฟูขึ้นใหม่ช่วยดึงดูดผู้คนให้มาร่วมกิจกรรมและสนับสนุนสมาชิกในด้านอารมณ์ได้เป็นอย่างมาก โดยในการชุมนุมปี ค.ศ. 2023 ซึ่งถูกเรียกว่า "The Big One" XR สามารถระดมคนมาร่วมชุมนุมกินเวลา 4 วันได้ถึง 60,000 คน โดยที่ผู้เข้าร่วมรายใหม่ระบุว่ากิจกรรมเชิงฟื้นฟู เช่นการแสดงและศิลปะต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็น "ด้านที่อ่อนโยนขึ้น" ของ XR ดึงดูดให้พวกเขาเข้าร่วมชุมนุมและมีแรงบันดาลใจที่อยากจะสร้างการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ขณะที่บางส่วนของขบวนการมาก่อนยอมรับว่ารู้สึกมีความหวังและชอบแนวทางนี้มากกว่า (van der Zee & Weston, 2023)

การนับรวมทุกคน: การปรับปรุงยุทธวิธีขัดขวางทำลายระบบปกติ และยุทธศาสตร์ผ้าห่ม

บทเรียนจากทั้ง FFF และ XR ชี้ให้เห็นปัญหาสำคัญของขบวนการระดับโลก นั่นก็คือการที่คนบางกลุ่มรู้สึกว่าขบวนการเหล่านั้น "ไม่ใช่ที่ทางของตนเอง" ดังจะเห็นได้ว่า แม้ FFF จะพยายามใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการระดมกลุ่มคนที่ไม่ใช่เยาวชน แต่วิธีสื่อสารกลับ

ผลักให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งรุ่นเก่าบางกลุ่มไม่สนใจ สำหรับ XR การที่พวกเขาเคยประกาศจุดยืนว่า “พ้นจากการเมือง” กล่าวคือ “ไม่เป็นสังคมนิยม” และ “ไม่ได้อยู่ฝั่งใดของอุดมการณ์ไม่ว่าฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวา” โดยหวังจะสื่อว่าเป็นขบวนการสากลที่มีฐานกว้าง กลับสร้างความกังวลสงสัยในหมู่คนยากจนและคนชายขอบว่าขบวนการเป็นพวกชนชั้นกลางที่ขาดความเห็นอกเห็นใจ (Bell & Bevan, 2021, p. 1214-1215)

จากการศึกษาทั้ง 3 ขบวนการ ผู้วิจัยพบว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างกล่าวคือการสร้างภาพลักษณ์ของการ “นับรวมทุกคน” กล่าวคือจงใจกลุ่มคนที่เคยรู้สึกแปลกแยกจากขบวนการ (เช่น ชนชั้นแรงงาน ชาวบ้านในชนบท ฝ่ายอนุรักษ์นิยม นักธุรกิจ นักการเงิน เป็นต้น) โดยใช้การมุ่งผลในเชิงปฏิบัติ (pragmatic) แต่ก็ไม่ละทิ้งเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงแบบชุดรากถอนโคน (Charter, 2024) “การนับรวมทุกคน” จะเกิดขึ้นได้เมื่อขบวนการปรับปรุง “ยุทธวิธีขัดขวางทำลายระบบปกติ” (disruptive tactics)⁴ ซึ่งเป็นที่นิยมมาอย่างยาวนาน อีกทั้งต้องกำหนดเป้าหมายใหม่ให้โอบรับทุกคนเข้าสู่ขบวนการ

ผู้ที่เคยร่วมขบวนการ XR บางคนยอมรับว่าตนถอยออกมาจากขบวนการเพราะรู้สึกสับสนเสีย ประเด็นนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับยุทธวิธี “จงใจให้จับกุม” (courting arrest) ที่ XR เลือกใช้ การจงใจให้จับกุมนั้นเป็นยุทธวิธีที่พัฒนาขึ้นมาจาก 3 ฐานคิดคือ ฐานคิดเชิงปรัชญาที่ว่าสมาชิกในขบวนการเป็นพลเมืองที่ถูกข่มขู่มาต่อต้านโดยพร้อมจะสละเสรีภาพ ฐานคิดเชิงจิตวิทยาที่ว่าผู้จงใจให้จับกุมจะรู้สึกเชื่อมโยงกับคุณค่าที่ยิ่งใหญ่กว่า เช่น เกียรติยศและความกล้าหาญ และฐานคิดในเชิงปฏิบัติที่ว่า ชนชั้นนำจะให้ความสนใจต่อข้อเรียกร้องหากผู้ที่ถูกจับกุมมีจำนวนมาก (เช่น มีจำนวนถึง 50,000 คน) สามารถขัดขวางชีวิตปกติ และก่อให้เกิดต้นทุนทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน (Hallam, 2019) แม้ว่าการจงใจให้จับกุมจะสามารถสร้างแรงกดดันต่อรัฐ ดังจะเห็นได้ว่า การที่ผู้ร่วมขบวนการ XR ถูกจับกุมตัวกว่า 1,100 คน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้สภาผู้แทนราษฎรและรัฐบาลอังกฤษตอบสนองในเชิงบวกในปี ค.ศ. 2019 แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้ขบวนการถูกวิจารณ์อย่างหนักว่าก่อให้เกิดความตึงเครียดระหว่างผู้ประท้วงและตำรวจซึ่งอาจลงโทษผู้ประท้วง

⁴ ยุทธวิธีขัดขวางทำลายระบบปกติ หมายถึง การเข้าไปขัดขวาง กีดกันกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง รวมถึงการขัดขวางกีดกันฝ่ายที่ขบวนการเผชิญหน้าด้วย โดยมีเป้าหมายคือตั้งคำถามต่อความชอบธรรมที่ดำรงอยู่ไปจนถึงการขอให้เห็นอกเห็นใจ ตัวอย่างเช่น การนั่งประท้วง การเข้าครอบครองพื้นที่ การปิดล้อมพื้นที่ เป็นต้น

รุนแรงขึ้น และเป็นอันตรายต่อคนชายขอบโดยเฉพาะคนผิวสีเนื่องจากโดยปกติคนกลุ่มนี้ก็เสี่ยงต่อการถูกจับกุมและถูกทำให้กลายเป็นอาชญากรอยู่แล้ว (Lewis, 2019)

ในกรณีของอังกฤษซึ่งเป็นถิ่นหลักของ XR ความตึงเครียดระหว่างตำรวจและผู้ชุมนุมและท่าทีที่เปลี่ยนแปลงไปของรัฐบาล ทำให้ผู้ที่สนใจจะเข้าร่วมการชุมนุมกังวลต่อการใช้ยุทธวิธีขัดขวางทำทนายระบบปกติ จากเดิมที่เจ้าหน้าที่ตำรวจแสดงความเห็นอกเห็นใจผู้ชุมนุมแม้จะต้องเข้าจับกุม รัฐเริ่มจับกุมผู้ชุมนุมอย่างเข้มงวดภายใต้สถานการณ์โควิด-19 โดยให้เหตุผลว่า XR ก่อความรบกวนการรักษาความปลอดภัยทั้ง ๆ ที่ประเทศกำลังเปราะบางจากการแพร่กระจายของไวรัส (Home Office news team, 2020) ทิศทางนี้ดำเนินต่อมาในยุครัฐบาลลิซ ทรัสส์และริชี ซูแน็ก (ค.ศ. 2022-2024) ซึ่งประชาชนเผชิญกับวิกฤตค่าครองชีพและผลสะท้อนต่าง ๆ จากโควิด-19 โดยรัฐบาลให้ความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อมต่ำกว่าประเด็นอื่นอย่างเห็นได้ชัด (Saunders et al., 2025, p. 4, 11)

จากการประเมินยุทธศาสตร์และข้อจำกัดที่ทำให้ยุทธศาสตร์เดิมเสี่ยง รูเพิร์ต รีด ซึ่งเป็นผู้วางยุทธศาสตร์ให้กับ XR เสนอว่า การจะรักษาความชอบธรรมและฐานสนับสนุนของสาธารณชนไว้ได้ นอกจากยุทธวิธีขัดขวางทำทนายระบบปกติจะต้องปลอดภัยกับผู้เข้าร่วม ยังต้องเปลี่ยนเป้าหมาย จากการขัดขวางชีวิตของสามัญชนคนธรรมดาไปยังเป้าหมายใหม่คือการรื้อเมือง ข้าราชการ หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ และธุรกิจยักษ์ใหญ่ เช่น แทนที่จะไปปิดกั้นการจราจรสาธารณะอาจเปลี่ยนไปบุกยึดพื้นที่ประชุมที่รัฐในระดับท้องถิ่นกำลังพิจารณาโครงการซึ่งมีแนวโน้มส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อชุมชน (Read & Alexander, 2020, pp. 33-34)

หลังจาก XR ประกาศยุติการใช้ยุทธวิธีขัดขวางทำทนายระบบปกติเป็นการชั่วคราว การชุมนุม "The Big One" สามารถระดมคนได้หลายหมื่นคนและไม่มีการจับกุมผู้ชุมนุม อีกทั้งยังสามารถระดมเอ็นจีโอหลายกลุ่มมาเป็นพันธมิตรใหม่ เช่น องค์การการกุศล The Fairtrade Foundation เป็นต้น ในอนาคตขบวนการอาจต้องพิจารณาเส้นแบ่งระหว่างการ "ขัดขวางทำทนายระบบปกติ" กับ "ความรุนแรง" อย่างจริงจังโดยนับรวมความเห็นของคนทุกฝ่าย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งภายใน (Evans, 2023)⁵

⁵ ผลการสำรวจของนิตยสาร The Ecologist ชี้ให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมขบวนการ XR ถึงร้อยละ 80 สนับสนุนการใช้ยุทธวิธีทำทนายซึ่งหน้าที่ไม่ใช่ความรุนแรง เช่น ยุทธวิธีที่เรียกว่า picket line คือการที่คนงานซึ่งออกมาประท้วงขีดเส้นขวางบริเวณทางเข้าด้านหน้าอาคารโรงงานหรือสำนักงานไม่ให้คนอื่นเข้ามา เป็นต้น (Evans, 2023)

ข้อเสนอเปลี่ยนเป้าหมายในการขัดขวางทำร้ายช้างต้นสอดคล้องกับยุทธศาสตร์สำคัญของ WRM ที่มีชื่อว่ายุทธศาสตร์ผ้าห่ม (blanket strategy) ซึ่งพุ่งเป้าไปที่ธุรกิจยักษ์ใหญ่ต้นตอของปัญหา ยุทธศาสตร์ผ้าห่มคือการสร้างแรงกดดันต่อบริษัทที่เป็นเป้าหมายในหลาย ๆ ด้านพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะกดดันผ่านหุ้นส่วนของบริษัทเหล่านั้น เช่น ผู้ถือหุ้น ลูกค้า ผู้ให้ทุน เป็นต้น โดยใช้เครือข่ายของขบวนการทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งปฏิบัติการอยู่ในประเทศที่เป็นที่ตั้งของหุ้นส่วนของบริษัทเป้าหมาย

ตามยุทธศาสตร์นี้ WRM พลิกโครงสร้างทุนนิยมข้ามชาติมาเป็น “โอกาส” และใช้จุดแข็งคือการมีเครือข่ายนานาชาติมาสร้างแรงกดดัน เช่น การที่ขบวนการ Friend of the Earth Indonesia (WALHI) ร่วม กับ WRM และ Environmental Justice Organisations, Liabilities and Trade (EJOLT) กดดันผู้กำหนดนโยบายในสหภาพยุโรป ในฐานะลูกค้าของบริษัทข้ามชาติผู้ผลิตปาล์มน้ำมัน หลังจากบริษัทดังกล่าวขับไล่และละเมิดสิทธิมนุษยชนชาวบ้านในอินโดนีเซีย EJOLT ยังได้เรียกร้องให้ผู้กำหนดนโยบาย ทบทวนการสนับสนุนโครงการปลูกป่าอุตสาหกรรมเพื่อเป็นแหล่งดูดซับคาร์บอน เนื่องจากส่งผลกระทบต่อสิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้าน (Environmental Justice Organisations, Liabilities and Trade [EJOLT], 2013) ย้อนหลังไปในปี ค.ศ. 2006 WALHI ร่วมกับ Friend of the Earth (FOE) เคยกดดันบริษัทผู้ผลิตเยื่อกระดาษและกระดาษรายใหญ่ในอินโดนีเซีย (APRIL) ซึ่งทำลายป่าและแย่งยึดที่ดินของชาวบ้านบนเกาะสุมาตรา โดยตีพิมพ์บทความในหนังสือพิมพ์ The Guardian ประณามบริษัทผู้ขายกระดาษในสหราชอาณาจักรที่ขายผลิตภัณฑ์และสถาบันการเงินที่เป็นแหล่งทุนของ APRIL ขณะที่ FOE ฟินแลนด์กดดันบริษัท UPM สัญชาติฟินแลนด์ ซึ่งเป็นผู้ซื้อผลิตภัณฑ์และให้เงินกู้แก่ APRIL จนกระทั่งในที่สุด UPM ยกเลิกการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์จาก APRIL (Gritten & Mola-Yudego, 2010, p. 753)

ทั้งนี้ การใช้ "ยุทธศาสตร์ผ้าห่ม" ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินโอกาสทางการเมืองว่าเอื้อต่อการสร้างแรงกดดันหรือไม่ เช่น เลือกสร้างแรงกดดันในขณะที่บริษัทเป้าหมายกำลังมีคู่แข่งทางการค้าเพิ่มขึ้นหรือประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น หรือเลือกสร้างแรงกดดันเมื่อเอ็นจีโอกลุ่มอื่น ๆ รวมถึงสื่อมองว่าขบวนการมีความชอบธรรมที่จะต่อต้านบริษัท เป็นต้น (Gritten & Mola-Yudego, 2010, pp. 732-733)

สรุปและอภิปราย

บทความนี้ชี้ให้เห็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่นำไปสู่ความสำเร็จหรือที่ถูกปรับปรุงขึ้นใหม่หลังจากเผชิญความล้มเหลวของขบวนการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับโลก เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับขบวนการในประเทศไทย โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ การปรับรูปแบบการจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจใหม่ การจูงใจและรักษาอารมณ์ของผู้เข้าร่วม และการวางยุทธศาสตร์ "นับรวมทุกคน"

ในการจัดขบวนการแบบกระจายอำนาจใหม่ ผู้วิจัยเสนอว่า ขบวนการใช้ยุทธวิธี "การสร้างกลุ่มคนในย่านการใช้ชีวิตเดียวกัน" เพื่อเป็นเครือข่ายประสานระหว่างกลุ่ม อีกทั้งประเมินยุทธศาสตร์ร่วมกันอย่างจริงจังก่อนนำไปใช้โดยเฉพาะเมื่อเผชิญกับบริบทที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งภายใน ในด้านการจูงใจและรักษาอารมณ์ ขบวนการอาศัยโซเชียลมีเดียสร้างเรื่องเล่าที่เป็นแบบเฉพาะบุคคล ชูภารกิจทางศีลธรรม และเน้นฟื้นฟูอารมณ์ของสมาชิกมากกว่าจะสร้างความกังวล และในด้านการ "นับรวมทุกคน" นั้น ขบวนการได้ปรับปรุงยุทธวิธีขัดขวางทำลายระบบปกติและเลือกประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์ผ้าห่ม

การอภิปรายผลการศึกษาศึกษาของโครงการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นประเด็นที่ต้องพิจารณาหากจะนำไปประยุกต์กับขบวนการในไทย ในที่นี้ ผู้วิจัยเสนอว่า ขบวนการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในประเทศไทยควรให้ความสำคัญกับเงื่อนไขข้อ 2 ประการในการปรับปรุงยุทธศาสตร์และยุทธวิธี คือ การแบ่งขั้วทางการเมือง (political polarization) และการสร้างขบวนการในท้องถิ่นให้เข้มแข็ง

การแบ่งขั้วทางการเมืองไทยมีลักษณะเป็นการแสวงหาระเบียบทางการเมืองที่แตกต่างกันและปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่การเดินขบวนบนท้องถนนในปี ค.ศ. 2006 ส่งผลให้การสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (solidarity) ในภาคประชาสังคมไทยเป็นไปได้ยาก (Sombatpoonsiri, 2020) ตัวอย่างในต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า การแบ่งขั้วทางการเมืองส่งผลเสียอย่างชัดเจนต่อการระดมสมาชิกของขบวนการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสื่อสังคมออนไลน์เป็นภัยต่อการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (Couldry, 2023, p. 2) และกลุ่มซึ่งมีผลประโยชน์สุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่ง (เช่น กลุ่มธุรกิจพลังงานฟอสซิล กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติที่มีแนวคิดสุดขั้ว เป็นต้น) มีอิทธิพลในกระบวนการมีส่วนร่วมมากกว่ากลุ่มเล็กกลุ่มน้อยอย่างเช่นชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการสีเขียว (Chen et al., 2021, p. 1)

การสร้างขบวนการในท้องถิ่นให้เข้มแข็งของ XR FFF และ WRM สามารถเป็นแนวทางต่อขบวนการในไทย ที่ในระยะหลังขบวนการต่อสู้ในพื้นที่เฉพาะ (place-based movement) เริ่มเชื่อมโยงเข้ากับเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ขบวนการในท้องถิ่นภายใต้เครือข่าย P-Move ที่เชื่อมโยงว่าโครงการคาร์บอนเครดิตจะส่งเสียต่อการเรียกร้องสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ (Prachatai, 2024) บทเรียนจากต่างประเทศชี้ให้เห็นว่าขบวนการต่อสู้ในพื้นที่เฉพาะซึ่งมีจุดเด่นคือระดมตัวแสดงที่หลากหลายในท้องถิ่นได้และเป็นเครือข่ายในพื้นที่เล็กที่พึ่ง "เสียงที่แตกต่าง" สามารถสร้างให้เกิดพันธมิตรกับคนในชุมชนวิทยาศาสตร์ (เช่น นักวิทยาศาสตร์ในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐในหน่วยงานท้องถิ่น เป็นต้น) จึงเอื้อให้เกิดการประสานความรู้ความคิดของคนพื้นถิ่นเข้ากับวิทยาศาสตร์อย่างเท่าเทียม ด้านหนึ่งก้าวข้ามข้อจำกัดเชิงเทคนิคที่เป็นอุปสรรคต่อชุมชนพื้นถิ่น (เช่น เทคนิคสำหรับชุมชนในการตรวจสอบกิจกรรมภายนอกที่ทำลายป่าในพื้นที่ เป็นต้น) อีกด้านทำให้วิทยาศาสตร์ตอบสนองต่อความรู้ โลกทัศน์ วัฒนธรรม และชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนพื้นถิ่น (เช่น ตอบสนองต่อโลกทัศน์พื้นถิ่นที่มองว่ามนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์นั้นอยู่ร่วมและพึ่งพาอาศัยกัน เป็นต้น) (Ramirez et al., 2020; Cifuentes, 2023)

References

- Alexander, J., Eliasoph, N., McAdam, D., Sevelsted, A., & Toubøl, J. (2023). Bringing morality back in: Three interviews. In J. Toubøl & A. Sevelsted (Eds.), *The power of morality movements: Civic engagement in climate justice, human rights, and democracy* (pp. 39–59). Springer.
- Allen, F. (2013). Trends in environmental activism. *International Political Science Abstracts*, 73(5), 673–681.
<https://doi.org/10.1177/00208345231209549>
- Arrieta-Kenna, R. (2021, May 11). When the unstoppable activists met their match. *Politico*.
<https://www.politico.com/news/magazine/2021/11/05/sunrise-movement-manchin-climate-activism-democratic-washington-518558>

- Bell, K. & Baven, G. (2021). Beyond inclusion? Perceptions of the extent to which Extinction Rebellion speaks to, and for, Black, Asian and Minority Ethnic (BAME) and working-class communities. *Local Environment*, 26(10), 1205-1220. <https://doi.org/10.1080/13549839.2021.1970728>
- Benford, R. D. & Snow, D. (2000). Framing processes and social movements: An overview and assessment. *Annual Review of Sociology* 26, 611–639. <http://www.jstor.org/stable/223459>
- Berclaz, J., & Giugni, M. (2005). Specifying the concept of political opportunity structures. In M. Kousis & C. Tilly (Eds.), *Economic and political contention in comparative perspective* (pp. 15–32). Routledge.
- Brunnengräber, A. (2014). Between pragmatism and radicalization: NGOs and social movements in international climate politics. In H. Garrelts & M. Dietz (Eds.), *Routledge handbook of the climate change movement* (pp. 269–279). Routledge.
- Burns, D., & Reimann, C. (2019). Movement building. In C. Farrell, A. Green, S. Knights, & W. Skeaping (Eds.), *This is not a drill: An extinction rebellion handbook*. Penguin Books.
- Charter, F. (2024, July 10). Ex-extinction rebellion spokesperson: Disruptive protests can just annoy people. *Prospect*. <https://www.prospectmagazine.co.uk/views/people/67186/ex-extinction-rebellion-spokesperson-disruptive-protests-can-just-annoy-people>
- Chen, T. H. Y., Salloum, A., Gronow, A., Ylä-Anttila, T., & Kivelä, M. (2021). Polarization of climate politics results from partisan sorting: Evidence from Finnish Twitterspace. *Global Environmental Change*, 71, Article 102348. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102348>

- Cifuentes, S. (2023). Co-producing autonomy? Forest monitoring programs, territorial ontologies, and Indigenous politics in Amazonia. *Digital Geography and Society*, 5, Article 100068, <https://doi.org/10.1016/j.diggeo.2023.100068>.
- Colchester, M., Apte, T., Laforge, M., Mandondo, A., & Pathak, N. (2003). *Bridging the gap: Communities, forests and international networks*. Center for International Forestry Research. <https://doi.org/10.17528/cifor/001277>
- Couldry, N. (2023). On social media, solidarity, and the catastrophe of climate change. *Social Media + Society*, 9(2). <https://doi.org/10.1177/20563051231177907>
- Dahlstrand, E. (2020). *The recipe for engagement in a direct-action climate movement for the future of humanity* [Master's thesis, Lund University]. Lund University Libraries. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=9018809&fileId=9019065>
- della Porta, D., & Parks, L. (2014). Framing processes in the climate movement: From climate change to climate justice. In M. Dietz & H. Garrelts (Eds.), *Routledge handbook of the climate change movement* (pp. 19–30). Routledge.
- Doherty, K. (2013). Tactics. In D. A. Snow, D. della Porta, B. Klandermans, & D. McAdam (Eds.), *The Wiley-Blackwell encyclopedia of social and political movements* (pp. 1-6). Blackwell Publishing.
- Einhöwer, R. (1999). Practices, opportunity, and protest effectiveness: Illustrations from four animal rights campaigns. *Social Problems*, 46(2), 169–186. <https://doi.org/10.2307/3097251>

- Environmental Justice Organisations, Liabilities and Trade (EJOLT). (2013, June 4). *Tree plantations: Conflicts, trends and resistance*.
<http://www.ejolt.org/2013/06/tree-plantations-conflicts-trends-and-resistance-updated-report-in-bahasa/>
- Evans, R. (2023, April 27). Extinction Rebellion gave it 'the Big One' with a four-day peaceful protest - now what? *The Conversation*.
<https://theconversation.com/extinction-rebellion-gave-it-the-big-one-with-a-four-day-peaceful-protest-now-what-204581>
- Fabel, M., Flückiger, M., Ludwig, M., Waldinger, M., Wichert, S., & Rainer, H. (2022). *The power of youth: Did the “Fridays for Future” climate movement trickle-up to influence voters, politicians, and the media?* (CESifo Working Paper No. 9742). Social Science Research Network.
<https://ssrn.com/abstract=4106055>
- Flachsland, C. & Levi, S. (2021). Germany’s Federal Climate Change Act. *Environmental Politics*, 30(sup1), 118-140,
<https://doi.org/10.1080/09644016.2021.1980288>
- Fotaki, M. & Foroughi, H. (2022). Extinction Rebellion: Green activism and the fantasy of leaderlessness in a decentralized movement. *Leadership*, 18(2), 224-246. <https://doi.org/10.1177/1742715021100557>
- Gamson, W. A. (1975). *The strategy of social protest*. Dorsey Press.
- Garrlets, H. & Dietz, M. (2014). Introduction: Contours of the transnational climate movement - conception and contents of the handbook. In H. Garrlets & M. Dietz (Eds.), *Routledge handbook of the climate change movement* (pp. 1-15). Routledge.
- Gayle, D. (2025, March 27). Just Stop Oil to ‘hang up the hi-vis’ after three years of climate action. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/environment/2025/mar/27/just-stop-oil-hangs-up-the-hi-vis-after-three-years-of-climate-action>

- Gerber, J. F. (2011). Conflicts over industrial tree plantations in the South: Who, how and why? *Global Environmental Change*, 21(1), 165–176. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2010.09.005>
- Goodwin, J., & Jasper, J. M. (1999). Caught in a winding, snarling vine: The structural bias of political process theory. *Sociological Forum*, 14(1), 27–54. <https://doi.org/10.1023/A:1021684610881>
- Gritten, D., & Mola-Yudego, B. (2010). Blanket strategy: A response of environmental groups to the globalising forest industry. *International Journal of the Commons*, 4(2), 729–757. <https://doi.org/10.18352/ijc.216>
- Gürlesin, Ö. F. (2024). Social Media, Environmental Activism, and Implicit Religion: A Case Study of Extinction Rebellion. *Religions*, 15(12). <https://doi.org/10.3390/rel15121458>
- Hallam, R. (2019). The civil resistance model. In C. Farrell, A. Green, S. Knights, & W. Skeaping (Eds.), *This is not a drill: An Extinction Rebellion handbook*. Penguin Books.
- Home Office news team. (2020, September 7). *Policing Minister Kit Malthouse's statement on Birmingham incident and Extinction Rebellion protests*. <https://homeofficemedia.blog.gov.uk/2020/09/07/policing-minister-kit-malthouses-statement-on-birmingham-incident-and-extinction-rebellion-protests/>
- Jacobson, E., Imdieke, A., & Pearson, P. (2024, September 2). *East Antarctica hits 28°C above normal during current heatwave*. International Cryosphere Climate Initiative. <https://iccinet.org/east-antarctica-hits-28c-above-normal-during-current-heatwave/>
- Jacout, T., Boardman, R., & Baulch, L. G. (2019). Building an action. In C. Farrell, A. Green, S. Knights, & W. Skeaping (Eds.), *This is not a drill: An Extinction Rebellion handbook*. Penguin Books.

- Jobin, P., Ho, M. S., & Hsiao, M. (2021). Environmental movements and politics of the Asian Anthropocene: An introduction. In P. Jobin, M. S. Ho, & M. Hsiao (Eds.), *Environmental movements and politics of the Asian Anthropocene* (pp. 1–35). ISEAS–Yusof Ishak Institute.
- Kamboh, S. A. & Ittefaq, M. (2024, February 12). *Climate activism in the Global South: A call for clear agendas*. Global Policy.
<https://www.globalpolicyjournal.com/blog/12/02/2024/climate-activism-global-south-call-clear-agendas>
- Kitschelt, H. (1986). Political opportunity structures and political protest: Anti-nuclear movements in four democracies. *British Journal of Political Science*, 16(1), 57–85. <http://www.jstor.org/stable/193981>
- Kriesi, H., Koopmans, R., Willem, J., & Giugni, M. G. (1995). *New social movements in Western Europe: A comparative analysis*. University of Minnesota Press.
- Lewis, A. (2019, November 24). Too white, too middle class and lacking in empathy, Extinction Rebellion has a race problem, critics say. *CNN*.
<https://edition.cnn.com/2019/11/24/uk/extinction-rebellion-environment-diversity-gbr-intl/index.html>
- Lohmann, L. (2020). *What kind of future for the World Rainforest Movement? 20 years after addressing the underlying causes of deforestation*. World Rainforest Movement.
<https://www.wrm.org.uy/publications/what-kind-of-future-for-the-world-rainforest-movement>
- McCarthy, J. D., & McPhail, C. (1998). The institutionalization of protest in the United States. In D. S. Meyer & S. Tarrow (Eds.), *The social movement society: Contentious politics for a new century* (pp. 83–110). Rowman and Littlefield.

- Meyer, D. S., & Staggenborg, S. (2012). Thinking about strategy. In G. M. Maney, K. T. Andrews, R. V. Kutz-Flamenbaum, D. A. Rohlinger, & J. Goodwin (Eds.), *Strategies for social change* (pp. 3–22). University of Minnesota Press.
- Parmelee, J., Perkins, S., & Beasley, B. (2022) Personalization of politicians on Instagram: What Generation Z wants to see in political posts. *Information, Communication & Society*. 26(9), 1773-1788.
<https://doi.org/10.1080/1369118X.2022.2027500>
- Piven, F. F., & Cloward, R. (1977). *Poor people's movements: Why they succeed, how they fail*. Pantheon Books.
- Prachatai. (2024, July 31). *Local forest management: 'Carbon Credits' may undermine local rights to forest management* [in Thai].
<https://prachatai.com/journal/2024/07/110147>
- Ramirez, M., Estévez, J. H. G., Goyeneche, O. Y. R., & Rodriguez, C. E. O. (2020). Fostering place-based coalitions between social movements and science for sustainable urban environments: A case of embedded agency. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 38(7-8), 1386-1411. <https://doi.org/10.1177/2399654420929355>
- Read, R. (2023, November 8). Extinction Rebellion's future is far less radical than its past. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/nov/08/extinction-rebellion-future-less-radical-unite-positive-action>
- Read, R., & Alexander, S. (2020). *Extinction Rebellion: Insights from the inside*. Simplicity Institute Publishing.
- Saunders, C., Nadel, S., & Walley, B. (2025). It's not just structural: Political context and London's environmental networks twenty-one years later. *Politics and Governance*, 13, Article 10137
<https://doi.org/10.17645/pag.10137>

- Saxonberg, S., & Pažma, M. (2025). Analyzing the fight for decency: Combining framing and emotional approaches to social movement theory. *International Journal of Comparative Sociology*, 0(0).
<https://doi.org/10.1177/00207152241310443>
- Seagrave, J. (2023). Protest in the face of catastrophe: Extinction Rebellion and the anti-politics of grief. *Suomen Antropologi*, 47(2), 49-73.
<https://doi.org/10.30676/jfas.101239>
- Shim, D. (2024). Personalising climate change—how activists from Fridays for Future visualise climate action on Instagram. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11, Article 1073.
<https://doi.org/10.1057/s41599-024-03556-7>
- Sombatpoonsiri, J. (2020). Two Thailands: Clashing political orders and entrenched polarization. In T. Carothers & A. O'Donohue (Eds.), *Political polarization in South and Southeast Asia: Old Divisions, New Dangers* (pp. 37-79). Carnegie Endowment for International Peace.
- Taratham, W. (2011). *Social movement readiness: A case study of the Serichon (Free People) group in Ubon Ratchathani province* [Master's thesis, Ubon Ratchathani University]. Esan Information Ubon Ratchathani University. https://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/e-research/sites/default/files/Worawan_Tha.pdf
- Tarrow, S. (1994). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge University Press.
- van der Zee, B. & Weston, P. (2023, April 21). Big tent for the Big One: Extinction Rebellion shows softer side in London protest. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/world/2023/apr/21/big-one-extinction-rebellion-climate-protest-london-xr>

- Watts, J. (2019, April 19). Greta Thunberg hopes to join climate protests during London visit. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/environment/2019/apr/19/greta-thunberg-hopes-to-join-climate-protests-during-london-visit-extinction-rebellion>
- World Rainforest Movement. (2014). *REDD: A collection of conflicts, contradictions and lies*. <https://www.wrm.org.uy/publications/redd-a-collection-of-conflicts-contradictions-and-lies>
- World Rainforest Movement. (2022). *A critical reflection on participation in international forest policy processes: WRM briefing*.
https://www.wrm.org.uy/sites/default/files/2022-11/WRM_briefing_Oct_2022.pdf
- World Rainforest Movement. (2024). *Tree plantations for carbon markets*.
<https://www.wrm.org.uy/bulletin-articles/tree-plantations-for-carbon-markets>

แนวทางการเสริมสร้างความรู้ทางกฎหมายเกี่ยวกับ สิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุ¹

Guidelines for Enhancing Legal Knowledge about the Rights and Welfare of the Elderly

รัฐอัครธีร์ อัครธีรฐิติภูมิ² ชัยวัชร พรหมจิตติพงษ์³ สายชล ปัญญชิต⁴ และภูเบศ วณิชชานนท์⁵

Rattaakkhatee Akkhateerathitiphum, Chaiwatchara Promjittiphong,

Saichol Panyachit, & Phoobade Wanitchanon

Received: April 3, 2025/ Revised: October 10, 2025/ Accepted: October 17, 2025

บทคัดย่อ

เมื่อสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ทำให้รัฐจำเป็นต้องเข้าไปบริหารจัดการเรื่องสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ ประกอบกับเรื่องสิทธิและสวัสดิการคือเครื่องชี้วัดระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามก่อนที่รัฐจะออกมาตรการเกี่ยวกับการบริหารจัดการดังกล่าว จำเป็นต้องรู้ระดับความรู้ทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุเสียก่อน เพื่อให้สามารถกำหนดมาตรการต่าง ๆ ได้ตรงเป้าหมายและเหมาะสม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาเรื่องระดับความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุ การศึกษานี้อาศัยแนวคิดการ

¹ บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง "การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเกี่ยวกับกฎหมาย สิทธิ สวัสดิการ และคุณภาพชีวิตภายในชุมชน เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร"

² Corresponding author, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (Assistant Professor, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University), Email: Rattasapa@g.swu.ac.th

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (Assistant Professor, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University), Email: chaiwatchara@g.swu.ac.th

⁴ รองศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (Associate, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University), Email: saicholpa@g.swu.ac.th

⁵ อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (Lecturer, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University), Email: phoobade@g.swu.ac.th

คุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมุ่งเน้นความจำเป็นในการส่งเสริมสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุเพื่อให้สามารถเข้าถึงสวัสดิการและการคุ้มครองทางกฎหมายได้อย่างเสมอภาค

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาระดับความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย สิทธิ และสวัสดิการของผู้สูงอายุในชุมชนเมือง โดยเลือกศึกษาชุมชนมีสุวรรณ 2 และชุมชนข้างสะพานคลองตัน เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน ข้อมูลจัดเก็บและรวบรวมผ่านการสำรวจเชิงปริมาณและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตันและผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไปในด้านแพ่งและพาณิชย์รวมถึงมาตรการกฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางดิจิทัล อย่างไรก็ตาม พบว่าบางส่วนยังขาดความรู้เกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานและมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ การศึกษานี้นำไปสู่ประเด็นอภิปรายสถานการณ์ในปัจจุบันเกี่ยวกับความรู้ทางกฎหมายของแก่ผู้สูงอายุ ความเข้าใจด้านกฎหมายและสวัสดิการของผู้สูงอายุ ตลอดจนการเสนอแนวทางการเสริมสร้างความรู้ด้านกฎหมายและสวัสดิการผ่านโครงการให้ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน เช่น การอบรมเกี่ยวกับสิทธิของผู้สูงอายุ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเข้าถึงข้อมูล และการพัฒนาช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้สิทธิของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ กฎหมาย สวัสดิการ สิทธิ คุณภาพชีวิต

Abstract

As Thailand moves toward becoming a fully aged society, the state is compelled to manage the rights and welfare of the elderly, who represent a significant portion of the population. Rights and welfare are indicators of the quality of life of older persons. However, before implementing any management measures, it is essential for the state to understand the level of legal knowledge concerning the rights and welfare of the elderly. This understanding enables the formulation of targeted and appropriate policies. Therefore, it is necessary to study the level of legal literacy relating to the

rights and welfare of older persons. This study adopted the conceptual framework of elderly rights protection and the theory of community participation, emphasizing the necessity to promote the fundamental rights of the elderly in order to ensure equitable access to welfare and legal protection.

The research focused on examining the level of knowledge about laws, rights, and welfare among elderly residents in urban communities, specifically the Misuawan 2 Community and the Khlong Tan Bridge-side Community in the Wattana District of Bangkok, which have distinct demographic characteristics. Data were collected through quantitative surveys and in-depth interviews. The findings indicate that elderly individuals in both communities generally understand civil and commercial laws, as well as legal measures related to digital crime. However, there remains a lack of knowledge among some elderly persons regarding the fundamental rights and legal measures specifically concerning older individuals. This study leads to a addresses on the current situation of legal knowledge among the elderly, their understanding of the law and welfare systems, and the proposal of strategies to enhance legal and welfare awareness through educational programs tailored to each community's context. These strategies may include training on elderly rights, instructions on how to access information through digital technologies, and the development of communication channels appropriate for older persons. Such initiatives would support elderly individuals in exercising their rights more effectively and accessing welfare more equitably.

Keywords: Elderly, Law, Welfare, Rights, Quality of Life

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์” (Aged Society) กล่าวคือ ประเทศไทยกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุ หรือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด อาจเปรียบเทียบได้ว่า ในกลุ่มประชากรทุก ๆ 100 คน จะพบผู้สูงอายุประมาณ 20 คน (Department of Older Persons, 2021) ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สะท้อนถึงความท้าทายเชิงโครงสร้างของสังคมไทยในอนาคตอันใกล้

การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุส่งผลกระทบในหลายมิติ ไม่เพียงแต่ด้านเศรษฐกิจที่แรงงานลดลงและรัฐต้องแบกรับภาระงบประมาณด้านสวัสดิการเพิ่มขึ้น แต่ยังรวมถึงประเด็นด้าน กฎหมาย สิทธิ และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ด้วย เนื่องจากผู้สูงอายุมักเผชิญข้อจำกัดด้านรายได้ สุขภาพ และการเข้าถึงบริการสาธารณะ การขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานหรือมาตรการสวัสดิการของรัฐอาจทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถใช้สิทธิที่พึงมีพึงได้อย่างเต็มที่ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคมและคุณภาพชีวิตโดยรวม

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมเมืองและเทคโนโลยีดิจิทัลยังสร้างแรงกดดันต่อผู้สูงอายุให้ต้องปรับตัวในมิติใหม่ ๆ โดยเฉพาะในประเด็นการป้องกันตนเองจากความเสี่ยงรูปแบบใหม่ เช่น อาชญากรรมทางดิจิทัล การถูกหลอกลวงทางการเงิน หรือปัญหาการเข้าถึงบริการออนไลน์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ปัจจัยเหล่านี้หากไม่ได้รับการเตรียมความพร้อมและสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและสังคม อาจทำให้ผู้สูงอายุถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วมในสังคม และลดทอนคุณภาพชีวิตในระยะยาว

ดังนั้น การศึกษาเรื่องความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการปรับตัวของผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งในแง่การพัฒนานโยบาย การจัดสวัสดิการ และสร้างกลไกป้องกันทางสังคม เพื่อเสริมสร้างให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง มีศักดิ์ศรี และมีคุณภาพชีวิตที่ดีภายใต้บริบทของสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ของประเทศไทย

1. แนวคิดการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ

การคุ้มครองสิทธิและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมสมัยใหม่ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีความเปราะบาง (vulnerable group) และต้องการการดูแลที่แตกต่างจากกลุ่มประชากรวัยอื่น ๆ แนวคิด

ดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงการจัดสวัสดิการในเชิงสังคม แต่ยังเป็นการยืนยันคุณค่าของผู้สูงอายุในฐานะมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี มีสิทธิ และสมควรได้รับความเป็นธรรมตามหลักสิทธิมนุษยชนสากล

การคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุครอบคลุมหลายมิติ (United Nations, 2002) ได้แก่ สิทธิในการมีชีวิตที่มีคุณภาพ (Right to Quality of Life) ผู้สูงอายุควรได้รับการดูแลทั้งด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต มีระบบบริการทางการแพทย์ที่เข้าถึงได้ง่าย ครอบคลุม และเหมาะสมกับวัย เช่น การจัดบริการสุขภาพเชิงป้องกัน การตรวจสุขภาพประจำปี รวมถึงการสนับสนุนบริการทางจิตเวชเพื่อป้องกันภาวะซึมเศร้าหรือความโดดเดี่ยว

สิทธิในความเท่าเทียมและความยุติธรรม (Equality and Justice) ผู้สูงอายุควรได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาค ปราศจากการเลือกปฏิบัติเนื่องจากอายุ (age discrimination) รวมถึงการป้องกันไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของการล่วงละเมิด ความรุนแรง หรือการเอาเปรียบในด้านเศรษฐกิจและสังคม

สิทธิด้านการมีส่วนร่วม (Participation Rights) ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม เพื่อให้ยังคงมีบทบาทและคุณค่าในสังคม ไม่ถูกทอดทิ้งหรือถูกกีดกันออกจากพื้นที่สาธารณะ

ในระดับสากล องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้กำหนดหลักการสำหรับผู้สูงอายุ จำนวน 18 ข้อ ภายใต้ 5 หมวด (General Assembly resolution 46/91, 1991) ได้แก่

ความเป็นอิสระ (Independence) สิทธิในการตัดสินใจดำเนินชีวิตด้วยตนเอง การมีรายได้และทรัพย์สินเพียงพอ รวมถึงการเข้าถึงบริการที่จำเป็น

การมีส่วนร่วม (Participation) สิทธิในการเข้าร่วมกิจกรรมสังคมและการพัฒนาชุมชน

การดูแล (Care) สิทธิในการเข้าถึงระบบการดูแลและบริการทางการแพทย์อย่างทั่วถึง

การเติมเต็มตนเอง (Self-fulfillment) สิทธิในการแสวงหาการเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพ และทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจ

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Dignity) สิทธิในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี ปราศจากการละเมิดและการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม

หลักการเหล่านี้สะท้อนว่าการคุ้มครองผู้สูงอายุไม่ใช่เพียงเรื่องของการจัดสวัสดิการ แต่เป็นการรับประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะพลเมืองของรัฐ (Office of the High Commissioner for Human Rights, 1991)

ประเทศไทยได้นำหลักการดังกล่าวมาปรับใช้ผ่านกฎหมายภายในหลายฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ โดยบัญญัติให้มีสิทธิเข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐ เช่น การสงเคราะห์ การพัฒนาศักยภาพ และการมีส่วนร่วมในสังคม (Office of the High Commissioner for Human Rights, 1991) รวมถึงส่งเสริมให้ชุมชนและครอบครัวมีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม โดยกำหนดให้หน่วยงานรัฐมีหน้าที่สนับสนุนด้านสวัสดิการ การแพทย์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังมีแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

2. ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation Theory) เป็นแนวคิดที่เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อการสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาจากภาครัฐหรือภาคเอกชน เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่ถูกต้อง ซึ่งการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมจะช่วยให้การสื่อสารและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกในชุมชนดำเนินไปอย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หากสมาชิกในชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยกัน จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน (Pretty, 1995) ซึ่งส่งผลให้เกิดวิธีการในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนของตนเอง (Kasemsuk C., 2018, p. 171) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในชุมชนยังมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีบทบาทโดยตรงในการกำหนดนโยบายและกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของตนเอง การมีส่วนร่วมนี้อาจอยู่ในรูปแบบของการรับฟังความคิดเห็น การเสนอแนะแนวทางพัฒนา การตัดสินใจร่วมกัน และการดำเนินโครงการพัฒนาชุมชน (Arnstein, 1969)

จากแนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งอาจมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลข่าวสาร แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ

องค์กรเอกชน และชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสดำเนินกิจกรรมในการตัดสินใจและมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้สูงอายุในประเทศไทย

3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของรัฐในการดูแลประชากรผู้สูงอายุภายใต้บทบัญญัติ ในหมวดที่ 1 บททั่วไป มาตรา 4 ได้วางหลักว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองและปวงชนชาวไทยย่อมได้รับคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน” กล่าวคือ รัฐธรรมนูญมาตรา 4 เป็นบทบัญญัติที่กำหนดบทบาทให้รัฐมีหน้าที่ดูแลประชากรโดยอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยประชากรต้องได้รับความคุ้มครองทั้งด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ด้านสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคให้แก่ปวงชนชาวไทย ซึ่งครอบคลุมไปถึงประชากรผู้สูงอายุที่มีสัญชาติไทย ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องดูแลและดำเนินการเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธิที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองตามกฎหมายและได้รับความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติไว้ (Chankhanti W., 2021, p. 44-45)

ประกอบกับตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวดที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 27 ได้วางหลักว่า “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้และมาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่า เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม” กล่าวคือ บุคคลทุกคนที่ถือสัญชาติไทยย่อมมีสิทธิเสรีภาพและสามารถได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอภาค เพื่อลดความไม่เท่าเทียม ดังนั้น ผู้สูงอายุที่มีสัญชาติไทยจึงได้รับการรับรองจากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช

2560 มาตรา 27 เพื่อประกันความเท่าเทียมทางสังคม ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม อีกทั้งไม่ถูกเลือกปฏิบัติจากหน่วยงานรัฐหรือเอกชน

3.2 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2560 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 มาตรา 11 ได้วางหลักว่า ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

(1) ด้านการบริหารจัดการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ

(2) ด้านการศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนิน

(3) ด้านการประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม

(4) ด้านการพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน

(5) ด้านการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะหรือ การบริการสาธารณะอื่น

(6) ด้านการช่วยเหลือด้านค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม

(7) การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ

(8) ด้านการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ได้รับอันตรายจากการถูกทารุณกรรมหรือถูกแสวงหาประโยชน์ โดยมีขอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง

(9) ด้านการให้คำแนะนำ ปกป้อง ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดี หรือในทางการแก้ไขปัญหาคอขวด

(10) ด้านการจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง

(11) ด้านการจ่ายเงินสงเคราะห์เบี้ยยังชีพตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง

(12) ด้านการสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี

(13) ด้านอื่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

จากบทบัญญัติที่ได้กล่าวพบว่า เป็นบทบัญญัติที่มีวัตถุประสงค์ให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธิในการคุ้มครอง การส่งเสริมและสนับสนุนทั้ง 13 ด้าน

3.3 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

1. ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ลักษณะ 3 หมวด 1 มาตรา 1646 วางหลักว่า บุคคลใดจะแสดงเจตนาโดยพินัยกรรมกำหนดการเผื่อตายใน

เรื่องทรัพย์สินของตนเอง หรือในการต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดเป็นผลบังคับได้ตามกฎหมายเมื่อตนตายก็ได้

จากบทบัญญัติข้างต้น เป็นบทเปิดเสรีทั่วไปเรื่องพินัยกรรม โดยพินัยกรรมมีลักษณะสำคัญ คือ พินัยกรรมที่ทำเป็นเอกสารต้องมีข้อความกำหนดเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทรัพย์สินหรือกิจการใดๆ ที่ผู้ทำพินัยกรรมต้องการให้มีผลบังคับใช้ได้ตามกฎหมายเมื่อตนตาย โดยผู้ทำพินัยกรรมต้องมีการแสดงเจตนาประสงค์ในเรื่องใด ๆ เช่น การยกทรัพย์สินของตนให้แก่ผู้รับพินัยกรรม หรือจะให้ผู้ใดเข้ามาจัดการกองทรัพย์สินของตนก็ได้

1) การทำพินัยกรรม การทำพินัยกรรมนั้นต้องเป็นไปตามแบบที่กฎหมายกำหนด มิฉะนั้นไม่ถือว่าเป็นพินัยกรรม พินัยกรรมมีอยู่ 5 แบบด้วยกัน ได้แก่

1. พินัยกรรมแบบธรรมดา (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1656)
2. พินัยกรรมเขียนเองทั้งฉบับ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1657)
3. พินัยกรรมทำเป็นเอกสารฝ่ายเมือง (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1658)
4. พินัยกรรมทำเป็นเอกสารลับ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1660)
5. พินัยกรรมทำด้วยวาจา (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1663)

ซึ่งโดยส่วนมากผู้ทำพินัยกรรมมักทำพินัยกรรมแบบธรรมดา ซึ่งกฎหมายกำหนดให้การทำพินัยกรรมแบบธรรมดา ต้องทำเป็นหนังสือ ลงวัน เดือน ปี ในขณะที่ทำขึ้น และผู้ทำพินัยกรรมต้องลงลายมือชื่อไว้ต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนพร้อมกัน ซึ่งพยานสองคนนั้นต้องลงลายมือชื่อรับรองลายมือชื่อของผู้ทำพินัยกรรมไว้ในขณะนั้นด้วย ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1656

2) มรดก ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ลักษณะ 1 หมวด 1 มาตรา 1599

เมื่อบุคคลใดตาย มรดกของบุคคลนั้นตกทอดแก่ทายาท ทายาทอาจเสียไปซึ่งสิทธิในมรดกได้แต่โดยบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น และมาตรา 1620 วรรค 1 วางหลักว่า ถ้าผู้ใดตายโดยไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้หรือทำพินัยกรรมไว้แต่ไม่มีผลบังคับได้ ให้ปันทรัพย์มรดกทั้งหมดแก่ทายาทโดยธรรมของผู้ตายนั้นตามกฎหมาย กล่าวคือ จากบทบัญญัติข้างต้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1599 และมาตรา 1620 วรรค 1 เป็นกฎหมายมรดก โดยเมื่อมีบุคคลใดตาย และผู้ตายไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้หรือทำไว้แต่พินัยกรรมบังคับใช้ไม่ได้ เช่นนี้ทรัพย์สินของผู้ตายจึงตก

ทอดแก่ทายาทตามลำดับที่กฎหมายได้กำหนดไว้ในมาตรา 1692 ซึ่งมีทั้งหมด 6 ลำดับ แต่ละลำดับมีสิทธิได้รับมรดกก่อนหลัง ดังนี้

1. ผู้สืบสันดาน
2. บิดามารดา
3. พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน
4. พี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดาเดียวกัน
5. ปู่ ย่า ตา ยาย
6. หลุง ป้า น้า อา

3) การถอนคืนการให้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 3 มาตรา 521 วางหลักว่า อันว่าให้นั้น คือสัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่า ผู้ให้ โอนทรัพย์สินของตนให้โดยเสนหาแก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่า ผู้รับ และผู้รับยอมรับเอาทรัพย์สินนั้น จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นเป็นบททั่วไปของการให้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยการให้นั้นจะต้องมีผู้ให้ ซึ่งผู้ให้มีความเจตนาในการโอนทรัพย์สินของตนให้ผู้รับโดยเสนหา ทั้งนี้ผู้รับต้องมีความเจตนายอมรับทรัพย์สินนั้นไว้ด้วย

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา มาตรา 531 อันผู้ให้ จะเรียกถอนคืนการให้เพราะเหตุผู้รับประพฤตินั้น ท่านว่าอาจจะเรียกได้แต่เพียงในกรณีดังจะกล่าวต่อไปนี้

(1) ถ้าผู้รับได้ประทุษร้ายต่อผู้ให้เป็นความผิดฐานอาชญาอย่างร้ายแรง ตามประมวลกฎหมายลักษณะอาชญา หรือ

(2) ถ้าผู้รับได้ทำให้ผู้ให้เสียชื่อเสียง หรือหมิ่นประมาทผู้ให้อย่างร้ายแรง หรือ

(3) ถ้าผู้รับได้บอกปิดไม่ยอมให้สิ่งของจำเป็นเลี้ยงชีวิตแก่ผู้ให้ ในเวลาที่ผู้ให้ยากไร้และผู้รับยังสามารถจะให้ได้

จากบทบัญญัติข้างต้นเป็นการเพิกถอนการให้โดยเสนหาเพราะเหตุผู้รับนั้นประพฤตินั้นต่อผู้ให้ โดยกฎหมายเหตุในการเพิกถอนการให้ไว้ทั้งหมด 3 ประการ ดังนี้

1. ผู้รับได้ประทุษร้ายต่อผู้ให้เป็นความผิดฐานอาชญาอย่างร้ายแรง
2. ผู้รับได้ทำให้ผู้ให้เสียชื่อเสียง หรือหมิ่นประมาทผู้ให้อย่างร้ายแรง

3. ผู้รับได้บอกปิดไม่ยอมให้สิ่งของจำเป็นเสี่ยงชีวิตแก่ผู้ให้ ในเวลาที่ผู้ให้ยากไร้และผู้รับยังสามารถจะให้ได้

จากหลักการแนวคิดและทฤษฎี ตลอดจนกฎหมายที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุทั้งในปัจจุบันตลอดจนในอนาคตที่จำเป็นต้องเตรียมความพร้อม นำมาสู่การศึกษาครั้งนี้ ภายใต้กรอบวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายและสวัสดิการของผู้สูงอายุในชุมชนเมือง โดยมีชุมชนเป้าหมาย ได้แก่ ชุมชนมีสุวรรณ 2 และชุมชนข้างสะพานคลองตัน เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร เป็นกรณีศึกษา ทั้งสองชุมชนมีบริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจมีผลต่อระดับความเข้าใจและการเข้าถึงสิทธิของผู้สูงอายุ การศึกษานี้ยังมุ่งหวังที่จะเสนอแนวทางพัฒนาส่งเสริมความรู้และเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุเพื่อให้พวกเขาสามารถใช้สิทธิของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน
2. เพื่อวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ระดับความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนเหมือนหรือแตกต่างกันเพราะเหตุใด
3. เพื่อแสวงหามาตรเสริมสร้างความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุในชุมชนเมือง 2 แห่ง ได้แก่ ชุมชนมีสุวรรณ 2 และชุมชนข้างสะพานคลองตัน โดย 2 ชุมชนมีความแตกต่างกันในลักษณะเชิงโครงสร้างของที่อยู่อาศัยและสังคม โดยชุมชนมีสุวรรณ 2 เป็นชุมชนที่ประชากรส่วนมากอาศัยอยู่ในคอนโดโลว์ไรส์ (Low-Rise Condo) มีความสูงไม่เกิน 8 ชั้น ส่วนชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีลักษณะที่อยู่อาศัยและสังคมแบบชุมชนดั้งเดิมอยู่เป็นครอบครัว เป็นบ้านพักแนวราบ โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุ ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมความรู้ทางกฎหมายในกลุ่มผู้สูงอายุ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม มีวิธีการดังนี้

2.1 แบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ออกแบบแบบสอบถามเพื่อวัดระดับความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและของผู้สูงอายุ

2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์และปัญหาที่ผู้สูงอายุในชุมชนพบเจอ

2.3 การสังเกตภาคสนาม ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจเพื่อทำความเข้าใจบริบทของชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการ

2.4 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ซึ่งพิจารณาและคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการคัดเลือกผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและสวัสดิการ หรือเคยมีปัญหาเกี่ยวกับการเข้าถึงสิทธิของตนเอง โดยแบ่งเป็นชุมชนละ 30 คน ทั้งนี้คัดเลือกจากตัวแทนอาสาชุมชน ผู้นำชุมชน หรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายและครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้อง

2.5 การจัดเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเก็บเป็น 2 ช่วง กล่าวคือ ช่วงเดือนธันวาคม ปี 2567 และช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2568

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงสถิติเพื่อประมวลผลแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปประเด็นหลักจากการสัมภาษณ์และการสังเกตภาคสนาม

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับการวัดระดับความรู้ของผู้สูงอายุในชุมชน มีสูตรรวม 2 และชุมชนข้างสะพานคลองตัน โดยการศึกษาข้อมูลภาคสนามครั้งนี้สามารถแบ่งข้อมูลที่จะศึกษาได้ทั้งหมด 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นด้านกฎหมาย ประเด็นด้านสิทธิ และประเด็นด้านสวัสดิการ โดยวัดผลด้วยวิธีการตอบแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน โดยพบว่าผู้สูงอายุในสองชุมชนมีระดับความเข้าใจและการเข้าถึงในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ประเด็นที่ 1 ความเข้าใจด้านกฎหมายของผู้สูงอายุ ซึ่งมีประเด็นข้อค้นพบ ดังนี้

1) ความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตันส่วนมากทราบถึงการโอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์หรือยกอสังหาริมทรัพย์ให้แก่บุตรหรือบุคคลใกล้ชิด แต่ยังไม่ทราบถึงการเพิกถอนการโอนหรือการให้ในกรณีผู้รับประพัตติในรคุณต่อตนตามกฎหมาย จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จึงพิจารณาได้ว่าความเข้าใจและองค์ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในเรื่องดังกล่าวในผู้สูงอายุ ของผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับปานกลาง เมื่อเทียบกับระดับความเข้าใจและองค์ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในเรื่องดังกล่าวในผู้สูงอายุของผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 พบว่าส่วนมากไม่ทราบถึงสิทธิของตนในฐานะผู้โอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์หรือยกอสังหาริมทรัพย์ให้แก่บุตรหรือบุคคลใกล้ชิด และไม่ทราบถึงการเพิกถอนการโอนหรือการให้ในกรณีผู้รับประพัตติในรคุณต่อตนจึงพิจารณาได้ องค์ความรู้ในด้านกฎหมายและความเข้าใจของผู้สูงอายุในชุมชนยังมีส่วนที่ขาดและต้องพัฒนาของผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับน้อย

2) ความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับการทำพินัยกรรม พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตันบางส่วนทราบถึงการทำพินัยกรรมเบื้องต้นและสามารถอธิบายการจัดทำพินัยกรรมได้ในระดับพื้นฐาน แต่อย่างไรก็ดีผู้สูงอายุยังไม่ทราบถึงการจัดทำพินัยกรรมที่ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายกำหนด อีกทั้งบางส่วนยังไม่ทราบว่าพินัยกรรมสามารถทำขึ้นได้ด้วยตนเองตามแบบที่กฎหมายกำหนด จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับปานกลาง ส่วนผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 บางส่วนทราบถึงการทำพินัยกรรมเบื้องต้นและสามารถอธิบายการจัดทำพินัยกรรมได้ในระดับพื้นฐาน แต่อย่างไรก็ดีผู้สูงอายุยังไม่ทราบถึงการจัดทำพินัยกรรมที่ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายกำหนด อีกทั้งบางส่วนยังไม่ทราบว่าพินัยกรรมสามารถทำขึ้นได้ด้วยตนเองตามแบบที่กฎหมายกำหนด จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับปานกลางถึงน้อย

3) ความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับการรับมรดก พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน ส่วนมากมีความรู้เรื่องเบื้องต้นการรับมรดกกว่ามรดกของตนจะตกทอดตามลำดับทายาทในการรับมรดกตามกฎหมายว่าผู้ใดมีสิทธิในการรับมรดกบ้าง จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับมาก ส่วนผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 ส่วนมากมีความรู้เรื่องการรับมรดกกว่ามรดกของตนจะตกทอด

แต่เฉพาะบุตรเท่านั้น แต่ไม่ทราบถึงลำดับทายาทในการรับมรดกตามกฎหมายว่าผู้ใดมีสิทธิในการรับมรดกบ้าง จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับปานกลางถึงน้อย

ประเด็นที่ 2 ความเข้าใจด้านสิทธิของผู้สูงอายุ ซึ่งมีประเด็นข้อค้นพบ ดังนี้

1) ความรู้เกี่ยวกับสิทธิการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมภายในชุมชน พบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีสุวรรณ 2 ส่วนใหญ่มีความเข้าใจและรับรู้ถึงการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมภายในชุมชนเป็นอย่างดี ผู้สูงอายุในชุมชนมีการเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยภาครัฐหรือภาคเอกชนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และมีบทบาทในการร่วมดำเนินการกิจกรรมดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมีความสามารถในการตระหนักและเข้าใจถึงการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของตนที่พึงได้รับ จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับมากที่สุด เช่นเดียวกันกับผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตันส่วนมากมีความเข้าใจและรับรู้ถึงการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมภายในชุมชนที่จัดตั้งขึ้นภายในชุมชนเป็นประจำ และให้ความร่วมมือสนับสนุนทำกิจกรรมที่จัดขึ้น อีกทั้งผู้สูงอายุยังมีความสามารถในการตระหนักและเข้าใจได้ว่าการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่พึงได้รับ จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับมากที่สุด

2) ความรู้เกี่ยวกับสิทธิได้รับการช่วยเหลือเมื่อถูกทารุณกรรม หรือถูกแสวงหาประโยชน์ พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 ยังไม่ค่อยพบเจอปัญหาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุมีความตระหนักและความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิในการได้รับการคุ้มครองหรือการช่วยเหลือเมื่อถูกทารุณกรรมหรือถูกแสวงหาประโยชน์พอสมควร โดยสามารถอธิบายได้พอสังเขปว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวตนสามารถตระหนักถึงและใช้สิทธิที่ตนมีในการขอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดได้บ้าง จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับน้อย ส่วนผู้สูงอายุชุมชนข้างสะพานคลองตันไม่พบเจอปัญหาการถูกทารุณกรรมหรือแสวงหาประโยชน์ แต่ผู้สูงอายุในชุมชนมีความตระหนักและความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิในการจะได้รับการคุ้มครองหรือการช่วยเหลือเมื่อถูกทารุณกรรมหรือถูกแสวงหาประโยชน์ในขั้นพื้นฐาน โดยสามารถอธิบายได้พอสังเขปเมื่อกรณีที่มีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นตนสามารถตระหนักถึงและใช้สิทธิที่ตนมีในการขอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดได้บ้าง จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับปานกลาง

3) ความรู้เกี่ยวกับสิทธิได้รับคำแนะนำในการดำเนินการทางคดีหรือการแก้ปัญหาในครอบครัว โดยผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 ไม่ค่อยประสบปัญหาดังกล่าว ผู้สูงอายุบางส่วนรับรู้สิทธิของตน โดยเข้าใจและสามารถบรรยายความเข้าใจได้เบื้องต้นถึงสิทธิได้รับคำแนะนำในการดำเนินการทางคดีกับหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบและให้การช่วยเหลือ แต่ผู้สูงอายุบางส่วนยังไม่ทราบถึงสิทธิดังกล่าวข้างต้น จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุที่อาศัยในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับปานกลาง เช่นเดียวกับผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตันไม่ได้พบเจอปัญหาดังกล่าว ผู้สูงอายุบางส่วนเข้าใจถึงสิทธิของตน โดยผู้สูงอายุสามารถบรรยายความเข้าใจเบื้องต้นได้เกี่ยวกับสิทธิได้รับคำแนะนำในการดำเนินการทางคดีกับหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบและให้การช่วยเหลือ แต่ผู้สูงอายุบางส่วนยังไม่ทราบถึงสิทธิได้รับคำแนะนำในการดำเนินการทางคดีหรือการแก้ปัญหาในครอบครัว พิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรับรู้และความเข้าใจในระดับปานกลาง

ประเด็นที่ 3 ความเข้าใจด้านสวัสดิการและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งมีประเด็นข้อค้นพบ ดังนี้

1) ความรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ทางการแพทย์ที่รัฐจัดให้ พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิทางการแพทย์พอสมควร โดยผู้สูงอายุสามารถบอกเล่าประสบการณ์ในการได้รับสิทธิประโยชน์ทางการแพทย์ที่รัฐจัดให้ เช่น การรับสิทธิรักษาโรคผ่านบัตร 30 บาท รักษาทุกโรค พิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 ในเรื่องของสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ทางทางการแพทย์ที่รัฐจัดให้ อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก ส่วนผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิทางการแพทย์พอสมควร โดยผู้สูงอายุสามารถบอกเล่าประสบการณ์ในการได้รับสิทธิประโยชน์ทางการแพทย์ที่รัฐจัดให้ เช่น การรับสิทธิรักษาโรคผ่านบัตร 30 บาท รักษาทุกโรค หรือสิทธิประกันสังคม อีกทั้งมีความรู้เบื้องต้นจากการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรับรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ทางการแพทย์ที่รัฐจัดให้ในระดับมากที่สุด

2) ความรู้เกี่ยวกับการเข้าถึงการสร้างเสริมสุขภาวะทางกายและจิตใจ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีการเข้าถึงการสร้างเสริมสุขภาวะทางกายและจิตใจ โดยมีอาสาสมัครของหน่วยงานภาครัฐมาจัดกิจกรรมเพื่อดูแลสร้างเสริมสุขภาวะ เช่น นำเครื่องออกกำลังกายติดตั้งไว้ในบริเวณใกล้ชุมชน หรือ มีการณรงคืให้ออก

กำลังกายภายในบ้าน ซึ่งการสร้างเสริมสุขภาวะดังกล่าวนี้เป็นสร้างเสริมทั้งสภาพร่างกายและสภาพจิตใจ จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรับรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ทางการแพทย์ที่รัฐจัดให้ในระดับมากที่สุด เช่นเดียวกับผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีการเข้าถึงการสร้างเสริมสุขภาวะทางกายและจิตใจ โดยมีอาสาสมัครของหน่วยงานภาครัฐมาจัดกิจกรรมเพื่อดูแลสร้างเสริมสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง เช่น นำเครื่องออกกำลังกายติดตั้งไว้ในบริเวณใกล้ชุมชน หรือ มีการรณรงค์ให้ออกกำลังกายในที่พอกำชัย ซึ่งการสร้างเสริมสุขภาวะดังกล่าวนี้เป็นสร้างเสริมทั้งสภาพร่างกายและสภาพจิตใจ จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรับรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ทางการแพทย์ที่รัฐจัดให้ในระดับมากที่สุด

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้สอบถามประเด็นเพิ่มเติมอันเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) จึงนำมาสู่ประเด็นที่ 4 เกี่ยวกับความเข้าใจในการป้องกันอาชญากรรมทางดิจิทัล ซึ่งมีประเด็นข้อค้นพบ ดังนี้

1) ความรู้เกี่ยวกับวิธีการรับมือปัญหาแก๊งคอลเซนเตอร์ พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 ส่วนมากมีความรู้เบื้องต้นในการป้องกันเหตุ เช่น การปฏิเสธการรับสายโทรศัพท์จากเบอร์แปลกหรือเบอร์ที่ไม่คุ้น และสามารถอธิบายลักษณะการสนทนาของมิจฉาชีพได้ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่ทราบขั้นตอนการดำเนินการหลังจากถูกมิจฉาชีพหลอก เช่น การติดต่อขอตรวจสอบข้อมูลกับหน่วยงานรัฐหรือการดำเนินการอายัดบัญชีทางการเงิน จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรู้และความเข้าใจในระดับ ปานกลาง

ขณะที่ผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน ส่วนมากมีความรู้และความเข้าใจอย่างชัดเจน สามารถอธิบายได้หลากหลายวิธีในการป้องกัน รวมถึงทราบขั้นตอนการดำเนินการหลังถูกหลอกลวง เช่น การติดต่อสอบถามและตรวจสอบกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรู้และความเข้าใจในระดับ มากที่สุด

2) ความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการเมื่อซื้อสินค้าผ่านทางออนไลน์และได้รับสินค้าไม่ถูกต้อง พบว่าจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 ส่วนหนึ่งไม่ค่อยสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ จึงไม่ทราบวิธีการจัดการหากเกิดปัญหา ขณะที่ผู้สูงอายุที่มีการสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ เมื่อได้รับสินค้าไม่ถูกต้องก็ไม่ทราบขั้นตอนการแก้ไข เช่น การขอคืน

เงิน การแจ้งบริษัทขนส่ง หรือการคืนสินค้าผ่านระบบแพลตฟอร์ม จึงพิจารณาได้ว่า ผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรู้และความเข้าใจในระดับน้อย

เช่นเดียวกับผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน ที่ส่วนหนึ่งไม่ค่อยใช้การสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ และแม้ผู้ที่สั่งซื้อก็ยังไม่สามารถอธิบายหรือดำเนินการแก้ไขปัญหาได้เมื่อสินค้าไม่ตรงตามที่สั่งซื้อ เช่น การใช้ช่องทางแพลตฟอร์มเพื่อส่งคืนสินค้า จึงพิจารณาได้ว่า ผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรู้และความเข้าใจในระดับ น้อย เช่นเดียวกัน

3) ความรู้เกี่ยวกับวิธีการรับมือเมื่อถูกบุคคลแปลกหน้าชักชวนให้ร่วมลงทุน พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 ส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงวิธีการรับมือเมื่อถูกชักชวนให้ร่วมลงทุน ไม่สามารถอธิบายวิธีการปฏิเสธหรือการมีภูมิคุ้มกันในการป้องกันตนเองได้อย่างชัดเจน จึงพิจารณาได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรู้และความเข้าใจในระดับน้อยที่สุด

ในขณะที่ผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน บางส่วนมีความรู้และสามารถอธิบายได้ว่าควรปฏิบัติอย่างไร เช่น การปฏิเสธไม่ร่วมสนทนา การไม่หลงเชื่อ และมีทัศนคติที่ไม่ไว้วางใจบุคคลแปลกหน้าอยู่แล้ว ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันเบื้องต้น จึงพิจารณาได้ว่า ผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตัน มีความรู้และความเข้าใจในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบว่าระดับความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนนั้น สามารถแบ่งประเด็นออกได้เป็น 3 ประเด็นดังนี้

1. ความเข้าใจด้านกฎหมายของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ ความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ ความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับการทำพินัยกรรม ความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับการรับมรดก โดยสามารถวิเคราะห์ได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตันมีระดับความรู้เกี่ยวกับกฎหมายมากกว่าเล็กน้อยเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2

2. ความเข้าใจด้านสิทธิของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสิทธิการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมภายในชุมชน ความรู้เกี่ยวกับสิทธิได้รับการช่วยเหลือเมื่อถูกทารุณกรรม หรือถูกแสวงหาประโยชน์ ความรู้เกี่ยวกับสิทธิได้รับการช่วยเหลือนเมื่อถูกหลอกลวงหรือการแก้ปัญหาในครอบครัว โดยสามารถวิเคราะห์ได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตันและกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีระดับความรู้

เกี่ยวกับสิทธิของผู้สูงอายุในระดับมากเท่ากัน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่ายังมีบางประเด็นที่ผู้สูงอายุทั้งสองชุมชนขาดความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิอันพึงมีของผู้สูงอายุ

3. ความเข้าใจด้านสวัสดิการและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 2 ประเด็น ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ทางการแพทย์ที่รัฐจัดให้ ความรู้เกี่ยวกับการเข้าถึงการส่งเสริมสุขภาพทางกายและจิตใจ โดยสามารถวิเคราะห์ได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตันและกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีระดับความรู้เกี่ยวกับสิทธิของผู้สูงอายุในระดับมากที่สุดเท่ากัน

4. ความเข้าใจในการป้องกันอาชญากรรมทางดิจิทัล ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการรับมือแก๊งคอลเซนเตอร์ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเมื่อซื้อสินค้าผ่านทางออนไลน์และได้รับสินค้าไม่ถูกต้อง และความรู้เกี่ยวกับการรับมือเมื่อถูกชักชวนให้ร่วมลงทุน โดยสามารถวิเคราะห์ได้ว่ากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนข้างสะพานคลองตันมีระดับความรู้ความเข้าใจในภาพรวมสูงกว่า โดยเฉพาะในประเด็นการรับมือแก๊งคอลเซนเตอร์และการป้องกันการถูกชักชวนลงทุน ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนมีสุวรรณ 2 มีความรู้เพียงระดับปานกลางถึงน้อย อย่างไรก็ตาม ทั้งสองชุมชนยังมีจุดอ่อนร่วมกันในประเด็นการจัดการปัญหาสินค้าออนไลน์ที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งยังคงอยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกัน

จากการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยพบว่าระดับความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนนั้น มีผลมาจากปัจจัยด้านโครงสร้างของชุมชนและความเป็นอยู่ทางชุมชนรวมถึงการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุในชุมชนเข้าร่วมเพื่อพัฒนาความรู้ในหลากหลายด้าน อีกทั้งผู้นำชุมชนได้เพิ่มการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ให้ผู้สูงอายุในชุมชนรับรู้ ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation Theory) ที่เน้นให้ประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเอง

นอกจากนี้ วิเคราะห์ได้ว่าการที่ผู้นำชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้และส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นทักษะในด้านการเรียนรู้ร่วมกันในสังคมและเพิ่มระดับความเข้าใจด้านสิทธิและกฎหมายของผู้สูงอายุได้ในระดับที่ดีและเป็นรูปธรรม จึงถือได้ว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นภายในชุมชนโดยการเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายและสิทธิของผู้สูงอายุ มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างองค์ความรู้ความเข้าใจทั้งด้านสิทธิ ด้านกฎหมาย ด้านสวัสดิการและคุณภาพชีวิต

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ชุดความรู้ความเข้าใจของผู้สูงอายุ บางส่วนยังขาดอยู่ในระดับที่ควรจะเรียนรู้และพัฒนาโดยเฉพาะในประเด็นด้านสิทธิที่ผู้สูงอายุควรได้รับซึ่งถือเป็นประโยชน์สำคัญสำหรับผู้สูงอายุยังขาดความเข้าใจและความรู้ในประเด็นด้านกฎหมายซึ่งเป็นอีกส่วนสำคัญที่มีผลต่อผู้สูงอายุในชุมชนอีกด้วย สอดคล้องกับแนวคิดการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ (Older Persons' Rights Protection Theory) ที่เห็นว่าผู้สูงอายุควรได้รับความคุ้มครองจากรัฐและสังคมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะสิทธิทางกฎหมายและสวัสดิการจากการศึกษาข้อมูลพบว่าผู้สูงอายุไม่สามารถบรรยายความเข้าใจของตนเกี่ยวกับประเด็นกฎหมายได้

ผลการศึกษายังพบว่าการจัดกิจกรรมที่เน้นให้ความรู้ด้านกฎหมายและสิทธิ ต่าง ๆ ของผู้สูงอายุในชุมชน มีบทบาทสำคัญอันเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ในประเด็นด้านสิทธิ กฎหมาย สวัสดิการ และคุณภาพของชีวิต อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและกฎหมาย การประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร และภาคชุมชน ช่วยให้การเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการมีความทั่วถึงมากขึ้น (HelpAge International, 2020) ซึ่งเป็นไปตามหลักของทฤษฎีการมีบทบาทและส่วนร่วมของชุมชนที่เน้นให้ทุกภาคส่วน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีบทบาทร่วมกันในการพัฒนาสังคม

วิเคราะห์ได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับความเข้าใจทั้งสามประเด็นนั้น อาจรวมถึงระดับการศึกษาของผู้สูงอายุที่มีผลในทักษะและโยงไปถึงความสามารถในการรู้จักแหล่งที่เข้าถึงและทำความเข้าใจองค์ความรู้ข้อมูลด้านกฎหมายและสิทธิ อีกทั้งการขาดบุคลากรที่สามารถให้คำแนะนำทางกฎหมายในชุมชน ทำให้ความสามารถในการใช้สิทธิของผู้สูงอายุใช้ได้ไม่อย่างเต็มที่แบบที่พึงจะเป็น ปัญหานี้อาจนำไปสู่แนวคิดในการเสริมสร้างช่องทางการให้ความรู้และให้การศึกษาด้านกฎหมายและสิทธิผ่านสื่อที่เหมาะสม เช่น การจัดอบรมโดยหน่วยงานภาครัฐ การพัฒนาเครือข่ายอาสาสมัครให้คำปรึกษา หรือการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเผยแพร่ข้อมูลที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการเข้าถึงหรือศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิและกฎหมายได้ดีและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเป็นผลมาจากการมีบทบาทและความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชนและการดูแลสนับสนุนจากภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความท้าทายเกี่ยวกับประเด็นของการเพิ่มความเข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ฉะนั้น แนวทางในการสร้างเครือข่ายสนับสนุนภายใน

ชุมชน และการพัฒนาโครงการให้สอดคล้องกับผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีความต้องการแตกต่างกันออกไป จึงเป็นแนวทางที่ควรได้รับการส่งเสริมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการอภิปรายผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุในชุมชนเมืองจากกลุ่มตัวอย่างยังคงมีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลด้านกฎหมายและสวัสดิการของตนเอง ซึ่งสามารถพัฒนาและส่งเสริมความรู้ความเข้าใจของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดแนวทางที่ควรได้รับการส่งเสริม ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้สูงอายุที่อาศัยในชุมชนได้รับชุดความรู้ที่ตรงกับความต้องการและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงและมีประสิทธิภาพ หน่วยงานในภาครัฐต่าง ๆ ควรทำงานและมีบทบาทร่วมกับองค์กรชุมชนและสถาบันการศึกษาในการพัฒนาโครงการฝึกอบรมความรู้ทางกฎหมายและสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ โดยควรให้ความสำคัญกับการออกแบบหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในแต่ละชุมชนซึ่งแตกต่างกันออกไป

2. ควรเพิ่มช่องทางการสื่อสารข้อมูลที่เข้าถึงง่ายและเหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของแผ่นพับ วิดีโอ หรือใช้แอปพลิเคชันที่เข้าใช้งานของผู้สูงอายุได้ง่าย รวมถึงการใช้สื่อสารผ่านช่องทางท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน หรือหอกระจายข่าวในพื้นที่

3. ควรส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายอาสาสมัครชุมชนเพื่อให้คำแนะนำด้านกฎหมายและสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ โดยควรมีการจัดอบรมอาสาสมัครให้มีความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ซึ่งอาสาสมัครเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นกลุ่มสมาชิกในชุมชนย่อมมีลักษณะความเข้าใจใกล้ชิดระหว่างคนในชุมชนได้ดี

4. ควรมีแนวทางที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีทักษะในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ เนื่องจากตัวผู้สูงอายุในปัจจุบันเองมีทักษะในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลได้แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในเรื่องประสิทธิภาพในแง่ของข้อมูลและการใช้งาน รวมถึงการรู้เท่าทันดิจิทัลต่าง ๆ ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้ในด้านการใช้งานและเลือกใช้อินเทอร์เน็ตและแพลตฟอร์มที่ตรงจุดประสงค์ในการใช้งานที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุ โดยเน้นการใช้สื่อและเทคนิคการสอนให้เข้าใจง่ายและสามารถใช้งานได้จริง เช่น การใช้แอปพลิเคชันของภาครัฐเพื่อขอรับสวัสดิการ การรู้จักเลือกสื่อเพื่อเข้าถึงข้อมูลด้านสุขภาพที่ถูกต้องและแม่นยำ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสิทธิ

ของตนเอง ซึ่งจะส่งผลให้นอกจากทำให้ผู้สูงอายุเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้สะดวกขึ้นแล้ว ยังเป็นการสร้างความตระหนักในการรู้เท่าทันอาชญากรรมดิจิทัลได้อีกทางหนึ่งด้วย

5. การประสานงานระหว่างหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนถือเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างระบบสนับสนุนที่ยั่งยืนสำหรับผู้สูงอายุ โดยควรมีการให้ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน มหาวิทยาลัย และภาคเอกชน เพื่อพัฒนาโครงการที่สามารถให้ความรู้และบริการด้านกฎหมายและสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุโดยมุ่งเน้นให้มีประสิทธิภาพและตรงตามจุดประสงค์ ซึ่งจะช่วยให้สามารถจัดหาทรัพยากรและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำแก่ผู้สูงอายุ รวมถึงการสนับสนุนเชิงนโยบายเพื่อให้เกิดการบังคับใช้มาตรการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของประชากรสูงวัย

จากที่กล่าวมา การดำเนินการตามข้อเสนอแนะดังกล่าวจะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในมิติด้านการคุ้มครองสิทธิทางกฎหมายตลอดจนการตระหนักรู้ถึงอาชญากรรมทางดิจิทัลที่อาจเกิดขึ้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถวิจัยในระดับต่อไปโดยนำกิจกรรมตามข้อเสนอแนะดังกล่าวออกแบบและประยุกต์ใช้ให้เป็รูปธรรมและผลสัมฤทธิ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการดำเนินโครงการวิจัยนี้ให้สำเร็จลุล่วง รวมถึงขอขอบคุณ ชุมชนมีสุวรรณ 2 และชุมชนข้างสะพานคลองตัน ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการลงพื้นที่เพื่อจัดเก็บข้อมูลอันเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษา ทำให้สามารถรวบรวมองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมือง และขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนงานวิจัยนี้ให้เกิดขึ้นและสามารถเผยแพร่เป็นองค์ความรู้สู่สาธารณชนต่อไป

References

- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216–224.
- Chankhanti, W. (2021). The concept of human dignity protection of the elderly under the Constitution of the Kingdom of Thailand [in Thai]. *Chulalongkorn University Law Journal*, 39(3), 31–52.
- Department of Older Persons. (2021). *The current aging society and the economy in Thailand* [in Thai]. <https://www.dop.go.th/th/know/1/926>
- General Assembly resolution 46/91. (1991). *United Nations Principles for Older Persons*. United Nations. <https://digitallibrary.un.org/record/132157>
- HelpAge International. (2020). *Global ageing report: Supporting older people's rights*. HelpAge.
- Kasemsuk, C. (2018). Public participation approach for sustainable community development [in Thai]. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University*, 26(50), 169–186. <https://so06.tcithaijo.org/index.php/husojournal/article/view/116188>
- Office of the High Commissioner for Human Rights. (1991). *United Nations Principles for Older Persons*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-principles-older-persons>
- Pretty, J. (1995). Participatory learning for sustainable agriculture. *World Development*, 23(8), 1247–1263.
- United Nations. (2002). *Madrid International Plan of Action on Ageing*. United Nations. <https://www.un.org/development/desa/ageing/madrid-plan-of-action-and-its-implementation.html>

ความเสื่อมถอยและความไม่ปกติของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ ประชาธิปไตยไทย: ปัญหาและทางออกของระบบการเมืองไทย¹

The Backsliding of Thailand's Democratization: Problems and Prospects for Solutions of Backsliding and Irregularities in the Political System

พรอัมรินทร์ พรหมเกิด² โอลาร์ ถิ่นบางเตียว³ วรัญญา ศรีริน⁴ และ ศักดิ์ณรงค์ มงคล⁵

Pornamarin Promgird, Olarn Thinbangtieo,

Warunya Sirin & Saknarong Mongkol

Received: May 6, 2025/ Revised: July 31, 2025/ Accepted: August 15, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ได้ถกเถียงให้เห็นว่า ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ไทยรับเอามาจากประเทศตะวันตก แม้ว่าจะบอบประชาธิปไตยจะเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก แต่ในประเทศแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งไทย ต้องประสบกับแรงต้านทานที่แข็งขันจนยากแก่การเอาชนะได้ อันเกิดจากความไม่ปกติของระบบการเมืองทำให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่มีข้อยุ่งยากเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทยที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งต้องประสบกับแรง

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง “นวัตกรรมทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง: พื้นฐานของประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย.” โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ทุนส่งเสริมกลุ่มศักยภาพสูง ประจำปี 2566 (สัญญาเลขที่ N42A660622)

² รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Associate Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University), Email: pornamarin@kku.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (Associate Professor, Faculty of Political Science and Law, Burapha University), Email: olarn@go.buu.ac.th

⁴ อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University), Email: warunya.s@msu.ac.th

⁵ อาจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต (Lecturer, Faculty of Law, Rangsit University), Email: saknarong.m@gmail.com

ด้านทานที่แข็งแกร่งสำคัญอย่างน้อย 4 ประการคือ หนึ่ง การที่ทหารเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองเป็นเวลายาวนาน สอง เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอย่างเข้มแข็งของฝ่ายอนุรักษ์นิยมหรือฝ่ายขวา สาม การเปิดโอกาสให้มีการยุบพรรคการเมืองได้ง่าย และประการที่สี่ เกิดจากความจงใจของชนชั้นนำที่มีอำนาจที่ไม่ต้องการให้ประชาชนมีความรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ปัจจัยที่เป็นแรงต้านทานแข็งขันจนยากแก่การเอาชนะได้ทั้งหมดนี้ ทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทยเสื่อมถอยลง ในบทความนี้ได้เสนอทางออกด้วยการให้ความรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแก่ประชาชน เพื่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และการสร้างประชาธิปไตยที่ฐานรากในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อขยายฐานการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้กว้างขวางมากที่สุด อันเป็นการเสริมสร้างอำนาจให้กับประชาชน รวมทั้งการปฏิรูปกองทัพและองค์กรอิสระ และการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตย เพื่อถ่วงดุลและตอบโต้ต่อผู้ต่อรองกับประชาธิปไตยของชนชั้นนำที่มีอำนาจซึ่งเป็นผู้กำหนดอนาคตของสังคมแต่เพียงฝ่ายเดียว และยังมุ่งเข้ามาแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองเฉพาะของกลุ่มตนเองเท่านั้น

คำสำคัญ: กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย ความเสื่อมถอย อนุรักษ์นิยม ชนชั้นนำที่มีอำนาจ แรงต้านทานที่แข็งแกร่งจนยากแก่การเอาชนะได้

Abstract

This article argues that democracy is a system of governance that Thailand adopted from Western nations. Although democracy has been widely accepted around the world, in Southeast Asian countries, including Thailand, the democratization has faced persistent and formidable resistance. In particular, Thailand's democratization exhibits distinct characteristics and has encountered at least four major forms resistance: (1) long-standing military-bureaucratic dominance, (2) the emergence of a strong and cohesive network of conservative or right-wing groups, (3) the ease with which political parties may be dissolved, and (4) the deliberate effort of the ruling elite to prevent the public from acquiring democratic political knowledge. These

persistent and deeply rooted obstacles have significantly hindered Thailand's democratic development, contributing to its backsliding. This article advocates a solution through the dissemination of democratic political education to the public, aiming to cultivate a democratic political culture and to establish grassroots democracy in various forms. Such efforts seek to expand popular political participation and empower the people. Furthermore, the article emphasizes the necessity of military and independent institution reforms, as well as constitutional amendments aligned with democratic principles, to strengthen checks and balances and to counteract the elite-dominated governance. These elites continue to dictate the country's future unilaterally and pursue political power and benefits for their own interests and networks.

Keywords: Democratization, Backsliding, Conservatism, Power Elite, Recalcitrant

บทนำ

ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ประเทศไทยรับเอามาจากประเทศตะวันตก แม้ว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก แต่ในประเทศไทยภูมิภาคเอเชียแถบตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งไทย ระบอบดังกล่าวก็เต็มไปด้วยปัญหาแรงต้านทานที่แข็งขันจนยากแก่การเอาชนะได้ (recalcitrant) (Bertrand, 2013) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยที่มีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองเฉพาะ (a unique) จากพลวัตของประวัติศาสตร์การเมืองและวัฒนธรรมการเมืองที่ไม่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ดูเหมือนว่าระบอบประชาธิปไตยยังไม่สามารถผสมผสานเข้ากับระบอบการปกครองแบบเก่าที่เคยมีอิทธิพลครอบงำสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิมได้ (Promgird, 2015; 2024) เมื่อไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ประชาธิปไตยปี พ.ศ. 2475 แม้ว่าการปกครองแบบใหม่จะสามารถทำลายความชอบธรรมระบอบการปกครองแบบเก่าลงได้บ้าง แต่ก็ไม่สามารถโค่นล้มระบบและโครงสร้างทางสังคมการเมืองแบบเดิมที่เข้มแข็งลงได้ (Wattanasap, 2014) และจวบจนถึงปัจจุบันนี้

สังคมไทยก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากระบบอำนาจนิยม ระบบอุปถัมภ์ ระบบศักดินา และแนวคิดแบบอนุรักษนิยม – จารีตนิยม ที่ซ่อนรูปผ่านสถาบันและกลไกอำนาจรัฐในระดับต่าง ๆ ที่ยังคงมีอิทธิพลฝังรากลึกอย่างยาวนานทั้งในระบบราชการ ระบบการเมือง ระบบสังคม และในส่วนอื่นของสังคมไทย (Promgird, 2015; 2024)

สิ่งที่น่าประหลาดใจคือ แม้ว่าไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ประชาธิปไตย แต่การเปลี่ยนแปลงนี้ก็พ่วงมาด้วยการรัฐประหารโดยกองทัพ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2476 ที่มีการยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโพรหมนิธิตาต นำโดยพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของการทำรัฐประหารในประเทศไทย (Bamrungsuk, 2023) และนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2568) ประเทศไทยมีการกบฏและรัฐประหารที่มีจำนวนมากถึง 22 ครั้ง (Promgird, 202a)ผลกระทบที่ตามมาต่อการเมืองไทย คือ นอกจากทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องของการพัฒนาประชาธิปไตยแล้ว ยังทำให้การเมืองไทยตกอยู่ใน “วงจรอุบาทว์ทางการเมือง” (vicious cycle) และเกิดความไม่ปกติทางการเมือง กล่าวคือมีการยึดอำนาจและทำการรัฐประหารโดยกองทัพ หลังจากนั้นมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แล้วมีการทุจริตคอร์รัปชันเกิดขึ้นในวงการเมืองและระบบราชการ จนเป็นเหตุนำมาสู่การรัฐประหารและยกเลิกรัฐธรรมนูญ จากนั้นมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่วนเวียนซ้ำแล้วซ้ำเล่า (King Prajadhipok's Institute, 2007) จนประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ใช้รัฐธรรมนูญเปลืองมากที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง และจนถึงปัจจุบันนี้ก็ยังไม่มีความสามารถทำนายได้ว่า การเมืองไทยจะหลุดพ้นจากวงจรอุบาทว์ทางการเมืองได้อย่างไร และเมื่อใด

วงจรอุบาทว์ทางการเมืองดังกล่าวข้างต้น และสภาวะวิกฤติทางการเมืองยุคหลัง เช่น การมีรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นประชาธิปไตย การใช้เงินซื้อเสียงเพื่อเอาชนะการเลือกตั้ง การต่อรองตำแหน่งทางการเมืองโดยใช้จำนวน ส.ส.ที่อยู่ภายใต้อาณัติ การอาศัยอำนาจรัฐในการทุจริตคอร์รัปชัน การไม่เคารพหลักการประชาธิปไตยของชนชั้นนำที่มีอำนาจทางการเมือง การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐเกินขอบเขตจนละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน การใช้อำนาจล้นเกินขอบเขตขององค์กรอิสระ และมีความขัดแย้งภายในสังคมไทยที่เกิดขึ้นเป็นช่วง ๆ ฯลฯ ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความเสื่อมถอยของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทย และความไม่ปกติของระบบเมือง (irregularity)

อย่างเห็นได้ชัด ทั้งความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยและความไม่ปกติของระบบการเมือง ยังสะท้อนให้เห็นได้จากกรณีของนายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรีไทย ที่กล่าวว่า

“ตั้งแต่วัยหนุ่ม ผมมองเห็นความไม่ยุติธรรมและความไม่ปกติในสังคม และมองเห็นแต่การแก่งแย่งอำนาจและผลประโยชน์ส่วนตัว และมีการทำร้ายผู้มีความเห็นต่างประวัติศาสตร์การเมืองไทยเต็มไปด้วยความไม่ยุติธรรม.....เต็มไปด้วยเรื่องแปลกประหลาด.....เมืองไทยเก่งในเรื่องการตัดชีวิตและตัดอนาคตของคนที่ช่วยสร้างประเทศและสร้างการเปลี่ยนแปลง....ประชาธิปไตยไทยยังเป็นเด็กทารก ไม่เอาไหนทั้งสิ้น.....”
(The Reporters, 2024)

นับจากอดีตตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน ทิศทางของการขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองไทยไม่เคยเปลี่ยนไป กล่าวคือเกิดการต่อสู้และปะทะกันระหว่าง “อุดมการณ์อนุรักษนิยมหรือฝ่ายขวา” กับ “อุดมการณ์เสรีนิยม” ของฝ่ายก้าวหน้าและประชาธิปไตย (Bamrungsuk, 2023) อย่างไรก็ตาม บทบาทของฝ่ายอนุรักษนิยมหรือฝ่ายขวาก็ยังเป็น **“พลังหลัก”** ในการครอบงำสังคมและการเมืองไทยตลอดมา การก่อตัวของฝ่ายอนุรักษนิยมปรากฏชัดเจนมากขึ้นในสังคมยุคหลัง กล่าวคือจากการมีบทบาทในการเป็นนักต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 หลังจากนั้นกลุ่มอนุรักษนิยมหรือฝ่ายขวา ก็ได้ผันตัวเองไปสู่บทบาทของการเป็น **“นักต่อต้านประชาธิปไตย”** (Bamrungsuk, 2023) เราจึงอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยของไทยที่ผ่านมา ทั้งล้มลุกคลุกคลานและต้องประสบกับแรงต้านทานแข็งขันที่ยากแก่การเอาชนะได้

ในบทความนี้จะวิเคราะห์ให้เห็นว่า มีปัจจัยหรือสาเหตุสำคัญอะไรบ้าง ซึ่งเป็นแรงต้านทานแข็งขันที่ยากแก่การเอาชนะได้ (recalcitrant) ที่ทำให้สังคมไทยเกิดปรากฏการณ์ทางการเมืองเช่นนี้ และยังมีผลทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทย (Thai democratization) เสื่อมถอยลงและเกิดความไม่ปกติในระบบการเมืองไทย และในตอนท้ายได้กล่าวถึงบทสรุปและทางออกของปัญหาการเมืองไทย ด้วยการส่งเสริมให้ความรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแก่ประชาชน เพื่อสร้างวัฒนธรรม

ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมแบบพลเมือง (civic culture) ให้เกิดขึ้น รวมทั้งการสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากซึ่งมีความสำคัญอย่างมากสำหรับสังคมไทย เพราะประชาธิปไตยจากฐานรากช่วยเพิ่มอำนาจให้กับประชาชน และช่วยขยายความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนให้มากขึ้น ประชาธิปไตยจากฐานรากยังกระตุ้นให้ประชาชนได้เข้ามาตรวจสอบ และตอบโต้ถ่วงดุลกับประชาธิปไตยของชนชั้นนำและประชาธิปไตยแบบตัวแทนมิให้เป็นผู้กำหนดความเป็นไปของสังคมแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังจะได้นำเสนอให้เห็นตามลำดับต่อไป

ความเสื่อมถอยของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทย

ประวัติศาสตร์ของประชาธิปไตยไม่เคยมีที่สิ้นสุด ประชาธิปไตยของแต่ละสังคมมีทั้งในช่วงรุ่งโรจน์และเสื่อมถอยลง (backsliding) ประชาธิปไตยของแต่ละสังคมไม่เคยเข้มแข็ง ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุง และเสริมสร้างให้ประชาธิปไตยมีประสิทธิภาพและเข้มแข็งขึ้นมาได้ ข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์พบว่า ประชาธิปไตยจะสามารถพัฒนาขึ้นมาได้เมื่อผู้ปกครองอ่อนแอ (Stasavage, 2020) ในทำนองเดียวกันประชาธิปไตยจะพัฒนาได้ ก็ต่อเมื่อสังคมและชุมชนเข้มแข็งขึ้นมาแล้วเท่านั้น ขณะที่ในบางสังคมซึ่งประชาธิปไตยเกิดขึ้นมาก่อนหน้าการสร้างรัฐและระบบราชการที่มีอำนาจมาก ย่อมทำให้ประชาธิปไตยมีโอกาสมากขึ้นที่จะได้รับการพัฒนาและการฟูมฟัก เพื่อเอาชนะระบบอำนาจนิยมหรือผู้เผด็จการที่พยายามจะสร้างอำนาจล้นเกินให้กับตัวเองได้ ข้อเท็จจริงเช่นนี้มีความแตกต่างกับสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่ “อำนาจรัฐ” และระบบราชการมีความเข้มแข็งมาก่อนตั้งแต่สมัยโบราณ หรือที่นักวิชาการบางคนเรียกสังคมไทยว่าเป็นสังคมที่ “รัฐล้อมสังคม” (Promgird, 2024) จึงทำให้โอกาสในการฟูมฟัก และการพัฒนาประชาธิปไตย ในความหมายที่อำนาจเป็นของประชาชนเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ค่อนข้างยาก

กรณีประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยของไทย แม้ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ในช่วงสั้น นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตยจนถึงปัจจุบัน (ปี 2568) รวมเวลาประมาณ 90 กว่าปี ก็มีทั้งช่วงที่รุ่งโรจน์ และเสื่อมถอยเช่นกัน ในช่วงที่รุ่งโรจน์ได้แก่ช่วงเวลาแห่งการทำลายอำนาจรัฐในเหตุการณ์ “14 ตุลาคม 2516” ที่นิสิตนักศึกษาและประชาชนได้เคลื่อนไหวต่อสู้กับรัฐ รวมทั้งมีการเรียกร้องประชาธิปไตยและต่อต้านเผด็จการ ผลตามมามีเป็นจุดจบของยุคที่ทหารมี

อำนาจสูงสุดในการครอบครองอำนาจรัฐ (Kaewmanee, 2025) แต่หลังจากนั้นไม่นาน ประชาธิปไตยไทยเสื่อมถอยลงอย่างรวดเร็ว ในเหตุการณ์ “6 ตุลาคม 2519” อันเนื่องจาก ขบวนการนักศึกษาและประชาชนถูกปราบปรามอย่างรุนแรง จนทำให้กระแสประชาธิปไตย หายไปจากสังคมไทย

ประชาธิปไตยเบ่งบานขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง หลังเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ในปี 2535 พร้อมกับมีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน จนได้รับรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ที่ให้ สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการแสดงออกทาง ประชาธิปไตย แต่แล้วในปี 2549 คณะนายทหารที่เรียกตัวเองว่า “คณะรักษาความสงบ แห่งชาติ” (คสช.) ได้ทำการยึดอำนาจจากรัฐบาลทักษิณ ผลจากการยึดอำนาจได้ก่อให้เกิด ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่สนับสนุนและไม่สนับสนุนทักษิณ และตามมาด้วยการขัดแย้ง ระหว่างเหลือง – แดง และการยึดอำนาจของ “คณะรักษาความสงบแห่งชาติ” (รสช.) ในปี 2557 ผลตามมาก็คือ มีการสลายอำนาจจากกลุ่มคนเสื้อแดง ห้ามการชุมนุมประท้วงและการ แสดงออกซึ่งความคิดเห็นทางการเมืองและประชาธิปไตย ในช่วงเวลานั้นกระแสเสรีนิยม ถูกกดทับและห้ามแสดงออกทางสังคม (Kaewmanee, 2025)

เราจึงอาจกล่าวได้ว่า นับจากปี 2475 จนถึงปัจจุบัน (ปี 2568) ชะตากรรมของ ประชาธิปไตยไทยสะท้อนความเป็นอนิจจังของสังคม และมีการเคลื่อนไหวเป็นวงจร กล่าวคือ เริ่มต้นจากความขัดแย้งจนก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง มีการรัฐประหาร มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (เพื่อการรักษาอำนาจและการสืบทอดอำนาจของทหาร) มีการเลือกตั้ง เกิดความขัดแย้งจนก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง และมีการรัฐประหาร รอบใหม่จนกลายเป็นวงจรอุบาทว์ทางการเมือง นอกจากนี้ในวงจรนี้แล้ว ยังมีเหตุการณ์ของ การต่อสู้และนองเลือดระหว่างรัฐกับประชาชน ตลอดจนการปะทะกันระหว่างประชาชน กับประชาชนด้วยกันเอง ที่มีความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างกันนับครั้งไม่ถ้วน (Kongkirati, 2025)

ทั้งหมดนี้เป็นบทสะท้อนให้เห็นว่า ประชาธิปไตยไทยยังมิได้ลงหลักปักฐานเข้ามา อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนจนกลายเป็น “วัฒนธรรมทางการเมืองไทย” รวมทั้งการจัดระเบียบ โครงสร้างและสถาบันทางการเมืองการปกครองที่ยังไม่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้าไป อยู่ในสมการของอำนาจ ทำให้การเมืองไทยจึงเป็นเพียงเรื่องของ การต่อสู้แย่งชิงอำนาจกัน ในกลุ่มของชนชั้นนำที่มีอำนาจเพียงส่วนน้อยเท่านั้น และเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ความเสื่อม ถอยได้ง่าย

อย่างไรก็ดี ในอีกด้านหนึ่งแม้ว่าในบางช่วงเวลาประชาธิปไตยไทยจะเสื่อมถอยลง แต่ก็ยังมีพลังของฝ่ายประชาธิปไตยที่ไม่เคยมอดดับ และมีแสงสว่างโผล่ขึ้นมาเป็นครั้งคราวเช่นกัน แต่ปัญหาคือพลังของฝ่ายประชาธิปไตยหรือเสรีนิยม ไม่เคยครองอำนาจนำเหนือสังคมการเมืองไทยเลย นับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทยได้อุบัติขึ้นมา เมื่อพิจารณาถึงความเสื่อมถอยของประชาธิปไตย แม้ว่าความเสื่อมถอยเช่นนี้จะไม่ทำให้ประชาธิปไตยพังทลายลงทันที หรือถูกแทนที่ด้วยอำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จเต็มรูปแบบก็ตาม แต่ทว่าความเสื่อมถอยนี้ก็ส่งผลกระทบต่อคุณภาพ และเสถียรภาพของประชาธิปไตยอย่างมาก ประการสำคัญคือความเสื่อมถอยดังกล่าวทำให้ “ความเป็นพลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยอ่อนแอลง และยังบั่นทอนขีดความสามารถของภาคประชาสังคมหรือภาคพลเมืองในการมีอำนาจตรวจสอบถ่วงดุลกับอำนาจรัฐที่มีขอบ รวมทั้งในการเรียกร้องให้สถาบันทางการเมืองเหล่านี้มีความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย (Bermeo, 2016)

ผลจากการศึกษาของผู้เขียนพบว่า มีปัจจัยเหตุสำคัญต่าง ๆ ที่เป็นแรงต้านทาน แข็งขันจนยากแก่การเอาชนะได้ (recalcitrant) แล้วในท้ายที่สุดมีผลทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทยเสื่อมถอยลง และเกิดความไม่ปกติทางการเมืองดังต่อไปนี้

การที่กองทัพเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองเป็นเวลายาวนาน (long time military – bureaucratic dominance)

Janowitz (2017) นักสังคมวิทยาการเมืองอธิบายว่า ความมีระเบียบวินัย และการครอบครองอาวุธที่ทรงพลานุภาพ ทำให้ทหารมีขีดความสามารถสูงในการเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองได้ แต่สำหรับในบริบทสังคมไทยนั้นนอกจากปัจจัยดังกล่าวแล้วยังมีปัจจัยสอดแทรกอื่น ๆ อีกที่ทำให้ทหารเข้ามายุ่งเกี่ยว และมีอิทธิพลกับการเมืองเป็นเวลายาวนาน กล่าวคือ เป็นผลมาจากมรดกทางประวัติศาสตร์สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งกองทัพไทยสมัยใหม่ได้ถือกำเนิดขึ้นในยุคนี้พร้อมกับการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย ด้วยการกำหนดภารกิจของกองทัพใหม่คือ ประการแรก ให้ทหารทำหน้าที่พิทักษ์ราชบัลลังก์แก่กษัตริย์สยาม (รัชกาลที่ 5) อันนำไปสู่การสร้างฐานอำนาจอันแข็งแกร่งแก่ราชวงศ์จักรี ประการที่สอง การกำหนดให้ทหารมีภารกิจในการปกป้องประเทศจากภัยคุกคามของลัทธิล่าอาณานิคม รวมถึงเป็นเครื่องมือในการรวมศูนย์อำนาจและการสร้างรัฐสมัยใหม่ (Bamrungasuk, 2023)

มรดกตกทอดทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ ได้ปลุกสำนึกให้ทหารไทยมองตนเองเป็นองค์กรสำคัญของประเทศ นอกจากมีบทบาทในการปกป้องประเทศและปกป้องสถาบันกษัตริย์แล้ว นายทหารไทยยังได้เข้ามามีตำแหน่งสำคัญในองค์กรต่าง ๆ ทั้งของรัฐและบอร์דרรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งยังได้เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างลึกซึ้งในภายหลังต่อมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของกองทัพ และบรรดานายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่ต้องการมีอำนาจ และต้องการเข้ามามีบทบาททางการเมืองทั้งเปิดเผยและแอบแฝงซ่อนเร้น

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ยังพบว่า บทบาทของทหารไทยได้เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองมีความชัดเจนมากขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่มีคณะนายทหารหนุ่มเข้ามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่การเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองหลังจากนั้นก็มิมีวัตถุประสงค์และขอบเขตจำกัดลง กล่าวคือเพียงแค่การปกป้องผลประโยชน์ของกองทัพจากการแผ่อำนาจของฝ่ายพลเรือน หรือการอ้างเหตุความไม่สงบเรียบร้อยภายในประเทศ แต่ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองแบบอนาราคอนโคน (Bamrungsuk, 2023) หรือเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยที่อำนาจเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง

แต่ทว่าหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปฏิวัติยึดอำนาจในปี พ.ศ. 2501 ก็ได้มีการสร้างลัทธิทางการเมืองของชนชั้นปกครองขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง ที่เรียกว่า **“ประชาธิปไตยแบบไทย”** โดยนัยความหมายของประชาธิปไตยแบบไทยคือ *การตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณค่าแบบจารีตประเพณีนิยมและประวัติศาสตร์ชาติไทย* พร้อมทั้งมีการยกย่องฟื้นฟูสถานะของ **“สถาบันกษัตริย์”** ให้กลับมามีฐานะสูงส่งอีกครั้งหนึ่ง ทั้งยังมีการดำเนินกลยุทธ์ในหลากหลายแนวทางด้วยกัน อาทิ การรื้อฟื้นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ซึ่งได้เคยถูกยกเลิกไปแล้วตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หรือการสนับสนุนพระราชกรณียกิจ และโครงการพระราชดำริภายในประเทศ เป็นต้น

ผลที่ตามมาคือ ทำให้เกิดการร่วมมือกันทางอำนาจระหว่างกองทัพ และสถาบันกษัตริย์ที่มีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้นในโครงสร้างการเมืองไทย (Preecharush, 2023) และในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนับตั้งแต่แรก ยังได้บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพไทย *การร่วมมือกันระหว่างกองทัพและสถาบันกษัตริย์* รวมทั้งการที่กองทัพได้เข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองเป็นเวลายาวนาน จึงอาจกล่าวได้ว่าคือปัจจัยหลักประการหนึ่งที่เป็นแรงต้านทานแข็งขันที่ยากแก่การเอาชนะได้ (recalcitrant) และยังเป็นอุปสรรค

สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยของไทยในเวลาต่อมา เนื่องจากสถาบันเหล่านี้ไม่เชื่อเรื่องอำนาจที่มีมาจากประชาชน

มีข้อน่าสังเกตว่า กองทัพของประเทศไทยในยุคสมัยใหม่ไม่เคยยึดอำนาจรัฐบาล ไม่เคยเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง และอยู่ใต้การบริหารของรัฐบาลพลเรือนจึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย (Thavornprapasawat, 2020) ตรงกันข้ามกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่พบว่า ทหารมักเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองในช่วงเวลาที่ยังรัฐบาลพลเรือนขาดความชอบธรรม ด้วยข้อหาทุจริตคอร์รัปชันหรือล้มเหลวในการบริหารบ้านเมือง แต่เมื่อคณะนายทหารก้าวขึ้นมาเป็นผู้ปกครองประเทศกลับพบว่า พวกเขาไม่สามารถแสดงความเป็นมืออาชีพในการบริหารบ้านเมืองได้ จนต้องเปิดทางให้รัฐบาลพลเรือนได้กลับเข้ามาปกครองอีกครั้งหนึ่ง (Preecharush, 2023) และเหตุผลของการทำรัฐประหารในแต่ละครั้งแม้กองทัพจะอ้างว่ากระทำเพื่อความถูกต้อง และเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประเทศชาติ แต่ไม่ว่ากองทัพจะมีเจตนาเข้ามำทำรัฐประหารด้วยเหตุผลประการใด ข้อเท็จจริงและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก็คือ ในทางตรงกันข้ามกลับมีความพยายามในการลดทอนพลัง และศักยภาพของฝ่ายประชาธิปไตย และพลังของภาคประชาสังคมหรือภาคพลเมืองให้อ่อนแอลงในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ภาคประชาสังคมไม่เข้มแข็ง และไม่สามารถกำหนดความเป็นไปของสังคมและชุมชนท้องถิ่นตนเองได้ ขณะที่ในบรรดากลุ่มนายทหารที่ยึดอำนาจกลับมีทรัพย์สินมั่งคั่งเพิ่มพูนมากขึ้นหลังการยึดอำนาจแล้ว (Pawakapan, 2024)

การก่อการรัฐประหาร ยังได้ปิดกั้นสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นตามแนวทางประชาธิปไตยของประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดการชะงักงันและถดถอยของประชาธิปไตย รวมทั้งยังส่งผลให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทยช้าลง และเนื่องจากการยึดอำนาจแต่ละครั้งกินเวลายาวนาน ทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีสติปัญญาดี เพื่อช่วยในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่ประชาธิปไตย ไม่น้อย (Ngamlamom, 2016) *วัฏจักรของวังวนแห่งอำนาจเหล่านี้ นับว่าได้สร้างปัญหา และเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทยอย่างมาก ประการสำคัญต่อมาคือ การดำรงอยู่ของกองทัพในยุคหลังไม่ใช่เพื่อการป้องกันประเทศจากการคุกคามของศัตรูภายนอก แต่เหตุผลการดำรงอยู่ของกองทัพคือการอ้างภารกิจเรื่อง “ความมั่นคงภายใน”*

ในการกิจเช่นนี้ ทำให้กองทัพสามารถสร้างกลไกแทรกซึมเข้ามาในช่องทางสังคมการเมืองได้ง่าย และเป็นที่มาของการมีอำนาจทางการเมืองของกองทัพ และยังทำให้กองทัพเป็นองค์กรที่มีอำนาจเหนือหน่วยงานพลเรือน และตำรวจของประเทศได้อย่างชอบธรรม (Pawakapan, 2024)

เมื่อย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์การเมืองไทยระยะใกล้ ในรอบหนึ่งทศวรรษ (2557-2567) หลังเหตุการณ์รัฐประหารปี 2557 คณะรัฐประหารได้สร้างกลไกการสืบทอดอำนาจไว้อย่างซับซ้อนเพื่อรักษาอำนาจของตนเองไว้ในสถาบันการเมืองหลัก คือ รัฐธรรมนูญ 2560 ที่จัดวางระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจในกระบวนการทางการเมืองที่เอื้อต่อการรักษาอำนาจของคณะรัฐประหารหรือกลุ่มอำนาจเก่า เช่น การออกแบบระบบเลือกตั้งที่ให้ประโยชน์แก่ฝ่ายชนชั้นนำเก่า การสร้างพรรคการเมืองเฉพาะกิจเพื่อรองรับการสืบทอดอำนาจผ่านการเลือกตั้ง การแต่งตั้งวุฒิสมาชิกในเครือข่ายอำนาจของตนเอง การเลือกคนมาั่งในองค์กรอิสระเพื่อวินิจฉัยคุ้มครองตัวเอง การเขียนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อเป็นเครื่องมือให้กับตัวเองในการสืบทอดอำนาจ และเขียนรัฐธรรมนูญฉบับห้ามแก้ไขเพื่อยึดครองอำนาจยาวนาน (iLaw, 2019) เป็นต้น

การดำเนินการของกองทัพทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด และการสถาปนาอำนาจโดยผ่านกลไก และสถาบันทางการเมืองที่ซับซ้อนเพื่อต้องการรักษาอำนาจเช่นนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึง **“มีการคงอยู่ของโครงสร้างแบบอำนาจนิยม” (resilience of authoritarian structures)** ที่เข้มแข็งอย่างมากในสังคมไทย (Promgird, 2024) และถึงแม้ว่าการเมืองไทยจะมีการเลือกตั้งหลายครั้ง แต่ทว่า “การเลือกตั้ง” เหล่านี้ก็มักเกิดขึ้นหลังการรัฐประหาร อันเป็นส่วนหนึ่งของวงจรอุปาทมทางการเมืองไทย อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้งแต่ละครั้งก็ไม่อาจนำไปสู่การปฏิรูปหรือการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งทำให้อำนาจเป็นของประชาชนได้จริง และ “การเลือกตั้ง” ที่เกิดขึ้นหลังระบอบทหารสิ้นสุดลง ก็มักให้กำเนิดประชาธิปไตยแบบผสมหรือ **“ระบบพันทาง” (hybrid regime)** ทั้งนี้ เพื่อรองรับการสืบทอดอำนาจของผู้นำรัฐประหารต่อไป (Bamrungsuk, 2023) “ระบบพันทาง” เช่นนี้มีความสำคัญต่อกองทัพเป็นอย่างมาก เนื่องจากในโลกทุกวันนี้ ระบอบเผด็จการจะอยู่รอดได้ต้องเปิดทางให้มีการเลือกตั้งบ้าง เพราะเผด็จการก็ต้องความชอบธรรมเพื่อการอยู่รอดเช่นเดียวกัน (Merieau, 2016) ดังนั้น การที่ทหารจัดให้มีการเลือกตั้งจึงนับเป็นการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองที่ชาญฉลาด

สำหรับ Levitsky & Ziblatt (2018) แล้วมองว่า ผลที่ตามมาของประชาธิปไตยแบบผสมหรือระบบพหุทางในสนามการต่อสู้ของระบบการเมืองแบบนี้คือ ในท้ายที่สุดจะมีการกำหนดกติกาของการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม และกรรมการตัดสินหรือฝ่ายตุลาการก็มักจะเอนเอียงเข้าข้างฝ่ายที่ยึดกุมอำนาจรัฐ ดังเช่นกรณีของไทย ไม่เพียงแต่ความถี่ของการรัฐประหารได้สร้างปัญหาให้กับการพัฒนาประชาธิปไตย แต่ที่ผ่านมามองการณ์ตุลาการยังได้สร้างความอับอายให้กับระบบกฎหมาย ด้วยการรับรองความชอบด้วยกฎหมายของการรัฐประหารผ่านคำพิพากษาว่า *การก่อการรัฐประหารไม่เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา* ทั้งยังกำหนดให้ประกาศ คำสั่ง และการกระทำของคณะรัฐประหารมีผลบังคับใช้ในทางรัฐธรรมนูญ ทำให้สิ่งใดที่คณะรัฐประหารกระทำมีผลผูกพันและเป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานทางกฎหมายอีกด้วย (Trisadikoon, 2024) รวมทั้งอำนาจในกระบวนการยุติธรรม ก็ยังถูกฝ่ายยึดกุมอำนาจรัฐใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการหรือลดทอนพลังของฝ่ายตรงกันข้าม สุดท้ายแล้วจะทำให้ระบบการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจเสื่อมถอยลง หลังจากนั้นก็จะมีการผนวกอำนาจเข้าสู่กลุ่มที่ยึดกุมอำนาจรัฐ และเครือข่ายของพวกเขาไว้ แต่เพียงฝ่ายเดียว ทั้ง Levitsky & Ziblatt จึงเห็นว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้อาจทำให้ “ประชาธิปไตยตายได้” (democracies die)

เราอาจสรุปได้ว่า การที่กองทัพเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองเป็นเวลายาวนาน ทำให้กลายเป็นสถาบันทางการเมืองหนึ่งในระบบการเมืองไทย และยังแสดงออกถึงการคงอยู่ของโครงสร้างอำนาจนิยมที่เข้มแข็งในสังคมไทย อันเป็นแรงต้านที่แข็งแกร่งและยากแก่การเอาชนะได้ นอกจากนั้นแล้ว การที่กองทัพเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองเป็นเวลายาวนาน ยังเป็นการลดทอนพลังของภาคประชาสังคม อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ภาคประชาสังคมไม่เข้มแข็ง รวมทั้งไม่สามารถกำหนดความเป็นไปของสังคมชุมชนท้องถิ่นตนเองได้ ทำให้การเมืองไทยตกอยู่ในวงจรอุบาทว์ทางการเมือง และทำให้มีการกำหนดกติกาของการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม เกิดประชาธิปไตยแบบผสมหรือระบบพหุทางเพื่อรองรับการสืบทอดอำนาจของผู้นำรัฐประหาร อันจะทำให้ผู้นำแบบเผด็จการอยู่ในอำนาจได้ยาวนาน รวมทั้งยังเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทยมีความไม่ปกติอับแสงและเสื่อมถอยลง

เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอย่างเข้มแข็งของฝ่ายอนุรักษ์นิยม

ผลของการรัฐประหารแต่ละครั้ง มีนัยสำคัญต่อการสร้างความร่วมมือกันเป็นเครือข่าย และการเพิ่มอำนาจของอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกกันว่าฝ่าย “อนุรักษ์นิยมหรือฝ่าย

ขวา” อันมาจากการรวมตัวและร่วมมือกันของกองทัพ – กลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่ – ฝ่ายอำมาตย์ที่เป็นข้าราชการชั้นสูง – กลุ่มศักดินาชนชั้นสูง – พรรคการเมืองแนวอนุรักษนิยม – กลุ่มข้าราชการระดับกลางที่เกียยณอายุราชการ – และองค์กรอิสระที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยมีฐานสนับสนุนของกลุ่มพลังประชาชน เช่น “มวลชนเสื้อเหลือง” ที่มีแนวคิดแบบ “อนุรักษนิยม – จารีตนิยม – ศษัตริย์นิยม”

สิ่งที่น่ากังวลใจต่อระบบการเมืองไทยคือ พรรคการเมืองฝ่ายอนุรักษนิยมมักมีสายสัมพันธ์ที่ดีและได้รับการสนับสนุนด้านฐานเสียงจากนักเลง หรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นที่เรียกกันว่า “บ้านใหญ่” อีกด้วย นี่จึงเป็นเหตุให้การเมืองไทยไม่ใช่เป็นการต่อสู้เพื่อหลักการหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตย หากแต่เป็นเรื่องของการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์หรือการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน และอำนาจทางการเมืองที่ได้มาก็มีเป้าหมายเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและพวกพ้อง ไม่ใช่เพื่อประชาชนตามคำกล่าวอ้าง การเมืองไทยจึงเต็มไปด้วยการทุจริตคอร์รัปชันภายใต้ระบบอุปถัมภ์ และ “บ้านใหญ่” ก็คือภาพตัวแทนของระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นทั่วทุกภูมิภาคของไทย (Laokermhung, 2024) สิ่งที่น่ากังวลใจประการต่อมาคือ เครือข่ายทั้งหมดนี้ก็มักเห็นด้วยกับการทำรัฐประหาร เพราะเชื่อในเรื่องอำนาจของชนชั้นนำ แต่ไม่เชื่อในเรื่องอำนาจเป็นของประชาชนตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่ทั้งการยึดมั่นในอุดมการณ์อนุรักษนิยม – จารีตนิยม – การทำรัฐประหาร – และการเชื่อในอำนาจของชนชั้นนำ คือปฏิบัติและอยู่ชั่วตรงกันข้ามกับการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (Promgird, 2024)

มีข้อสังเกตว่า ในบรรดากลุ่มต่าง ๆ ที่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอย่างเข้มแข็งนี้ ต่างก็อ้างความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมถึงการมีอยู่ของกลุ่มตน (ดูแผนภาพที่ 1)

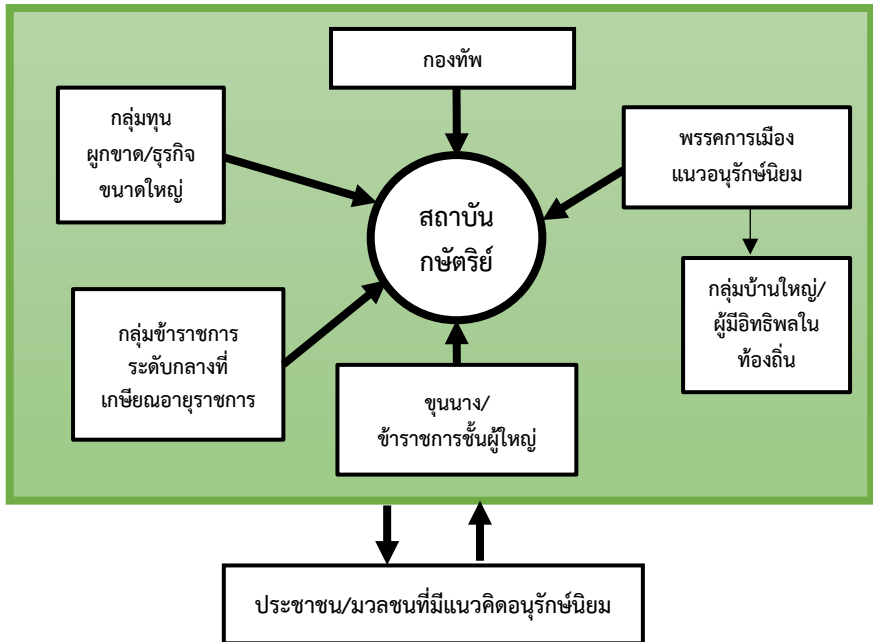

Figure 1 แสดงเครือข่ายเข้มแข็งของฝ่ายอนุรักษนิยม

การรวมตัวกันและการผสมพลังต่าง ๆ เข้าด้วยกันของกลุ่มเครือข่ายเหล่านี้ ทำให้ฝ่ายขวาของไทยมีความเข้มแข็ง และมีพลังอำนาจในการควบคุมการเมืองไทยได้ตลอดมา ในความสัมพันธ์เชื่อมโยงของกลุ่มเครือข่ายเหล่านี้ มีแกนกลางของอำนาจทางเศรษฐกิจคือ “กลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่” ซึ่งทำหน้าที่อยู่เบื้องหลังทั้งสนับสนุนการยึดอำนาจและการคงอยู่ของระบบนี้ ดังตัวอย่างเช่น การให้การสนับสนุนงบประมาณบางส่วนในการรัฐประหาร หรือที่เรียกว่า “ท่อน้ำเลี้ยง” ให้กับรัฐบาลทหาร อันสะท้อนให้เห็นการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย รวมทั้งอาจมีการประสานอำนาจและผลประโยชน์ระหว่างกันที่แอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ในการเมืองไทย ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกประหลาดใจอันใดที่นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลทหารบางยุคสมัยและบางนโยบาย อาจตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่ที่ผูกขาดเหล่านี้ แล้วในที่สุดอาจนำไปสู่การแบ่งปันผลประโยชน์กันระหว่างผู้นำกองทัพและชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ (Bamrungsuk, 2023)

เราจึงเห็นได้ว่า กลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่ คือ รากฐานสำคัญประการหนึ่งในการช่วยค้ำจุนระบบอำนาจนิยมและอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมเอาไว้ อันเนื่องจากการมีผลประโยชน์ร่วมกันบางอย่าง ขณะที่ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ระบบการเมืองได้เอื้อให้กลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่เข้ามามีอำนาจรัฐโดยตรงมากขึ้น ส่งผลให้กลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่สามารถเข้ามาควบคุมรัฐได้หรือที่เรียกว่า “State capture” ปรากฏการณ์เช่นนี้จึงเลวร้ายยิ่งกว่าการทุจริตคอร์รัปชันเชิงนโยบายและเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนเสียอีก (Isranews, 2024) ในเครือข่ายความสัมพันธ์เช่นนี้ นอกจากกองทัพและกลุ่มทุนที่มีการร่วมมือกันแล้ว กลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่อาจมีการร่วมมือและให้การสนับสนุนกับกลุ่มอื่น ๆ เช่น การบริจาคทุนให้แก่กลุ่มอำมาตย์และข้าราชการระดับสูง หรือการบริจาคให้กับพรรคการเมืองฝ่ายอนุรักษ์นิยมและชนชั้นสูงที่เป็นพวกศักดินา ส่วนกลุ่มข้าราชการระดับกลางที่เกษียณอายุราชการนั้น ก็เคยได้ประโยชน์จากการอยู่ในระบบราชการมานาน ทำให้คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จึงมีแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยม กล่าวคือ ไม่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เพราะเชื่อว่าระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันดีอยู่แล้ว บรรดากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จึงมีการร่วมมือกันเพื่อต่อต้านการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยซึ่งนำโดยฝ่ายเสรีนิยม (Pawakapan, 2024)

ในสถานการณ์ปัจจุบัน แม้ว่าจะมีกระแสประชาธิปไตยพัฒนาแรง และมีการขับเคลื่อนทางการเมืองโดยพรรคการเมืองของคนรุ่นใหม่อย่างมีพลัง และมีขบวนการของเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ต้องสู้เรื่องสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคเท่าเทียมกันของมนุษย์และคัดค้านระบบอำนาจนิยม อันถือว่าเป็น *คุณค่าสำคัญของประชาธิปไตย* (Promgird, 2020) แต่บทบาทของฝ่ายอนุรักษ์นิยมหรือฝ่ายขวาก็ยังเป็น “**พลังหลัก**” ในการครอบครองอำนาจเหนือทางการเมืองอยู่ดี ในอีกด้านหนึ่งเราอาจมองได้ว่า แท้จริงแล้วฝ่ายขวาไม่ได้มีพลังมากพอในภาวะที่ต้องเผชิญกับความท้าทายจากฝ่ายประชาธิปไตย หากแต่ชัยชนะของพวกเขาจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย “**พลังของกองทัพ**” ที่มีอำนาจในการควบคุมกำลังรบของไทย และด้วยพลังของกองทัพเท่านั้นฝ่ายอนุรักษ์นิยมจึงสามารถเปลี่ยนแปลงการเมืองได้ตามที่พวกเขาต้องการ หรือสามารถโค่นล้มรัฐบาลที่พวกเขาไม่ต้องการได้ *การรัฐประหารและกองทัพจึงกลายเป็นเครื่องมือหลักของเครือข่ายอนุรักษ์นิยมหรือพวกฝ่ายขวาในการเอาชนะทางการเมือง* ขณะเดียวกันก็อาศัยพลังของกองทัพในการควบคุมการเมืองไทยไม่ให้มีการท้าทายฝ่ายอนุรักษ์นิยม (Bamrungsuk, 2023) รวมทั้งการช่วยรักษาโครงสร้างที่ได้เปรียบและระบบเดิมเอาไว้ได้

ในยุคปัจจุบัน แม้ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ของโลกยุคโลกาภิวัตน์ และมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำทันสมัย ตลอดจนมีการเติบโตขึ้นของสังคมเมืองที่กระจายไปทั่วทุกภูมิภาคมากมายเพียงใดก็ตาม แต่การเมืองไทยก็ยังอยู่ในกำมือของเครือข่ายกลุ่มชนชั้นนำ “สายอนุรักษนิยมหรือฝ่ายขวา” ที่สามารถควบคุมโครงสร้างอำนาจรัฐและทางการเมือง รวมทั้งโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการทหาร โดยมีการยึดโยงกับ “สถาบันกษัตริย์” อำนาจเช่นนี้มีทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น แต่มีเป้าประสงค์หลักชัดเจนในการนำพาประเทศไปสู่ทิศทางที่พวกเขาต้องการ หรืออาจกล่าวได้ว่า พวกเขาต้องการนำพาประเทศไทยไปบนเส้นทางของความเป็นอนุรักษนิยม ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการรักษาสถานะเดิมทางการเมืองและเศรษฐกิจของพวกตนเอาไว้ (Political and economic status quo) ไม่ใช่เส้นทาง “สู่ประชาธิปไตยที่อำนาจเป็นของประชาชน”

ขณะเดียวกันก็ไม่นิยมนำให้มีชุดความคิดอื่น เช่น แนวคิดประชาธิปไตย หรือ ค่านิยมแบบเสรีนิยม (the liberal values) หรือแนวคิดเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียมกันของมนุษย์ ฯลฯ สามารถทำลายแนวคิดแบบอนุรักษนิยมของพวกเขาได้ ซึ่งในสายตาของเครือข่ายอนุรักษนิยมหรือฝ่ายขวามองแนวคิดประชาธิปไตยคือ “ภัยคุกคาม” ของพวกเขา (Pawakapan, 2024; Promgird, 2024) รวมทั้งมีข้อกล่าวหาต่อพรรคการเมืองสายเสรีนิยมและคนรุ่นใหม่ว่า ต้องการล้มล้างการปกครองซึ่งเป็นข้อกล่าวหาที่ไร้สาระล้นดี

ในสังคมไทยที่มีระบบและโครงสร้างทางการเมืองไม่ปกติเช่นนี้ สิ่งที่น่าหตุหุใจคือ เหล่าชนชั้นนำที่มีอำนาจทั้งหลาย ได้พยายามบิดเบือนส่วนเลวร้ายที่สุดให้กลายมาเป็นบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์แก่กลุ่มตนเอง แล้วทำลายและละเลยอย่างสิ้นเชิงในส่วนที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย อันก่อให้เกิดประโยชน์กับคนส่วนใหญ่และประเทศชาติ การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายกลุ่มอำนาจทางการเมืองเหล่านี้ ได้มีนักวิชาการพยายามเสนอแนวคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว เช่น McCargo (2005) เสนอแนวคิดเรื่อง “Network Monarchy” ที่เห็นว่าการเมืองไทยสมัยปี 2516 - 2544 ถูกกำหนดโดยเครือข่ายไม่เป็นทางการของชนชั้นนำ ได้แก่ ผู้นำกองทัพ ข้าราชการระดับสูง และเครือข่ายระบบกษัตริย์ โดยมีตัวแทนสำคัญคนหนึ่งที่เป็นคนประสานและเป็นตัวแทนกษัตริย์ เครือข่ายนี้ได้มีการประกอบสร้างขึ้นใหม่ให้มีความเป็นเสรีนิยมมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยหลังปี 2535 แต่แนวคิดนี้ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ไม่สามารถนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยหลังการ

รัฐประหารปี 2549 และปี 2557 ได้ เพราะแท้จริงแล้วชนชั้นนำและรากฐานทางสถาบันของพวกเขาได้แปรเปลี่ยนไปและมีความซับซ้อนมากขึ้น

ผลงานถัดมา Merieau (2016) ได้ประยุกต์แนวคิดเรื่อง “Deep State” มาอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยร่วมสมัยในทำนองเดียวกัน แต่เห็นว่า Deep State มีลักษณะเป็นรัฐซ้อนรัฐที่ขนานไปกับรัฐปกติ ใน Deep State มีความเป็นอิสระและมีกฎเกณฑ์ของการวางลำดับชั้นอำนาจลดหลั่นกันมาเป็นชั้น ๆ ของตนเอง (hierarchy) และมีกลไกในการทำงานด้านอุดมการณ์ เพื่อสร้างวาทกรรมว่าด้วยประชาธิปไตยอันพึงปรารถนาที่สอดคล้องกับความต้องการของ Deep State อย่างไรก็ตาม Deep State ก็เหมือนกับรัฐปกติโดยทั่วไปที่ไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียวกันมากนัก และภายใน Deep State ก็มีอีกเหล่าต่าง ๆ ที่แย่งอำนาจกันอยู่ แต่มีข้อแตกต่างจากรัฐปกติคือ ในการดำเนินงานไม่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่าได้ หากแต่แอบแฝงซ่อนเร้นอยู่กันบังลี้กและไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำใด ๆ ต้องการเพียงแค่รักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์และสถาบันของกลุ่มตนที่มีเป้าหมายร่วมกัน

แนวคิด Deep State ยังถูกนำมาใช้อธิบายกลุ่มอำนาจที่ร่วมกันต่อต้านกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย (democratization) หรือระบบการเมืองที่เปิดกว้างให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวาง ในคนกลุ่มนี้มักประกอบไปด้วย กลุ่มทหาร ตำรวจ ตุลาการ ฯลฯ ซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่ในการบริหารงานภาครัฐโดยปกติอยู่แล้ว แต่มีการร่วมมือกันทำกิจกรรมแอบแฝงอยู่เบื้องหลังไม่เปิดเผย หรือกระทำกิจกรรมอย่างซ่อนเร้นลับและมีอำนาจเหนือรัฐ แต่เมื่อใดก็ตามที่รัฐปกติดำเนินกิจกรรมออกนอกกรอบ Deep State ก็จะมีการเข้าจัดการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น รัฐประหาร หรือใช้ศาลและองค์กรอิสระตัดสินคดีต่าง ๆ

ตามแนวคิดนี้ยังเห็นว่าประเทศไทยเป็น “ประชาธิปไตยแบบถูกควบคุม” (tutelary democracy) ที่คล้ายตุรกีในยุคหนึ่ง ประการสำคัญคือ Deep State สามารถสืบทอดตัวเองต่อไปได้ ไม่ว่าตัวบุคคลจะเป็นใคร ระบบเช่นนี้ก็สามารถทำหน้าที่ของตนเองไปได้ เนื่องจากการมีโครงสร้างเชิงสถาบันที่ขึ้นอยู่กับกฎหมาย รวมทั้งการมีผลประโยชน์ในเชิงทรัพย์สินและวัตถุ อันทำให้ระบบเช่นนี้ดำรงและสืบทอดอยู่ได้โดยอัตโนมัติ และเพราะอุดมการณ์ของรัฐไทยยังอยู่เหมือนเดิม แนวคิดเรื่อง Deep State ได้รับความสนใจจากนักวิชาการไทยในช่วงหลังมากพอสมควร เนื่องจากเห็นว่าเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองได้อย่างมีเหตุผล

โดยสรุปแล้ว การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอย่างเข้มแข็งของฝ่ายอนุรักษ์นิยมหรือฝ่ายขวา ซึ่งมาจากการรวมตัวกันของหลายเครือข่าย ในเครือข่ายเหล่านี้มีความเชื่อเรื่องอำนาจของชนชั้นนำ แต่ไม่เชื่อเรื่องอำนาจของประชาชนตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย และยังเป็นพลังหลักในการควบคุมทิศทางการเมืองไทยได้ตลอดมา ในสายตาของเครือข่ายอนุรักษ์นิยมมองประชาธิปไตยว่าคือ *ภัยคุกคาม* ของพวกเขาและยังต้องการล้มล้างการปกครอง ชัยชนะของฝ่ายอนุรักษ์นิยมเกิดจากการอาศัยพลังของกองทัพที่มีอำนาจในการควบคุมกำลังรบ และด้วยพลังของกองทัพเท่านั้นที่ฝ่ายอนุรักษ์นิยมสามารถเปลี่ยนแปลงการเมืองให้เป็นไปตามความต้องการของพวกเขาได้ แต่เป็น*เส้นทางเพื่อต้องการรักษา* สถานะเดิมทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจเอาไว้ ไม่ใช่*เส้นทางประชาธิปไตย* ที่อำนาจเป็นของประชาชน การรวมตัวของเครือข่ายอนุรักษ์นิยมหรือฝ่ายขวาทั้งหลายเหล่านี้ คือแรงต้านทานที่แข็งขันจนยากแก่การเอาชนะได้ และยังนำไปสู่ความเสื่อมถอยของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทย รวมทั้งทำให้เกิดความไม่เป็นปกติของระบบการเมืองไทยอีกด้วย

การเปิดโอกาสให้มีการยุบพรรคการเมืองได้ง่าย

การยุบพรรคการเมืองทำให้พรรคการเมืองเกิดความอ่อนแอ ไม่สามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พรรคการเมืองขาดความเป็นสถาบันทางเมืองและขาดการยอมรับจากประชาชนได้ ตามแนวคิดทางสังคมวิทยาการเมืองมองว่า *พรรคการเมืองมีลักษณะคล้ายกับชาติ* ทั้งในแง่การให้สัญลักษณ์ การปลุกเร้าทางจิตวิญญาณ การสร้างความรู้สึกศรัทธา การอุทิศตน และการเสียสละในฐานะสมาชิกที่ดีของพรรคฯ ดังนั้น ผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพรรคชาติต่อประเทศชาติและไม่อยากเปลี่ยนแปลงสัญชาติฉันใด ผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพรรคการเมืองอย่างแท้จริง เขาก็ย่อมไม่อยากเปลี่ยนพรรคการเมืองที่ตนรู้สึกชื่นชอบและศรัทธาฉันนั้น เพราะพรรคการเมืองจะทำหน้าที่สร้างแรงบันดาลใจและสร้างอุดมการณ์ให้สมาชิกของพรรคฯมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (the feeling of belonging) (Promgird, 2024)

การยุบพรรคการเมืองนอกจากจะเป็นการ “ทำร้ายจิตใจของประชาชน” ที่เขามีความรู้สึกผูกพันเชื่อมั่นศรัทธาในพรรคการเมืองนั้นอย่างมากแล้ว ยังถือว่าเป็นการบ่อนเซาะกร่อนทำลายให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยถดถอยลง และยังเป็นการละเมิดต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอีกด้วย

ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยพรรคการเมืองจึงควรถูกยุบโดยประชาชน ถ้าหากประชาชนไม่เชื่อถือศรัทธาต่อพรรคการเมืองนั้นแล้ว (Promgird, 2024)

เช่นเดียวกับในประเทศที่ประชาธิปไตยมีการพัฒนาและตั้งมั่นแล้ว จะไม่มีการยุบพรรคการเมืองโดยศาลรัฐธรรมนูญ (National Institute of Development Administration, 2020) เพราะการยุบพรรคการเมืองนอกจากเป็นการทำลายประชาธิปไตยโดยตรงแล้ว ยังทำให้ขาดการยอมรับจากนานาชาติและเครดิตของประเทศลดลง และยิ่งเป็นการยุบพรรคการเมืองที่ประกาศตัวเองอย่างชัดเจนว่า ต้องการเข้ามาต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ก็ยิ่งเป็นที่กังขาในเรื่องกระบวนการยุติธรรมทั้งต่อสาธารณชนและสายตาชาวโลก (Pawakapan, 2024) ดังนั้น ในสังคมประชาธิปไตยสมัยใหม่จึงไม่ควรมียุบพรรคการเมืองใด และนักการเมืองคนใด ที่จะต้องได้รับโทษจากการฉ้อโกงเพื่อการปฏิรูปและแก้ไขกฎหมาย ด้วยแนวทางสันติวิธีและอย่างเปิดเผย ไม่ว่าจะเป็นกรณีการเสนอนโยบายเพื่อแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 หรือมาตราอื่นใดอย่างเช่นกรณีของไทยก็ตาม

ในอดีตพรรคการเมืองไทยมักถูกโค่นล้มด้วยการรัฐประหารของกองทัพ แต่ในยุคหลังพรรคการเมืองถูกยุบได้ง่ายโดยอาศัยองค์กรอิสระหรือที่มักเรียกกันว่า “อำนาจเหนือรัฐธรรมนูญ” (Thinbangtieo, 2020) และในยุคหลังคำตัดสินขององค์กรอิสระ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ มีลักษณะเป็น “ตุลาการธิปไตย” (juristocracy) อันมีความหมายถึงการที่สถาบันตุลาการได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรง และทำหน้าที่เป็นผู้ชี้ขาดความอยู่รอดของรัฐบาลหรือพรรคการเมือง ฯลฯ จนส่งผลให้เกิดการล้มลงของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง

เราจึงเห็นได้ว่าในสังคมไทยยุคหลัง การยุบพรรคการเมืองสามารถกระทำได้โดยไม่จำเป็นต้องอาศัย “การยึดอำนาจด้วยกองทัพ” อีกต่อไป สาเหตุเพราะอำนาจในการตีความกฎหมายขึ้นอยู่กับองค์กรอิสระเหล่านี้ และยังทำให้การต่อสู้ทางกฎหมายของฝ่ายตรงกันข้ามแทบไม่ประสบชัยชนะแต่อย่างใด (Bamrungsuk, 2023) แต่ถ้าหากว่าการอาศัยอำนาจตามกฎหมายนั้นมันเจตนาแอบแฝงก็นับเป็นความชั่วร้ายอย่างหนึ่ง ดังที่นักปราชญ์ทางการเมืองคือ มอนเตสกีเออ (Montesquieu) ได้กล่าวไว้ว่า “*ไม่มีความเลวร้ายใดที่จะยิ่งไปกว่าความเลวร้ายที่ได้กระทำโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายหรือในนามของความยุติธรรม*” (There is no crueller tyranny than that which is perpetuated under the shield of law and in the name of justice)

มีข้อถกเถียงกันในทางวิชาการอย่างมากว่า “องค์กรอิสระ” ที่ทำหน้าที่ในการยุบพรรคการเมืองนั้น ได้ใช้อำนาจเกินขอบเขตในระบอบประชาธิปไตยหรือไม่ โดยข้อเท็จจริงแล้วองค์กรอิสระของไทยทั้งหลายเกิดขึ้นมาตามแนวคิด “**ลัทธิรัฐธรรมนูญนิยม**” (constitutionalism) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยวางรากฐานระบอบประชาธิปไตยให้มีความมั่นคงมากขึ้น เช่นเดียวกับหลายประเทศแถบยุโรปที่ได้ใช้องค์กรอิสระเพื่อปกป้องประชาธิปไตย (Promgird, Singkaneti, & Sririn, 2024) แต่ในสังคมไทย “องค์กรอิสระ” กลับดำเนินการตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ *เป็นตัวการหนึ่งของการขบวนการทำลายประชาธิปไตยเสียเอง* สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการได้มาซึ่งบุคลากรขององค์กรอิสระเหล่านี้ไม่มีความเชื่อมโยงกับประชาชนแต่อย่างใด หากแต่องค์กรอิสระถูกออกแบบมาเพื่อให้โอกาสแก่ข้าราชการเกษียณอายุส่วนหนึ่งได้กลับเข้ามาทำงานอีก ด้วยการอ้างถึงการมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่เหมาะสม แต่สิ่งที่ติดตัวมากับข้าราชการเหล่านี้คือการมีอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยม – อำนาจนิยม – จารีตนิยม และยังมีวัฒนธรรมแบบศักดินาที่ฝังรากลึก ปัญหาสำคัญของอุดมการณ์เหล่านี้คือ “**ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง**” ในระบบโครงสร้างองค์กรเช่นนี้ย่อมมองว่า *ประชาธิปไตยคือภัยคุกคามต่อความมั่นคงของระบบเดิม*

ดังนั้น เมื่อมีพรรคการเมืองใดที่ประกาศต่อสู้ตามแนวทางประชาธิปไตย จึงเปรียบเสมือนเป็น “**สิ่งแปลกปลอม**” ที่เข้ามาในระบบ และยังถูกตั้งข้อสงสัยว่ามีเจตนาล้มล้างการปกครอง ทางออกเพื่อความปลอดภัยของระบบคือต้องมีการกำจัดหรือยุบพรรคการเมืองนั้นเสีย เราจึงเห็นได้ว่าทั้งการดำรงอยู่ขององค์กรอิสระและการเปิดโอกาสให้มีการยุบพรรคการเมืองได้ง่าย นอกจากเป็นการทำร้ายจิตใจของประชาชนที่เขาเชื่อมั่นศรัทธาในพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งแล้ว ยังทำให้ประชาชนรู้สึกสิ้นหวัง และขาดความเชื่อมั่นศรัทธาต่อกระบวนการยุติธรรมที่ถือว่าเป็นเสาหลักสำคัญอย่างหนึ่งของประชาธิปไตยท้ายที่สุดนำไปสู่ความเสื่อมถอยของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทยอีกด้วย

ความจงใจของชนชั้นนำที่มีอำนาจไม่ต้องการให้ประชาชนมีความรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ชนชั้นนำที่มีอำนาจ (power elites) ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งผู้ปกครองของไทยทั้งหลาย ย่อมไม่ต้องการให้ประชาชนมีความรู้เรื่องทางการเมืองและประชาธิปไตย เนื่องจาก “**ประชาธิปไตยวางฐานอำนาจอยู่กับประชาชน**” หรือเชื่อในเรื่องอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน ประชาธิปไตยยังเชื่อในเรื่องสิทธิเสรีภาพ และความ

เสมอภาคเท่าเทียมกันของมนุษย์ ดังนั้น ยิ่งประชาชนมีความรู้และมีการตื่นตัวทางการเมืองมากเท่าใด โอกาสเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยและอำนาจเป็นของประชาชนก็ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น และยิ่งประชาชนมีความรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากเท่าใด พวกเขาก็อาจมีการตั้งคำถามถึงความชอบธรรม และการดำรงอยู่ของบรรดาชนชั้นนำและสถาบันทางการเมืองทั้งหลายมากขึ้นเท่านั้น ในบรรดาชนชั้นนำที่มีอำนาจจึงกลัวว่าจะปกครองได้ยาก และกลุ่มพวกตนจะไม่มีโอกาสได้ประโยชน์จากโครงสร้างของระบบการเมืองที่เป็นอยู่ และในทางกลับกัน เมื่อประชาชนไม่มีความรู้ทางการเมืองย่อมนำไปสู่ความเฉยเมยทางการเมือง (political apathy) เมื่อคนไทยส่วนใหญ่มีพฤติกรรมวางเฉยและถอยห่างจากเรื่องการเมือง ก็เป็นโอกาสอันดีที่ทำให้ชนชั้นนำสามารถทำอะไรได้ตามอำเภอใจได้ แต่ในท้ายที่สุดก็นำไปสู่การใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง และพวกพ้อง และยังทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปได้อย่าง

เนื่องจากประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ ต้องทำให้ประชาชนมีความสนใจการเมือง และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเข้มแข็ง รวมทั้งมีความสามารถในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในทุกระดับได้ (Promgird, 2024) และการสร้างให้ประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงนั้น ยังต้องทำให้ประชาชนได้เข้ามาเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองนั้นด้วย (inclusive politics) (Goodin, 2003) หรืออาจกล่าวอย่างง่ายได้ว่า ต้องทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่า “การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของทุกคน” ประชาธิปไตยจึงจะเกิดขึ้นได้

นอกจากบรรดาชนชั้นนำที่มีอำนาจและผู้ปกครอง ที่ไม่สนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ทางการเมืองและระบอบประชาธิปไตยแล้ว ความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยไทย ประการต่อมา ยังเกิดจากการที่ชนชั้นนำที่มีอำนาจและผู้ปกครองมีเจตนามุ่งเน้นการพัฒนาประชาธิปไตยเฉพาะแต่รูปแบบ ระบบโครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการเท่านั้น แต่ละเลยการพัฒนา “ประชาธิปไตยระดับฐานราก” ผลจากการเน้นความสนใจเรื่องระบบและโครงสร้างดังกล่าว ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยไทยตลอดเวลา 90 กว่าปีที่ผ่านมา จึงเป็นเพียงแค่เรื่องของ “รูปแบบภายนอก” (forms of democracy) แต่ขาด “เนื้อหาสาระสำคัญของประชาธิปไตยที่แท้จริง” (substantive) จนทำให้เกิดความล้มเหลวและไม่ต่อเนื่องของการพัฒนาประชาธิปไตยไทย

โดยข้อเท็จจริงแล้ว การพัฒนาประชาธิปไตยที่เน้นแต่เพียง “รูปแบบภายนอก” เช่น การเลือกตั้ง การแก้ไขรัฐธรรมนูญ และการจัดตั้งองค์กรอิสระต่าง ๆ ฯลฯ ผลประโยชน์

ที่เกิดขึ้นกับประชาชนส่วนใหญ่มีน้อยมาก แต่มักได้ประโยชน์เฉพาะกับกลุ่มชนชั้นนำที่มีอำนาจ (power elites) กลุ่มข้าราชการ กลุ่มทุนธุรกิจการเมือง รวมทั้งกลุ่มคนบางกลุ่มที่สามารถยึดกุมอำนาจรัฐได้เท่านั้น (Samutavanich, 2013) การเมืองไทยจึงเต็มไปด้วยการทุจริตคอร์รัปชัน และในบางช่วงเวลาก็เป็นเพียงแค่ “ละครน้ำเน่า” หรือ “มหรสพแห่งภาพลวงตา” กล่าวคือเป็นเรื่องราวแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองของพวกเขาฝ่ายขวาหรือฝ่ายอนุรักษ์นิยมเพียงส่วนน้อย โดยที่ไม่ได้ยึดโยงกับผลประโยชน์ของภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่นเลย และยังเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยไทยเสื่อมถอยลง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้าง “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” (democratic political culture) หรือ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (civic culture) ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้าง “ประชาธิปไตยจากฐานราก” ที่สำคัญประการหนึ่ง เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองคือรากฐานสำคัญของระบบการเมืองในแต่ละสังคมและประเทศ ขณะที่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “วัฒนธรรมทางการเมือง” ได้แสดงให้เห็นมาตั้งแต่ในช่วงคริสต์ศตวรรษ 1960 เป็นต้นมาแล้วว่า การพัฒนาประชาธิปไตยที่เน้นแต่เพียง “รูปแบบภายนอก” เพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้มีการฝังรากลึกเข้าไปในจิตใจของผู้คนจนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น จะไม่สามารถทำงานได้และไม่มีความยั่งยืนพอ (Meyer & Hinchmanwith, 2007) อันสะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า การพัฒนาระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะระบบโครงสร้างและสถาบันทางการเมืองเท่านั้น มีอาจทำให้การเมืองไทยแปรเปลี่ยนไปในทิศทางดีขึ้นได้ หรือมีการพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งและมีเสถียรภาพขึ้นมาได้ (Wongchaisuwan, 2008; Macedo, 2003)

ความสำคัญของ “แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” ยังเห็นได้ชัดเจน ดังที่ Gumede (2016) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้อย่างน่าสนใจว่า การที่สังคมใดสังคมหนึ่งจะเป็นประชาธิปไตยที่คงทนถาวรและมีเสถียรภาพได้หรือไม่ นั่นคือการดูว่าสังคมนั้นมีการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (democratic political culture) ไปได้มากน้อยเพียงใด Gumede ยังเห็นว่า สำหรับบางประเทศแม้จะมีการพัฒนารัฐธรรมนูญอันเป็นแบบอย่างที่ดีขึ้นมาใช้ (model constitution) มีสถาบันทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ซับซ้อน (elaborate democratic institutions) มีกลุ่มคนที่คอยเฝ้าจับตาดูการทำงานของรัฐบาล (public watchdogs) และมีการจัดให้มีการเลือกตั้ง

อย่างอิสระและมีความยุติธรรมแล้ว (free and fair elections) ก็ไม่ได้หมายความว่ามีความเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์แล้ว (mature democracy) เพราะตามความเป็นจริงแล้ว ถ้าจะให้ประชาธิปไตยพัฒนาได้ ต้องมีการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นมาด้วย

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยกับ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” (civic culture) เป็นสิ่งที่เทียบเท่ากันได้ (tantamount to) ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ เช่น ประชาชนต้องสนใจการเมืองและเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในกระบวนการทางการเมือง เป็นพลเมืองเข้มแข็งที่สามารถมีบทบาทและมีอิทธิพลทางการเมืองได้ (the citizens active – influential role) หรือมีความรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของตนเอง (political efficacy) และมีความรู้สึกถึงการมีพันธะแบบพลเมือง (sense of civic obligation) (Almond & Verba, 1965; 1980) เป็นต้น

ผลการศึกษาของ Inglehart & Baker (2000) ได้ข้อสรุปสำคัญและยืนยันว่า วัฒนธรรมทางการเมืองมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย กล่าวคือความอยู่รอดของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับประชาชนคนธรรมดาสามัญที่มีทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อที่เป็นไปตามแนวทางประชาธิปไตยด้วยหรือไม่ นั่นหมายความว่า *ความสำเร็จของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย (democratization) ได้นั้น ประชาชนต้องมีบรรทัดฐาน (norms) ค่านิยม (values) และแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติที่มีส่วนช่วยให้เกิดประชาธิปไตยด้วย การพัฒนาประชาธิปไตยจึงจะสำเร็จได้* Huntington (1991) และ Janmaat (2006) ได้ชี้ให้เห็นในทำนองเดียวกันว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้คือเงื่อนไขสำคัญและจำเป็นอันดับแรกที่ต้องมีอยู่ก่อน (precondition) ก่อนที่จะเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพได้

การศึกษาของ Dalton & Welzel (2018) ยืนยันเช่นกันว่า ถ้าจะให้ประชาธิปไตยมีเสถียรภาพและเข้มแข็งได้ ผู้คนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างลึกซึ้ง (deep shift) ในเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมบางอย่าง ซึ่งในปัจจุบันมีหลายประเทศทั่วโลกที่ประชาชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในทางก้าวหน้ามากขึ้น กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงด้านแนวความคิด ความเชื่อ และค่านิยมไปอย่างมาก จากเดิมที่เคยมีความภักดียินยอมต่อระบบการเมือง (allegiance) ได้เปลี่ยนไปสู่การกล้าเรียกร้องและกล้ายืนยันทนในสิทธิของตนเองอย่างชัดเจนในการแสดงออกทางการเมืองมากขึ้น (decided assertive) หรือมีลักษณะที่เรียกว่า “assertive model of citizenship” นั่นคือประชาชนเริ่มเกิดความ

ไม่ไว้วางใจต่อระบบการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง รวมทั้งสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ และประชาชนยังกลัวที่จะเผชิญหน้ากับกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองด้วยข้อเรียกร้องที่มาจากความต้องการของพวกเขาเอง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ Dalton & Welzel เชื่อว่าท้ายที่สุดแล้วจะทำให้ประชาธิปไตยประสบความสำเร็จ ทั้งในแง่ของการทำให้ชนชั้นนำมีความรับผิดชอบต่อประชาชน (accountable) มากขึ้น และจะทำให้ระบบการเมืองการปกครองมีประสิทธิภาพ (effective governance) มากขึ้นเช่นกัน

เราจึงเห็นได้ว่า ความสนใจของชนชั้นนำที่มีอำนาจและผู้ปกครอง ที่ไม่ต้องการให้ประชาชนมีความรู้ทางการเมือง เนื่องจากกลัวว่าจะปกครองได้ยาก และกลุ่มพวกตนจะไม่มีโอกาสได้ประโยชน์จากระบบและโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นอยู่ จึงต้องทำให้ประชาชนไม่มีความรู้ทางการเมืองและให้วางเฉยทางการเมือง (political apathy) แต่ทั้งหมดนี้มีความเสี่ยงอย่างมากที่จะนำไปสู่การบ่อนเซาะกร่อนทำลายระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย แล้วนำไปสู่ความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยไทยได้ในท้ายที่สุด เพราะประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้นั้น ประชาชนต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอันเป็นเงื่อนไขจำเป็นเบื้องต้นเสียก่อน กล่าวคือ ต้องสนใจและเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเข้มแข็ง และมีความรู้ถึงการมีสมรรถนะทางการเมืองของตนเอง รวมถึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองแล้วเท่านั้น

บทสรุปและทางออกของปัญหา

บทความนี้ เป็นการนำเสนอมุมมองทางสังคมวิทยาการเมือง (political sociology perspective) ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาอำนาจที่อยู่นอกวงจรรองรัฐศาสตร์ กล่าวคือ มุ่งศึกษาอำนาจที่ไม่เป็นทางการ หรืออำนาจแฝงซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตของกฎหมายที่กำหนดไว้ (the latent or non – legal authority) อันปัจจัยที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังของการเกิดปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในทางรัฐศาสตร์ที่มักมุ่งเน้นการศึกษาอำนาจทางการเมืองที่เป็นทางการ (Promgird, 2024)

บทความนี้ ยังต้องการโต้แย้งกับทฤษฎีการพัฒนาประชาธิปไตย ที่เน้นให้ความสำคัญกับการจัดวางระบบ โครงสร้าง และสถาบันทางการเมือง ซึ่งในสังคมไทยก็พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการออกกฎหมาย การจัดระบบโครงสร้าง และสถาบันทางการเมืองเพียงอย่างเดียวนั้น ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยไทยล้มลุก

คลุกคลานมาอย่างต่อเนื่อง และการเดินตามแนวคิดนี้ไม่อาจทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเข้มแข็งและมีเสถียรภาพขึ้นมาได้ หรือกล่าวอย่างง่ายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นประชาธิปไตย ไม่สามารถกระทำได้ด้วยการแก้ไขรัฐธรรมนูญ หรือจัดให้มีการเลือกตั้งแต่เพียงอย่างเดียว แต่ประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยได้ด้วยพลังของพลเมือง และถ้าไม่เปลี่ยนให้คนไทยมี “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” หรือ “วัฒนธรรมแบบพลเมือง” แล้วประเทศไทยจะไม่มีวันเปลี่ยนแปลง

นอกจากนั้นแล้ว ในบทความนี้ยังได้เสนอข้อถกเถียงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยของไทยต้องประสบกับแรงต้านทานที่แข็งแกร่งยากแก่การเอาชนะได้ อันเกิดจากปัจจัยอย่างน้อย 4 ประการสำคัญคือ การที่กองทัพเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองเป็นเวลายาวนาน เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอย่างเข้มแข็งของฝ่ายอนุรักษ์นิยมหรือฝ่ายขวา การเปิดโอกาสให้มีการยุบพรรคการเมืองได้ง่าย และความจงใจของชนชั้นนำที่มีอำนาจและผู้ปกครองที่ไม่ต้องการให้ประชาชนมีความรู้ทางการเมืองและประชาธิปไตย ปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้ทำให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทยเสื่อมถอยลง พัฒนาการทางการเมืองไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก พ.ศ. 2475 – ปัจจุบันยังสะท้อนให้เห็นถึงการขัดแย้งกันระหว่างอุดมการณ์สองชุด คือ “อนุรักษนิยมหรือฝ่ายขวา” กับ “เสรีนิยมหรือฝ่ายก้าวหน้า” ที่ยังไม่เคยจบในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม บทบาทของฝ่ายอนุรักษนิยมก็ยังเป็น **“พลังหลัก”** ในการครอบงำสังคมการเมืองไทยตลอดมา ประการสำคัญคือ ฝ่ายอนุรักษนิยมไม่เคยเชื่อในแนวทางประชาธิปไตย และไม่เชื่อในเรื่องอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน และยังคงประชาธิปไตยคือภัยคุกคามต่อสถานะเดิมของกลุ่มตน อันเป็นสาเหตุสำคัญและเป็นปัญหาที่ยากแก่การเอาชนะได้ จนมีผลทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทยเสื่อมถอยลงและเกิดความไม่ปกติของระบบการเมือง

อย่างไรก็ดี แม้ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยไทยจะเสื่อมถอยลง และผลจากการที่กองทัพได้เข้ามาแทรกแซงทางการเมืองอันเป็นปัญหาที่ยากแก่การเอาชนะได้ในระยะเวลาอันสั้น รวมทั้งปัจจัยอุปสรรคอื่น ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ทว่าผลกระทบในทางกลับกันก็ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของฝ่ายประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดการตื่นตัวทางการเมืองของเยาวชนและคนรุ่นใหม่และพรรคการเมืองแนวเสรีนิยมประชาธิปไตย ที่กำลังลุกขึ้นมาท้าทายอำนาจของกองทัพและฝ่ายอนุรักษนิยม ดังเห็นได้จากการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเยาวชนคน

รุ่นใหม่ที่เกิดขึ้นในปี 2557 หลังเหตุการณ์รัฐประหาร โดยมีนัยยะคือการต่อต้านรัฐบาลทหาร และการได้รับชัยชนะการเลือกตั้งของพรรคก้าวไกลในปี 2556 เป็นต้น

ดังนั้น โจทย์ของการสร้างขบวนการประชาธิปไตยไทยที่เข้มแข็ง อันประกอบด้วยแนวคิดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ จึงมีความหมายและมีความจำเป็นอย่างมาก เช่น การสร้างพลเมืองเข้มแข็ง (active citizenship) การสร้างความเข้มแข็งให้กับการเมืองภาคประชาชนหรือการเมืองภาคพลเมือง (civic politics) หรือภาคประชาสังคม (civil society) รวมทั้งการสร้างชุมชนเข้มแข็ง (community resilience strengthening) การกระจายอำนาจสู่ชุมชนท้องถิ่น การริเริ่มให้มีจังหวัดจัดการตนเอง (self – governing province) การเสริมสร้างประชาธิปไตยระดับชุมชนท้องถิ่น (local democracy) ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (deliberative democracy) และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) เป็นต้น

แนวคิดทั้งหมดนี้ นอกจากมีความสำคัญอย่างมากกับสังคมไทยแล้ว และแท้จริงแล้วก็คือเรื่องการสร้าง “ประชาธิปไตยจากฐานราก” หรือประชาธิปไตยทางตรงนั่นเอง และเป็นประเด็นที่ฝ่ายประชาธิปไตยทั้งหลายจะต้องนำมาคิดทบทวน เพราะประชาธิปไตยที่ฐานรากจะช่วย “เพิ่มอำนาจ” ให้กับประชาชน และช่วยขยายความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนในระดับต่าง ๆ ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางได้ “ประชาธิปไตยจากฐานราก” มีคุณูปการต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก เช่น ช่วยสร้างสังคมที่มีการปกป้องตนเองได้ (the society of self – defence) และเป็นสังคมที่สามารถคัดค้านทัตทานรัฐที่มีอำนาจหรือมีอิทธิพลอย่างมากได้เช่นกัน นอกจากนั้นแล้ว ประชาธิปไตยจากฐานรากในสังคมไทย ยังช่วยตรวจสอบถ่วงดุลและต่อสู้อย่างตรงไปตรงมาต่อประชาธิปไตยของชนชั้นนำหรือตัวแทนที่เป็นผู้กำหนดทิศทางของสังคมการเมืองแต่เพียงฝ่ายเดียว และยังมีมุ่งเข้ามาแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองได้อีกด้วย

แต่ทว่าการสร้างประชาธิปไตยที่ฐานรากให้เกิดขึ้นได้นั้น ต้องควบคู่ไปกับการให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนเพื่อให้เกิด “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” (democratic political culture) ที่ประชาชนตื่นตัวและมีความสนใจทางการเมืองด้วย แต่ถ้าคนไทยส่วนใหญ่ยังมี “วัฒนธรรมทางการเมืองแบบวางเฉย” หรือมีความคิดว่าสังคมไทยจะเป็นประชาธิปไตยหรือเป็นเผด็จการหรือไม่ ก็ไม่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของตนเอง ซึ่งถ้าสภาวะการณ์ของสังคมไทยยังเป็นเช่นนี้อยู่อีกการเรียกร้องให้เห็นความสำคัญและการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยจะทำได้ยากขึ้น ยิ่งถ้ายังมีประชาชนอีกจำนวนมากที่มี

แนวคิดแบบอนุรักษนิยม และให้การสนับสนุนระบอบเผด็จการและอำนาจนิยมอยู่ โอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยก็ยิ่งยากมากขึ้นเท่านั้น

นอกจากนั้นแล้ว กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยให้สำเร็จได้ ยังต้องมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตย และต้องมีการปฏิรูปกองทัพและองค์กรอิสระ หากไม่มีการปฏิรูปองค์กรเหล่านี้แล้ว อาจส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจที่ไม่คาดหมายขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปฏิรูปกองทัพนั้น ต้องมีการลดบทบาทกองทัพในการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง และต้องปฏิรูปกองทัพให้เป็น “ทหารอาชีพ” ไม่ใช่เป็น “ทหารการเมือง” และไม่ควรยอมรับผลในทางกฎหมายว่า คณะรัฐประหารเป็น “รัฐอธิปัตย์” อีกต่อไป

References

- Almond, G. A., & Verba, S. (1965). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations* (2nd ed.). Little, Brown & Company.
- Almond, G. A., & Verba, S. (1980). *The civic culture revisited*. Little, Brown.
- Bamrungasuk, S. (2023). *Thai political war: Liberalism vs. conservatism* [in Thai]. Samyanpress.
- Bermeo, N. (2016). On democratic backsliding. *Journal of Democracy*, 27(1), 5–19.
- Bertrand, J. (2013). *Political change in Southeast Asia*. Cambridge University Press.
- Dalton, R. J., & Welzel, C. (2018). *The civic culture transformed: From allegiant to assertive citizens*. Cambridge University Press.
- Goodin, R. E. (2003). *Reflective democracy*. Oxford University Press.
- Gumede, W. (2016). Building a democratic political culture. In W. Gumede & L. Dikeni (Eds.), *The poverty of ideas: South African democracy and the retreat of intellectuals* (pp. 11–34). Jacana.
- Huntington, S. P. (2000). *The third wave: Democratization in the twentieth century*. University of Oklahoma Press.

- Inglehart, R. F., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65(1), 19–51.
- iLaw. (2019, June 5). Debate from parliament: “The NCPO’s succession of power” is not a slogan, but a reality. *iLaw*.
<https://www.ilaw.or.th/articles/3552>
- Isranews. (2024, September 22). Thailand enters “money politics” era with corruption at all levels; concerns over major capital groups controlling the state [in Thai]. *Isranews*. <https://www.isranews.org/article/isranews-news/131936-Seminar-Capital-groups-dominate-the-state-news.html>
- Janmaat, J. G. (2006). Civic culture in Western and Eastern Europe. *European Journal of Sociology*, 47(3), 363–393.
- Janowitz, M. (2017). *The professional soldier: A social and political portrait*. Free Press.
- Kaewmanee, D. (2025). The evolution of the vicious cycle in Thai politics: From 1932 to the period of General Prayut Chandra-ocha [in Thai]. *Journal of Social Sciences Naresuan University*, 21(1), 35–58.
- Kongkirati, P. (2025). *Thailand’s declining democracy: The battlefield of unresolved political conflicts* [in Thai]. Matichon.
- Laokermhung, S. (2024, December 21). ‘Baan Yai’: A product of the distortion of the Thai state – Interview with Assoc. Prof. Dr. Olan Thinbangteo [in Thai]. *Epigram News*.
<https://epigramnews.co/people/interview-with-olan-local-politics/>
- Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2018). *How democracies die*. Broadway Books.
- Macedo, S. (2003). *Diversity and distrust: Civic education in a multicultural democracy*. Harvard University Press.
- McCargo, D. (2005). Network monarchy and legitimacy crises in Thailand. *The Pacific Review*, 18(4), 499–519.
<https://doi.org/10.1080/09512740500338983>

- Merieau, E. (2016). Thailand's deep state, royal power and the Constitutional Court (1997–2015). *Journal of Contemporary Asia*, 46(3), 445–466.
<https://doi.org/10.1080/00472336.2016.1148185>
- Meyer, T., & Hinchman, L. (2007). *The theory of social democracy*. Polity.
- National Institute of Development Administration. (2020). *The Constitutional Court and the concept of self-protective democracy (Sustainable democracy)*. Active Print.
- Ngamlamom, W. (2016). *Coup d'état: The role of the military and politics in Thailand* [in Thai]. Paper presented at the 54th Kasetsart University Academic Conference, February 2–5, 2016, Kasetsart University.
- Pawakapan, P. (2024). *In the name of internal security: The infiltration of the Thai military* [in Thai]. Sameskybooks.
- Preecharush, D. (2023). *The ruling game: Elites and power in Southeast Asia* [in Thai]. Matichon Book.
- Promgird, P. (2015). Reforming Thai politics through the development of democratic political culture: Toward a better path [in Thai]. *Rathsapha Sarn [Parliamentary Journal]*, 63(11), 9–34.
- Promgird, P. (2020, August 22). The power of students: The resurgence of student activism leading a new political society. *NationTV*.
<https://www.nationtv.tv/news/378791767>
- Promgird, P. (2024). *Political sociology* (3rd ed.) [in Thai]. Parbpim.
- Promgird, P., Singkaneti, B., & Sririn, W. (2024). Recasting and redefining the notion of local democracy in Thailand [in Thai]. *King Prajadhipok's Institute Journal*, 22(2), 7–28.
- Samutvanich, C. (2013). *Problems of Thai political development* [in Thai]. Chulalongkorn University Press.
- Stasavage, D. (2020). *The decline and rise of democracy: A global history from antiquity to today*. Princeton University Press.

- Thavornpraphasawat, P. (2020). *Factors affecting the transition to democracy: A comparative study of the United Kingdom and Thailand* [in Thai]. Independent study, Thammasat University.
- The Reporters. (2024, August 22). ‘Anand Panyarachun’ views Thai politics as peculiar, adept at cutting the future of those who help build the country; despite 92 years of democracy, it still resembles an infant [in Thai]. *The Reporters*. <https://www.thereporters.co/tw-politics/2208241948/>
- Thinbangtio, O. (2020). Authoritarian government: From the National Council for Peace and Order (NCPO) to the government in the robes of democracy [in Thai]. *Political Science and Public Administration Journal*, 5(1), 233–267.
- Trisadikoon, K. (2024). Judiciary, coronation and coup: A critique and observations on the traditional relationship and the legitimization of coup in the research of Prinya Thawanarumitkul [in Thai]. *CMU Journal of Law and Social Sciences*, 17(2), 30–63.
- Wattanasap, W. (2014). *Democracy of dialogue to find a solution: Democracy of consultation* [in Thai]. Cabinet and Royal Gazette Publishing House.
- Wongchaisuwan, T. (2008). *Contemporary political science: Analytical concepts* [in Thai]. Manager Publishing.

หนองคายในเงาของอินโดจีนกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ภูมิภาค ผ่านพื้นที่ชายแดน

Nong Khai in the Shadow of Indochina and the Study of Regional History Through Border Areas

กฤติภัทร สระทองขุน¹

Kittiphat Srathongchun

Received: May 7, 2025/ Revised: November 18, 2025/ Accepted: November 21, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญของภูมิภาคอินโดจีนในฐานะพื้นที่เชิงประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ที่สะท้อนพลวัตของอำนาจ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ พร้อมทั้งออกแบบแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้จังหวัดหนองคายเป็นกรณีศึกษาในการบูรณาการประวัติศาสตร์ชายแดนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ในระดับมัธยมศึกษา งานวิจัยเป็นการศึกษาคุณภาพ ประกอบด้วยการวิเคราะห์เอกสาร การศึกษาข้อมูลภาคสนามในห้องเรียน การสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ และการสังเคราะห์แนวทางการออกแบบการเรียนรู้ตามกรอบหลักสูตรของ Tabatake ควบคู่กับแนวคิด Learning in Space และ Borderland Studies

ผลการศึกษาพบว่า ครูส่วนหนึ่งสามารถบูรณาการเนื้อหาประวัติศาสตร์อินโดจีนและบริบทชายแดนเข้าสู่แผนการเรียนการสอน โดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์สำคัญ เช่น สงครามปราบฮ่อ และการค้าชายแดน ทั้งนี้ การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมภาคสนามและการสัมผัสพื้นที่จริงมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาเชิงลึก สามารถตั้งคำถาม วิเคราะห์ และสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้นี้ยังประสบข้อจำกัดด้านสื่องบประมาณ เวลา และการสนับสนุนเชิงนโยบาย การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหนองคายภายใต้กรอบรัฐชาตินิยมมักผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ส่วนกลางและกลบฝังชายแดน การใช้กรอบเงาของอินโดจีน เปิดพื้นที่ให้เห็นบทบาทผู้คนชายแดนในฐานะ

¹ นักศึกษาปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Undergraduate student, Faculty of Humanities, Chiang Mai University), Email: Kittiphat_sra@cmu.ac.th

ผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์ และปลดปล่อยการศึกษาจากการครอบงำของรัฐ สร้างการเรียนรู้เชิงพหุพจน์ที่สะท้อนความทรงจำท้องถิ่น บทความจึงเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่จริงของนักเรียน โดยเน้นประสบการณ์ตรง การสร้างสื่อประวัติศาสตร์จากชุมชน และการพัฒนาทักษะพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับการพัฒนาหลักสูตร สื่อ และสมรรถนะครูอย่างเป็นระบบ พร้อมใช้วิธีประเมินที่หลากหลาย เช่น แผนที่ความคิด การอภิปราย สื่อสร้างสรรค์ และนิทรรศการ เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชายแดนอย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์อินโดจีน จังหวัดหนองคาย รูปแบบการจัดการเรียนรู้
พื้นที่ชายแดน

Abstract

This academic article aims to examine the significance of the Indochina region as a historical and geopolitical space that reflects the dynamics of power culture and economy while also designing approaches to learning by using Nong Khai Province as a case study for integrating borderland history into secondary education. This qualitative research consists of document analysis, classroom-based field studies, interviews with history teachers, and the synthesis of instructional design guided by Taba's curriculum framework alongside the concepts of Learning in Space and Borderland Studies.

The findings reveal that some teachers were able to integrate Indochina history and borderland contexts into their teaching plans by connecting them to significant events, such as the Haw Wars and cross-border trade. Moreover, learning through field activities and engagement with real spaces enhanced students' deep understanding enabling them to formulate questions, analyze and communicate creatively. However, such practices still face limitations in terms of teaching materials budgets time and policy support. Local history learning in Nong Khai under the framework of Thai

nationalism often reproduces centralized narratives and silences borderland voices. The use of the Shadow of Indochina framework opens space to recognize the agency of borderland communities as historical actors liberating education from state domination and fostering pluralistic learning that reflects local memories. Accordingly, this article proposes learning approaches that connect students with real-life contexts through direct experiences, the creation of community-based historical media and the development of global citizenship skills for the 21st century. It also highlights the need for systematic curriculum development instructional materials and teacher competencies alongside diverse assessment methods such as mind maps discussions creative media and exhibitions to promote sustainable and in-depth borderland history learning.

Keywords: Indochina History, Nong Khai Province, Learning Management Model, Border Area

บทนำ

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ในระดับภูมิภาคได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ จากเดิมที่มุ่งเน้นเฉพาะการเรียนรู้ภายในพื้นที่ท้องถิ่นหรือภูมิภาค ไปสู่การตระหนักถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับโลก งานศึกษาของ Boschma (1999, p. 1056-1064), Asheim (1999, p. 345-346) และ Hassink & Klaerding (2012, p. 339-341) ได้นำเสนอทัศนะร่วมกันว่าการเรียนรู้โลกยุคใหม่ไม่อาจแยกขาดจากเครือข่ายทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจข้ามพรมแดนได้อีกต่อไป โดยเฉพาะในบริบทของเศรษฐกิจฐานความรู้ ที่การแลกเปลี่ยนความรู้ และนวัตกรรมล้วนดำเนินไปผ่านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กร และพื้นที่ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง แนวคิด Learning Region ที่เคยได้รับความนิยมจึงถูกวิพากษ์ในฐานะที่มีข้อจำกัดต่อความเข้าใจการเรียนรู้ร่วมสมัย และนำไปสู่ข้อเสนอใหม่อย่างแนวคิด Learning in Space ของ Hassink & Klaerding (2012, p. 1061-1063) ที่มองการเรียนรู้ในเชิง

เครือข่ายซึ่งแทรกตัวอยู่ในโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าจะผูกติดอยู่กับขอบเขตทางภูมิศาสตร์เพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตาม แม้แนวโน้มการเรียนรู้ระดับภูมิภาคและโลกจะมุ่งเน้นการบูรณาการข้ามมิติพื้นที่ แต่ระบบการศึกษาไทยกลับยังคงยึดติดกับกรอบการจัดการเรียนรู้แบบรวมศูนย์ และการกำหนดเนื้อหาหลักสูตรจากส่วนกลางที่ไม่เปิดพื้นที่ให้แก่การเชื่อมโยงองค์ความรู้กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทำให้การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนเพื่อรองรับพลวัตของโลกยุคใหม่ยังเป็นไปอย่างจำกัด การไม่เปิดโอกาสให้โรงเรียนหรือครูพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองบริบทเฉพาะของตนเอง นับเป็นข้อจำกัดสำคัญที่ควรได้รับการทบทวน เพื่อให้ระบบการศึกษาไทยสามารถเคลื่อนไหวไปพร้อมกับแนวโน้มของโลกที่เชื่อมโยงท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับสากลอย่างสอดคล้องและยืดหยุ่น

ประเด็นดังกล่าวสามารถอธิบายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นผ่านกรณีศึกษาของอินโดจีน (Indochina) ซึ่งเป็นคำเรียกที่ปรากฏขึ้นในยุคอาณานิคมโดยฝรั่งเศส เพื่อระบุพื้นที่อาณานิคมที่ประกอบด้วยเวียดนามเหนือ เวียดนามใต้ กัมพูชา และลาวเข้าไว้ด้วยกัน แม้ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะมีความหลากหลายทั้งทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมก็ตาม การนิยามเชิงภูมิศาสตร์เช่นนี้ไม่ได้สะท้อนถึงอัตลักษณ์ที่แท้จริงของคนในท้องถิ่น แต่กลับมีวัตถุประสงค์เพื่อสะดวกในการบริหารปกครองของอำนาจอาณานิคม (Ivarsson, 2008, p. 4; Goscha, 2012, p. 10-13) ส่งผลให้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดกระแสต่อต้านฝรั่งเศสที่เป็นเจ้าอาณานิคม กลุ่มชาตินิยมในภูมิภาคนี้ได้รับแรงกระตุ้นจากอิทธิพลของญี่ปุ่น ทำให้เกิดความความขัดแย้งขึ้นระหว่างคนในพื้นที่ต้องการเอกราชกับฝรั่งเศสที่ต้องการคงอำนาจปกครองไว้ ส่งผลให้เกิดสงครามอินโดจีนครั้งที่หนึ่ง (1946-1954) ขึ้น และยังส่งผลต่อเนื่องให้เกิดสงครามอินโดจีนครั้งที่สอง (สงครามเวียดนาม) และครั้งที่สามอีกด้วย ซึ่งสะท้อนถึงความขัดแย้งที่มีรากฐานมาจากปัญหาชาติพันธุ์ การเมือง และอุดมการณ์ในภูมิภาค (Marsot, 1984, p. 353; Buchan, 1975, p. 638-641) แม้ฝรั่งเศสพยายามสร้างอินโดจีนให้เป็นพื้นที่เดียวกัน แต่ล้มเหลวเนื่องจากไม่สามารถรวมความแตกต่างของชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่เข้าด้วยกันได้ ส่งผลให้เมื่อฝรั่งเศสถอนตัวออกจากพื้นที่ไปแล้ว อินโดจีนจึงแตกตัวออกเป็นประเทศอิสระที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง คือ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา (Ivarsson, 2008, p. 210)

พื้นที่อินโดจีนเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่นำไปสู่การแข่งขันทางอำนาจระหว่างชาติภายในภูมิภาคเอง อาทิ ไทย เวียดนาม และมหาอำนาจภายนอก ได้แก่ ฝรั่งเศส จีน สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียต ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งอันเกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์ทางการเมืองและยุทธศาสตร์ทางการเมือง ทหาร ส่งผลให้เกิดการแย่งชิงอำนาจและขยายอิทธิพลซึ่งนำมาสู่สภาวะสงครามและความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องยาวนาน (Turley & Race, 1980, p. 92-94) ภายหลังจากการถอนตัวของอาณานิคม ฝรั่งเศสออกจากภูมิภาคอินโดจีน รูปแบบของความขัดแย้งในอดีตก่อนยุคล่าอาณานิคมได้กลับมาอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งระหว่างไทยและเวียดนามในประเด็นการแย่งชิงอิทธิพลเหนือพื้นที่รัฐกั้นชน ได้แก่ ลาว และกัมพูชา นอกจากนี้ยังมีการแทรกแซงของมหาอำนาจภายนอก ซึ่งต่างฝ่ายต่างพยายามดึงประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเข้ามาเป็นพันธมิตรของตน เช่น กรณีสงครามเวียดนาม และสงครามอินโดจีนครั้งที่สาม (Turley & Race, 1980, p. 93-95) เส้นเขตแดนในภูมิภาคอินโดจีนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยอำนาจอาณานิคมฝรั่งเศสนั้น ถือเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยปราศจากการคำนึงสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของประชากรในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดข้อพิพาทเขตแดนในยุคหลังอาณานิคม ซึ่งยังคงดำเนินอยู่ตราบจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ข้อพิพาทระหว่างกัมพูชาและเวียดนาม รวมถึงข้อพิพาทระหว่างกัมพูชาและไทย ล้วนแต่มีรากฐานมาจากความคลุมเครือและความไม่สอดคล้องกันของเส้นเขตแดนที่เคยถูกกำหนดไว้โดยเจ้าอาณานิคมในอดีต (St John, 1998, p. 1, 97-99)

ดังนั้น พื้นที่อินโดจีนไม่ได้เป็นเพียงขอบเขตทางภูมิศาสตร์ธรรมดาทั่วไป หากเป็นพื้นที่สมมติ ที่สร้างขึ้นโดยอำนาจอาณานิคมฝรั่งเศส ซึ่งได้ผนวกรวมกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างหลวม ๆ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประโยชน์ในการปกครองและบริหารจัดการทางการเมือง ความไม่เป็นธรรมชาติของการรวมกลุ่มดังกล่าวส่งผลให้เกิดกระแสต่อต้านจากขบวนการชาตินิยมในพื้นที่ และนำไปสู่สงครามหลายครั้งในประวัติศาสตร์ภูมิภาคนี้ ภายหลังจากการถอนตัวของอำนาจอาณานิคมฝรั่งเศส อินโดจีนจึงกลับมามีสถานะเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่มหาอำนาจทั้งระดับภูมิภาคและระดับโลกเข้ามาแข่งขันแย่งชิงอิทธิพล สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตที่มีความซับซ้อนอย่างสูงของภูมิภาคนี้ในมิติทางประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

จังหวัดหนองคาย ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชายแดนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย และเป็นพื้นที่ชายแดนสำคัญของประเทศไทย ซึ่งมีบทบาทเชิงยุทธศาสตร์มา

อย่างยาวนาน โดยเฉพาะในบริบทของกลุ่มแม่น้ำโขงและภูมิภาคอินโดจีน ทั้งในเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองระหว่างประเทศ ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ภายหลัง วิกฤติการณ์ ร.ศ. 112 ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ฝรั่งเศสใช้อิทธิพลทางทหารและการทูต เพื่อบีบบังคับให้สยามยอมยกพื้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมถึงนครเวียงจันทน์ ให้อยู่ภายใต้ การปกครองของฝรั่งเศส หนองคายจึงกลายเป็นแนวพรมแดนใหม่ที่มีบทบาทเป็น **หน้าด่าน** ของรัฐสยามในการเผชิญหน้ากับอำนาจอาณานิคมฝรั่งเศส และกลายเป็นพื้นที่ สัญลักษณ์ของความเปลี่ยนแปลงการเมืองในภูมิภาคอินโดจีน จีน (Ivarsson, 2008, p. 61-62) พรมแดนที่ถูกกำหนดขึ้นในห้วงเวลาดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงเส้นแบ่งทางกายภาพ หากแต่เป็นผลของการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ระหว่างแนวคิดเรื่องรัฐสมัยใหม่ของตะวันตกกับ ระเบียบความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมของรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเดิมอิงกับ ความสัมพันธ์เชิงบรรณาการและอำนาจกระจาย (Ivarsson, 2008, p. 26-27) ภายหลัง จากยุคอาณานิคม บทบาทของหนองคายยังคงมีนัยสำคัญอยู่ โดยเฉพาะเมื่อมีการเปิด สะพานมิตรภาพไทย-ลาว 1 (หนองคาย-เวียงจันทน์) ในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งสะท้อนถึงความ พยายามของไทยและลาวในการพลิกฟื้นความสัมพันธ์หลังสงครามเย็น และผลักดัน หนองคายเป็นประตูเศรษฐกิจและวัฒนธรรมระหว่างในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง (Souklaseang, 2006, p. 99-105; Sarikarn & Buapheun, 2019, p. 88-89) หนองคายจึงไม่ใช่เพียง พื้นที่ชายแดนธรรมดา หากแต่เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์เป็นตัวเป็นตน ที่แสดงให้เห็นถึง พลวัตของการปะทะ เชื่อมโยง และต่อรองอำนาจระหว่างรัฐ ชาติ และประชาชนในพื้นที่ ชายขอบ

ในบริบทการศึกษาปัจจุบัน วิชาประวัติศาสตร์ไทยในระดับมัธยมศึกษา พบว่า โครงสร้างหลักสูตรและแบบเรียนมีความเน้น ชาติไทย เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ทาง ประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการเชิดชูบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ พิทักษ์เอกราชและผู้นำในการพัฒนาชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดราชาชาตินิยมและ ประวัติศาสตร์ชาตินิยมที่มุ่งปลูกฝังความรักชาติและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย (Aphiphatphongsai, p. 2019: 12-31) ขณะเดียวกัน แม้จะมีการกล่าวถึงประเทศเพื่อน บ้านหรือภูมิภาคอินโดจีนในหลักสูตรและแบบเรียนอยู่บ้าง แต่ก็ปรากฏในลักษณะที่จำกัด และอยู่ในกรอบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เช่น การสู้รบ การปกครอง หรือการขยาย อาณาเขต มากกว่าการสร้าง ความเข้าใจในมิติ ประวัติศาสตร์ร่วมภูมิภาค (Aphiphatphongsai, 2019, p. 37-77) ลักษณะเช่นนี้สะท้อนถึงการจัดการเรียนรู้ที่ยังคง

ยึดติดอยู่กับกรอบอัตลักษณ์ชาติแบบดั้งเดิม ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในมิติข้ามพรมแดนและการส่งเสริมทักษะพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21

ความสำคัญของการเรียนรู้ภูมิภาคอินโดจีนในกระบวนการวิชาประวัติศาสตร์

การศึกษาภูมิภาคอินโดจีนในรายวิชาประวัติศาสตร์ นับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจในมิติของอำนาจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพลวัตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในบริบทโลกสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทของอำนาจและอาณานิคม อินโดจีนในฐานะ พื้นที่เปลี่ยนผ่านของอำนาจ ถูกนำเสนออย่างชัดเจนในงานของ Brocheux & Hémary (อ้างใน Osborne (2010, p. 302)) ได้นำเสนอแนวคิดคิดของ อาณานิคมที่คลุมเครือ (Ambiguous Colonization) โดยชี้ให้เห็นว่า แม้อินโดจีนจะอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีพลเมืองในพื้นที่ที่สามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากกระบวนการสมัยใหม่ที่จักรวรรดินิยมนำเข้ามา เช่น ระบบการศึกษาและโครงสร้างการบริหาร ขณะที่งานของ Ivarsson (2008, p. 7-8) ได้แสดงให้เห็นว่าภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะลาวนั้นเป็นพื้นที่แข่งขันกันสร้างวาทกรรมระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในการกำหนดขอบเขตของรัฐชาติผ่านสื่อประวัติศาสตร์ ศาสนา และภาษา ทำให้อินโดจีนกลายเป็นพื้นที่ของการก่อรูปอำนาจอาณานิคมและชาตินิยมพร้อมกัน นอกจากนี้ การศึกษาแบบเรียนประวัติศาสตร์ของไทย เวียดนาม และกัมพูชาโดย Nanthawong (2024, p. 220) โดยชี้ให้เห็นว่าภูมิภาคอินโดจีนเป็นพื้นที่รัฐได้ใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการผลิตซ้ำวาทกรรมชาตินิยม อันมีผลต่อทัศนคติของประชาชนและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคอินโดจีน โดยเฉพาะการลดทอนบทบาทของประเทศเพื่อนบ้านและเน้นย้ำความขัดแย้งในอดีต ซึ่งสะท้อนมุมมองของรัฐที่มีต่อความเป็นอื่นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ทางอำนาจแล้ว อินโดจีนยังมีความสำคัญในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะการวางตัวของภูมิภาคในฐานะพื้นที่ยุทธศาสตร์ในยุคสงครามเย็นและความขัดแย้งระดับภูมิภาคของ St. John (1998, p. 1) อินโดจีนประกอบด้วยดินแดนของกัมพูชา ลาว และเวียดนาม เป็นผลผลิตของลัทธิอาณานิคมที่กำหนดพรมแดนประดิษฐ์ขึ้นโดยฝรั่งเศส การศึกษาขอบเขตพรมแดนเป็นกุญแจสำคัญในการเข้าใจภูมิศาสตร์ของภูมิภาคและความสัมพันธ์ที่ยังคงมีความเปราะบางในปัจจุบัน นอกจากนี้ Turley & Race (1980, p. 93-96) ยังได้ยืนยันถึงความสำคัญของอินโดจีนในฐานะพื้นที่ยุทธศาสตร์ทั้งทางบกและทางทะเล โดยเฉพาะเวียดนามที่มีบทบาทเป็น

พันธมิตรสำคัญของสหภาพโซเวียตในการคานอำนาจกับสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคแปซิฟิกและอินเดีย ขณะเดียวกันมิติทางวัฒนธรรมก็มีบทบาทในการก่อรูปอัตลักษณ์และความรู้สึกเป็นชาติในพื้นที่อินโดจีน เช่น ในกรณีของลาวที่มีการสร้างมาตรฐานทางภาษา การจัดตั้งสถาบันพุทธศาสนาแห่งชาติ และการส่งเสริมการเขียนประวัติศาสตร์ลาวเพื่อสร้างพื้นที่ทางจิตสำนึกแห่งการเป็นคนลาว ในอาณานิคมฝรั่งเศส พร้อมทั้งสร้างวัฒนธรรมที่แตกต่างจากไทยและเวียดนาม (Ivarsson 2008, p. 14) ด้านมิติเศรษฐกิจอินโดจีน โดยเฉพาะกลุ่มประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาเศรษฐกิจ การค้า การขนส่ง และการลงทุนในประเทศกลุ่มน้ำโขงร่วมกับโครงการของธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank) ส่งผลให้ภูมิภาคดังกล่าวกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Kosaiyawat, 2008, p. 2-7) สุดท้าย แนวโน้มการนำบริบทอินโดจีนเข้าสู่การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบได้ปรากฏในงานของ Mangkhang et al. (2021, p. 3374-3376) ซึ่งเสนอแนวทางการออกแบบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านพื้นที่เป็นฐาน (Area-Based Approach) โดยเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ร่วม และความเชื่อมโยงในระดับภูมิภาค ซึ่งมีส่วนร่วมสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ในประชาคมอาเซียน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์จึงควรเน้นบริบทพื้นที่ควบคู่กับกระแสโลกาภิวัตน์

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าภูมิภาคอินโดจีนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนรู้ในกระบวนวิชาประวัติศาสตร์โดยสามารถใช้เป็นฐานในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับมิติต่าง ๆ ของอำนาจ อาณานิคม ภูมิรัฐศาสตร์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ทั้งนี้อินโดจีนไม่ใช่เพียงภูมิภาคที่มีความสำคัญเชิงภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ของการเปลี่ยนผ่านทางอำนาจระหว่างจักรวรรดินิยมตะวันตกกับรัฐชาติท้องถิ่น การต่อสู้เชิงอาชญากรรมผ่านระบบการศึกษา ประวัติศาสตร์ และภาษา รวมถึงการหล่อหลอมอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของผู้คนในกลุ่มน้ำโขง นอกจากนี้ การศึกษาภูมิภาคอินโดจีนยังช่วยให้ผู้เรียนเห็นภาพความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ ประวัติศาสตร์ และการเมืองในระดับภูมิภาคและระดับโลก อีกทั้งยังสามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมทักษะการคิดวิพากษ์ ความเข้าใจในความหลากหลาย และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังที่ Askandar (2021, p. 20-32) กล่าวถึง แนวคิดว่าด้วยสันติภาพเชิงบวก และ การเปลี่ยนผ่านความขัดแย้ง ที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม การเคารพในความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ศาสนา และเพศ ตลอดจนการสร้างคามยั่งยืนทางสังคมผ่านการศึกษาและกระบวนกรเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การบูรณาการอินโดจีนเข้าสู่

การเรียนการสอนจึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาภูมิปัญญาภูมิภาคสู่การเรียนรู้ระดับสากลในวิชาประวัติศาสตร์สมัยใหม่

บทบาทของหนองคายในประวัติศาสตร์อินโดจีน

ในบริบทของประวัติศาสตร์อินโดจีน จังหวัดหนองคายมีบทบาทสำคัญในฐานะพื้นที่ชายแดนที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเหตุการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงยุคล่าอาณานิคมและวิกฤตการณ์ทางภูมิศาสตร์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ในอดีตก่อนการเข้าสู่ยุคล่าอาณานิคม หนองคายทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญของรัฐสยามในการป้องกันภัยจากฝั่งตะวันตก โดยมีลักษณะเป็นพื้นที่กันชนจากการรุกรานของกองกำลังจากลาวและเวียดนามเข้าสู่พื้นที่ (Duangkunpet, 2020, p. 5632)

เมื่อเข้าสู่ช่วง พ.ศ. 2436 ซึ่งเป็นปีที่เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ฝรั่งเศสได้ขยายอิทธิพลเข้าสู่ลุ่มน้ำโขงตอนบน และยึดครองดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ตรงข้ามจังหวัดหนองคาย ปัจจุบันคือนครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว ขณะเดียวกัน ดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่ยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม เช่น เวียงคุก และหนองคาย จึงกลายเป็นแนวชายแดนด้านตะวันออกของสยามที่มีสถานะสำคัญยิ่งทางการเมืองและความมั่นคง (Duangkunpet, 2020, p. 5632; Sripana, 2013, p. 532)

ต่อมาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะระหว่าง พ.ศ. 2436-2450 สยามต้องเผชิญกับการลงนามในสนธิสัญญาหลายฉบับกับฝรั่งเศส ซึ่งมีผลให้สยามต้องยอมสละดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงจำนวนมาก ทั้งนี้ พื้นที่หนองคายเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงพรมแดนดังกล่าว และเป็นพื้นที่เฝ้าระวังภัยจากการรุกรานของฝรั่งเศสที่เข้าครอบครองลาวและกัมพูชาในขณะนั้น (Buranamanas, 2021, p. 71)

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2482-2484 จังหวัดหนองคายได้กลายเป็นพื้นที่แนวหน้าในการเฝ้าระวังความเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างชาติ โดยเฉพาะจากประเทศอินโดจีนฝรั่งเศส รัฐบาลไทยในขณะนั้นได้จัดตั้งคณะกรรมการประมวลข่าวสงคราม เพื่อรวบรวมข่าวสารจากพื้นที่ชายแดน ซึ่งรวมถึงจังหวัดหนองคาย อุบลราชธานี นครพนม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประกอบการตัดสินใจในการดำเนินนโยบายความเป็นกลางของไทยในห้วงเวลาแห่งความขัดแย้ง (Buranamanas, 2021, p. 72)

ในระบะหลังสงครามโลก โดยเฉพาะหลังจากช่วงปลดปล่อยอินโดจีนจากอาณานิคมฝรั่งเศสในช่วง พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา จังหวัดหนองคายยังมีบทบาทเป็นพื้นที่ชายแดน

ที่สำคัญด้านความมั่นคง โดยทำหน้าที่เป็นแนวป้องกันด่านแพร่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์จากฝั่งประเทศลาวในยุคสงครามเย็น รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่รับการอพยพของชาวเวียตนามพลัดถิ่นที่หลบหนีภัยสงครามและการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากฝั่งตะวันออก (O-Charoen & Chongwarothai, 2020, p. 161; Kuboonya-aragsa, Boonchai & Boonchai, 2018, p. 108-111)

ต่อมาในช่วงรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ระหว่าง พ.ศ. 2531-2534 ได้มีการกำหนดนโยบายเปลี่ยนแปลงนามรบเป็นสนามการค้า ซึ่งมีเป้าหมายฟื้นฟูและเปิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศในอินโดจีน โดยเฉพาะ ลาว หนองคายจึงได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการค้าชายแดนระดับภูมิภาค การก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 1 พ.ศ. 2537 ทำให้หนองคายกลายเป็นประตูเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงไทย ลาว และ เวียดนามเข้าด้วยกัน (O-Charoen & Chongwarothai, 2020, p. 161-165)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า จังหวัดหนองคายไม่ได้เป็นเพียงในฐานะเมืองชายแดน แต่มีบทบาทอย่างลึกซึ้งในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การเมือง และเศรษฐกิจของภูมิภาคอินโดจีนอย่างต่อเนื่อง จากบทบาทเดิมในฐานะเมืองหน้าด่านของรัฐสยามในช่วงก่อนอาณานิคม หนองคายได้กลายเป็นพื้นที่เผชิญหน้ากับอำนาจฝรั่งเศสในยุคล่าอาณานิคม และได้รับผลกระทบโดยตรงจากวิกฤตการณ์เสียดินแดนในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามเย็น หนองคายได้กลายเป็นแนวป้องกันความมั่นคงของไทยจากการแพร่ขยายของลัทธิการเมืองฝั่งตรงข้าม และในยุคหลังสงคราม หนองคายได้แปรเปลี่ยนบทบาทเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งในเชิงการเมืองระหว่างประเทศ ความมั่นคง และความร่วมมือทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ

การทบทวนการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหนองคายในบริบทอินโดจีนศึกษา

ในยุคปัจจุบัน การจัดการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดเหตุการณ์ตามลำดับเวลาในระดับชาติหรือระดับโลก หากแต่เริ่มให้ความสำคัญกับพื้นที่ในฐานะแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ร่วม และความสัมพันธ์ข้ามพรมแดน จังหวัดหนองคายในฐานะเมืองชายแดนริมแม่น้ำโขง จึงมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะ

ในบริบทของประวัติศาสตร์อินโดจีน ซึ่งสะท้อนผ่านความเชื่อมโยงทางชาติพันธุ์ การค้าขายแดน และการเคลื่อนไหวของผู้คนที่แสดงให้เห็นถึงพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนอย่างต่อเนื่อง

การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในโรงเรียนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะในบริบทที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และสัญชาติ การศึกษาของ Sapphasuk, Nawarat, & Siriluk (2021, p. 65-66) ได้ศึกษาหลักสูตรท้องถิ่นคนเชียงของ ในโรงเรียนขรรชวิทยา (นามสมมุติ) จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นโรงเรียนชายแดนไทย-ลาว โดยใช้กรอบแนวคิดพลเมืองเชิงวัฒนธรรม เพื่อชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรดังกล่าวพยายามสร้างพื้นที่แห่งความเป็นพลเมืองที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้เยาวชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมกับชุมชน ผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง และความเชื่อท้องถิ่น โดยยึดแนวคิดนิเวศวัฒนธรรมเป็นแกนกลาง อย่างไรก็ตาม หลักสูตรยังต้องเผชิญกับอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองของรัฐที่มุ่งเน้นความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม

ในอีกกรณีหนึ่ง งานวิจัยของ Sapphasuk (2020, p. 11-13) ศึกษาสถานะพหุวัฒนธรรมศึกษาในโรงเรียนชายแดนไทย-สปป.ลาว : กรณีศึกษาโรงเรียนในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยใช้กรอบของ Sonia Nieto และ James A. Banks พบว่า แม้จะมีความพยายามในการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์และสัญชาติต่าง ๆ ผ่านกิจกรรม 3F Model และการบูรณาการในบางวิชา แต่โดยรวมยังอยู่ในระดับอดทน อดกลั้น ซึ่งหมายถึงการยอมรับในความแตกต่างอย่างผิวเผินโดยไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหลักสูตรจากส่วนกลางได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังสะท้อนการกลืนกลายวัฒนธรรมของนักเรียนให้เข้ากับอุดมการณ์หลักของรัฐ

จากการเปรียบเทียบทั้งสองกรณี แม้จะอยู่ในพื้นที่ชายแดนจังหวัดเชียงรายเหมือนกัน แต่วิธีสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่โรงเรียนชายแดนต้องเผชิญ โดยเฉพาะในด้านการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร การมีส่วนร่วมของชุมชน และการจัดการเรียนรู้ที่สะท้อนวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างแท้จริง แม้จะมีความพยายามในการสร้างความหลากหลายผ่านแนวคิดพลเมืองเชิงวัฒนธรรมหรือพหุวัฒนธรรมศึกษา แต่ก็ยังติดอยู่กับบรรทัดฐานของรัฐและอุดมการณ์ความเป็นไทยแบบเดิมที่กำกับอยู่เบื้องหลัง ดังนั้น การศึกษานี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการค้นหาพื้นที่ชายแดนอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียง เช่น จังหวัดหนองคาย มุกดาหาร นครพนม

หรืออุบลราชธานี เพื่อนำมาเปรียบเทียบ และพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอน ประวัติศาสตร์ในโรงเรียนชายแดนที่สามารถเชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่นและโลกาภิวัตน์ได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในบริบทพื้นที่ชายแดนยังคงเผชิญข้อจำกัด ทั้งด้านเนื้อหา สื่อการเรียนรู้ และแนวทางในการจัดกิจกรรมภาคสนามที่เหมาะสม งานศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาข้อมูลภาคสนามจากครูผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ในโรงเรียนพื้นที่จังหวัดหนองคาย เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การระบุโอกาสและอุปสรรคในการบูรณาการประวัติศาสตร์ชายแดนเข้าสู่บทเรียน และเสนอแนวทางพัฒนาการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่ออัตลักษณ์ของพื้นที่อย่างแท้จริง

การวิจัยศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อินโดจีนและบริบทพื้นที่ชายแดนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดหนองคาย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมบางส่วน เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล โดยกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาคือครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเน้นที่สาระประวัติศาสตร์ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย จำนวน 5 คน จาก 3 โรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอโพธิ์ชัย และอำเภอศรีเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนติดแม่น้ำโขงและมีบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน

ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระประวัติศาสตร์ จำนวน 5 คน แบ่งเป็นเพศชาย 2 คน และเพศหญิง 3 คน มีช่วงอายุระหว่าง 25-55 ปี และมีประสบการณ์ในการสอนตั้งแต่ 4 ปีถึงมากกว่า 25 ปี ครูบางรายมีประสบการณ์ในการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่วนใหญ่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) และบางรายสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) ด้วย โรงเรียนของครูผู้ให้ข้อมูลตั้งอยู่ในบริบทที่หลากหลาย ทั้งโรงเรียนในตัวเมือง โรงเรียนในพื้นที่ติดแม่น้ำโขง และโรงเรียนที่มีความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นหรือประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษา จำนวน 5 คน จากโรงเรียนในจังหวัดหนองคาย พบว่า ในด้านการบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อินโดจีนหรือบริบทพื้นที่ชายแดน เช่น

จังหวัดหนองคาย หรือแม่น้ำโขง ครูส่วนใหญ่มีการบูรณาการเนื้อหาเหล่านี้ไว้ในแผนการสอนอย่างชัดเจน โดยบางรายสามารถเชื่อมโยงไปยังเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น สงครามปราบฮ่อ การค้าชายแดน บทบาทของตลาดท่าเตด็จ หรือการสำรวจอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนลุ่มน้ำโขง อย่างไรก็ตาม ยังมีครูบางส่วนที่ไม่ได้บูรณาการเนื้อหาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมการออกแบบการเรียนรู้เชิงพื้นที่ให้ครอบคลุมและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น

ในด้านการจัดกิจกรรมลงพื้นที่เรียนรู้แหล่งชุมชน พบว่า ครูส่วนใหญ่ยังไม่ได้นำนักเรียนออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียนในพื้นที่จริง โดยให้เหตุผลว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว หรือมีข้อจำกัดด้านเวลาและงบประมาณ อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่เคยจัดกิจกรรมภาคสนามได้สะท้อนว่า นักเรียนมีความเข้าใจประวัติศาสตร์ในเชิงพื้นที่อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นเมื่อได้เรียนรู้ผ่านสถานที่จริงและบริบทที่สัมผัสได้โดยตรง

สำหรับการใช้สื่อการเรียนรู้ พบว่า แม้บางโรงเรียนจะมีการใช้สื่อที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชายแดนหรืออินโดจีน เช่น แผนที่เก่า ภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ หรือวิดีโอสารคดี แต่การใช้สื่อเหล่านี้ยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มครูบางรายเท่านั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาและจัดหาสื่อที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและสามารถนำมาใช้ในชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นและประเทศเพื่อนบ้าน พบว่า โรงเรียนหลายแห่งมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชายแดน และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชนท้องถิ่นหรือประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว หรือเวียดนาม สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของโรงเรียนในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงกับภูมิภาคและข้ามพรมแดนได้อย่างมีพลวัต

ในมุมมองของครูผู้สอน ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า แนวทางการเรียนรู้ที่เน้นการเข้าใจอัตลักษณ์ ความหลากหลาย และประวัติศาสตร์ร่วมของคนสองฝั่งโขง เป็นแนวทางที่ควรส่งเสริมมากกว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในกรอบรัฐชาติ ทั้งนี้ ปัจจัยจำกัดที่สำคัญซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ ความขาดแคลนสื่อ ข้อจำกัดด้านเวลา และความไม่เฉพาะเจาะจงของเนื้อหาในหลักสูตร ซึ่งควรได้รับการแก้ไขผ่านการปรับปรุงหลักสูตรและการสนับสนุนครูอย่างเป็นระบบในอนาคต

จากข้อมูลภาคสนามที่ไดรวบรวม พบว่าการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในบริบทพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดหนองคายและลุ่มแม่น้ำโขง มีความตื่นตัวในระดับ

หนึ่งจากฝั่งครูผู้สอนที่พยายามบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อินโดจีนและบริบทชายแดนเข้าสู่แผนการจัดการเรียนรู้ เช่น การกล่าวถึงสงครามปราบฮ่อ การค้าชายแดน และบทบาทของตลาดท่าเสด็จ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างการเรียนรู้เชิงพื้นที่ที่ยึดโยงกับบริบทจริงของนักเรียน สอดคล้องกับ Vorapanya & Assavarak (2024, p. 115-117) ซึ่งให้เห็นว่า ในการจัดการเรียนรู้ยุคใหม่ แนวทางที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้ให้ความสำคัญกับการสอนแบบลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง มีโอกาสฝึกฝนทักษะ และสะท้อนคิดอย่างมีความหมาย ทั้งนี้ การใช้สถานการณ์จริงหรือสถานการณ์จำลองในชั้นเรียน รวมถึงการออกเยี่ยมบ้านนักเรียนเพื่อทำความเข้าใจบริบทชีวิตจริง ล้วนเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ครูสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อเป้าหมายและความต้องการเฉพาะของนักเรียนแต่ละคนได้อย่างแท้จริง กิจกรรมที่สัมพันธ์กับเป้าหมายของผู้เรียน เช่น การตีเสริมความรู้ เวทีการแข่งขัน หรือการจัดการเรียนรู้นอกห้องเรียน เป็นตัวอย่างของการประยุกต์ใช้การเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นและเชื่อมโยงกับความเป็นจริงของผู้เรียนในแต่ละบริบทมากขึ้น จากแนวทางดังกล่าว จึงเสนอให้สร้างห้องเรียนที่มีความท้าทาย อิสระ อบอุ่น และปลอดภัย” เพื่อเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่นักเรียนรู้สึกมั่นใจในการแสดงออก คิดริเริ่มสิ่งใหม่ และสามารถเรียนรู้ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่สะท้อนชีวิตจริงของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นความยากจน การขาดแคลนทุนทรัพย์ หรือความกดดันจากครอบครัว ซึ่งห้องเรียนในลักษณะนี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการส่งเสริมการเติบโตทั้งด้านวิชาการและอารมณ์อย่างรอบด้านของผู้เรียนในระยะยาว อย่างไรก็ตาม การบูรณาการดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมทุกโรงเรียนหรือครูผู้สอนทั้งหมด สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงองค์ความรู้และเครื่องมือจัดการเรียนรู้ในระดับท้องถิ่น ดังที่ Shatnataphat (2024, p. 102-104) สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนจากความแตกต่างระหว่างโรงเรียนในเขตเมืองและโรงเรียนในชนบท โดยเฉพาะในด้านทรัพยากรทางการศึกษา โรงเรียนในชนบทมักประสบปัญหาขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่โรงเรียนในเมืองมีทรัพยากรที่เพียบพร้อมกว่า ส่งผลให้นักเรียนในชนบทมีโอกาสพัฒนาศักยภาพได้ต่ำกว่านักเรียนในเมืองอย่างเห็นได้ชัด ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวยังขยายไปสู่ข้อจำกัดในการเข้าถึงระบบการศึกษา บริการด้านสุขภาพ และโอกาสในการประกอบอาชีพในอนาคต โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลที่ระบบแนะแนวและกลไกการพัฒนาทุนมนุษย์ยังไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึง สถานการณ์นี้สะท้อนถึงการขาดแคลนเครื่องมือ องค์ความรู้

และนวัตกรรมทางการศึกษาในการจัดการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์บริบทเฉพาะของผู้เรียนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษาที่ควรได้รับอย่างเสมอภาคทั่วประเทศ

การจัดกิจกรรมลงพื้นที่เรียนรู้แหล่งชุมชน แม้จะมีข้อจำกัดด้านเวลา งบประมาณ และความเข้าใจเชิงนโยบาย แต่จากกลุ่มตัวอย่างที่เคยจัดกิจกรรมภาคสนาม พบว่า ส่งผลดีต่อความเข้าใจของผู้เรียนในมิติเชิงพื้นที่และประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการเรียนรู้แบบประสบการณ์ตรง ที่เชื่อว่า การเรียนรู้นอกห้องเรียนสามารถส่งเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหากับชีวิตจริงของผู้เรียนได้ดีกว่าการเรียนรู้ในรูปแบบบรรยายเพียงอย่างเดียว สอดคล้องกับ (Satidgosol & Art-in, 2024, p. 250) ที่เสนอว่า การออกแบบบทเรียนเน้นการให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสถานการณ์ปัญหาที่ซับซ้อน และเชื่อมโยงกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน นักเรียนต้องใช้ความรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอทางแก้ไขด้วยตนเอง

ในด้านการใช้สื่อการเรียนรู้ พบว่า มีการนำสื่อที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ขยายแดนมาใช้บ้าง เช่น แผนที่เก่า หรือภาพถ่ายประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ที่อิงหลักฐาน แต่การใช้สื่อยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มครูบางรายเท่านั้น ปัญหานี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และพัฒนาสื่อที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นให้แพร่หลายและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ดังที่ Nitiphak (2025, p. 102-104) กล่าวว่า แม้ในปัจจุบันจะมีการพัฒนาเครื่องมือทางเทคโนโลยีและสื่อการเรียนรู้จำนวนมาก แต่การเข้าถึงเทคโนโลยีและสื่อที่มีคุณภาพยังคงไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่ขยายแดนภาคใต้ซึ่งมีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อบริบทของผู้เรียนอย่างแท้จริง จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงมีข้อเสนอในการพัฒนาครูในพื้นที่ขยายแดนภาคใต้ให้มีสมรรถนะในการออกแบบสื่อดิจิทัลที่สามารถเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะการบูรณาการองค์ความรู้กับภาษาและอัตลักษณ์ของชุมชนลุ่มมุสลิม นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอในการจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาและพัฒนาฐานข้อมูลสื่อภาษามลายูเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม แนวทางดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจบริบทเฉพาะของผู้เรียน สร้างความมั่นใจในอัตลักษณ์ของตนเอง และส่งเสริมโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเป็นธรรมในพื้นที่ขยายแดนภาคใต้อย่างยิ่งย่น

ในมิติของการมีส่วนร่วมกับชุมชนและประเทศเพื่อนบ้าน พบว่า โรงเรียนหลายแห่งมีการริเริ่มจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนและประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว และเวียดนาม ผ่านการจัดนิทรรศการ หรือโครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของโรงเรียนชายแดนในการเป็นจุดเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ร่วมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจและเคารพในความหลากหลาย ดังที่ Kaewwinud et al. (2024, p. 1094) เสนอว่า การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเข้าถึงของทุกคนในชุมชนจำเป็นต้องอาศัยการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เปิดกว้างและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชีวิตจริง โดยสามารถดำเนินการผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน เช่น การใช้ศูนย์เรียนรู้ วัด โรงเรียน หรือศาลาประชาคมเป็นพื้นที่กลางในการพบปะและถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกัน ทั้งนี้ การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรม วัฒนธรรม หรือประเพณีในชุมชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วน ถือเป็นกลไกสำคัญในการสานสัมพันธ์ทางสังคมและสร้างทุนทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งประชากรที่อาศัยอยู่สองฟากฝั่งของเทือกเขาที่มีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านภาษา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์เชิงปฏิสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการเข้าร่วมเทศกาลหรืองานบุญต่างๆ ที่สะท้อนถึงการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันและส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและมีพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดน

สุดท้าย จากมุมมองของครูผู้สอน ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่าแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นอัตลักษณ์ ความหลากหลาย และประวัติศาสตร์ร่วมของคนลุ่มน้ำโขงนั้นควรได้รับการส่งเสริมมากกว่าการเรียนรู้ในกรอบรัฐชาติ เนื่องจากสามารถสร้างพลเมืองที่มีจิตสำนึกทางวัฒนธรรม ดังที่ Tanusa (2025, p. 138-139) การศึกษาในยุคปัจจุบันไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเรียนรู้ทางวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักในประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาอัตลักษณ์ของตนเองและชุมชน การบูรณาการองค์ความรู้เหล่านี้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไม่เพียงช่วยสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรม แต่ยังส่งเสริมให้เยาวชนเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของค่านิยมที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย ก่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่มีความหมาย โดยเฉพาะเมื่อเยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้ผ่านวิถีชีวิตจริงของชาวบ้าน ซึ่งสะท้อนผ่าน

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความงดงามและน่าตื่นตาตื่นใจ การจัดการศึกษาที่อิงชุมชนเป็นฐานจึงนับเป็นรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตลอดชีวิต เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในมรดกทางวัฒนธรรม และเสริมสร้างพลังทางสังคมผ่านความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองอย่างลึกซึ้งและยั่งยืน ขณะเดียวกัน ครูยังสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง เช่น ความไม่เฉพาะเจาะจงของเนื้อหาในหลักสูตรกลาง การขาดสื่อการสอน และการไม่สนับสนุนเวลาในการออกแบบกิจกรรม ส่งผลให้ไม่สามารถจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ดังที่ Whththanakitphaisarn et al. (2024, p. 239) พบว่า ครูจำนวนหนึ่งยังประสบปัญหาในการวิเคราะห์หลักสูตรและเนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยส่วนใหญ่ยังคงเน้นการบรรยายตามหนังสือเรียนเป็นหลัก ซึ่งส่งผลให้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ขาดความหลากหลายและไม่สามารถตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียนได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งข้อจำกัดด้านเวลาในการสอนยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ขณะเดียวกัน สื่อการจัดการเรียนรู้ที่มีอยู่มักล้าสมัย ไม่เพียงพอ และไม่สามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ครูสังเกตพบหลายรายยังขาดความรู้และทักษะในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมการศึกษาในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในยุคที่การเรียนรู้เปลี่ยนผ่านสู่รูปแบบดิจิทัล ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นในการส่งเสริมให้ครูได้รับการอบรมด้านการผลิตและใช้สื่อใหม่ ๆ ที่ทันสมัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางเทคโนโลยีที่สามารถนำไปปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ และส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในระยะยาว

ดังนั้น การพัฒนาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชายแดนในโรงเรียนควรอาศัยการสนับสนุนเชิงนโยบายอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านหลักสูตร สื่อ และการอบรมครู เพื่อให้สามารถใช้พื้นที่เป็นฐานในการสร้างพลเมืองที่มีความรู้เท่าทัน เข้าใจรากเหง้าของตน และมีศักยภาพในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

การออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่จังหวัดหนองคาย

ในบริบทของการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภูมิภาคอินโดจีนถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีพลวัตของอำนาจ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีความหลากหลายระดับ ทั้งในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ อาณานิคม และความสัมพันธ์ระหว่างภูมิภาคนี้ไม่เพียงถูกกำหนดโดยอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 เท่านั้น หาก

ยังเป็นพื้นที่สำคัญของการต่อสู้เชิงวาทกรรมผ่านการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ ภาษา และอัตลักษณ์ระดับชาติในกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะประเทศไทย ลาว และเวียดนาม

ในบริบทดังกล่าว จังหวัดหนองคายซึ่งตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยจึงเป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ อำนาจ และประชาชนได้อย่างชัดเจน ทั้งในช่วงการเผชิญหน้าระหว่างรัฐสยามกับฝรั่งเศส ไปจนถึงยุคสงครามเย็นและความร่วมมือทางเศรษฐกิจยุคใหม่ อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดนในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดที่ไปไกลกว่ากรอบบรรณนิยมแบบดั้งเดิม

ในประเด็นนี้ งานศึกษาของ Sangkamanee (2008; 2018) ได้เสนอพัฒนาการเชิงแนวคิดที่สำคัญต่อชายแดนศึกษา โดย Sangkamanee (2008) ได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาพรมแดนในอดีตมักยึดกับกรอบรัฐศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ ซึ่งมองชายแดนเป็นเครื่องมือของรัฐในการควบคุมอธิปไตย อย่างไรก็ตาม แนวทางของเมืองชายแดนศึกษา (Borderland Studies) ได้ขยายกรอบความเข้าใจออกไปสู่มิติของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมข้ามพรมแดน โดยมองชายแดนเป็นพื้นที่ของชีวิต ที่ผู้คนสามารถสร้างอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ที่ลื่นไหลข้ามรัฐชาติ ต่อมาในงาน Sangkamanee (2018) ได้เสนอแนวคิดเขต-ชั้นอีวิทยา ซึ่งเน้นให้เห็นว่าการกำหนดเขตแดนเป็นกระบวนการเชิงวัฒนธรรมที่ผลิตความเป็นเขาและเราอย่างมีพลวัต ทั้งยังเสนอให้ชายแดนเป็นพื้นที่ที่สามารถต่อรองได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชายแดนในการเป็นจุดตัดของอำนาจ อัตลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลง

เมื่อผนวกกับข้อเสนอของ Mee-Udon & Rigg (2025, p. 64) เสนอให้เห็นว่ากรณีศึกษาพื้นที่ตลาดชายแดนบ้านดงดี จังหวัดอุดรธานี ไม่ใช่เพียงจุดผ่านแดนในทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ครอบครัวยุค และประวัติศาสตร์ร่วมระหว่างประสองฝั่งไทย-ลาว ซึ่งดำรงอยู่แม้ในช่วงที่รัฐมีความขัดแย้งกัน อันเป็นผลให้การศึกษาพื้นที่นี้จึงเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาเข้าใจบริบททางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเชิงสังคมวัฒนธรรม

บทความนี้จึงมีเป้าหมายในการสังเคราะห์แนวทางการออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่จังหวัดหนองคายเป็นฐานผ่านกรอบแนวคิดองค์ประกอบหลักสูตรของ Tabá (1962) หลักสูตร 4 ด้าน ได้แก่ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมและรูปแบบการเรียนรู้ และประเมินผล โดยประยุกต์แนวคิด Learning in Space ของ Hassink & Klaerding (2012) ที่เน้นการเรียนรู้ในเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ และแนวคิด Borderland

Studies ของ Wisaijorn (2017) ที่ให้ความสำคัญกับผู้คน วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ในพื้นที่ชายแดน เพื่อพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ยืดหยุ่น และมีพลังต่อผู้เรียนในยุคปัจจุบัน โดยมีเป้าหมายในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปรับใช้ในบริบทอื่น ๆ ได้ ทั้งในเชิงการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การศึกษาอัตลักษณ์ชายแดน และการส่งเสริมทักษะการคิดวิพากษ์ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้ดังนี้

ด้านจุดมุ่งหมาย

จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นผู้เรียนสามารถ 1) อธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคอินโดจีน โดยเฉพาะบทบาทของจังหวัดหนองคายในฐานะพื้นที่ชายแดนสำคัญ โดยจะช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในระดับภูมิภาค โดยเชื่อมโยงกับพื้นที่จริงที่ตนเองอาศัยอยู่หรือมีประสบการณ์ร่วม ทำให้ประวัติศาสตร์ไม่เป็นเรื่องทางไกลหรือเชิงนามธรรม แต่เป็น **ประวัติศาสตร์มีชีวิต** ที่สามารถมองเห็นร่องรอยผ่านพื้นที่ ผู้เรียนจะเกิดทักษะในการเชื่อมโยงเหตุการณ์กับพื้นที่ เข้าใจบทบาทของหนองคายในมิติการเมือง ความมั่นคง และเศรษฐกิจ และสามารถเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ผ่านมุมมองท้องถิ่นได้อย่างมีความหมาย 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในบริบทชายแดนไทย-ลาว จะช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์อย่างลุ่มลึกในมิติสหวิทยาการ ผู้เรียนจะเข้าใจว่าพรมแดนไม่ใช่เพียงเส้นแบ่งทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนทางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ประชาชน และวาทกรรมต่าง ๆ ผู้เรียนจะได้ฝึกการอ่านแผนที่เชิงวาทกรรมมองเห็นพลวัตของอำนาจและการเคลื่อนย้ายของผู้คน รวมถึงเข้าใจภูมิภาคและโลกในปัจจุบัน 3) ตั้งคำถามวิพากษ์และอภิปรายมิติของความเป็นพื้นที่ชายแดนที่สะท้อนทั้งประวัติศาสตร์และชีวิตผู้คน ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกตั้งคำถามและคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยผู้เรียนจะไม่เพียงรับรู้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่สามารถมองเห็นมุมมองที่หลากหลาย เช่น มุมของรัฐ มุมมองของคนในท้องถิ่นหรือมุมมองของผู้พลัดถิ่น ทำให้เกิดทักษะในการอ่านประวัติศาสตร์อย่างมีจิตวิญญาณ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในความหลากหลาย และลดทอนการมองความเป็นอื่นที่มีอคติ และ 4) สร้างสื่อหรือเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนหนองคาย ที่เชื่อมโยงกับบริบทอินโดจีน ซึ่งมุ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ และการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ โดยผู้เรียนจะได้ใช้ข้อมูลที่ค้นคว้าหรือเก็บรวบรวมจากพื้นที่จริงมาสร้างสรรค์เป็นสื่อ เช่น วิดีโอ Podcast Infographic หรืองานเขียนเชิงสารคดี สะท้อนความเข้าใจของตนเองต่อ

ประวัติศาสตร์และบริบททางพื้นที่ ผลลัพธ์คือผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะสังเคราะห์การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และสามารถแปลงความรู้ทางวิชาการเป็นองค์ความรู้ที่ใช้ได้จริงในชุมชนหรือสังคม

เนื้อหาสาระ

การออกแบบเนื้อหาสาระสำหรับประวัติศาสตร์อินโดจีนผ่านพื้นที่จังหวัดหนองคาย ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการรับรู้ข้อมูลหรือเหตุการณ์ในอดีต แต่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงพื้นที่ ชีวิตผู้คน อัตลักษณ์ และความเปลี่ยนแปลงในระดับภูมิภาค เนื้อหาหลักจึงมีเป้าหมายเฉพาะในการเปิดมุมมองของผู้เรียน และมีผลต่อพัฒนาการทางความคิด ทักษะ และเจตคติ 1) ภูมิภาคอินโดจีนในประวัติศาสตร์อาณานิคม เนื้อหานุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจรากฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบทบาทของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสในเวียดนาม ลาว และกัมพูชา ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ว่าพรมแดน ที่เห็นในปัจจุบันไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นผลของการต่อรอง การบีบบังคับ และการจัดวางของมหาอำนาจตะวันตก ผู้เรียนจะเกิดความเข้าใจว่าพรมแดนที่ถูกสร้าง และสามารถตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจที่ยังมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน 2) หนองคายในฐานะเมืองชายแดน เนื้อหานี้จะช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นท้องถิ่นในบริบทสากล โดยนำจังหวัดหนองคายมาเป็นกรณีศึกษาในการเข้าใจบทบาทของชายแดนในฐานะพื้นที่เปลี่ยนผ่านของอำนาจและวัฒนธรรมตั้งอยู่ยุคก่อนอาณานิคมจนถึงปัจจุบัน ผู้เรียนจะเกิดความเข้าใจว่าหนองคายไม่ใช่เพียงจังหวัดในภาคอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) เป็นจุดยุทธศาสตร์ทางภูมิรัฐศาสตร์ และเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำร่วมของประชาชนฝั่งไทยและลาว 3) สงครามเย็นและความมั่นคง เนื้อหานี้เน้นบทบาทของหนองคายในยุคสงครามเย็น โดยเฉพาะในฐานะแนวหน้าในการสกัดลัทธิคอมมิวนิสต์ การรับผู้ลี้ภัยจากอินโดจีน และการเป็นจุดยุทธศาสตร์ของไทยและสหรัฐ ผู้เรียนจะเห็นภาพของพื้นที่ชายแดนในมิติเชิงความมั่นคงและอุดมการณ์ ซึ่งช่วยเปิดมุมมองให้ผู้เรียนเข้าใจว่า การเมืองระหว่างประเทศ ส่งผลต่อชีวิตผู้คนอย่างไร และช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการอ่านประวัติศาสตร์อย่างเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางโลก 4) การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจ เนื้อหานี้จะกล่าวถึงบทบาทของหนองคายในการเปลี่ยนจากสนามรบสู่สนามทางการค้า ตามนโยบายของรัฐบาลไทย และการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง เช่น การสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ผู้เรียนจะเข้าใจว่าประวัติศาสตร์ไม่ได้หยุดอยู่แค่สงครามหรือความขัดแย้ง แต่มีมิติของการปรับตัว การพัฒนา

และการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค ซึ่งช่วยส่งเสริมความเข้าใจในประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและพัฒนาเชิงพื้นที่ 5) เมื่อเส้นแบ่งกลายเป็นพื้นที่ของชีวิต เนื้อหานี้จะเปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนเข้าใจพรมแดน ไม่ใช่แค่เส้นแบ่งเขตทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ ซึ่งประกอบด้วยการเคลื่อนย้ายผู้คน อัตลักษณ์ทับซ้อน ความทรงจำร่วม และการปะทะของวาทกรรม ผู้เรียนจะได้ฝึกการอ่านประวัติศาสตร์ผ่านมุมมองของคนชายแดน เข้าใจความหลากหลายของอัตลักษณ์ และพัฒนาความรู้สึกเห็นคุณค่าของคนชายขอบ 6) ประวัติศาสตร์ที่เดินได้ เนื้อหานี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจว่าการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ในห้องเรียนหรือในตำราเท่านั้น แต่เกิดขึ้นได้จากพื้นที่จริงและปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ผู้เรียนจะเกิดความตระหนักว่าการเรียนรู้ในเชิงพื้นที่คือการเรียนรู้ที่มีชีวิต ซึ่งมีผลต่อความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และเข้าใจโลกได้ดีขึ้น อีกทั้งยังส่งเสริมการเรียนรู้แบบองค์รวมที่เชื่อมโยงความรู้ ทักษะ ลดคุณค่าทางสังคม

ดังนั้นเนื้อหาสาระทั้ง 6 ส่วนนี้ ไม่เพียงช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ภูมิภาคเท่านั้น แต่ยังพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ เข้าใจมิติของพื้นที่ อัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อีกทั้งยังเสริมสร้างเจตคติที่เปิดกว้างเห็นคุณค่าของความหลากหลาย ละสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของตนเองได้อย่างสร้างสรรค์และมีจิตสำนึกทางสังคม โดยเนื้อหาสาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อินโดจีนผ่านพื้นที่จังหวัดหนองคายสรุปได้ดัง ตารางที่ 1

Table 1 แสดงเนื้อหาสาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อินโดจีนผ่านพื้นที่จังหวัดหนองคาย

หัวข้อ	สาระหลัก
ภูมิภาคอินโดจีนในประวัติศาสตร์อาณานิคม	ความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศส สยาม และลาว บทบาทของจักรวรรดิ
หนองคายในฐานะเมืองชายแดน	หน้าที่ทางการทหาร ชายแดน ร.ศ. 112 การเสียดินแดน
สงครามเย็นและความมั่นคง	บทบาทของจังหวัดหนองคายในยุคสงครามเย็น โดยเฉพาะในด้านการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ การรักษาความมั่นคงบริเวณชายแดน และการรองรับผู้ลี้ภัยจากลาวและเวียดนาม ภายหลังสงครามอินโดจีน ซึ่งส่งผลต่อโครงสร้างประชากรและวัฒนธรรมของพื้นที่
การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจ	สะพานมิตรภาพไทย-ลาว การค้าพัฒนา โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง

หัวข้อ	สาระหลัก
เมื่อเส้นแบ่งกลายเป็นพื้นที่ของชีวิต	การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ลาว เวียดนาม และจีนในพื้นที่ชายแดน พิธีกรรมวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนการปฏิสัมพันธ์ เช่น งานบุญข้ามฝั่งแม่น้ำโขง ประเพณีแข่งเรือ ภาษาและสำเนียงท้องถิ่น และชีวิตประจำวันของผู้คนที่มีความเชื่อมโยงอยู่สองฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งสะท้อนความเป็นชายแดนที่มีชีวิต
ประวัติศาสตร์ที่เดินได้	การเรียนรู้ผ่านเส้นทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น ตลาดท่าเสด็จ จุดตรวจคนเข้าเมือง และชุมชน การสัมภาษณ์คนในพื้นที่สูงวัยที่เคยอยู่ร่วมกับแรงงานลาว เวียดนาม หรือจีนฮ่อ การสำรวจแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน การโยกย้ายถิ่นฐาน และผลกระทบจากสงครามเย็น

กิจกรรมและรูปแบบการเรียนรู้

กิจกรรมและรูปแบบการเรียนรู้ในการศึกษาประวัติศาสตร์อินโดจีนผ่านพื้นที่จังหวัดหนองคายถูกออกแบบให้สอดคล้องกับแนวคิด Learning in Space และแนวคิด Borderland Studies โดยเน้นการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับพื้นที่จริง ชุมชน และความทรงจำร่วมของผู้คนในบริบทชายแดน รูปแบบการจัดกิจกรรมจึงเน้นการเรียนรู้ในพื้นที่ ควบคู่กับการเรียนรู้แบบโต้ตอบและวิพากษ์ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้สำรวจ ผู้ตั้งคำถาม และผู้สร้างความหมายของประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง เริ่มต้นด้วยกิจกรรมกระตุ้นความคิดโดยใช้แผนที่และภาพถ่ายในอดีตของหนองคายเพื่อชวนตั้งคำถามเกี่ยวกับพรมแดน ความเป็นรัฐ และตัวตนของผู้คน จากนั้นให้ผู้เรียนศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และสื่อดิจิทัลเพื่อลงลึกในเนื้อหา ก่อนจะลงพื้นที่จริงหรือสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ลาวพวน ชาวเวียดนามที่อพยพมาค้าขายในจังหวัดหนองคาย หรือผู้ที่พลัดถิ่นจากอินโดจีน เพื่อสะท้อนมุมมองที่หลากหลายของชีวิตชายแดน

กิจกรรมต่อเนื่องคือการสร้างสื่อหรือเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ เช่น การจัดนิทรรศการขนาดเล็ก สร้าง Infographic หรือผลิต Podcast ที่สื่อถึงประเด็นการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดนในด้านการเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยอิงจากข้อมูลและประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับโดยตรง กระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดจึงไม่เพียงพัฒนาความรู้ด้านประวัติศาสตร์ แต่ยังส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม และความเข้าใจในความหลากหลายทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง

ทั้งนี้ การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมดังกล่าวยังทำให้ผู้เรียนเกิดความผูกพันกับพื้นที่ เข้าใจประวัติศาสตร์ในฐานะเรื่องเล่าที่มีชีวิต และเห็นคุณค่าของชุมชนในฐานะแหล่งเรียนรู้ที่มีพลวัตและศักยภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่รุ่นต่อไป

วัดและประเมินผล

การประเมินผลในการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อินโดจีนผ่านจังหวัดหนองคาย ออกแบบให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการเรียนรู้เชิงพื้นที่และการพัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ โดยเน้นประเมินทั้งกระบวนการและผลลัพธ์ ผ่านวิธีการหลากหลายที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านเนื้อหา กระบวนการคิด และการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยในช่วงก่อนเรียน การเขียนแผนที่ความคิด (Mind Map) หรือการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อวัดความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิภาคอินโดจีนและบทบาทพื้นที่ชายแดน

ระหว่างการเรียนรู้จะใช้การประเมินแบบเน้นกระบวนการ เช่น การสังเกต พฤติกรรมการตั้งคำถาม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม การนำเสนอแนวคิดระหว่างอภิปราย ตลอดจนการให้การให้สะท้อนกลับ (Feedback) เชิงพัฒนาแบบต่อเนื่อง ส่วนการประเมินหลังเรียน จะเน้นการสังเคราะห์ความรู้และการประยุกต์ใช้ เช่น การสร้างสื่อเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะในรูปแบบ Infographic Podcast วิดีทัศน์ หรือบทความสั้น การจัดนิทรรศการสะท้อนบทเรียน หรือการเขียนวิเคราะห์เปรียบเทียบกับมรดกในอดีตนปัจจุบัน

การประเมินเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนได้แสดงความเข้าใจที่ไม่เพียงจำกัดอยู่ในเนื้อหา แต่รวมถึงการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ การสื่อสารสร้างสรรค์ และความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ในแบบของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการประเมินเพื่อการพัฒนาอย่างแท้จริง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ภายใต้กรอบคิดแบบรัฐชาตินิยม การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในจังหวัดหนองคายมักถูกออกแบบให้อยู่ในขอบเขตของวาทกรรมแห่งความเป็นชาติไทยที่มีศูนย์กลางอยู่ที่รัฐ กลบเสียงของประวัติศาสตร์ชายแดนและอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่หลากหลาย Tilly (1994) ชี้ให้เห็นว่ารัฐชาติสมัยใหม่ในยุโรปเกิดจากกระบวนการของการทำสงคราม การเก็บภาษี และการควบคุมทรัพยากร ซึ่งนำไปสู่การสร้างรัฐราชการที่มีอำนาจในการกำหนดความหมายของชาติและอัตลักษณ์ของประชาชน แนวคิดเช่นนี้เมื่อถูกนำมาใช้กับบริบทของไทย ได้ส่งเสริมการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ส่วนกลางที่เน้นความเป็น

หนึ่งเดียวทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และภาษา ขณะที่ Guibernau (1996) เสนอให้มองชาตินิยมในฐานะสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น และจัดกรอบซ้ำ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในบริบทของยุโรปหลังสงครามเย็น ซึ่งรัฐต้องเผชิญกับความท้าทายของอัตลักษณ์ที่หลากหลายและพลวัตของพรมแดน ในบริบทของหนองคาย การเสนอให้ใช้กรอบ “เงาของอินโดจีน” จึงไม่ใช่เพียงการขยายพื้นที่แห่งการมองเห็น ต่อกลุ่มชาติพันธุ์และความทรงจำชายแดน แต่เป็นการตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจความรู้ของรัฐที่ผลิตซ้ำแนวคิดเรื่องไทยในแบบรวมศูนย์ การเรียนรู้ผ่านกรอบนี้จะช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาทของผู้คนชายแดนในฐานะผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์ ผู้มีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่รัฐต่าง ๆ ทั้งลาว เวียดนาม และจีน และได้เป็นเพียงผู้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐชาติแต่ฝ่ายเดียวท้ายที่สุดแล้ว การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านมุมมองชายแดนเช่นนี้ คือการปลดปล่อยการศึกษาออกจากพันธนาการของรัฐ และสร้างพื้นที่ให้กับเสียงของความทรงจำท้องถิ่นในการร้อยเรียงความจริงเชิงประวัติศาสตร์อย่างเป็นพหุพจน์

สรุป

แนวคิดที่ว่าด้วยการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนผ่านจากการเน้นเฉพาะพื้นที่ท้องถิ่นหรือระดับชาติ ไปสู่การเชื่อมโยงความรู้ในมิติเชิงเครือข่ายที่ครอบคลุมทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และโลก แนวคิด Learning in Space และ Borderland Studies จึงเข้ามาทดแทนการเรียนรู้แบบจำกัดขอบเขตเดิม เน้นการเรียนรู้ผ่านความสัมพันธ์ของผู้คน วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคมมากกว่าพรมแดนทางภูมิศาสตร์ กรณีศึกษาของอินโดจีนซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นโดยเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส จึงสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของอำนาจและความพยายามในการรวมความหลากหลายเข้าด้วยกันโดยไม่สนใจอัตลักษณ์ท้องถิ่น จนนำไปสู่สงครามและความขัดแย้งต่อเนื่องยาวนาน ในบริบทนี้ จังหวัดหนองคายจึงไม่ใช่เพียงเมืองชายแดนธรรมดา หากเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่สะท้อนอิทธิพลของฝรั่งเศส ความขัดแย้งระหว่างรัฐ ความเปลี่ยนแปลงจากสงครามสู่ความร่วมมือ และการปรับตัวต่อเศรษฐกิจภูมิภาคอย่างเป็นพลวัต

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างหลักสูตรประวัติศาสตร์ไทยยังคงยึดติดกับกรอบชาติแบบดั้งเดิม โดยให้ความสำคัญกับชาติไทยเป็นศูนย์กลาง และลดบทบาทของประเทศเพื่อนบ้านหรือประวัติศาสตร์ร่วมภูมิภาค การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในจังหวัดหนองคายที่ดำเนินไปภายใต้กรอบคิดแบบรัฐชาตินิยมซึ่งมีลักษณะรวมศูนย์ ส่งผลให้เสียงของ

ประวัติศาสตร์ชายแดนและอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่หลากหลายถูกกลบหายไป รัฐทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดนิยามของชาติผ่านการควบคุมความรู้และอำนาจ โดยชาตินิยมจึงกลายเป็นสิ่งที่รัฐผลิตซ้ำและจัดกรอบอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรม ภาษา และอัตลักษณ์ ในบริบทนี้ แนวคิดเงาของอินโดจีน จึงถูกเสนอขึ้นมาเพื่อท้าทายกรอบความรู้แบบเดิมที่เน้นศูนย์กลาง และเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์จากมุมมองของผู้คนชายแดน ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐอื่น ๆ เช่น ลาว เวียดนาม และจีน ไม่ใช่เพียงแต่กับรัฐไทยเท่านั้น การเรียนรู้ผ่านมุมมองชายแดนเช่นนี้ไม่เพียงแต่ช่วยปลดปล่อยการศึกษาจากอำนาจการครอบงำของรัฐ แต่ยังเปิดพื้นที่ให้กับความทรงจำท้องถิ่นได้มีบทบาทในการร่วมสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์อย่างมีความหลากหลาย เป็นพหุพจน์และสะท้อนความจริงจากรากฐานของผู้คนในพื้นที่ชายแดนอย่างแท้จริง ครูผู้สอนในพื้นที่ชายแดนจำนวนมากพยายามบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับอินโดจีนลงในแผนการสอน แต่มักประสบปัญหาจากข้อจำกัดของสื่อ งบประมาณ เวลา และเนื้อหาที่ไม่เฉพาะเจาะจง ขณะเดียวกันการลงพื้นที่จริง แม้จะมีข้อจำกัด กลับได้รับการยืนยันว่าช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อได้พูดคุยกับชาวบ้าน หรือสัมผัสพื้นที่จริง เช่น ตลาดชายแดน หรือกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง ชาวเวียดนามพลัดถิ่น ซึ่งช่วยเสริมสร้างมุมมองที่หลากหลายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ชายแดน

พรมแดนในที่นี้จึงไม่ใช่แค่เส้นแบ่ง แต่เป็นพื้นที่ของชีวิตที่เต็มไปด้วยการเคลื่อนไหว การต่อรอง และความทรงจำร่วม การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชายแดนจึงควรออกแบบให้เปิดกว้างมากขึ้น ผ่านการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ และการสื่อสารผ่านสื่อสร้างสรรค์ เช่น Infographic, Podcast หรือบทความเชิงสารคดีที่ผู้เรียนสร้างขึ้นจากประสบการณ์ของตนเอง การเรียนรู้ในลักษณะนี้ไม่เพียงพัฒนาความรู้ทางประวัติศาสตร์ แต่ยังช่วยส่งเสริมทักษะการคิด วิเคราะห์ การสื่อสาร และการเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพลเมืองในศตวรรษที่ 21

เพื่อให้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชายแดนไม่จำกัดอยู่เพียงพื้นที่จังหวัดหนองคาย หากแต่สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะทางประวัติศาสตร์เชิงภูมิภาคได้อย่างหลากหลาย ควรส่งเสริมให้โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับบริบทของตนเอง สนับสนุนการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่ และจัดกิจกรรมภาคสนามให้นักเรียนได้สัมผัสพื้นที่จริงอย่างมีความหมาย โดยเน้นแนวทางการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจบริบทประวัติศาสตร์ การเชื่อมโยงกับชุมชน การตั้งคำถามวิเคราะห์ และการ

สื่อสารผ่านสื่อสร้างสรรค์ ควบคู่กับการสนับสนุนงบประมาณและการสร้างเครือข่ายครูในพื้นที่ชายแดน ทั้งนี้ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชายแดนผ่านพื้นที่จังหวัดหนองคายถือเป็นโอกาสสำคัญในการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับพื้นที่จริง และสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เปิดกว้าง อบอุ่น และปลอดภัยสำหรับนักเรียนในการสำรวจอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ และความหมายของ “บ้านเกิด” ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีชีวิต ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนครูอย่างเป็นระบบ พัฒนาสื่อที่เหมาะสมกับบริบท และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้นอกห้องเรียนอย่างแท้จริง เพื่อให้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์มิใช่เพียงเรื่องของอดีต แต่เป็นเรื่องของชีวิตผู้เรียนในปัจจุบันและอนาคตที่ยั่งยืน

References

- Aphiphatphongsai, S. (2019). *The development of Thai history textbooks for high school education, 1978-2017*. [in Thai]. MA Dissertation (History), Srinakharinwirot University.
- Asheim, B. T. (1999). Interactive learning and localised knowledge in globalising learning economies. *GeoJournal*, 49(4), 345-352.
- Askandar, K. (2021). *Peace and conflict transformation in Southeast Asia*. Scand-Media Corp Ltd.
- Boschma, R. (1999). Learning and regional development. *GeoJournal*, 49(4), 339-343.
- Buchan, A. (1975). The Indochina war and world politics. *Foreign Affairs*, 53(4), 638-650.
- Buranamanas, K. (2021). The processing of war news: The role of Thai Commissions for Processing War News, 1939-1941. [in Thai]. *SWU Journal of History*, 46, 61-78.
- Duangkhunpet, T. (2020). A history management: Case study of Muang Wiang Khuk Muang district Nong Khai province. [in Thai]. *Journal of MCU Nakhondhat*, 6(10), 5626-5640.
- Goscha, Christopher E. (2012). *Going Indochinese: Contesting concepts of space and place in French Indochina*. The Nias Press.

- Guibernau, M. (1996). *Nationalisms: The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*. Polity Press.
- Hassink, R. & Klaering, C. (2012). The end of the learning region as we knew it; Towards learning in space. *Regional Studies*, 46(8), 1055-1066.
- Ivarsson, S. (2008). *Creating Laos: The making of a Lao space between Indochina and Siam, 1860–1945*. SRM Production Services Sdn Bhd.
- Kaewwinud, N., Suwannaputit, U., Meecharoen, T., & Niyomphant S. (2024). The study on diversity in multicultural society based on cultural capital and resources on the Thai-Cambodian border, Surin province. [in Thai]. *Journal of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University*, 43(6), 1087-1100
- Kosaiyawat, S. (2008). International cooperation in the Greater Mekong Subregion: From economic gateway to academic road. [in Thai]. *Journal of Education and Social Development*, 4(1), 1-18.
- Kuboonya-aragsa, N., Boonchai, P., & Boonchai, P. (2018). The role of ethnic Thai-Vietnamese people in effecting changes on the Thai economy, society and culture. [in Thai]. *Nakhon Phanom University Journal*, 8(2), 107-116.
- Mangkhang, C., Wannapaisan, C., Jarupongputtana, C., & Kaewpanya, N. (2021). Innovative of local history learning design through area-based approach of social studies teachers to the promoting happiness historical consciousness of basic education students in Northern Thailand. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(8), 3361-3378.
- Marsot, A.-G. (1984). The crucial year: Indochina 1946. *Journal of Contemporary History*, 19(2), 337-354.
- Mee-Udon, F. (2025). Navigating state power: Border practices of Thai and Lao petty traders in a shared borderland. *SUVANNABHUMI*, 17(1), 53-76.

- Nanthawong, N. (2024). Power, knowledge, and representation: A critical analysis of conflict history presentation in history textbooks of Thailand, Vietnam, and Cambodia and its impact on international bilateral relations. [in Thai]. *Political Science and Public Administration Journal*, 15(Suppl. 2), 217–262.
- Nitiphak, S. (2025). Digital learning of Malay: Opportunities and adaptability in the digital age. [in Thai]. *The Inthanin Administration Journal*, 2(1), 92–107.
- O-Charoen, S. & Chongwarothai, M. (2020). Political conflict around the “turning the battle field into economic area” policy of general Chatichai Choonhawan’s government (1988-1991). [in Thai]. *Burapha Journal of Political Economy*, 8(2), 151-168.
- Osborne, M. (2010). Reviewed work: Indochina: An ambiguous colonization, 1858-1954 by Pierre Brocheux, Daniel Hémery. *Contemporary Southeast Asia*, 32(2), 302-304.
- Sangkamanee, C. (2008). Border studies and anthropology of borders: The making of space, territory, and trans-boundary of border knowledge. [in Thai]. *Journal of Social Sciences, Chiang Mai University*, 20(2), 209–266.
- Sangkamanee, C. (2018). *Limology: Border studies and the boundaries of territory and liminal space*. [in Thai]. Siam.
- Sapphasuk, W. (2020). The status of multicultural education in Thailand-Lao PRD border school: A case study of a school in Chiang Khong district, Chiang Rai province. [in Thai]. *Journal of Education Khon Kaen University*, 43(3), 1-14
- Sapphasuk, W., Nawarat, N., & Siriluk, W. (2021). “Khon Chiang Khong” local curriculum and extending the boundary of citizenship in border. [in Thai]. *Journal of Social Academic*, 14(1), 49-69.

- Sarikarn, K. & Buapheun, G. (2019). Lifestyle of the villagers of Mekhong riverside in Tha Sadet market community, Mueang, Nong Khai. [in Thai]. *Journal of Interdisciplinary Research: Graduate Studies*, 4(2), 87-94.
- Satidgosol, R., & Art-in, S. (2024). Development of problem-solving and critical thinking abilities of grade 10 students using problem-based learning with flipped classroom. [in Thai]. *Journal of Humanities and Social Sciences Nakhon Phanom University*, 14(3), 241-255.
- Shatnataphat, C. (2024). Inequality in Thai society: Challenges and adaptation towards equality. [in Thai]. *Journal of social studies perspectives*, 1(1), 99-114.
- Souklaseang, B. (2006). *Thirty years of the Friendship Bridge: The reflection on Laotian-Thai relations, 1965-1995*. [in Thai]. MA Dissertation (International Relations), Chulalongkorn University.
- Sripana, T. (2013). Tracing Hồ Chí Minh's Sojourn in Siam. *Southeast Asian Studies*, 2(3), 527-558.
- St John, R. B. (1998). *The land boundaries of Indochina: Cambodia, Laos and Vietnam: Vol. 2. boundary and territory briefing*. International Boundaries Research Unit Department of Geography University of Durham.
- Taba, H. (1962). *Curriculum development: Theory and practice*. Harcourt, Brace & World.
- Tanusa, P. (2025). Arts and culture learning with local communities: A case study of the tradition of Chak Phra Tak Bat Thevo, Songkhla province. [in Thai]. *Journal of Social Studies Perspectives*, 1(2), 136-146.
- Tilly, C. (1994). States and nationalism in Europe 1492-1992. *Theory and society*, 23(1), 131-146.
- Turley, W. S. & Race, J. (1980). The third Indochina war. *Foreign Policy*, 38 (1980), 92-116.

- Vorapanya, S., & Assavarak, P. (2024). The opinions of the teachers positive learning behavior and growth mindset among high scoring students. [in Thai]. *Journal of Faculty of Education Pibulsongkram Rajabhat University*, 11(2), 109-122.
- Whtthanakitphisarn, W., Srisombat, I., Suksawaeng, T., & Unthanon, S. (2024). Learning management about humans and the environment geography learning content grade 4 using the teaching method geographic inquiry process. [in Thai]. *Mahachulagajarasara Journal*, 15(2), 229–243.

หาบเร่ชอกซอนเมือง: ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ของนักเรียนชายของ Peddling through Urban: Spatial Practices of Schoolchild Peddlers

วิมล โคตรทุมมี¹

Wimon Kottummee

Received: April 11, 2025/ Revised: July 8, 2025/ Accepted: September 4, 2025

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มาจากการสนใจการศึกษาเด็กไทยโดยใช้บริบทพื้นที่เมือง อย่างไรก็ตาม ในแวดวงวิชาการไทย การศึกษาเด็กและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมือง ต่างก็มีข้อเสนอการศึกษาและแนวทางการอธิบายสังคมในมุมมองที่แตกต่างกัน งานชิ้นนี้ต้องการเชื่อมการวิเคราะห์ทั้งสองกระบวนทัศน์ให้อยู่ในระนาบเดียวกันเพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์กลุ่มคนขายของเปราะบางในพื้นที่เมือง โดยศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของเด็กหาบเร่ขายของตามร้านรวงในเมืองขอนแก่น ความเคลื่อนไหวชีวิตทางสังคมพวกเขาแสดงถึงการปรากฏตัวของผู้กระทำการเมืองที่ไม่เห็น และกระตุ้นคำถามต่อบรรทัดฐานค่านิยมเด็กในฐานะบุคคลที่ต้องได้รับการปกป้องดูแลจากผู้ใหญ่อันเป็นชุดความสัมพันธ์แนวดิ่ง แม้นักเรียนหาบเร่จะเป็นกลุ่มคนขายของค้าขายตามความเปราะบางทางช่วงวัยและสถานะทางสังคม แต่ในระดับกระบวนการและปฏิบัติการการเดินทางของชอกซอนตามพื้นที่เมืองได้เผยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างเด็กและสภาพแวดล้อมที่พัวพันตัวพวกเขา โครงข่ายความเกี่ยวโยงของเด็กนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนแออัด และความเป็นเมือง สัมพันธ์กันในแนวระนาบมากขึ้น เด็กหาบเร่สร้างพื้นที่ทางสังคมที่ดำรงอยู่อย่างป็นอื่นต่อพื้นที่ศูนย์กลางเมืองขอนแก่น และต่อชุมชนแออัดริมรางรถไฟ ทำนองเดียวที่สะท้อนความเป็นอื่นของเด็กตามความคาดหวังจากผู้ใหญ่ในลักษณะการข้ามพ้นการนิยามเงื่อนไขบรรทัดฐานช่วงวัย

¹ นักวิจัย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (Researcher, Sirindhorn Anthropology Centre),
Email: wimon.k@sac.or.th

คำสำคัญ: เด็ก หาบเร่ เมือง ปฏิบัติการ พื้นที่

Abstract

This article focuses on studying Thai children in the context of urban areas. In Thai academia, the fields of childhood studies and urban development have each proposed different approaches and perspectives for explaining Thai society. The work requires integrating analyses between two paradigms to gain an understanding of the situation of vulnerable marginalized dwellers in urban areas under the studying of practices in everyday life of child peddlers in restaurants and bars during Khonkaen urban nightlife. The dynamics of their social life represents the presence of invisible actors urban, triggers investigative studies of the norms and values in Thai children as ever kept by an adult caused by vertical relationships. Although school-child peddlers are a marginalized overlap of dwellers due to their age and social status vulnerabilities, the level of process and practice of peddling through various urban spaces reveals shifting spatial relationships between the children and the environments in which they are embedded. The network of relationships among students, parents, slums and urban areas have become increasingly interconnected in a horizontal manner. These school-age child peddlers create a social space that exists as an "otherness" in relation to both the central urban area of Khon Kaen and the marginalized railway-side slum communities. Similarly, this space reflects the children's marginal status as perceived through adult expectations, which significantly transcend normative conceptions of age.

Keywords: Children, Peddler, Urban, Practice, Spatiality

บทนำ: ว่าด้วยปัญหาของเด็กไทยศึกษาและโจทย์การพัฒนาเมือง

บทความชิ้นนี้มีที่มาจากความสนใจการศึกษาเด็กในสังคมไทยโดยใช้บริบทพื้นที่ที่ศึกษาเป็นเมืองใหญ่ระดับภูมิภาคของประเทศ อย่างไรก็ตามในโลกวิชาการไทยการศึกษาเด็กและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองต่างก็มีข้อเสนอและทิศทางการศึกษาที่แตกต่างกันในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม แต่เป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะดึงทั้งสองประเด็นมาวิเคราะห์ในระนาบเดียวกันเพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ของกลุ่มคนที่ดำรงอยู่ภายใต้ความเปราะบางของชีวิตในพื้นที่เมือง ก่อนจะเชื่อมโยงความไม่เชื่อมต่อกันของทั้งสองประเด็น ผู้เขียนจะอธิบายภาพรวมการศึกษาเด็กและว่าด้วยประเด็นการพัฒนาเมืองในกรณีเมืองขอนแก่น ดังนี้

ประเด็นแรก การศึกษาเด็ก (childhood studies) ความเข้าใจต่อปัญหาเด็กในสังคมไทยมักจะเริ่มด้วยการจำแนก (classification) เด็กภายใต้ผลกระทบของปัญหาทางสังคมในมิติต่าง ๆ

ข้อมูลจากสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการจัดหมวดหมู่ของเด็กด้อยโอกาสตามสภาพเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น กลุ่มคนเปราะบางทางเศรษฐกิจหรือกลุ่มยากจน กลุ่มที่มีความต้องการพิเศษด้านการเรียนรู้ กลุ่มที่มีความเปราะบางทางสังคม และกลุ่มที่มีปัญหาเฉพาะ ได้แก่ เด็กไร้สัญชาติ เป็นต้น (Nakhontom, 2014, p 3-4) การจัดแบ่งเด็กด้อยโอกาสของสสค. มีนัยยะสำคัญ 2 ประการ ประการแรกสะท้อนการจัดวางตำแหน่งแห่งที่เด็กในสังคมไทยในความสัมพันธ์ทางอำนาจแนวดิ่ง ประการที่สองการจำแนกประเภทเด็กด้อยโอกาสชี้ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างเด็กกับพื้นที่ของปัญหา 3 แบบได้แก่ เมือง ชนบท และชายแดน ซึ่งทุกพื้นที่เป็นบ่อเกิดของปัญหาไม่ด้านใดก็ได้หนึ่ง

ต่อประเด็นการจัดตำแหน่งแห่งที่ของเด็กในสังคมไทย เอาเข้าจริงไม่เพียงแต่เกิดขึ้นในกลุ่มหน่วยงานส่งเสริมสังคมเด็ก ยังมีองค์กรสถาบันของภาครัฐที่พัวพันกับตัวเด็กโดยตรง เช่น โรงเรียน ที่มีระเบียบและอุดมการณ์หล่อหลอมเด็กทั้งด้านความคิดและร่างกาย ปรากฏการณ์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการกำกับความเป็นเด็กในสังคมไทยคือการเขียนคำขวัญวันเด็กโดยนายกรัฐมนตรี สาระสำคัญของงานวันเด็กสะท้อนว่าภาครัฐใส่ใจเด็กในฐานะส่วนสำคัญของชาติ ความเป็นเด็กในสังคมไทยด้านหนึ่งเติบโตขนานข้างไปกับอุดมการณ์ของรัฐที่คอยสร้างสำนึกและกำหนดความหมายความเป็นเด็ก ในแง่คำขวัญวันเด็กที่ปรากฏครั้งแรกนับตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2499 จนถึงปัจจุบัน (Thairah, 2025) วนเวียน

อยู่กับความคาดหวัง บรรทัดฐาน และอุดมการณ์การควบคุมเด็กไม่ให้หลุดจากกรอบสังคม เพื่อเข้าสูการเป็นวัยรุ่นและผู้ใหญ่ เด็กในสังคมไทยที่ผ่านมาถูกกำกับด้วยฐานคิดจากมุมมองความเป็นผู้ใหญ่ในรูปแบบความสัมพันธ์จากสูงไปต่ำ อันเป็นพื้นฐานอุดมการณ์แนวทางพัฒนาเด็กที่ถูกค้ำจุนโดยสถาบันทางสังคม ภาครัฐ หน่วยงานสังคมระดับครอบครัว ตลอดจนพื้นที่แวดวงวิชาการการศึกษาเด็กไทย

ในแง่หนึ่ง เมื่อพิจารณาภาพรวมงานศึกษาเด็กไทยจึงเห็นการอธิบายประเด็นผลกระทบที่สังคมมีต่อตัวเด็กเพื่อนำไปสู่การสร้างแนวการแก้ปัญหาทางสังคมที่เด็กเผชิญ ตัวอย่างนับตั้งแต่งานศึกษาปี 2550 ของอรทัย อาจอ่ำ สังเคราะห์งานศึกษาเด็กหาบเร่ขายพวงมาลัยในเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศ ในงานบอกเล่าปัญหา นำเสนอภาพชีวิต ความเป็นอยู่และความเสี่ยงที่เด็กเผชิญอยู่อย่างเป็นระบบ ก่อนจะทิ้งท้ายในบทความในหัวข้อสังคมจะอย่างไรต่อไปกันดี โดยได้สรุปให้ความเชื่อมโยงของปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยทุกภาคส่วนในสังคมไทย (totality) และเสนอแนวทางการแก้ไข "...ต้องเป็นการดำเนินการที่จริงจัง และมีการใช้มาตรการต่าง ๆ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม กฎหมาย ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่มีความครอบคลุม และต้องเป็นการทำงานในเชิงโครงสร้างสังคม" (Ajaum, 2007, p. 136)

งานศึกษาระยะหลัง เช่น งานศึกษาที่เสนอแนวทางการสร้างพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาเด็กในกรุงเทพฯ โดยมีเป้าหมายการทำให้เด็กเข้มแข็ง แผนงานนี้เกิดขึ้นภายใต้การปลดปล่อยอารมณ์ความตึงเครียดที่เกิดจากภาวะแวดล้อม ครอบครัว ชุมชน และสังคม ในขณะเดียวกันก็สร้างสังคมพื้นที่สร้างสรรค์จากปัญหาของสังคมเพื่อทำให้เด็กได้เรียนรู้การอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม (Semoun, 2015, p. 136) หรือ งานศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กหลุดจากระบบการศึกษาในจังหวัดภาคตะวันตกของไทย เชื่อมโยงให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นตั้งแต่ความขัดแย้งภายในครอบครัวอันเป็นผลมาจากปัญหาสภาพคล่องทางรายได้ หรือ แม้แต่ผลกระทบจากปัจจัยทางกายภาพของสิ่งแวดล้อมชุมชน ปัจจัยภายนอกเหล่านี้สร้างเงื่อนไขของปัญหาที่ส่งผลต่อการเติบโตของเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม (Tantichuwet, 2018, p. 81) ตลอดจนการศึกษาเด็กด้อยโอกาสทั่วประเทศอันเนื่องมาจากการเผชิญปัญหาทางสังคมด้านต่าง ๆ และสร้างแนวทางการแก้ไขปัญหาให้ตรงจุด (ดู Nakhontom, 2014, p. 6; Tomtong et al. , 2014, p. 125) สำหรับผู้เขียนแล้วการวิเคราะห์เด็กในแวดวงวิชาการไทยที่ผ่านมาต่างเต็มไปด้วยผลกระทบจากสิ่งต่าง ๆ ที่ถาโถม

สู่เด็ก ในขณะที่เดียวกันเด็กก็เป็นเพียงฝ่ายผู้ถูกระทำ และกลายเป็นกลุ่มคนเปี่ยงเบนหรือคนชายขอบที่ต้องเข้าสู่กรอบบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ทางสังคม (Spyrou, 2017, p. 108) ในแง่นี้ แนวทวิวิชาการไทยนอกจากเป็นพื้นที่หนึ่งในการควบคุมคุณค่าเด็กเพื่อเข้าสู่บรรทัดฐานทางสังคมซึ่งไม่ต่างจากแผนการทำงานของกรมประชาสัมพันธ์หรือมูลนิธิเด็ก ฯลฯ การศึกษาเด็กในสังคมไทยยังสร้างตำแหน่งแห่งที่เด็กในฐานะวัตถุของการศึกษา และตระหนักอย่างเหมารวมว่าเด็กมีลักษณะตรงข้ามกับผู้ใหญ่ทั้งด้านร่างกายและความคิด เด็กเป็นผู้อ่อนแอและเป็นสิ่งประหลาดที่ต้องได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่เท่านั้น

และประเด็นปัญหานี้ก็สอดคล้องกับการจัดแบ่งประเภทปัญหาเด็กประการที่สองจากที่กล่าวไปแล้วข้างต้น กล่าวคือปัญหาของเด็กเกิดขึ้นทุกพื้นที่ในสังคมไทย นับตั้งแต่พื้นที่เมือง (urban) ชนบท (rural) หรือแม้กระทั่งพื้นที่ชายแดนประเทศ (border) แนวทางหลักของการศึกษาเด็กในทางวิชาการที่ปรากฏจากยกตัวอย่างงานศึกษาข้างต้นจึงมุ่งเน้นไปที่ข้อเสนอการแก้ปัญหาเด็กจากปัญหาสังคมในพื้นที่ดังกล่าว

แต่กระนั้น แม้การศึกษาเด็กไทยจะมองเห็นว่าพื้นที่สังคมชุมชนมีผลต่อการสร้างปัญหาแก่ตัวเด็ก แต่วิธีการทำความเข้าใจปัญหาดังกล่าวกลับอยู่ในลักษณะฉาบฉวย มองปัญหาทางเดียว ปิดโอกาสการมองความสัมพันธ์ในแบบเชื่อมโยงกลับไปมาระหว่างหน่วยทางสังคมกับตัวเด็กผู้ดำรงอยู่ในสังคมเฉกเช่นคนกลุ่มอื่น

ประเด็นที่สอง การพัฒนาเมือง (urban development) ซึ่งวางอยู่บนบริบทจำเพาะของการศึกษา ในงานชิ้นนี้ศึกษาสังคมเมืองขอนแก่น หัวเมืองใหญ่ประจำภาคอีสานของประเทศไทย การพัฒนาภายใต้แนวคิด ‘ขอนแก่นโมเดล’ ทำให้เมืองแห่งนี้พัฒนาอย่างก้าวกระโดดเมื่อเทียบกับเมืองในภูมิภาคเดียวกัน ขอนแก่นถูกพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสังคมเทคโนโลยีเพื่อรองรับกิจกรรมของเมืองตามแนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ แต่ภายใต้โจทย์การพัฒนาเมือง สังคมเมืองขอนแก่นกลับมีปัญหาหนามยอกอกของหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นที่เกิดขึ้นใน ‘ชุมชนริมรางรถไฟ’ ซึ่งพันอยู่กับการขยายเส้นทางรถไฟ การพัฒนาที่อยู่อาศัยเมือง ปัญหาชุมชนแออัด การพัฒนาของภาคเอกชน รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจฐานรากและคนจนเมือง (Muangsri & Chamaratana, 2023, p. 334) นักวิชาการสังคมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยประจำจังหวัดเรียกสถานการณ์นี้ว่าเป็นความสลับซับซ้อนของฉากทัศน์ฐานพื้นที่เมืองอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการพัฒนาเมือง (Chamaratana et al, 2024, p. 821)

ปัญหาที่ร่ายล้อมในเรื่องชุมชนริมรางรถไฟเมืองขอนแก่นถือว่าเป็นความสืบเนื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจเมืองยุคต้นทศวรรษ 2500 แม้จะมีพลวัตทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการพัฒนาเมือง แต่ปัญหาความเปราะบางของผู้อยู่อาศัย ผลกระทบการเวนคืน ที่ดิน ปัญหาเรื่องสิทธิของคนจนเมืองก็ยังคงคาราคาซังอยู่ (Lao-an, 2020, p. 267-268) กระทั่งปัจจุบันผู้คนที่ย้ายอยู่ในริมรางรถไฟก็ยังคงเผชิญความเปราะบางด้านที่อยู่อาศัยอัน เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสัญญาเช่าในพื้นที่ดังกล่าว (Rungkaew, 2019) ทำให้หน่วย ภาควิชาชน ได้แก่ เครือข่ายคนไร้บ้านขอนแก่น เครือข่ายฟื้นฟูประชากรสร้างสรรค์ และ เครือข่ายสลัม 4 ภาค ร่วมขับเคลื่อนเรียกร้องความเป็นธรรมเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ทางสังคมแก่กลุ่มคนเปราะบางผู้ไม่มีมั่นคงทางรายได้ที่อยู่อาศัยหรือที่เรียกว่าคนจน เมืองในชุมชนริมราง (Aunchaisri, 2022) คนหลายอาชีพและช่วงวัยเริ่มมีพื้นที่ทางสังคม ในการยืนยันและเข้าถึงสิทธิพลเมืองเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเฉกเช่นกลุ่มคนชนชั้นอื่นใน เมืองขอนแก่น

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความพยายามของภาคประชาสังคม หน่วยงานวิชาการ และสื่อท้องถิ่น นำเสนอเรื่องราวชีวิตทางสังคมของกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนแออัดเมือง ขอนแก่น แต่ถึงอย่างนั้นก็มุ่งเน้นเพียงการบอกเล่าถึงผลกระทบจากที่มาจากปัญหา โครงสร้างสังคมเมือง (effects of structure) เท่านั้น และการทำความเข้าใจผลกระทบใน ระดับโครงสร้างแม้จะมีส่วนสำคัญที่ทำให้เข้าใจว่าโครงสร้างระดับมหภาคมีผลกระทบต่อ ผู้คน แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการอธิบายภาพชีวิตของผู้คนที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์กับสังคมที่ พวกเขาอาศัยอยู่ (Ganjanapan, 2002, p. 34)

ในประเด็นนี้หากอธิบายผ่านแนวคิดเมืองศึกษา (urban studies) ฐานคิดที่แยกระหว่างมหภาคกับจุลภาคและ/หรือโครงสร้างกับผู้คนเป็นสิ่งที่เรียกว่าการทำให้เป็นชายขอบของผู้คน (marginalization) ซึ่งเป็นผลมาจากการแยกกลุ่ม (divided) หรือสร้างคู่ตรงข้าม (dual) สำหรับผู้ที่อยู่ในพื้นที่ชายขอบจากศูนย์กลางเมือง โดยไม่ได้คำนึงถึง ความสัมพันธ์ที่ความเป็นชายขอบกระทำต่อ (doing) ศูนย์กลางเมือง (Aceska et al, 2019, p. 2) ซึ่งการศึกษาประเด็นการพัฒนาเมืองขอนแก่นก็เผชิญอยู่ในกรอบคู่ ความสัมพันธ์ดังกล่าวที่กลายเป็นส่วนสำคัญในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในแนวตั้ง ระหว่างศูนย์กลางความเป็นเมืองต่อคนจนชายขอบที่อาศัยอยู่ในสลัม

ทำนองเดียวกันกับการศึกษาเด็ก ซึ่งถูกทำให้อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบความสัมพันธ์แนวดิ่งทั้งระดับผู้กระทำการและระดับโครงสร้างสังคม จึงแทบจะไม่มี ความเข้าใจอื่นในภาพรวมการศึกษาเด็กในสังคมไทย เนื่องจากวิธีคิดที่ซ่อนอยู่ภายใต้ข้อเสนอ การศึกษาเด็กวางตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาอยู่ภายใต้การกระทำและการตัดสินใจจาก ผู้ใหญ่ เมื่อเด็กเผชิญปัญหาทางสังคม ผู้ใหญ่เชื่ออย่างไม่ต้องสงสัยว่าพวกเขาจะกลายเป็น กลุ่มคนเปี่ยงเบนหรือคนขายขบที่ต้องถูกเข้าสู่กรอบบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ทางสังคม คำว่าสังคมเลยถูกทำให้เป็นปัจจัยหลักที่มีส่วนในการกำกับและหล่อหลอมพฤติกรรมเด็ก ทั้งทางที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษ ซึ่งเป็นชุดความสัมพันธ์แบบทางเดียวที่เด็กไม่สามารถ ตัดสินใจหรือกำหนดความเป็นตัวตนของพวกเขาเพื่อการมีชีวิตอยู่ในสังคมได้เลย

เมื่ออธิบายร่วมกับประเด็นความเป็นเมืองขอนแก่นที่มีส่วนสร้างสภาวะ เปราะบางแก่คนจนขายขบเมือง ซึ่งนอกจากที่จะมองไม่เห็นปฏิบัติการที่สะท้อนการตอบโต้กับการจัดการความสัมพันธ์ที่มาจากปัญหาเชิงโครงสร้างแล้ว เราแทบจะมองไม่เห็น ความเคลื่อนไหวของกลุ่มเด็กพื้นที่ดังกล่าว ในแง่นี้ การศึกษาทางวิชาการนอกจากจะสนใจ ว่าโครงสร้างระดับมหภาคของเมืองมีผลกระทบต่อผู้คนในสังคมอย่างไร ต้องขยายความ สนใจต่อว่าความสัมพันธ์ของผู้คนต่อโครงสร้างดังกล่าวเป็นอย่างไร โดยเฉพาะกลุ่ม เปราะบางเข้าซึ้นอย่างเด็กขายขบในพื้นที่เมืองขอนแก่น พวกเขาเหล่านี้มีชีวิตทางสังคม อย่างไร

ด้วยประเด็นปัญหาทางวิชาการในลักษณะนี้ ทำให้ผู้เขียนพยายามแสวงหาความ เป็นไปได้ใหม่ของทิศทางการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กกับหน่วยทางสังคมเมือง ซึ่งไม่เพียงแต่นำเสนอปัญหาทางสังคมที่เด็กเผชิญ หากแต่นำเสนอให้เห็นถึงมิติความ เชื่อมโยงของเด็กที่มีต่อพื้นที่เมืองผ่านปฏิบัติการทางสังคมที่เด็กได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการ กำหนดความเป็นตัวตนของพวกเขา โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาความเคลื่อนไหวชีวิตทางสังคม ของเด็กที่ดำเนินอยู่ภายใต้ปฏิบัติการหาบเร่ขายของในพื้นที่เมืองขอนแก่น ความเป็นตัวตน ของพวกเขาเชื่อมโยงกับโครงข่ายทางสังคมที่พวกเขาปฏิสัมพันธ์อยู่อย่างเลี่ยงไม่ได้ (Spyrou, 2017, p. 67; Thomas, 2021, p. 12)

การศึกษาได้ปรับมุมมองการศึกษาเด็กใหม่ โดยเริ่มจากคำถามหลักคือ ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเด็กหาบเร่ขายของกับพื้นที่เมืองขอนแก่นมีลักษณะอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์การศึกษาความเป็นเมืองขอนแก่นในฐานะพื้นที่ทางสังคมของ ที่การดำรงอยู่ร่วมกันของสภาวะความเป็นระเบียบและความไร้ระเบียบ และทำความเข้าใจ

บทบาทของตัวแสดงทางสังคมจากปฏิบัติการหาบเร่ขายของของเด็กที่เกิดขึ้นต่อเมือง ผ่านการศึกษาเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายอายุ 10-12 ปีที่อาศัยอยู่บริเวณชุมชนแออัดริมรางรถไฟตำบลศิลา จังหวัดขอนแก่น

สำหรับผู้เขียนการเก็บข้อมูลภาคสนามในการศึกษาผู้กระทำการเด็กถือเป็นเรื่องท้าทายพอสมควร เนื่องจากการศึกษาเด็กในโลกวิชาการค่อนข้างมีความอ่อนไหวทางจริยธรรมและการเข้าถึงข้อมูล (ดู Hammersley, 2016, p. 11; Castro, 2017, p. 84) ข้อเสนอหนึ่งคือการลดศูนย์กลางความเป็นเด็ก (decentres) โดยการเปลี่ยนมุมมองและจัดวางตำแหน่งแห่งที่เด็กให้เข้าไปอยู่ในโครงข่ายทางสังคมอื่น แนวทางนี้คือการสร้างปฏิสัมพันธ์เด็กในฐานะตัวแทนหรือผู้กระทำการทางสังคมกับสิ่งอื่นในสภาพแวดล้อมที่รายล้อมพวกเขาอยู่ (Thomas, 2021, p. 11-12) วิธีการนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยสามารถพิจารณาตัวแสดงหรือหน่วยทางสังคมอื่นควบคู่กับการมองการกระทำเด็ก เพื่อค้นหาว่าเด็กมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งในบริบทเหล่านั้นอย่างไร มากกว่าจะเริ่มจากการมองว่าเด็กถูกอิทธิพลของสังคมอย่างไร แนวทางนี้จะลดช่องว่างในการคำนึงถึงปัญหาด้านจริยธรรมและความยินยอมการเข้าถึงข้อมูล ที่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง ซึ่งเป็นฐานคิดการมองเด็กในฐานะวัตถุถูกกระทำ (passive objects) ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลจากผู้หลักผู้ใหญ่ในทุกด้าน

ผู้เขียนปรับใช้มุมมองดังกล่าวในระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้ โดยใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในหลายพื้นที่ที่เด็กมีความสัมพันธ์ เช่น โรงเรียน ชุมชน และเมื่อตอนที่เด็กทำงานหาบเร่ในร้านอาหารต่าง ๆ ในเมืองขอนแก่น ทั้งนี้ก็เพื่อทำความเข้าใจกับตัวตนเด็กในหลายมิติ ทั้งที่คาบเกี่ยวกับชีวิตตอนเล่น รวมถึงพื้นที่การศึกษา บ้าน ตลอดจนพื้นที่การทำมาหากินในเมือง การสังเกตการณ์ในหลายพื้นที่ทำให้ผู้เขียนได้มีโอกาสสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้คนหลายกลุ่มนอกเหนือจากตัวเด็กผู้ศึกษาโดยตรง ได้แก่ ผู้ปกครอง ครูที่สอนพวกเขา และคนในชุมชน โดยวางอยู่บนข้อถกเถียงการศึกษาที่ว่าเด็กหาบเร่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดริมรางรถไฟแห่งนี้ไม่ได้ถูกกำกับโดยระเบียบเมืองขอนแก่น (regulated by urban order) เพียงด้านเดียว แม้พวกเขาจะเป็นกลุ่มคนชายขอบซ้ำซ้อนที่มีความเปราะบางทางช่วงวัยและสถานภาพทางสังคม แต่เด็กหาบเร่เหล่านี้เป็นผู้รู้จักฉวยใช้ความเป็นเมืองในการสร้างความสัมพันธ์เชิงพื้นที่เพื่อแสวงหาการมีชีวิตทางสังคมผ่านปฏิบัติการหาบเร่ขายของ

เมือง(ขอนแก่น) และสัณนิมิตรางรไฟในฐานะพื้นที่ทางสังคมเมือง

การประยุกต์ใช้แนวทางการศึกษาเมืองทั้งนี้ก็เพื่อนำเสนอความเป็นไปได้ในการตีความความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างโครงสร้างสังคมและปัจเจกบุคคลในระนาบใหม่นอกเหนือจากการอธิบายเพียงมิติผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นต่อตัวผู้คน

Henri Lefebvre เสนอทฤษฎีเมือง โดยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองในฐานะสถานที่และพื้นที่ทางสังคม สำหรับ Lefebvre แล้วเมืองและมหานครแสดงศักยภาพของปฏิบัติการในพื้นที่บางอย่าง ทั้งด้านของการเป็นพื้นที่ที่รับรู้ (perceived space) ในชีวิตประจำวันที่เรารับรู้และเครือข่ายของเมืองที่เป็นอยู่ หรือพื้นที่ที่นึกคิด (conceived space) เป็นการวางความคิดการกำหนดทิศทางความเป็นไปของพื้นที่ต่าง ๆ ในเมือง ความสัมพันธ์ดังกล่าวให้เกิดการผสมเกี่ยวโยงสู่พื้นที่ชีวิตจริง (lived) ที่ผนวกรวมภาพชีวิตสัญลักษณ์ และประสบการณ์ของผู้คน พื้นที่ในเมืองจึงสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงจินตนาการของผู้คนและทับซ้อนกับความเป็นไปของพื้นที่ทางกายภาพของเมือง (Lefebvre, 1991, p. 38-40)

แนวคิดเมืองศึกษาข้างต้นถูกพัฒนาต่อโดย Soja ซึ่งเสนอถึงการศึกษาพื้นที่ (spatiality) โดยชี้ว่าขอบเขตพื้นที่ที่คาบเกี่ยวระหว่างปรากฏการณ์โลกชีวิตของผู้คนและรูปธรรมของการจัดการเชิงพื้นที่เมืองมีความเลือนรางไม่ชัดเจน อีกทั้งยังผสมผสานรูปแบบพื้นที่จากมิติภาพแสดงแทนหรือจินตนาการที่มีต่อภูมิศาสตร์นั้น ๆ ในแง่หนึ่งพื้นที่แรก(1)ที่วางอยู่บนการจัดการโครงสร้างเมืองสมัยใหม่ของภาคการปกครองและทุนจึงไม่ได้แยกขาดจากพื้นที่ที่สอง(2)ซึ่งเต็มไปด้วยความรู้สึกขัดแย้งและต่อต้านของผู้คน และท่าทีของการผสมพื้นที่สองมิตินั้นก็ก่อให้เกิดลักษณะของการอธิบายใหม่ (re-described) ในพื้นที่ที่สาม(3)ที่ Soja เรียกว่า พื้นที่ของสิ่งอื่น (thirding-as-Othering) ซึ่งเป็นการสร้างความเป็นไปได้ใหม่ของภววิทยาแบบไตรเลคติก (ontological trialectic) ของพื้นที่เมือง พื้นที่ที่สามจะเปิดรับความธรรมดาที่พิเศษซึ่งเต็มไปด้วยประสบการณ์และการดำเนินชีวิตของผู้คน และเป็นพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนจินตนาการทางภูมิศาสตร์ใหม่ในหลายมุมมอง พื้นที่ที่สามยังเอื้อให้เงื่อนไขทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ชนชั้น หรือเพศสภาพสามารถดำรงอยู่พร้อมกันได้ด้วย (Soja, 1996, p. 53, 60)

ข้อเสนอแนวคิดเมืองศึกษาสำคัญต่อการพิจารณาบริบทเมืองขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาในบทความชิ้นนี้ จังหวัดขอนแก่นและเมืองขอนแก่นในด้านความเป็นไปได้คือการเป็นเมืองใหญ่อันดับต้น ๆ ของประเทศไทย หากกล่าวเฉพาะพื้นที่ภาคอีสาน เมือง

ขอนแก่นน่าจะเป็นจังหวัดที่มีความเติบโตทางเศรษฐกิจสังคมมากที่สุด เมืองขอนแก่นถูกอ้างความยิ่งใหญ่ของหัวเมืองชาตินัคราอีสานไปในหลายทาง เช่น การปรากฏหลักฐานพื้นที่การอยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตอย่างน้อย 130 ล้านปีมาแล้ว (Na Nakhonphanom, 1996, p. 44) ยังไม่นับหลักฐานชิ้นส่วนมนุษย์ที่ย้อนไปได้ 2,500 ปีก่อน เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ถือว่ามีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์จังหวัดและปริมณฑลเมืองขอนแก่นพอสมควร อีกทั้งยังเป็นพลวัตที่เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเมืองที่เติบโตอย่างเป็นล้าเป็นสัน โดยเฉพาะการโหมประโคมการเป็นจังหวัดที่มีสถาบันอุดมศึกษาอันดับหนึ่งในภาคอีสานและอันดับสี่ของประเทศ หรือเป็นจังหวัดที่มีสถานพยาบาลที่ทันสมัย เป็นศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจและการคมนาคม เกิดห้างร้าน สถานบริการต่าง ๆ ความเจริญเมืองขอนแก่นทำให้เมืองขอนแก่นมีราคาที่ดินถูกประเมินสูงสุดอยู่ที่ 200,000 บาทต่อตารางวาสูงที่สุดในภาคอีสาน (Isan Insight, 2022) ขอนแก่นในภาพความเป็นไปได้ของเมืองจึงสะท้อนภาพฝันของเมืองที่เต็มไปด้วยความเติบโตทางเศรษฐกิจสังคมระดับภูมิภาค (Massey et al., 1999, p. 1) การจัดการเชิงพื้นที่ที่แนวนั้นสะท้อนเป้าหมายในการกำหนดโครงสร้างรูปแบบสังคมสมัยใหม่ที่ต้องเชื่อมต่อการเติบโตของทุนนิยมการพัฒนาเมือง พร้อม ๆ กับการพัฒนาแบบแผนผังเมืองตามนโยบายของภาครัฐท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามภายใต้การพัฒนาเมือง ปริมณฑลเมืองขอนแก่นกลับซ่อนความไร้ระเบียบ (disorder) ของพื้นที่ทางสังคมอีกลักษณะ นับตั้งแต่ปัญหาน้ำท่วมเรื้อรังใน 'เส้นบ้านกอกม.ภาค' ปัญหาการผูกขาดการคมนาคมโดยรัฐส่วนกลางที่ทำให้การสร้างระบบขนส่งกลางเมืองไม่คืบหน้า หรือปัญหาที่เกิดจากการสร้างห้างสรรพสินค้าใหญ่กลางเมือง อันก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนบางกลุ่มอย่างไร้การเหลียวแล หรืออีกนัยนาปัญหาที่ก่อให้เกิดผลกระทบภายใต้การเติบโตของทุนและการพัฒนาโดยภาครัฐท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้เป็นโลกหลายใบของเมืองขอนแก่นที่สะท้อนภาวะความขัดแย้งอย่างไม่เป็นที่ยอมรับ เมืองขอนแก่นจึงนอกจากเป็นพื้นที่ของโอกาสที่สร้างความเป็นไปได้ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ของปัญหาในความสัมพันธ์และเครือข่ายของผู้คน สิ่งของ การค้า สื่อ วัฒนธรรม การท่องเที่ยว ตลอดจนอำนาจต่าง ๆ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ ชนชั้น ซึ่งเกิดขึ้นต่อเมืองขอนแก่นอย่างเป็นพลวัตและซับซ้อน

ปัญหาหนึ่งที่จะขยายสู่การวิเคราะห์พื้นที่ทางสังคมระดับชีวิตจริง (lived space) ที่เต็มไปด้วยการสร้างพื้นที่ของความอื่น (otherness) (Lefebvre, 1991, p. 39; Soja,

1996, p. 60) ในเมืองขอนแก่นคือปัญหาชุมชนแออัดริมรางรถไฟ ซึ่งเป็นชุมชนที่ทอดตัวยาวตามริมรางรถไฟตั้งแต่บริเวณกลางเมืองจนถึงชานเมืองทิศเหนือ ชุมชนแห่งนี้ราวกลับว่าเป็นสิ่งแปลกแยกแตกต่างอย่างตรงข้ามกับฉากทัศน์และความเจริญของสิ่งปลูกสร้างของเมือง

Heriberto Tafoya (2019) เสนอว่าการกลายเป็นชุมชนแออัด (slumization) จำเป็นต้องพิจารณาเชื่อมต่อกับระบบการผลิตแบบทุนนิยม การเติบโตของพื้นที่อุตสาหกรรม ระบบการตลาดสมัยใหม่ และการเปลี่ยนการครอบครองที่ดินในย่านเมือง กระบวนการทุนแนวนี (capital process) เป็นปัจจัยที่สร้างความปั่นป่วน (disruption) และสร้างรูปแบบใหม่ (new forms) ของการจ้างงาน การเคลื่อนย้ายแรงงานและที่อยู่อาศัยของผู้คน (Tafoya, 2019, p. 5) ผลกระทบของการพัฒนาเมืองและการเกิดขึ้นของชุมชนชั้นแรงงานยังก่อให้เกิดการนิยามย่านที่ดินใหม่ (new landscapes) มีการก่อสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับคนใช้แรงงานและการขยายตัวของชุมชนแออัด แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการก่อตัวของชุมชนแออัดเกิดขึ้นหลายเงื่อนไข เช่น ปัญหาจากความหนาแน่นของประชากร พื้นที่กายภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม และหลาย ๆ ปัจจัยก็ทับซ้อนกันอยู่ (Ibid.) ทำนองเดียวกันกับเขตชุมชนแออัดเมืองขอนแก่น บ้านหลายหลังที่ทอดตัวยาวตามรางรถไฟนับตั้งแต่กลางเมืองจนถึงชานเมืองฝั่งทิศเหนือของตำบลศิลาเป็นผลของการเติบโตทางเศรษฐกิจเมืองนับตั้งแต่ช่วงต้นปี 2500 เป็นต้นมา แต่เดิมชุมชนริมรางรถไฟแห่งนี้เป็นสถานีแหล่งเชื้อเพลิงและการขนย้ายสินค้า กลุ่มแรงงานจึงได้รับความยินยอมจากการรถไฟไทย (รฟท.) ตั้งที่พักชั่วคราวได้ ต่อมาในช่วงปี 2520-2530 การเติบโตเศรษฐกิจเมืองทำให้เกิดการเข้ามาจับจองที่พักราคาถูกส่งผลให้ชุมชนพื้นที่ริมรางรถไฟมีประชากรหนาแน่นมากขึ้น (Lao-an, 2020, p. 261-262) ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่เหล่านี้คือย่านชุมชนแออัดที่กำลังเผชิญปัญหาการเวนคืนที่อยู่อาศัยจากการสร้างรถไฟรางคู่ มีรายงานว่ามีการไล่รื้อชุมชนคนจนเมืองดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง หลายครอบครัวย้ายเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง ชาวบ้านหลายคนกลายเป็นคนไร้บ้าน และอีกหลายคนยังไม่ทราบชะตากรรม (Chanthet, 2022)

การไล่รื้อและการเวนคืนที่อยู่อาศัยบางส่วนในชุมชนแออัดริมรางรถไฟ ด้านหนึ่งน่าจะเป็นแผนนโยบายของหน่วยงานท้องถิ่นและการส่งเสริมการเติบโตของทุนนิยมเมือง ลักษณะของสิ่งที่ไม่สะอาดหรือความไม่เป็นระเบียบจึงเป็นปัญหาเมืองที่ต้องจัดควบคุม

กระบวนการนี้นำไปสู่การกีดกัน การผลัก และการเปียดขับให้พื้นที่ความไร้ระเบียบรวมถึงชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในภาวะชายขอบเมือง (marginal urban areas)

เข้าสู่ถนนหมู่บ้านริมรางรถไฟ บ้านริมรางหลายหลังเป็นบ้านปูนเล็ก ๆ โชนหน้าบ้านบางหลังประกอบด้วยข้าวของเครื่องใช้ ม้านั่งเก่า ๆ บ้านบางหลังมีถ้วยจานที่ใช้แล้ววางอยู่บนพื้นใต้ถุนก่ออิฐเสาด้านบ้าน บางหลังมีขวดพลาสติกกองอยู่ โดยส่วนมากเป็นบ้านชั้นเดียวที่ไม่มีประตูบ้าน หรือถ้ามีก็อาจเป็นประตูไม้เก่า ๆ ส่วนผนังบ้านเป็นอิฐที่ก่อขึ้นแบบไร้การฉาบให้เรียบ ไร้การตกแต่งให้ดูสวยงามตามแบบแผนบ้านของชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูงในเมือง ชุมชนแออัดแห่งหนึ่งตั้งขนานทางสรรพสินค้าชื่อดังกลางเมืองต้องเผชิญปัญหาเดิมซ้ำ ๆ สืบเนื่องจากการถมที่ดินสูงเพื่อปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ เมื่อเข้าสู่หน้าฝน พื้นที่ชุมชนนั้นจึงกลายเป็นแอ่งเก็บน้ำที่ราบลุ่มต่ำกว่าสิ่งก่อสร้างในเมืองโดยปริยาย

สลัมเมืองขอนแก่น แม้จะเป็นที่อยู่อาศัยของคนมีรายได้น้อยเป็นหลัก แต่เครือข่ายผู้คนก็ช่วยเหลือกันอย่างแนบแน่น กิจกรรมในระดับชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่ก็มีคุณูปการสำหรับเมืองอยู่ พวกเขาสร้างทางเลือกใหม่ ๆ ในการใช้ชีวิตเพื่อตอบโต้แรงกดดันของความเป็นไปได้ในการพัฒนาเมือง ชายหนุ่มคนหนึ่งในบ้านสลัมบอกผู้เขียนว่า เขาและเพื่อนบ้านอีกหลายคนมีอาชีพเป็นแรงงานก่อสร้างรับจ้างทั่วไป นายจ้างที่อยากได้แรงงานรายวันราคาถูกก็ต้องมาจ้างแรงงานที่นี่ งานประเภทนี้แม้ท้ายที่สุดจะถ่างช่องว่างระหว่างเมืองและสลัม แต่ด้านหนึ่งมันก็ตอกย้ำและยืนยันว่าพวกเขาเป็น ‘แรงงานสร้างเมือง’ หนึ่งในผู้กระทำการเมืองที่มีบทบาทในการกำกับและกำหนดทิศทางรูปลักษณะเมือง เฉกเช่นกลุ่มอื่นในขอนแก่น แรงงานเหล่านี้ถูกสนับสนุนและหล่อเลี้ยงชีวิตโดย ‘รถกับข้าว’ ในชุมชนที่พร้อมบริการขายอาหารเที่ยงแก่พวกเขา ร้านอาหารในชุมชนจึงถือเป็นทางเลือกสำคัญของการใช้ชีวิตเพราะอาหารมีราคาถูก โดยเกือบทุกวัน แม้ค้าร้านขายไก่ย่างหน้าโรงเรียนจะต้องเปิดร้านตั้งแต่เช้าเพื่อขายอาหารเช้าให้แก่คนในพื้นที่ และตระเตรียมอาหารกล่องใส่ในรถเข็นพ่วงข้างเพื่อนำไปขายให้แก่แรงงานที่เดินทางไปทำงานกับนายจ้างที่อื่น ผู้เขียนยังจำได้ที่แม่ค้าคนนั้นบอกว่า “เอาไปขายให้ไต่บ้าน (แรงงานที่ไปทำงานที่อื่น) ขายดิละ มันถึก และเขาจะบอกว่า เขาไปขายให้แน่นเด้อ บางบ่อน (บางที่) สิบโล (กิโลเมตร)” (Pa Kai (pseudonym), personal communication, September 24, 2024)

ภาพรวมชุมชนแออัดริมรางรถไฟแม้จะประกอบไปด้วยชนชั้นแรงงานเป็นหลัก แต่แน่นอนว่าพื้นที่แห่งนี้ก็ยังคงประกอบไปด้วยกลุ่มคนอื่น ๆ เช่นกลุ่มคนไร้บ้าน บางรายเป็นคนจังหวัดกาฬสินธุ์ บางรายเป็นคนต่างจังหวัด อีกทั้งยังเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของเหล่าแม่ค้าในตลาด บ้านของคนทีเก็บของเก่าขาย สลัมเมืองแห่งนี้ถือเป็นพื้นที่ที่มีหลากหลายอาชีพ หลากหลายพื้นเพถิ่นกำเนิดและช่วงวัย ซึ่งกลุ่มหนึ่งที่อยู่อาศัยอยู่ในนั้นยังรวมถึงเด็กนักเรียน กลุ่มคนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในบทความชิ้นนี้ การทบทวนแนวคิดการศึกษาเมืองทำให้เห็นแล้วว่าเด็กนักเรียนในชุมชน ล้วนแล้วแต่อยู่ในพื้นที่ทางสังคมที่มีการปะทะและแรงเสียดทานกันทั้งจากผู้กระทำการหลากหลายกลุ่มฝ่ายและจากชีวิตหรือสิ่งต่าง ๆ (things) ในสังคมเมืองขอนแก่น เด็กนักเรียนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นผลพวงของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมเมืองขอนแก่นที่เกิดขึ้นตลอดครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา

กล่าวโดยสรุปในประเด็นการศึกษาความเป็นเมืองขอนแก่น เห็นได้ว่าเมืองแห่งนี้ไม่ได้ดำรงอยู่ในลักษณะพื้นที่ของความเป็นไปได้ในการพัฒนาเมืองศูนย์กลางภูมิภาคเพียงอย่างเดียว แต่เมืองขอนแก่นยังเป็นพื้นที่ทางสังคมของผู้คนหลากหลายกลุ่ม และเป็นพื้นที่ที่ไร้ระเบียบที่มีการปะทะและการขัดกัน อันเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในเมือง เมืองจึงถือว่าเป็นเบ้าหลอมของความสดใหม่ที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้คนและสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากแนวเดิมเสมอ ความหลากหลายของผู้คน ความสร้างสรรค์ ความขัดแย้ง ความไม่ยอมรับ ความรุนแรง กลายเป็นพื้นที่โลกหลายใบ (Massey et al., 1999, p. 1) บนฐานความแตกต่างที่ดำเนินอยู่ร่วมกันในพื้นที่แห่งนี้

จากบ้านริมรางสู่โนนทัน บ้านดอน และกังสดาล... ปฏิบัติการของเด็กนักเรียนหาบเร่ขายของในพื้นที่เมือง

ภายใต้สถานการณ์ความเติบโตของเมืองและชุมชนสลัมริมรางรถไฟ ตำแหน่งพื้นที่ทางสังคมของเด็กหาบเร่ร่อนนอกจากต้องเผชิญวาทกรรมความเปราะบางของช่วงวัย ในขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญผลกระทบของการปะทะระหว่างเมืองและสลัม ความเข้าใจต่อประเด็นความเป็นชายขอบซ้ำซ้อน (marginal overlaps) ของเด็กหาบเร่ทำให้ต้องหันมาทบทวนเพิ่มเติมในประเด็นผู้กระทำการเมือง (urban agency)

การเพ่งพิจารณาปฏิบัติการของผู้กระทำการชายขอบเมือง (margin urban) เป็นการค้นหาแนวทางการสร้างคำอธิบายใหม่ท่ามกลางตีเบตหลักของเมืองศึกษา (urban studies) ที่วนเวียนอยู่กับการมองเมืองในแง่บวก (romanticising) ความเข้าใจต่อบริบท

เมืองที่เป็นประโยชน์ และการประณามความเป็นเมือง (condemning) ที่มองเมืองในฐานะเงื่อนไขข้อจำกัดทางโครงสร้าง Ana Aceska และคณะ (2019) พัฒนาแนวคิดนี้โดยมุ่งความสนใจความสัมพันธ์ของผู้คน (people) กับพื้นที่ (space) ผ่านมุมมองแบบคู่ตรงข้ามระหว่างศูนย์กลางและชายขอบ

การพิจารณาการกระทำ (doing) ของผู้อยู่ในเมือง (urban dwellers) ก็เพื่อค้นหารูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนที่ถูกกำหนดโดย (shaped by) กระบวนการของเมืองในขณะเดียวกันก็เพื่อเข้าใจแนวทาง (way) ที่ผู้คนในเมืองมีส่วนในการกำหนดความเป็นเมือง (Aceska et al, 2019, p. 5, 8) ผ่านการสร้างพื้นที่ทางสังคมจากผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองจริง ๆ มุมมองนี้ถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการศึกษาปฏิบัติการเด็กในเมืองขอนแก่นเพื่อหาคำตอบที่ว่านอกจากเมืองจัดการกลุ่มคนเหล่านี้อย่างไร แนวทางนี้ยังสนใจว่ากลุ่มเด็กชายขอบเหล่านี้กระทำต่อเมืองอย่างไร (Aceska et al, 2019, p. 2) ภายใต้ความพยายามจากต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่น้อยนิดอย่างจำกัด

เด็ก ร้านหมูกระทะ และร้านติ่ม ความสัมพันธ์ในมิติเชิงเวลา (time) และพื้นที่ (space) ระหว่างเด็กและเมือง

ชีวิตประจำวันของเด็กในสลัม ในช่วงเช้าเด็กหลายคนจะเดินออกจากบ้านไปโรงเรียน ชักชวนเพื่อนตามรายทาง บางคนปั่นจักรยานคันเก่า บางคนมีแม่หรือยายขับรถมอเตอร์ไซด์ไปส่ง เด็กในชุมชนแออัดที่ผู้เขียนลงพื้นที่สังเกตการณ์โดยมากอาศัยอยู่บริเวณตำบลศิลาเป็นหลัก โรงเรียนที่เด็กนักเรียนเรียนอยู่ถือว่าเป็นโรงเรียนเล็กพอสมควร มีนักเรียนเพียงสี่สิบถึงห้าสิบคนเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ตำแหน่งของโรงเรียนตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามห่างจากมหาวิทยาลัยขอนแก่นเพียง 2 กิโลเมตร ครูท่านหนึ่งบอกว่่านักเรียนส่วนมากเป็นเด็กมีบ้านอยู่ริมรางรถไฟ บางคนมีปัญหาเรื่องครอบครัว บางคนมาสาย บางคนไม่มาเรียนเป็นอาทิตย์ ทางโรงเรียนก็พยายามช่วยเหลือเต็มที่เท่าที่ทำได้ สถาบันภาครัฐในสลัมเมืองเมื่อเอื้อเพื่อการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่กลุ่มเด็กชายขอบตัวมันเองถูกกลืนกลายด้วยพื้นที่ทางสังคมของความเป็นชายขอบด้วย ในระยะหลังโรงเรียนแห่งนี้มีกลุ่มครอบครัวชนชั้นกลางที่ลูกมีปัญหาเรื่องความบกพร่องของพัฒนาการด้านสังคม (ในโรงเรียนจะเรียกว่า "เด็กออ" (autistic) และ "เด็กแอลดี" (LD ย่อมาจาก leaning disorder) เริ่มทยอยย้ายมาเรียนโรงเรียนนี้มากขึ้น กระทั่งในปัจจุบันน่าจะมีจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของนักเรียนทั่วไป

โรงเรียนริมรางโดยตัวของมันเองจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่ส่งเสริมช่วยเหลือให้เด็กกลุ่มเปราะบางรวมถึงเด็กกลุ่มพิเศษให้อยู่ในระบบการศึกษาต่อไปได้

การได้คลุกคลีอยู่ในสังคมโรงเรียนริมรางทำให้ผู้เขียนสังเกตว่ามีนักเรียนบางคนมาโรงเรียนสาย บางรายมาหลังเคารพธงชาติ บางรายมาช่วงหลังลิบโมง ทำนองเดียวกันเด็กคนดังกล่าวก็กลับบ้านไวกว่าปกติ ครูในโรงเรียนบอกว่า "เด็กบางคนมาสาย บางคนที่บ้านมีปัญหา มาสายบางคนจะไปขายของกับที่บ้าน แต่อันนี้ไม่รู้ว่ามีผู้ปกครองตื่นสายหรือเด็กตื่นสาย ถ้าถาม(ถามเด็ก)จะไม่ค่อยตอบนะ" (Fon (pseudonym), personal communication, September 23, 2024)

หากมองในมิติทางสังคม เด็กขายของที่เสี่ยงต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษาถูกเน้นถูกแรงบีบคั้นของสังคมและครอบครัวลึกลงเขาหันหน้าสู่โลกการทำงานก่อนเด็กกลุ่มอื่น งานที่นักเรียนกลุ่มนี้ทำคือการหาบเร่ขายของตามร้านอาหารหรือสถานบริการในช่วงหลังเลิกเรียน ของที่ขายจะแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาและสถานที่ขาย เช่น เด็กชายโม นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จะขายมะม่วง ลูกอม ขนมห่อ นมเปรี้ยว และดอกไม้ ส่วนเด็กหญิงจ๊อบบี้ ขยายขนมห่อ ลูกอม ดอกไม้ หรือผลไม้ตามฤดูกาล หรือเด็กหญิงแตงกวาก็จะขายขนมห่อ ลูกอม และดอกไม้ในบางสถานที่เช่นเดียวกัน จากการเก็บข้อมูลทำให้รู้ว่าบริเวณที่เด็กนักเรียนริมรางเร่ขายครอบคลุมตั้งแต่บริเวณฝั่งทิศเหนือของถนนศรีจันทร์ ร้านตะวันแดง และร้านอื่น ๆ ในโซนดังกล่าว ก่อนจะเขยิบขึ้นมาจากจนถึงบริเวณตลาดจอมพล บ้านดอน บ้านโกทา และข้ามถนนไปยังโซนด้านหลังมหาวิทยาลัยขอนแก่น ทะลุสู่ย่านกังสดาล ช่วงเวลาขายไม่มีกำหนดตายตัวขึ้นอยู่กับความเหนื่อยล้าและพอใจของเด็ก แต่โดยทั่วไปงานขายจะเริ่มช่วงมืด เมื่อเลิกเรียนเด็กจะกลับบ้านไปพัก ก่อนจะเริ่มออกขายของช่วงหนึ่งทุ่มถึงสี่ทุ่ม หรือถ้าเป็นวันหยุดเสาร์อาทิตย์ก็จะเริ่มขายช่วงหกโมงเย็นถึงห้าทุ่มระหว่างนั้นก็มีการพักไปในตัวด้วย รูปแบบการทำงานของเด็กจึงมีเวลาขายและสถานที่ขายเป็นองค์ประกอบอยู่ ภายใต้ความสัมพันธ์ของปฏิบัติการเด็กและโครงข่ายเมืองขอนแก่น หมุนเวียนอย่างเป็นส่วนหนึ่งของมิติเชิงเวลาและสถานที่ของเมือง (time and place of urban)

ด้านการเลือกเวลาขายของเด็ก (timing) ชีวิตประจำวันพวกเขาถูกกำหนดโดยช่วงเวลาแบบราชการนับตั้งแต่ช่วงเริ่มเรียนหลังการเคารพธงชาติและหลังเลิกเรียนช่วงสี่โมงเย็น แบบแผนเวลานี้สอดคล้องและหมุนไปพร้อมกับวิถีชีวิตของผู้คนหลายกลุ่มอาชีพในเมืองโดยเฉพาะกลุ่มข้าราชการ หลังเลิกเรียนหรือหลังเลิกงานจึงเป็นเวลาทางสังคมอีกช่วง

และเวลาเมืองจะยังหมุนต่ออย่างคึกคักและมีสีสัน สถานที่บางประเภทของเมืองจะถูกขับเน้นให้มีความโดดเด่นมากขึ้น เช่น ร้านอาหารและสถานบริการต่าง ๆ ช่วงเวลากลางคืน (night-time) จึงสัมพันธ์อยู่กับผลประโยชน์ของผู้ประกอบการธุรกิจน้อยใหญ่ที่เข้าแสวงหาผลประโยชน์จากภาคเศรษฐกิจการบริการ ความเคลื่อนไหวของเด็กในช่วงเวลานี้ก็คือส่วนหนึ่งของปฏิบัติการผู้กระทำการเมืองอีกกลุ่มที่กระโจนเข้าสู่ช่วงเวลาดังกล่าวเพื่อช่วงชิงผลประโยชน์ภายในเมือง แผนการจัดสรรเวลาการขายของเด็กในแต่ละช่วงจึงไม่ได้ตัดขาดจากโครงสร้างสังคมที่ร่ายล้อมพวกเขา ปฏิบัติการของเด็กในมิติทางเวลาสะท้อนว่าเด็กเหล่านี้หมุนตามเวลาของเมืองทั้งช่วงกลางวันและกลางคืน

ด้านการเลือกสถานที่ขาย (place) ก็สัมพันธ์กับช่วงเวลาเมืองอย่างต่อเนื่อง เด็กชายโมเล่าให้ฟังว่า "ผมชอบไปตอนทุ่มครึ่ง ถ้าวันไหนไม่อยากนอนจะขายอีก ที่แรกที่ตลาด (ตลาดจอมพลที่อยู่ด้านข้างค่ายทหารที่มีร้านหมูกระทะเจ้าดังหลายเจ้าเปิดบริการอยู่)" (Mo (pseudonym), personal communication, September 24, 2024) หรือจากการสังเกตการณ์ก็จะเห็นว่าช่วงค่ำเด็กจะเริ่มเร่ขายตามร้านอาหาร ก่อนจะย้ายสู่สถานบริการในช่วงดึก ชีวิตการทำงานของเด็กเหล่านี้ชี้ว่าพวกเขาสร้างขอบเขตพื้นที่ทางสังคม (boundary of social space) ของตนใหม่ พวกเขาแยกพื้นที่ของตน (diverted space) ออกจากบรรทัดฐานการพัฒนาเด็ก โดยไม่ได้จำกัดตัวตนอยู่เพียงมิติครอบครัว เพื่อน และโรงเรียน แต่พาตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเมือง และสถานที่บางอย่างซึ่งจำกัดอายุการเข้าถึง แต่พวกเขาหรือเธอสามารถเข้าออกได้โดยแลกกับผลประโยชน์รายได้กับเจ้าของสถานที่

และในแง่นี้ เด็กหาบเร่และผู้ประกอบการร้านอาหารเจ้าของสถานที่บางร้านจึงมีแรงจูงใจในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันบางลักษณะ ที่เห็นได้ชัดเจนคือร้านหมูกระทะ โดยเฉพาะร้านบริเวณริมรางรถไฟ ร้านแถวหลังมหาวิทยาลัยขอนแก่น หรือร้านในบริเวณตลาดจอมพลที่ผู้เขียนเองสังเกตเห็นว่าจู้จี้จะเป็นแม่ค้าขาประจำบริเวณดังกล่าว เด็กหญิงจู้จี้ในบทบาทของนักเรียนหรือบทบาทแม่ค้าหาบเร่เด็กเป็นคนพูดน้อยเสมอ แต่เธอมีหน้าตาน่าเอ็นดูบนาน่าสงสาร เวลาเดินขายของตามโต๊ะต่าง ๆ จะพูดคำว่า "สวัสดีค่ะ ชื่อขนมไหมคะ" พร้อมกับผลไม้ ขนมห่อ และนมเปรี้ยวที่บรรจุในถุงราวสีห้าถุงเดินตามโต๊ะของลูกค้า หรือด้านร้านที่เป็นกึ่งร้านอาหารและร้านดื่มที่คนขอนแก่นนิยมเรียกว่าร้านนั่งชิลล์ เด็กหญิงแดงกว่าเล่าให้ฟังตอนที่เดินขายในร้านนั่งชิลล์ข้าง ๆ ร้านตะวันแดงว่า "หนู

ชายได้เยอะ ห่อละยี่สิบบาท ตอนนั้นมีฝรั่งใจดีให้ทิปหนู 1,500 แหะ หนูก็ได้มาโรงเรียนเยอะหน่อย (พูดพร้อมกับหัวเราะ)" (Tangkwa (pseudonym), Focus group discussion, September 23, 2024) การที่พื้นที่เมืองเปิดโอกาสและอนุญาตให้เด็กมาขายของในร้านสะท้อนความเชื่อมต่อกันในเชิงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เศรษฐกิจเมือง เด็กคือผู้กระทำการที่เข้าแทรกตัวอยู่ในพื้นที่เมืองเพื่อทำการขายของ ในขณะที่เดียวกันนอกจากผู้ประกอบการจะได้รับความเสียหายทางธุรกิจ พวกเขายังได้ภาพลักษณ์และความพึงพอใจเชิงบวกจากลูกค้าด้วย จูนซึ่งเป็นพนักงานในร้านติ่ม'แห่งหนึ่งในตัวเมืองขอนแก่นเล่าว่า "เด็กเข้าไปขายดินะ บางร้านไม่มีของกิน เลยให้เด็กมาขายได้" (Joon (pseudonym), focus group discussion, January 28, 2025) ความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์ระหว่างเด็กกับเมืองแนวนี้นี้ยังส่งผลต่อผู้ใช้บริการหรือนักท่องเที่ยวยามราตรีในเมือง เพื่อนของผู้เขียนบอกว่า "เฮาเคยซื้อดอกไม้จากเด็กน้อยให้ผู้สาวเฮาอยู่นะ" (Jae (pseudonym), personal communication, January 28, 2025) ด้านหนึ่งการซื้อของขนมขบเคี้ยวหรือผลไม้เป็นกับแกล้ม หรือการซื้อนมเปรี้ยวในร้านหมูกระทะ ตลอดจนการซื้อดอกไม้จากเด็กหาบเร่ขายให้คนรัก เป็นความพอใจที่สะท้อนการเป็นส่วนหนึ่งของ 'ชีวิตในสังคมเมือง' ที่พัวพันและเชื่อมโยงกันระหว่างผู้ซื้อ ร้านอาหาร และเด็กหาบเร่ขายของ ซึ่งต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ทางความพึงพอใจหรือรายได้เงินตราต่อกัน

ความเคลื่อนไหวของเด็กหาบเร่ในฐานะผู้กระทำการในมิติด้านเวลา (time) และพื้นที่เมือง (space) สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นเมืองขอนแก่นไม่ใช่พื้นที่ที่กลุ่มทุนหรือหน่วยงานราชการท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองเพียงด้านเดียว ชีวิตทางสังคมของเด็กหาบเร่ในความสัมพันธ์ต่อโครงสร้างความเป็นระเบียบเมืองขอนแก่นแสดงให้เห็นว่าสำหรับพวกเขา เมืองคือพื้นที่ที่คนขายชอบสามารถใช้ประสบการณ์ระดับชีวิตประจำวันนิยามความเป็นเมืองในมิติต่าง ๆ ได้ (Soja, 1996, p. 16) ด้วยเหตุนี้แม้จะอยู่ในบ้านสลัมขายชอบกลางเมือง แต่ด้วยประโยชน์และแรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่มีต่อกันทำให้ผู้กระทำการแจกเช่นเด็กสลัมริมรางกลายเป็นส่วนสำคัญของพื้นที่เมือง พวกเขาต่างสานประโยชน์แก่กัน ฉะนั้น ไม่ผิดนักที่จะกล่าวว่าความนิยมและความเติบโตของสถานบริการร้านอาหารและร้านติ่มในเมืองขอนแก่นมีเด็กหาบเร่เหล่านี้คอยหล่อเลี้ยงความรู้สึกพึงพอใจแก่คนและเมือง เด็กหาบเร่ขายของจึงเป็นส่วนหนึ่งของตัวแสดงที่สร้างสีสันแก่เมือง และถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของผู้ออกแบบ (designed) ผู้ที่มีบทบาทการกระทำ

(doing) ต่อความเป็นศูนย์กลางเมือง (Aceska et al, 2019, p. 8-9) ด้านการบริการการ
ท่องเที่ยวยามราตรีด้วย

ชอกซอนในเมือง ปฏิบัติการร่วมของเครือข่ายเด็กและครอบครัว (family network)

ปฏิเสธไม่ได้ว่าการทำงานของเด็กหาบเร่เกิดขึ้นโดยการกระทำของเด็กเพียงลำพัง
เด็กเป็นหนึ่งในผู้กระทำการหลักที่มีบทบาทสำคัญ แต่ก็มีหน่วยผู้กระทำการอีกกลุ่มที่อยู่
เบื้องหลังปฏิบัติการดังกล่าวคือครอบครัว โดยในส่วนนี้จะดึงหน่วยทางสังคมอย่าง
ครอบครัว (family unit) ร่วมวิเคราะห์ปฏิบัติการของเด็ก

มีหลายทศวรรษที่สะท้อนถึงภาพลักษณ์ของครอบครัวในชุมชนบ้านริมราง ในช่วง
ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเดือนกันยายน ปีพ.ศ. 2567 ผู้เขียนยังจำได้ว่าแม่ค้าร้าน
สะดวกซื้อที่อยู่ฝั่งตรงข้ามสถานที่ราชการแห่งหนึ่งในตำบลศิลา เล่าให้ฟังว่ามีเหตุการณ์ที่
ตำรวจไล่จับคนติดยาบนรางรถไฟ ก่อนจะเล่าให้ฟังอีกหลายเรื่องเกี่ยวกับสภาพความ
เป็นอยู่ รวมถึงปัญหาโครงสร้างครอบครัวที่เด็กเผชิญ เช่นพ่อแม่หย่าร้าง ท้องก่อนวัยอัน
ควร หรือปัญหาผู้ปกครองใช้ยาเสพติดซึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษาของเด็กทั้งทางตรงและ
ทางอ้อม ไม่กี่วันต่อมาผู้เขียนก็ได้ฟังเรื่องราวปัญหาที่เด็กคนหนึ่งไม่ยอมมาเรียน ครูใน
โรงเรียนบอกว่าปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากผู้เป็นพ่อของเด็กติดยาเสพติด

สำหรับผู้เขียน ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กรวมถึงครอบครัว
บ้านริมรางยังถือว่ามีความจำเป็นและมีความรู้พอสมควร ฉะนั้นในการเฟ้นหาพื้นที่
ปฏิบัติการหาบเร่ขายของเพื่อเข้าถึงผลประโยชน์เศรษฐกิจของเด็กและครอบครัวริม
รางในงานชิ้นนี้จึงไม่ได้ต้องการบอกเล่าถึงปัญหาที่พวกเขาเผชิญอยู่ แต่จะชี้ให้เห็นถึงความ
เคลื่อนไหวชีวิตทางสังคมของเด็กและครอบครัวเด็กที่ดำเนินอยู่ร่วมกับพลวัตทางสังคมเมือง
ขอนแก่นด้วย

ก่อนที่รถจักรยานยนต์ 'ซาเล้ง' พ่วงข้างจะเคลื่อนออกจากบ้านผู้เมืองช่วงเย็น
นับตั้งแต่ช่วงเช้าบ่อยครั้งที่แม่ของจ๊อบพาเธอมาโรงเรียนสาย ครูในโรงเรียนได้แต่บอก
กล่าวว่าขอให้แม่ของเธอพาเธอมาโรงเรียนให้ทันคาบเรียนแรก กระนั้นแม่ของเธอก็รับปาก
เหมือนทุกครั้งแต่ก็มาสายเช่นเดิม ผู้เขียนมาทราบภายหลังจากการพูดคุยกับแม่ของจ๊อบ
ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากบางวันต้องการให้เด็กนอนพักผ่อน และบางวันผู้เป็นแม่ก็ยุ่งกับงานช่วง
กลางวันของตน แม่ของจ๊อบต้องตื่นตั้งแต่เช้าเพื่อเตรียมข้าวของสินค้าพื้นบ้าน เช่น ผัก

มะขามป้อม หอย ปลา เมล็ดบัว หรือของป่าตามฤดูกาล เสริมจากนั้นก็เป็นเวลาที่ได้กหญิง จูบจิบเตรียมตัวเสร็จพอดี แม่ของเธอจะขับรถไปส่งเธอก่อนจะย้อนกลับไปขายของที่ตลาด แห่งหนึ่งย่านหนองทุ่งตำบลศิลา ในบางครั้งถ้าของที่ขายในตลาดมีน้อยผู้เป็นแม่จะกลับบ้านมาเพื่อตระเตรียมของหาบเร่ขาย ได้แก่ การจัดเตรียมผลไม้สดๆ การแพ็คถุงหอม การ แพ็คขนมปลาเส้น และขนมขบเคี้ยวอื่น ๆ ที่รับมาเป็นถุงใหญ่ การแพ็คของพวกนี้ผู้เป็นแม่ จะคำนวณต้นทุนและกำไรในแต่ละถุงอย่างเป็นสัดส่วน ดังที่บอกว่า "ถ้าซื้อถุงใหญ่มา 200 แบ่ง 10 ถุงขายในร้านเหลือถุงละ 40" (Jubjib Mom, personal communication, September 25, 2024)

แม่ขับรถออกจากบ้านช่วงเย็น จูบจิบจะนั่งพ่วงข้าง ข้างกายจะมีตะกร้าสี่เหลี่ยมใบเก่าใส่ของไว้ประปราย และมีถุงใหญ่ด้านข้างเป็นของที่แม่สำรองไว้ในกรณีที่ต้องใน ตะกร้าหาบเร่ขายหมด การเริ่มต้นงานในแต่ละวันผู้เป็นแม่เล่าว่าตนจะวางแผน กำหนดการเดินทางพื้นที่ร้านขายของ "ไปทางหลังมอ (มข.) ก่อน นักเรียน(นักศึกษา)เขา เริ่มกินแล้ว มันก็พอขายได้ เขาช่วยซื้อ และก็ข้ามมาฝั่งตลาดจอมพล แล้วจึงไปทางสถานี รถไฟ" (Jubjib Mom, personal communication, September 25, 2024) การขายเริ่มจากการคัดเลือกย่าน (areas) ประเมินช่วงเวลาและความพอใจของผู้ซื้อ การคัดเลือกของที่ นักศึกษาชื่นชอบ เช่น เครื่องดื่มจำพวกนมเปรี้ยว ภายหลังจากเด็กหาบเร่เดินขายเสร็จ ผู้ปกครองก็จะขับรถหาลุขขอย และซอกซอนตามถนนในบ้านต่อไป ถ้าหากร้านนั้นมีเด็กหาบ เร่เจ้าอื่นก็จะไม่จอดขายและไปยังร้านอื่น ช่วงเวลาการทำงานจะมีการพักกินข้าวในเมืองไป ในตัว เมื่อเข้าสู่ช่วงดึก ครอบครัวหาบเร่จะปรับสินค้าและสถานที่ขายอีกแบบ ของจำพวก ขนมขบเคี้ยวจะกลายเป็นสินค้าหลักและสถานที่ขายจะเป็นสถานบันเทิงยามดึก เด็กหญิง จูบจิบบอกว่าร้านที่ขายอยู่ในย่านตะวันออก "ร้านอยู่ข้าง มีร้านหมูกระทะด้วย ร้านเหล้า" (Jubjib (pseudonym), personal communication, September 25, 2024) ซึ่งก็เป็น ย่านและร้านเดียวกันกับที่แต่งว่าได้ทิปจากลูกค้าคนเดียว 1,500 บาท

การมองปฏิบัติการของเด็กและครอบครัวเด็กสะท้อนให้เห็นเบื้องหลังความ ถิ่นแน่นของชีวิตในโรงเรียนของเด็กหาบเร่ ทำนองเดียวกับการอธิบายความเสี่ยงด้าน การศึกษาของเด็กในสังคมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นจากปัญหาโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอาจ เป็นการมองปัญหาแบบผิวเผิน หากพินิจในมุมของเด็กและครอบครัว เบื้องหลังปฏิบัติการ หาบเร่ขายของเต็มไปด้วยภาระหนักอึ้งที่ครอบครัวเปราะบางเหล่านี้ต้องแบกรับ และ เมื่อประเมินตามข้อจำกัดด้านทุนทรัพย์ของครอบครัวเด็ก ประกอบกับต้นทุนการศึกษาของ

ผู้ประกอบการที่โดยมากมีระดับการศึกษาชั้นประถมและมัธยมเป็นส่วนใหญ่ กระบวนการทำงานของพวกเขาก็ถือว่าสะท้อนการกระทำ (action) ที่สร้างสรรค์ (creative) เป็นระบบพอสมควร กระบวนการทำงานมีการวางแผนการคัดเลือกย่านที่ขายและของที่ขาย ซึ่งสะท้อนการประเมินและคาดการณ์ความต้องการของผู้คนในเมือง รวมถึงสะท้อนการรู้จักย่านต่าง ๆ เมืองขอนแก่น เช่น ย่านที่คนนิยมมารับประทานอาหารเย็น ตลอดจนย่านที่แบ่งเขตที่อยู่ของกลุ่มคนแต่ละอาชีพ โดยมีแผนการปฏิบัติงานร่วม (co-practice) ระหว่างเด็กและหน่วยสังคมระดับครอบครัวเพื่อการเข้าถึงรายได้

ผู้ประกอบการและเด็กหาบเร่ต่างรับรู้ร่วมกันว่าหัวใจสำคัญของการหาบเร่ขายคือกลวิธีที่เด็กหาบเร่แสดงออกเมื่อตอนเดินขาย ผู้เขียนมีโอกาสดังกล่าวเหตุการณ์เดินเร่ขายของเด็กหญิงจ๊อบจ๊อบ เธอเป็นเด็กตัวเล็กที่เดินเข้ามาในร้านหมูกระทะพร้อมตะกร้าใบเดิมระหว่างที่ลูกค้าต่างสละวนไปมา ผู้เขียนสังเกตว่าจ๊อบจ๊อบพยายามเดินผ่านพร้อมกับส่งสายตามองลูกค้าทุกโต๊ะที่ผ่าน ถ้าลูกค้าโต๊ะใดสบตาเธอจะเดินเข้าไปใกล้ ๆ แล้วพูดว่า ‘สวัสดีค่ะ ซื้ช่วยหนูหน่อย’ พร้อมกับแสดงสีหน้าอันน่าสงสาร หรือบางครั้งเธอก็เดินเข้าไปยื่นขีดโต๊ะพร้อมแสดงสีหน้าแบบเดิมโดยไม่ได้พูดอะไร แน่ใจว่าหลายโต๊ะก็ปฏิเสธไป วิธีการของเด็กหญิงจ๊อบจ๊อบจะแตกต่างจากเด็กหญิงแตงกวาพอสมควร วิธีการขายของแตงกวาแม่จะเดินเข้าหาลูกค้าและพูดคล้ายกันแต่ลักษณะท่าทางของเธอก็มีความต่างไป แตงกวาเป็นเด็กหะมัดทะแมง มีท่าทางการเดินที่คล่องแคล่ว การพูดจึงมีความหนักแน่น มั่นใจ แต่ในขณะที่เดียวกันก็เน้นสื่อสารด้วยใบหน้าสื่อความสงสาร ผู้เขียนเคยถามนักเรียนหาบเร่ว่าตอนขายทำอะไรและขายแบบใดลูกค้าจึงจะซื้อ คำตอบของจ๊อบจ๊อบคือทำท่าสวัสดีอย่างอ่อนช้อย และพูดว่า “สวัสดีค่ะ” ส่วนแตงกวาจะทำท่าสวัสดีด้วยความรวดเร็วที่เล่นที่จริง พร้อมกับพูดคำเดียวกัน เมื่อผู้เขียนถามต่อว่าทำไมจ๊อบจ๊อบและแตงกวาต้องแสดงสีหน้าแบบดังกล่าว แตงกวาก็จึงตอบว่า “แม่ก็บอกว่า ต้องจี้ค่ะ ต้องไหวสวย ๆ เขาจะสงสาร” (Tangkwa (pseudonym), Focus group discussion, September 23, 2024)

ความอิทธิพลสื่อประการหนึ่งในประเด็นนี้คือกลวิธีที่เด็กใช้ขายของ บ่อยครั้งที่ผู้เขียนได้ยินจากเพื่อนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดขอนแก่นหรือจากครูที่สอนเด็กในโรงเรียนริมรางเด็กเหล่านี้ต่าง “ขายความน่าสงสาร” งานขายแนวนี้นี้ไม่ต่างจากกรณีเด็กขายนมเปรี้ยวกลางสี่แยกไฟแดงที่สังคมต่างมองว่าเป็นการใส่ชุดนักเรียนเพื่อขายความน่าสงสารและความเห็นอกเห็นใจในฐานะเด็กสู้ชีวิต (Julsomrual, 2023) อย่างไรก็ตามในระดับ

กระบวนการทำงาน การขายความน่าสงสารไม่ใช่ความลับของกลยุทธ์การขาย หากมองข้ามความสงสาร แนวทางนี้สะท้อนปฏิบัติการของร่างกายต่อความสัมพันธ์เชิงบรรทัดฐานของช่วงวัย

จากตัวอย่างบทสัมภาษณ์ที่ยกมา หรือตอนที่ผู้เขียนพูดคุยกับแม่ของจ๊อบจ๊อบในคืนหนึ่งเมื่อช่วงต้นเดือนพฤษภาคมปี 2568 คือนั่นเธอพาจ๊อบจ๊อบและหลานสาววัยมัธยมอีกคนมาร่วมขาย โดยปล่อยให้เด็กทั้งสองเดินขายในตลาดและผู้เป็นแม่นั่งเตรียมของอยู่บนรถซาเล้ง

การที่แม่ของจ๊อบจ๊อบไม่ลงไปเดินช่วยขายเห็นได้ชัดเจนว่าโดยการวางแผนงานแล้วพวกเขาตั้งใจให้เด็กเป็นผู้หาบเร่ขาย (peddler) เพราะพวกเขาตระหนักว่าเด็กไม่ได้ขายเพียงของที่หาบเร่ แต่ยังขายสิ่งที่อยู่ในความเป็นเด็กด้วย และความเป็นเด็กที่พวกเขาเร่ขายก็คือชุดความสัมพันธ์จากผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กแบบแนวดิ่งตามการนิยามบรรทัดฐานของช่วงวัย เด็กได้ใช้เงื่อนไขของบรรทัดฐานดังกล่าวเพื่อสร้างพื้นที่ความเป็นอื่น (spatiality of otherness) สำหรับการมีชีวิตอยู่ในสนามของเมือง (urban arena) โดยการสมมติความเชื่อที่ว่าเด็กต้องอยู่ภายใต้การดูแลจากผู้ใหญ่ ปฏิบัติการการเดินขายของโดยเด็กด้านหนึ่งจึงเป็นการใช้บรรทัดฐานชุดเดียวกันนี้ย้อนกลับ (reverse) สู้สังคมเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เราจึงเห็นการทำท่าที่สงสารในลักษณะการแสดงออกทางร่างกายแบบผู้ถูกกระทำ (passive bodies) เพื่อสร้างความเห็นอกเห็นใจจากผู้ซื้อเพื่อให้เชื่อว่าเด็กต้องเป็นไปตามบรรทัดฐานดังกล่าว

ถึงตรงนี้ ผู้เขียนอยากสรุปเพิ่มเติมในประเด็นภาพรวมปฏิบัติการของผู้กระการเด็กในพื้นที่เมืองต่อการสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ (forms of relation) ของพื้นที่ทางสังคมบนฐานความเป็นอื่น (Soja, 1996, p. 60-61; Aceska, et al, 2019, p. 1)

ตามที่ Soja (1996) ได้เสนอมุมมองต่อพื้นที่ที่สาม (thirdspace) ในฐานะพื้นที่ของสิ่งอื่น (thirling-as-Othering) ในการสร้างความเป็นไปได้ใหม่ของประสบการณ์ การดำเนินชีวิต และจินตนาการต่อพื้นที่ทั้งด้านที่เป็นระเบียบและยุ่งเหยิง โดยไม่ต้องวางอยู่บนการสร้างพื้นที่ภายใต้ความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลแบบเส้นตรง เมื่ออธิบายร่วมกับการสร้างพื้นที่ที่สามภายใต้ความเป็นอื่นผ่านปฏิสัมพันธ์กับความเป็นเมืองขอนแก่นของเด็กหาบเร่มีนัยดังนี้

ประการแรก เด็กหาบเร่การเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองผ่านการสร้างเวลา (time) และเทศะ (place) พร้อมทั้งแสดงบทบาทของอาชีพในฐานะผู้เกื้อหนุน ผู้บริการ หรือผู้

หล่อเลี้ยงสีสันเมือง ดังที่ Aceska และคณะ (2019) เรียกว่าเป็นกระบวนการที่กลุ่มคนชายขอบกระทำ (doing) ที่ส่วนในการกำหนดความเป็นศูนย์กลางเมือง (center)

ส่งผลสู่ *ประการที่สอง* คือการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองแบบการเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกับสิ่งอื่นหรือโครงสร้างอื่นในเมือง (In related with otherness) อันเป็นการต่อรองพื้นที่ทางสังคมของเมืองขอนแก่นที่เกิดจากการยึดยึดและตีตราพวกเขาให้เป็นกลุ่มคนจนชายขอบที่ต้องเข้าจัดการควบคุม พื้นที่ทางสังคมในแบบการเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกับสิ่งต่าง ๆ ในเมืองทั้งต่อสถานที่และต่อผู้คนสะท้อนการต่อรองการมีชีวิตทางสังคมในพื้นที่ดังกล่าว

และปฏิบัติการการหาบเร่ขายที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ต่อพื้นที่ศูนย์กลางเมืองก็ส่งผลโดยตรงต่อการปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของเด็กกับหน่วยทางสังคมอื่นที่พวกเขาเคยได้ดำรงอยู่ร่วม ไม่ว่าจะเป็นการปรากฏตัวตน (presence) นอกพื้นที่ชุมชนแออัดริมรางรถไฟ และการหลุดออกจากบรรทัดฐานความเป็นเด็กที่สังคมไทยหยิบบังคับอย่างตั้งใจ เด็กหาบเร่มีโลกทางสังคมกว้างขวางเกินขอบเขตของโรงเรียนและบ้านสลัม ทำให้ใน *ประการสุดท้าย* เมื่อพิจารณาในแง่พื้นที่ (spatiality) ที่เด็กหาบเร่มีชีวิตอยู่จริง ๆ (lived) ภายใต้การรับรู้และการนึกคิดต่อเมืองขอนแก่น (Soja, 1996) พวกเขากำลังสร้างพื้นที่ความอื่นที่พวกเขาดำรงอยู่และมีประสบการณ์ต่อพื้นที่นั้นจริง เด็กหาบเร่จึงเป็นอื่นทั้งเพื่อการเข้าเป็นส่วนหนึ่งต่อสังคมเมืองขอนแก่น ความเป็นอื่นเพื่อแยกตัวออกจากชุมชนแออัดริมรางรถไฟ และความเป็นอื่นที่แตกต่างจากความเป็นเด็กตามความคาดหวังของผู้ใหญ่ เส้นทางของพวกเขาก่อตั้งขึ้นภายใต้สภาวะความจำยอมทางเศรษฐกิจที่บีบคั้นให้พวกเขาดิ้นรนหาทางเดินออกจากบ้านสลัมสู่โครงข่ายทางสังคมเมืองที่กว้างใหญ่ขึ้น เด็กเหล่านี้ได้ทะลุผ่าน (pierce through) เจือปนไขว่ของความเป็นชายขอบเมือง (Aceska et al, 2019, p. 9) และกลายเป็นตัวแสดงหลักที่มีศักยภาพไม่แพ้ผู้ปกครองในการหารายได้แบกรับภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัว แม้ว่าพวกเขาจะมีความเปราะบางของช่วงวัยและสถานะทางสังคมในลักษณะการเป็นผู้กระทำกรหาบเร่ขายขอบซ้ำซ้อนก็ตาม (marginal overlaps)

ส่งท้ายถึงการศึกษาเด็กกับเมือง (children with urban)

การกระโจนเข้าสู่โครงข่ายเมืองจากผู้กระทำกรหาบเร่ขายขอบซ้ำซ้อนในรูปแบบการชอกชอนตามร้านรวงตามย่านต่าง ๆ ในเมืองขอนแก่นขยับขยายปริณทลความเข้าใจเด็ก

ก็ศึกษาในสังคมเมืองสองด้าน หนึ่งค่านิยมและกระบวนทัศน์การศึกษาเด็กไทยไม่ว่าจะพิจารณาเด็กในสังคมใดก็ใช้บรรทัดฐานความสัมพันธ์เด็กและผู้ใหญ่ในแนวดิ่ง กรณีเด็กหาบเร่ขายคือภาพสะท้อนการปฏิบัติผู้กระทำการทางสังคมใหม่ ผู้เขียนจึงไม่ได้ต้องการศึกษาเด็กในฐานะปัญหาของสังคมเพื่อนำพวกเขากลับสู่ระเบียบสังคม อีกทั้งไม่ได้มองศักยภาพเด็กเกินจริงเพื่อบอกว่าพวกเขาเป็นผู้กระทำการที่เผชิญข้อจำกัดในสังคมไม่ต่างจากกลุ่มอื่น

ฉะนั้นผู้เขียนจึงผลักดันคำอธิบายร่วมกับความเป็นเมือง อันเป็นส่วนสำคัญที่สองคือการพิจารณาเด็กในหน่วยของเมืองซึ่งวางอยู่บนฐานคิดที่เชื่อมโยงกันของพื้นที่ทางสังคม ระบายต่าง ๆ เมืองประกอบด้วยองค์ประกอบของความเป็นระเบียบ (order) และความไร้ระเบียบ (disorder) นอกเหนือจากการพุ่งทะยานการยกระดับเป็นหัวเมืองใหญ่ในภาคอีสาน เมืองขอนแก่นยังซ่อนความวุ่นวาย ความแปลกแยก ความเป็นอื่น การกีดกัน การแบ่งชั้น (อย่างน้อยก็ในกรณีศึกษาชุมชนแออัดและคนริมรางรถไฟในงานชิ้นนี้) ในแง่หนึ่งแม้เมืองขอนแก่นจะเป็นบ่อเกิดของปัญหาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางกลับกันเมืองก็เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ผู้คนหลายกลุ่ม หลายอาชีพ และหลายช่วงวัย สามารถเป็นตัวแสดงเพื่อนิยามความหมายของพื้นที่ทางสังคมเมืองจากแรงปรารถนาหรือประสบการณ์ที่พวกเขาดำรงชีวิตและใช้ประโยชน์จากมันจริง ๆ และเด็กหาบเร่ก็คือตัวแสดงหนึ่งในพื้นที่ทางสังคมดังกล่าว

ตำแหน่งแห่งที่เด็กในสังคมไทย ในกรณีนักเรียนหาบเร่ขายของเมืองขอนแก่นจึงไม่ได้จมจ่อมภายใต้ระเบียบและบรรทัดฐานแนวดิ่งที่กำหนดความเป็นไปได้กระนาบเดียว งานหาบเร่ขายสะท้อนการสร้างรูปแบบของความสัมพันธ์ (forms of relations) ในระดับความเป็นผู้กระทำการของเด็กต่อสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ และมีองค์ประกอบที่ซับซ้อนทั้งตัวเด็ก (children) และสิ่งแวดล้อมที่รายล้อมอยู่เมือง (their environment) เคাঁโครงความสัมพันธ์เครือข่ายที่ไม่เป็นเนื้อเดียว (heterogeneous) ระหว่างเด็กนักเรียน ผู้คนรอบข้าง เช่น ผู้ปกครอง ครู หรือหน่วยทางสังคม ครอบครัว บ้านชุมชนสลัม โรงเรียน สถานบริการเมือง ร้านรวง ร้านเหล้า ร้านอาหาร สิ่งเหล่านี้เชื่อมต่อง่ายเรียงอย่างเรียบเนียน ในขณะเดียวกันก็ขรุขระขัดแย้งแตกต่าง ในแง่นี้ เด็กนักเรียนหาบเร่ขายภายใต้สีสนเมืองเกิดการปะทะและตอบโต้กันไปมาตลอดเวลา เมื่อเมืองมุ่งจัดระเบียบความเป็นชายขอบผู้กระทำการเด็กกลับฉวยใช้เงื่อนไขของเมืองในการแสวงหาผลประโยชน์จากแรงปรารถนาและแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ สำหรับพวกเขานี้เป็นปฏิบัติการในพื้นที่สนามประลองชีวิตจริง

ในสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ เมื่อกลับจากโรงเรียนถึงบ้าน วางกระเป๋า หยิบตะกร้าใบเก่า และมุ่งหน้าสู่เมืองต่อ...

References

- Aceska, A., Heer, B., & Kaiser-Grolimund, A. (2019). Doing the city from the margins: Critical perspectives on urban marginality. *Anthropological Forum*, 29(1), 1–11.
- Ajaum, O. (2007). *Children sell flower garland: The marginal life in city – Knowledge synthesis from thesis and online database*. [in Thai]. In W. TongThai & S. PanPueng (Eds.), *Population and society 2550 – Urbanization and way of life in urban* (pp. 122–137). Institution of Population and Society.
- Aunchaisri, A. (2022, January 26). Khon Kaen poor: Victims from changes in the city development plan. [in Thai]. *The Active*.
<https://theactive.thaipbs.or.th/news/20220126-5>
- Castro, S. (2017). Research, children an ethics: An ongoing dialogue. *Revista EDaPECI*, 17(2), 81–92.
- Chamaratana, T., Dasri, R., Phongsi, M., Patchaney, K., & Muangsri, P. (2024). Changing of urban society: The impact of urban development projects on the Isan urban poor people. [in Thai]. *Local Administration Journal*, 17(2), 171–187.
- Chanthet, A. (2022, March 1). *Memory of Mittapab Village KhonKaen before entering of high speed train*. [in Thai]. The Isaan Record.
<https://theisaanrecord.co/2022/02/12/the-memory-in-a-slum-in-kk/>
- Ganjanapan, A. (2002). Methodology to thinking about social science problematization. [in Thai]. *Journal of Behavioral Science*, 8(1), 21–37.
- Hammersley, M. (2016). Childhood studies: A sustainable paradigm? *Childhood*, 24(1), 1–15.

- Isan Insight. (2022, May 24). *Exploring high-rate urban land each province in northeastern Thailand*. [in Thai]. Isan Insight.
<https://isaninsight.kku.ac.th/archives/1121>
- Julsomrual, W. (2023, May 23). *When a student's uniform becomes a yogurt seller's uniform earning from sympathy*. [in Thai]. The Isaan Record.
<https://theisaanrecord.co/2023/05/23/sour-milk-seller/>
- Lao-an, T. (2020). The community beside the railroad and the effect of constructing the double railroad tracks: Case study; the community beside the railroad, Muang District, Khon Kaen province. [in Thai]. *Journal of Social Sciences and Humanities KU*, 46(1), 254–289.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.
- Massey, D., Allen, J., & Pile, S. (1999). *City worlds*. Routledge.
- Muangsrri, P., & Chamaratana, T. (2023). The right to the city of the Isan urban poor: Development knowledge and phenomenon. [in Thai]. *Journal of Social Sciences and Humanities MSU*, 43(2), 324–336.
- Na Nakhonphanom, S. (1996). 200 years of Khon Kaen. [in Thai]. *Sillapakon*, 39(6), 44–52.
- Nakhontom, O. (2014). *Underprivileged children: Turning point of future-nation*. [in Thai]. Quality Learning Foundation.
- Rungkaew, T. (2019, October 15). World Habitat Day campaign for Khon Kaen poor: Submit a request to use railway land and government land for a secure housing project. [in Thai]. *Community Organizations Development Institute*. <https://web.codi.or.th/20191015-8991/>
- Semoun, A. (2015). *Creative space for child development in hardship condition: Case study in Wat Duang Khae Community, Bangkok* [Master's thesis, Thammasat University] [in Thai].
- Soja, E. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Blackwell.

- Spyrou, S. (2017). *Disclosing childhoods: Research and knowledge production for a critical childhood studies*. The Palgrave Macmillan.
- Tafoya, H. (2019). Ontology of the urban misery: A Marxian approach. *Ryokoku Journal of Economic Studies*, 59(1), 52–73.
- Tantichuwet, P. (2018). The study of in-depth characteristics and factors affecting out-of-school children: A case study of Tak province. [in Thai]. *Suthiparithat Journal*, 32(101), 80–91.
- Thairah. (2025, January 6). National Children's Day slogan 2025 (B.E. 2568) by this year's prime minister, and Children's Day slogans from every year, with interesting historical background. [in Thai]. *Thairah*. <https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/2834715>
- Thomas, N. P. (2021). Child-led research, children's right and childhood studies: A defence. *Childhood*, 28(2), 186–199.
- Tomtong, D., Sirasunton, P., Buasont, R., & Siripaiboon, T. (2014). Problems of educate-underprivileged children: Situation of inequality in Thai society. [in Thai]. *Academic Journal of Humanity and Social Science Factory*, 10(1), 123–141.